

Einar Arnórsson - Íslenzkur skiftaréttur (Handrit.)

(1935)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundaréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (almennt útlán).

Ýmsir misalvarlegir blekgallar víðs vegar um prenteintakið.

Einar Arnórsson:

**ÍSLENZKUR
SKIFTARÉTTUR**
(Handrit)

REYKJAVÍK.

1935.

Fjölritunarstofa
Daniels Halldórssonar.

347.04
Ein

Einar Arnórsson:

**ÍSLENZKUR
SKIFTARÉTTUR**
(Handrit)

REYKJAVÍK.

1935..

Fjölritunarstofa
Daniels Halldórssonar.

I. Þ Á T T U R.

I N N G A N G U R.

1. gr.

Efni skiftaréttar, efnisskipun o.fl.

1. 1. Í skiftarétti er fyrst og fremst lýst meðferð búa, er deila skal meðal sameigenda. Þar til teljast ráðstafanir til þess að vernda eignir bús, rannsókn á því, hverjar eignir þess sé og skuldir, hvernig eignum þess skuli verja og hvernig skifta skuli. "Skifti" á búum hefir frá fornu fari tekið yfir þessar athafnir, sbr. t.d. N. L. 5-2-9, 13, 14 o.fl. Aftur á móti var orðið "skifti" síður haft um meðferð bús í þágu skuldheimtumanna þess eingöngu eða aðallega t.d. ef erfingjar tóku eigi að sér skuldir bús, sbr. t.d. N. L. 5-13-29 o.s.frv. Nú á dögum er sama orðið ("skifti") haft bæði í almennu máli og í lagamáli um búsméðferð, hvort sem tilætlunin er að skifta því meðal sameigenda (erfingja, hjóna o.s.frv.) eða meðferðin er fyrst og fremst vegna lánardrottna búsins, sjá fyrirsögn III. kap. og 90. gr. skl. og lög um gjaldþrotaskifti nr. 25/1929. Og þessari málvenju verður hér fylgt, og því lýst meðferð búa, eins og að ofan segir, hvort sem tilætlunin með henni er aðallega að skifta búi með sameigendum eða að láta skuldheimtumenn þess hafa það, er hverjum þeirra ber.

2. Í skiftarétti er einungis lýst meðferð "búa". Þú merkir hér eignir og skuldir aðilja (einstaklings, félags, stofnunar) í heild sinni, nema þær, sem lögum samkvæmt eða eðli sínu kunna að vera frá skildar. Einstakir hlutir eða eignir, sem eru í sameign manna, verða eigi faldir skiftarétti til meðferðar. Þar á móti eru skifti á "búi" félags með ótakmarkaðri ábyrgð lögð undir skiftarétt og því fremur bú annara félaga, t.d. hlutafélags, sbr. 1. nr. 77, 27. júní 1921, 39. og 44. gr., og samvinnufélags, sbr. 1. nr. 36, s.d. 33. og 35. gr., sbr. þar á móti um eignir hreppsfélaga 1. nr. 63/1933, 14. gr. Hinsvegar eru auðvitað eigi allskostar glögg takmörk fyrir því, hversu mikið megi frá skilja af eignum og skuldum aðilja, sem fengnar eru skiftarétti til meðferðar, til þess að hætt verði að kalla þær "bú" hans. Séreign hjóna eftir 1. nr. 3, 12. janúar 1900 verður eigi dregin undir skifti á félagsbúi þeirra, en þó má fela skiftarétti meðferð þess, því að til þess teljast allar eignir þeirra, sem eigi eru séreign. Sama verður eftir 1. nr. 20 20. júní 1923, því að "bú" hjóna tekur yfir hjúskapareign þeirra beggja, sbr. t.d. 61. gr., en séreign þeirra verður það eitt, sem svo er sérstaklega ákveðið um, sbr. 23. og 29. gr.

3. Skiftaréttur er einn hluti réttarfarsfræðinnar. Mörg mál, sem annars mundu sæta úrlausn venjulegra dómstóla í héraði, eru úrskurðuð af skiftarétti, t.d. krafa, sem lýst er í bú, og athafnir

skiftaréttar eru að vorum lögum yfirleitt dómsathafnir. Það er þó alls eigi ávalt svo glögtt, hvað taka skuli í skiftarétti og hverju lýsa skuli annarstaðar, t.d. í kröfu- og hlutarétti (efnisreglur). Af þesskonar atriðum er vani að taka til meðferðar í skiftarétti það, sem eigi er í heild lýst annarstaðar, eða nauðsynlegt er að taka til skilnings og skýringar á reglum skiftaréttarins. En skiljanlega verður slíkt einnig álitamál. Einnig verður ástæða til að lýsa reglum um nauðasamninga án skifta, af því að skiftaréttur skal þar starfa að.

II. Samkvæmt íslenskum lögum má meðferð búa verða með tvennum hætti; Opinber skifti (þ.e. skiftaréttur eða aðrir löggiltir menn stýra skiftum) eða einkaskifti (þ.e. aðiljar sjálfir fara með búð). Það er undantekningarlaus regla, að bú, er skifta skal aðallega í þágu lánardrottna þess, sæti opinberri meðferð. Þar á móti mega, ef lögmælt skilyrði eru fyrir hendi, ýms bú sæta einkaskiftum, þegar skiftin fara fram vegna sameigenda þeirra eingöngu eða aðallega. Reglurnar um meðferðina eru að miklu frábregðar, og það mætti í fljótu bragði virðast svo, að eigi skyldi lýsa einkaskiftum í skiftarétti. Þau væri skifti á sameign einungis, og ættu því heima í fjármálarétti. En svo lítur löggjafimeigi á þetta. Hann hefir sett reglur um einkaskifti á búum í skiftalögum, sjá 7. kap. skl., enda er það skiftaréttar að úrskurð, hvort bú verði afhent til einkaskifta, og svo á hann einnig að gæta þess, að einkaskifti fari löglega fram. Því verður einkaskiftum líka lýst í skiftaréttinum.

Hagfeldast mun vera að skipa efni þannig:

I. Þáttur: Greinargerð um það, hvert sé efni skiftaréttar, hverir með skifti fara, hæfileiki þeirra og vald o.fl.

II. Þáttur: Hér skal lýsa meðferð búa, hverrar tegundar sem er. Og verður að greina hér með ýmsum hætti:

I. Flokkur: Hér koma dánarbú öll. Þessum flokki má skifta í tvær greinar:

I. Kaflí: Aðdragandi skiftameðferðar, reglur um það, hvenær bú skuli skifta opinberum skiftum eða einkaskiftum, og

II. Kaflí: Lýsing á meðferð búanna. Verður þar að greina þannig:

A. Opinber meðferð dánarbúa, og koma þar undir:

I. Skuldafrágöngu - dánarbú án meðferðar eftir gjaldprotaskiftalögum.

II. Skuldaviðgöngu - dánarbú.

III. Skifti, er annað hjóna er látib, án meðferðar eftir gjaldprotaskiftalögum.

IV. Dánarbúsmeðferð skiftaforstjóra.

B. Erfingjaskifti (einkaskifti).

II. Flokkur: Hér koma gjaldprotaskifti. Þau greinast í tvent:

A. Gjaldprotaskifti á bú manns, er hefjast meðan hann er lífs, og

B. Gjaldprotaskifti á bú manns, er deyr áður en skifti hófust.

III. Flokkur: Skifti búa milli hjóna.

IV. Flokkur: Skifti annara félagsbúa og skifti eftir stofnanir.

A. Er skiftaréttur fer með skiftin.

B. Er skilanefnd (skiftanefnd) stendur fyrir skiftum.

III. Þáttur: Hér skal lýsa nauðasamningum utan protabúsmeðferðar samkvæmt III. sbr. IV. kafla laga nr. 19 4. júní 1924. Með því að þessir samningar verða fyrir atbeina skifta-

réttar eða annara löggiltra manna og skiftaréttur fer hér sem annars með dómshvald, þá á lýsing þeirra heima í skiftaréttinum.

IV. Þáttur: Verður þar grein gerð fyrir því, hvers eðlis athafnir skiftaréttar sé, hvaða málefni sæti úrlausn hans, hvaða þýðingu þær úrlausnir hafi og hvernig málsmeðferð fyrir skiftarétti sé.

III. Í fornöld voru nokkrar reglur um skifti í Grágás, og voru þau skifti vegna skuldheimtumanna (féranisdómur, skuldadómur), Grg. I, a 83, 112, I, b 148, II. 225. Ef erfingjar tóku að sér ábyrgð skulda, þá hafa þeir skift með sér sjálfir, enda eru eigi fyrirmæli um þau skifti önnur en ákvæðin um skifti á sameign. Í Jónsbók segir um skifti eftir látinn mann í K vg. 12 og 13, en heldur eru þær reglur ófullkomnar. Með kgsbr. 17. febr. 1769 voru ákvæði N.L. 5-2 um arfaskifti lögleidd hér. Og enn má telja ýmsar reglur þeirra gildandi, eða að minsta grundvallarreglur byggðar á þeim. Um eiginleg gjaldprotaskifti í lífi skuldunauts vantaði fyrirmæli í lögum, nema að því leyti sem N.L. 5-13-38 o.s.frv. um "uppboð" ("Opbud") kynni að hafa verið haft til eftirbreytni. Í skiftalögum nr. 3 12. apríl 1878 eru fyrst sett rækileg fyrirmæli um allskonar skiftameðferð, bæði dánarbúa, gjaldprotabúa og annara búa. Um gjaldprotaskifti í lífi skuldunauts vantaði þó ýms nauðsynleg fyrirmæli, og voru þau loks sett með l. nr. 7 13. apríl 1894, sjá nú l. nr. 25/1929. Ennfremur eru nú nýttar reglur um skifti á búum, er hjón slíta fjárfélagi, skilja eða annað skiftir með erfingjum hins í l. nr. 20 20. júní 1923, 6. og 7. kafla. Loks eru í lögum nr. 19 4/6 1924 sett rækileg fyrirmæli um nauðasamninga (Tvangsakkord) bæði í sambandi við gjaldprotaskifti og án þess að til þeirra sé komið. Sjá nú ennfremur lög nr. 63/1933 um ráðstafanir út af fjárþröng sveitarfélaga, og lög nr. 78/1933, um Kreppulánasjóð. Auk þessa eru nokkur gömul og ný laga-fyrirmæli um skifti, er getið verður á sínum stöðum.

Annars má vísa til þess, sem sagt er annarstaðar um heimildir dómshvaldaréttarins (Dómstólar og réttarfar bls. 41).

2. gr.

Skiftaráðendur.

I.1. Sýslumenn og bæjarfógetar eru skiftaráðendur (skiftaréttur) hver í sinni sýslu eða kaupstað, sbr. kgsúrsk. 26. ág. 1812 og tilsk. 27. nóv. 1816 l.gr., er ákváðu að sýslumenn skyldu fara með skifti eftir embættismenn sem aðra. Sýslumenn og bæjarfógetar stýra því öllum opinberum skiftum, sem eigi eru sérstaklega undir aðra lögð, og heimild þeirra til þess og skylda felst í skipun þeirra (eða setningu) í embættið. Skiftaráðandi fer einn með bú, nema ef krafa er gerð í bú, sem er "um þau efni a. er ræðir um í siglingalögunum", að undanskildum kröfum um réttindi yfir skipi, og b. sjóvátryggingu. Þá á að vísa þætu um kröfuna til sjóðóms, nema þætan sé um skiftin sérstaklega, ef skiftaráðandi telur það nauðsynlegt þættunna vegna eða ef einhver aðilja krefst þess, l. og 3. mgr. l. gr. l. nr. 52 30. nóv. 1914 (sbr. HRD V 205) (sjá nánar Afbrigðilega meðferð einkamála í héraði, Rvík 1922 bls. 34-35).

2. Um almenna hæfileika skiftaráðanda má vísa til reglnanna um dómara. Vafasamt kann að vera, að hve miklu leyti reglurnar um hæfileika dómara til að fara með einstakt mál gildi óskorað um skiftaráð-

endur. Ef sýslumaður verður gjaldþrota, skiftir búi sínu og konu sinnar eða búi með samerfingjum sínum, þá verður hann sjálfsagt að víkja sæti. Sama virðist vera, ef hann er svo náinn gjaldþrotamanni, að hann mætti eigi dæma mál hans, eða erfingjum, enda þótt hann stæði ekki sjálfur til arftöku, eða öðru hjóna, sem er að skilja, eða báðum. Minnig er ljóst, að hann verður að víkja sæti ex officio eða eftir kröfu aðilja, ef úrskurðar þarf um kröfu í bú og hann gæti ekki farið með og dæmt alment mál milli sömu aðilja um þá kröfu. En þar með er ekki sagt, að hann þurfi að láta af meðferð búsins í heild sinni. Þess virðist ekki þörf. Í málum á hendur búi er skiptaráðandi talinn óhæfur (HRD.III. 76). Í síðari dómi hæstaréttar var skiftaráðandi þó eigi talið nauðsynlegt að víkja sæti í máli, er höfðað hafði verið á hendur hlutafélagi, er síðar varð gjaldþrota (HRD V. 117).

3. Hver sýslumaður (bæjarfógeti) hefir lögsögu í ákveðnu takmarki (lögsagnarumdæmi, jurisdiction). Og er þá athugandi, í hvaða lögsagnarumdæmi skifti skuli fara fram. Samkvæmt 95. gr. skl. haldast um þetta þær reglur, sem þá voru í gildi. Þær eru í tilsk. 21. júní 1793 l. gr., og segir þar, að skifti bæði dánarbúa og gjaldþrotabúa skuli fram fara fyrir skiftarétti á þeim stað, þar sem sá, er skifta á eftir, hafði persónulegt varnarþing sitt, þegar skifti byrja, sbr. N. L. 1-2-4. Ef dánarbúi er, þá fer þetta eftir síðasta persónulegu varnarþingi hins látna. Ef hjón skifta og eiga varnarþing sitt í hvoru lögsagnarumdæmi, þá virðist réttast að skifti fari fram á persónulegu varnarþingi mannsins. Ef skrásett félag er og enginn er fullábyrgur félagi, þá skal skifta á heimili firmans, sbr. 34. gr. l. nr. 42 l3. nóv. 1903, og ella á heimili félags eða stofnunar. Nú á það eða hún ekkert heimili, og verða þá skifti fram að fara á heimili formanns stjórnarinnar. Ef félag er með fullábyrgum félögum, þá verða skifti að fara fram á persónulegu varnarþingi hvors (hvers) þeirra. Ef erlent firma hefir hér útibú, þá mun það eigi verða tekið hér til skifta (sbr. HRD. IV. 767). Í l3. gr. sannings milli Íslands og Norðurlanda 24. marz 1934 (Stjt. A 1934 65) er þó gert ráð fyrir því, að aðili verði úrskurðaður gjaldþrota í einhverju samningsríkjanna, þótt hann eigi þar eigi heimilisfang. Það skiftir ekki máli, hvort sá, er skift er eftir, er íslenskur ríkisborgari eða ekki, ef varnarþingsskilyrðinu er fullnægt. Þetta gildir þó vitenlega því aðeins, að maður hafi verið undir lögsögu íslenskra dómstóla, þegar skiftin áttu að byrja. Sendiherrar annars ríkis eru það t.d. eigi, og skifti eftir þá færu hér því eigi fram. Ef íslenskur ríkisborgari á persónulegt varnarþing erlendis, þá verður alment skift búi hans þar, eins og gert er ráð fyrir í 95. gr. skl. En ef búi hans er eigi skift þar, þá er landshöfðingja (nú dómsmálaráðherra) veitt heimild til þess að ákveða, hvaða skiftaráðandi hér skuli skifta búinu. Þar sem konsúll hefir lögsögu yfir íslenskum ríkisborgara erlendis (konsularjurisdiktion), getur konsúllinn staðið fyrir skiftunum. Ef skifta þarf eftir íslenskra sendimenn erlendis, er njóta þar alment undanþágu undan lögsögu dómstólanna, þá bæri og að skifta hér eftir þá, og átti þá að fara eftir áður nefndu ákvæði 95. gr. skl.

Hver skiftaráðandi úrskurðar um vald sitt, og verður þeim úrskurði aðeins breytt með áfrýjun. Eigi munu aðiljar hér geta samið um að láta annan skiftarétt en þann, er að lögum skal fara með búið, skifta nema allir, sem skiftin varða, samþykki það löglega. Þar á móti virðist mega leggja úrskurð um einstök atriði undir annan skiftarétt, en honum er þó taplega skylt að úrskurða þau, nema eftir skipun ráðherra.

4. Nú má vera, að eignir manns séu víðar en í einu lögsagnarumdæmi. Þá ber skiftaráðanda, þar sem skiftin eiga að fara fram, að

hlutast til um, að þær eignir verði innsiglaðar eða að skiftaráðandi þar taki þær undir umsjón sína. Og ef skiftaráðandi þar veit að skifti fara fram eftir mann á öðrum stað, þá skal hann óbeðið geta þess, að eignir búsins þar fari ekki forgörðum. En annars ber honum yfirleitt að fara með þær eignir samkvæmt óskum skiftaráðanda þess, sem með búið fer. Athafnir hans eru þó dómsathafnir og fer því um breytingar á þeim eins og um aðrar athafnir skiftaráðanda. Í áður-nefndum samningi eru allitarleg ákvæði um meðferð á eignum bús, er skift er gjaldprotaskiftum í einhverju samningsríkjanna, en eignir þess einhverjar eru í einhverju hinna, sjá 1.-8. gr. samningsins. Eignir gjaldprota manns, er búi hans er skift í einhverju samningsríkjanna, verða eigi kyrsettar eða teknar lögtaki eða fjárnámi í öðru samningsríki. Annars má samkvæmt op. br. 30. nóv. 1821 kyrsetja hér eignir útlendinga, þótt bú þeirra sé erlendis tekið til gjaldprotaskifta. Og því hefir líka verið talið, að taka mætti þær lögtaki og þá eflaust líka fjárnámi, þótt svo standi á (HRD. II. 1082).

5. Skiftaráðendur, sem fulltrúa hafa, geta látið þá framkvæma uppskriftar- og virðingargjörðir á búum, sem skifta skal. En úrskurði geta fulltruar eigi kveðið upp hér framur en ella, nema þeir sé sérstaklega löggiltir til þess. Sjálfa skiftagjörðina, skiftafundi og úrskurði verður skiftaráðandi því að annast sjálfur. Samkvæmt 16. gr. skl. getur skiftaráðandi einnig látið hreppstjóra, þar sem eignirnar eru, skrifa þær upp og láta virða þær. Er hreppstjóri hér umboðsmaður skiftaráðanda, en eigi hefir hann dómsveld.

6. Vottar 2 skulu jafnan vera við dómsathafnir skiftaráðanda og fulltrúa hans, svo og við uppskriftar- og virðingargjörðir þær, sem hreppstjóri framkvæmir samkvæmt 16. gr. skl. Skiftabók skal hafa löggilta, gegnumdregna, tölusetta og innsiglaða. Og eru skráðar í hana uppskriftar- og virðingargjörðir, sem fram fara fyrir skiftarétti, það er gerist á skiftafundum, reikningayfirlit bús og úrskurðir. Yfirlit yfir eignir búa og skuldir og frumvarp að skuldarð eru þó eigi skráð í skiftabók, og skiftalögin ætlast ekki heldur til þess, sbr. 37. gr. skl. Hreppstjóri skal og hafa löggilta bók til að skrá í uppskriftar- og virðingargjörðir, 1. mgr. 16. gr. skl.

II. Aðrir en hinir almennu skiftaráðendur fara með skifti svo sem hér segir:

1. Skiftanefndarmenn með dómssvaldi má alls eigi skipa, 91. gr. skl. Svo er þar og bannað að veita skiftastjórum, sem tilnefndir eru í erfðaskrá, dómssvald. Þar á móti má enn skipa skiftaforstjóra án dómssvalds. Þetta verður bæði gjört samkvæmt ákvæðum í erfðaskrá og eftir beiðni aðilja. Löggildinguna veitir dómsmálaráðherra nú alltaf. Ekki segir um tölu skiftaforstjóra. Getur það verið einn maður eða fleiri, venjulega þó alls eigi fleiri en tveir. Ef maður er tilnefndur í erfðaskrá, þá verður hann skipaður, ef hann vill taka starfann að sér og ef hann er engum þeim annmörkum bundinn, sem standi í vegi fyrir skipun hans, t.d. sjúkdómur. Ef beðið er um einhvern sérstakan mann, þá verður hann og venjulega skipaður með sama hætti. Líklega verður venjulega einungis tekin til greina beiðni um skipun skiftaforstjóra, ef hún kemur frá erfingjum eða öðru hvoru hjóna, en varla frá lánardrottnum eða gjaftökumönnum. Um hæfileika skiftaforstjóra segir það eitt í 91. gr. skl., að þeir skuli vera "áreiðanlegir og fullveðja". Konur má nú vafalaust skipa. Í orðinu "áreiðanlegir" hlýtur að felast krafa um óflekkað mannorð og nægilega andlega heilbrigði, og þann má eigi skipa, sem eigi er fjárráður eða sjálfráður eða gjaldprota. Ef þeir missa hæfileikana eftir

að þeir hafa hlotið löggildingu, þá verður ráðherra að taka hana af þeim. Skiftaforstjórar geta starfað hvar sem er á landinu, en eru eigi bundnir við ákveðið lögsagnarumdæmi. Þeim er rétt að reikna sér hafiðlega þóknun fyrir starfa sinn. Þeir framkvæma þar athafnir, sem bera annars undir skiftaráðanda, að undanteknum dómarastörfum. Skiftabók verða þeir og að hafa, en vottar þurfa engir að vera við athafnir þeirra, að minsta kosti ekki, ef fleiri eru skiftaforstjórar en einn.

2. Ef skifta þarf búi félags eða stofnunar, þá bera skiftin venjulega undir hinn almenna skiftaráðanda. Þetta tekur einnig til hlutafélaga og samvinnufélaga, því að búi þeirra félaga má eða eftir atvikum skál stundum fá skiftarétti til meðferðar, sjá l. nr. 36 27. júní 1921 33. og 35. gr. og l. nr. 77 s.d. 38., 39. og 41. gr. En hluthafafundur í hluta-félagi og félagsfundur í samvinnufélagi getur kosið skilanefnd, er í sé einn maður eða fleiri, til að taka við stjórn félagsins og fara með skifti á búi þess. Löggildir dómsmálaráðherra skilanefndarmenn. Virðast um þá gilda í aðalatriðum samsonar reglur sem um skiftaforstjóra, nema lög láti öðruvísi um mælt. Stjórnir þessara félaga geta aldrei afhent þau skilanefnd til meðferðar, nema dómsmálaráðherra samþykki (löggildi) nefndarmenn, enda þótt stjórn sé stundum rétt og skylt að fá þau í hendur skiftaréttar, sbr. l. nr. 36 1921 35. gr. og l. nr. 77 1921 38. gr. Þó getur félagsfundur og hluthafafundur sett skilanefndarmenn frá starfanum, l. 36 1921 33. gr. og l. nr. 77 1921 38. gr.

Um vatnafélög, sbr. XI. kafla l. nr. 15 20. júní 1923, gildir enn fremur sú regla, að félagsfundur getur ákveðið að fá búi félagsins í hendur skiftanefnd, þegar félagi á að slíta. Um vald skiftanefnda þessara fer sem um vald skiftaforstjóra án dómsvalds, l. 1923 113. gr. l. mgr. Það segir ekki, að skiftanefndarmenn skuli hafa löggildingu eins og skiftaforstjórar og skilanefndir hlutafélaga og samvinnufélaga. En úr því að skiftanefndir vatnalaganna eiga að hafa sama vald sem skiftaforstjórar án dómsvalds og skifti þeirra eiga að fara eftir reglum skiftalaganna, þar á meðal um innköllun skuldheimtumanna, sjá 3. málsgrein 113. gr. vatnal., þá virðist efalaust, að þeir þurfi einnig löggildingu ráðherra. Og fyrst skiftanefndir vatnalaganna hafa sama vald sem skiftaforstjórar án dómsvalds, þá virðist líka einsett, að um þá gildi sömu reglur, nema í lögum segi að einhverju öðruvísi.

Loks má í þessu sambandi geta laga nr. 21/1932, um skifta-meðferð á búi síldareinkasölu Íslands, þar sem tveir skilanefndarmenn eru ákveðnir til að fara með þau skifti, laga nr. 63/1933, um fjárþróng sveitarfélaga, og laga nr. 78/1933, um Kroppulánasjóð. Að báðum þessum tilvikum verður nánar vikið í kaflanum um nauðasamninga.

II. Þ Á T T U R.

S K I F T A M E Ð F E R Ð B Ú A.

I. F L O K K U R. M E Ð F E R Ð D Á N A R B Ú A.

I. K A F L I. A Ð Ð R A G A N D I S K I F T A M E Ð F E R Ð A R.

3.gr.

Tilkynning um andlát o. fl.

I. Þegar maður andast, þá skal maki hans, ef hans er kostur, erfingjar, ef þeirra er kostur, húsráðandi ella eða heimilismenn hins látna, skýra hreppstjóra eða skiftaráðanda munnlega eða skriflega frá látinu og jafnframt segja til um eignir hins látna og erfingja eftir beztu vitund, heimili hans hið síðasta og dvalarstað. Gefur skiftaráðandi eða hreppstjóri ókeypis vottorð um tilkynninguna. Eigi má jarðsyngja lík, nema sýnt sé vottorð um andlátstilkynninguna. Þeim, er maður andast hjá, er skylt að geyma eignir hans, sem þar eru, þar til þeim er ráðstafað af löglegum aðiljum, sjá 1.-3.gr. skl. Jafn- skylt er að tilkynna andlát, þótt hinn látni hafi engar eignir átt, t.d.- börn, sveitarómagar.

II. Í raun rétttri má segja, að hvert dánarbú sé í upphafi undir forræði skiftaréttar, meðan eigi er afráðið, hvort erfingjar taki sjálfir við meðferð þess. Og má því vera, að skiftaréttur verði að líta eftir búinu eða fela einhverjum eftirlit þess í bili, án þess að hann beinlínis taki það í varðveislu sína. Tilkynningum og áskorun- um, t.d. víxilafsögn, aðfinslum að vörum, uppsögnum o.s.frv., verður því að beina til skiftaráðanda, meðan óráðið er um skifti á búinu, bréf má afhenda honum o.s.frv., sbr. póstlög nr. 5 7. maí 1921 24. gr. Þessa millibilsástands gætir þó mjög lítið um mörg eða jafnvel flest bú hér á landi. Svo er háttað um meiri hluta fólks, að það á eigi fyrir útför sinni eða eigi meira. Og þegar skiftaráðandi telur áreiðanlegt, eftir þeirri vitneskju, er hann hefir fengið um efni hins látna, að hann hafi eigi átt nema fyrir útför sinni eða minna en það, þá þarf engrar skiftameðferðar við, og má skiftaráðandi þá fá þeim, er útförina kostar, hvort sem það er einstaklingur eða stofnun, t.d. hreppurinn, eignirnar, 1. mgr. 10. gr. skl. Eftir verð- lagi nú á tímum kostar útför meira en kr. 200,00, en af því leiðir aftur, að ákvæði 2. mgr. 10. gr. eru nú úrelt orðin, því að ef dánar- fé nemur ekki meira en 200 kr., þá hefir maðurinn ekki átt fyrir út- för sinni, og þótt hann eigi meira en 200 kr., þá þarf hann samt ekki að eiga fyrir útför sinni og alls ekki meira en það. Regluna má því orða svo nú, að skiftaráðandi getur þegar selt þeim, er útförina kostar, í hendur dánarféð, ef ætla má að það nemi ekki meiru en út- fararkostnaði, enda þótt það sé yfir 200 kr. Þegar dánarfé verður eigi afhent þeim, sem útför kostar, þá verður skiftaráðandi að ganga

úr skugga 1. um það, hvort erfingjarnir skuli skifta sjálfir, eða 2. hvort opinber skifti skuli hafa. Fer skiftameðferðin mjög eftir því, hvor meðferðin er höfð. Dánarbúi, sem skift er opinberum skiftum, sæta aftur allólkri meðferð eftir því a. hvort erfingjar gangast við skuldum búsins eða b. þeir gera það ekki. Skiftalögin hafa langrækilegust fyrirmæli um meðferð dánarbúa, þar sem erfingjar taka ekki að sér skuldir (skuldafrágöngu - dánarbúi) og vísa til þeirra reglna að miklu leyti um meðferð hinna (skuldaviðgöngu-dánarbúanna).

Fyrst þarf að lýsa skilyrðunum fyrir því að erfingjar megi skifta sjálfir og síðan skilyrðunum, sem því ráða, hvort með dánarbúi verði farið sem skuldafrágöngu- eða skuldaviðgöngudánarbúi.

4.gr.

Skilyrði einkaskifta.

I. Til þess að erfingjar megi sjálfir skifta (erfingjaskifti, einkaskifti) þarf eftirfarandi skilyrði:

1. Allir erfingjar verða að beiðast þess að skifta búi sjálfir, og er því nægilegt til opinberra skifta, ef einungis einn erfingja krefst þeirra, 4. gr. skl. sbr. 7. lög 72. gr. Ef eigi næst til allra erfingjanna, hvort sem það er af því, að eigi er kunnugt um, hvar þeir eru niðurkomnir eða hverir þeir eru, þá verður aðalreglan, að búi verður skift opinberum skiftum. Sama er, ef viðstaddur erfingi segir hvorki af né á um óskir sínar í þessu efni, sbr. 71. gr. skl. Undantekning er gerð frá þessari reglu eftir 72. gr. skl. Samkvæmt henni geta erfingjar, sem hafa gefið sig fram, mælt til þess við skiftaráðanda, að hann skori á fulltíða erfingja, sem eigi hafa mætt og ef kunnugt er um bústað þeirra, að lýsa yfir, hvort þeir óski opinberra skifta, enda skal berum orðum taka fram í áskoruninni, að ef þeir lýsa eigi yfir vilja sínum um þetta, þá verði það skilið svo, að þeir vilji skifta búinu með hinum erfingjunum. Skilyrðin eru, að erfingi sé fulltíða (þ.e. fjárráður), að hann hafi eigi mætt og að kunnugt sé um bústað hans. Ef einhver þessara skilyrða vantar, þá verður ákvæði greinarinnar eigi beitt. Eigi er skiftaráðanda heldur lögskyldt að fara eftir tilmælum þeirra erfingja, sem mætt hafa, í þessu efni, sbr. orðið "má" í 72. gr. skl. Ef honum þykir það varhugavert, þá gerir hann það ekki, t.d. ef margir erfingjar hafa eigi gefið sig fram. Og auðvitað verður aldrei farið eftir þessu fyrirmæli 72. gr. ef óvíst er, nema erfingjar sé fleiri en þegar er kunnugt orðið um.

Einungis "erfingjar" geta ráðið um það, hvaða skiftameðferð skuli hafa á búi. Og gildir þetta jafnt um frændsemiserfingja, þar á meðal maka eftir látinn maka sinn, sjá nú l. nr. 20 20. júní 1923 87. og 88. gr., sem um erfðaskrárerfingja. Þar á móti geta hvorki lánardrottinnar búsins né gjafstöðumenn ("legatarar") krafist opinberra skifta, 4. gr. skl. Um muninn milli "erfingja" og gjafstökmanna, sem er þó varla allskostar glöggur, vísast til erfðaréttar. Lánardrottinnar geta einungis knúð fram opinber skifti eftir reglunum um gjalprotaskifti, sbr. 31. gr. l. nr. 25/1929.

2. Allir þurfa erfingjar að vera komnir til lögdaldurs (þ.e. vera fjárráðir, nú 21. árs gamlir), skl. 5. gr. a. Eigi má erfingi heldur vera sviftur fjárforræði, skl. 5. gr. b. Sá er fyrst og fremst sviftur fjárforræði, sem missir fjárræði samkvæmt l. nr. 60

14. nóv. 1917 5. og 6. gr. Ennfremur er sá maður sviftur alment forræði fjár síns, er bú hans er undir gjaldprotaskiftum, sbr. þó³ 3. gr. kosningal. nr. 18/1934, og mundi því eigi mega hafa erfingjaskifti á dánarbúi, er bú eins erfingjanna er undir gjaldprotameðferð, sbr. 13. gr. 1. nr. 25/1929. En vera má, að arfur gjaldbrota manns skuli eigi renna í gjaldprotabú hans, t.d. vegna ákvæða arfleifanda, sbr. 13. gr. gjprl. Þá hafa gjaldprotin ekki svift erfingjann forræði á þeim eignum, og mun hann því geta tekið þátt í erfingjaskiftum á því búi. Frá nauðsyn opinberra skifta vegna fjárræðisskorts erfingja eru þó þessar undantekningar:

a. Ef maður, sviftur fjárforræði, er kvantur og býr saman við konu sína og þau eiga félagsbú saman, þá má fjárhaldsmaður hans ásamt konunni, taka þátt í erfingjaskiftum fyrir hönd mannsins, skl. 5. gr. b. Á þeim tíma, er skiftalögin voru sett, voru giftar konur eigi fjárráðar. Eftir 1. nr. 3 12. jan. 1900 varð fjárræði giftra kvenna að visu sem ógiftra, en jafnvel eftir þann tíma virðist það eigi skifta máli, þótt gift kona væri líka ófjárráð. Hún mundi þó geta tekið þátt í skiftum með fjárhaldsmanni manns síns, svo framarlega sem hún hefir vit sitt óskert, því að hún verður að taka þátt í skiftunum með honum, sbr. orðin: "ásamt konunni". Ákvæðið gildir því að eins, að hjónin hafi félagsbú og arfurinn gangi í það. Ef gift kona, er hefir ekki fjárforræði, erfir, þá skiftir það engu, ef arfurinn á að ganga í félagsbúið, því að þá getur maður hennar tekið þátt í erfingjaskiftunum. Ef arfur konunnar á þar á móti að verða séreign hennar, þá verður búið að sæta opinberum skiftum. Þetta gildir nú einungis, meðan fjármál hjóna fara eftir lögum nr. 3 12. jan. 1900. Þar á móti kann að virðast vafa bundið, hvort eigi sé með öllu fallin undirstaðan undan skl. 5. gr. b. síðara málslíð (að þau eigi félagsbú saman) með ákvæðum 1. nr. 20 20. júní 1923. Veltur svarið við þessari spurningu á því, hvort "hjúskapareign" hjóna svokölluð sé séreign hvors þeirra eða sameign. Til "séreignar", eins og það orð er notað í 1. 20 1923, telst "hjúskapareign" eigi, sbr. III. kafla 1. 1923, einkum 24. gr. En hún gæti ef til vill samt verið séreign, enda gera lögin (24. gr.) ráð fyrir því, að skrá verði samín um hjúskapareign hvors um sig, eins og um séreignina. Eftir 17. gr. 1. 1923 öðlast hvort hjóna um sig "hjúskaparrétt" yfir hjúskapareign hins, en eftir sömu grein ræður hvort hjóna þó hjúskapareign sinni með takmörkunum þeim, sem getur í 19.-22. gr. Samt sem áður sýnist þetta skipulag vera kallað "fjárfélag" í 2. mgr. 18. gr. 1. nr. 20 1923 og í VI. kafla laganna, og virðist af því mega ráða það, að hjúskapareignin sé sameign þeirra. Og fyrir þessu virðist líka vera sérstaklega gert ráð í 44. gr. 1. 1923, sbr. og 47. gr. En 2. mgr. 18. gr. og 49. gr. laganna virðist taka alveg af tvímælin um það að hjúskapareignin sé í raun og veru sameign beggja. Annars væri óskiljanleg sú skipun, að hjúskapareign beggja skuli samanlögð og skift til helminga milli hjónanna, þegar þau slíta hjúskap eða fjárfélagi eða skilja að borði og sang. Aðalbreyting laga 20/1923 á skipun þeirri, sem gerð var með lögum nr. 3 12. jan. 1900, virðist vera sú, að konunni er heimilað viðtækara vald yfir þeim eignum símun, sem eigi verða séreign hennar samkvæmt kaupmála, en sameign milli þeirra á þessum fjármunum (hjúskapareigninni) stendur eftir sem áður. Og ef þetta er rétt, þá getur fjárhaldsmaður kvænts manns, sem eigi hefir fjárræði, tekið þátt í erfingjaskiftum f.h. hans og ásamt konu hans, ef arfurinn á að ganga til fjárfélags þeirra hjóna, verða "hjúskapareign" bónda. Og að því leyti sem sameign milli hjóna, er gengið hafa að eigast eftir 1. jan. 1924, getur orðið með sama lagi sem þar til

tíðkaðist, hlýtur regla skl. 5. gr. b. auðvitað tvímálalaust að gilda áfram.

b. Ef skiftaráðandi hyggur eftir því, sem honum er kunnugt, að dánarfé nemi eigi 200 kr. og hrökkvi þó fyrir skuldum, þá fara eigi fram opinber skifti, ef einn eða fleiri erfingi er "myndugur" (þ.e. fjárráður) og bæði þeir og fjárhaldsmenn hinna ófjárráðu gangast við skuldum. Eins og fyrr er sagt, er þetta ákvæði nú úrelt, nema nota mætti það, ef ætla mætti, að eigi yrði 200 kr. afgangs út-fararkostnaði. En sú heimild er ekki í 2. málsg. 10. gr.

3. Allir erfingjar verða að vera hér á landi og kunnugur vistarstaður þeirra. Ef erfingi er erlendis eða ókunnugt er um vistarstað hans, þá verður að skifta búinu opinberum skiftum, nema erfingi hafi veitt öðrum manni umboð til þess að gæta hagsmuna sinna við skiftin, skl. 5. gr. c. Vera má, að slíkur erfingi hafi þegar beðið þess, að búinu væri skift erfingjaskiftum eða að skiftaráðandi taki búið til meðferðar, og er þá ljóst, að þá skal búi skift erfingjaskiftum, ef önnur skilyrði til þess eru fyrir hendi og að skiftaráðandi skal í síðara tilvikinu fara með búið. Það verður því einungis að fara eftir téðu ákvæði 5. gr. c., þegar yfirlýsing erlends erfingja eða manns, sem menn vita nú eigi, hvar niður er kominn, er eigi fyrir hendi.

Samkvæmt 72. gr. skl. getur skiftaráðandi skorað á erfingja erlendis, ef kunnugt er um vistarstað þeirra, að lýsa yfir, hvort þeir æski opinberra skifta, eins og áður er sagt. Þegar þessi meðferð er höfð, mega erfingjaskifti vel verða, þótt maður sé erlendis heimilisfastur og láti ekki uppi vilja sinn um meðferð búins. Með þannig lagaðri áskorun má því knýja fram erfingjaskifti, hvort sem fjarstaddur erfingi er vistum hérlendis eða erlendis. En hinsvegar er aðalreglan í báðum tilvikum (bæði ef erfingi er erlendis og ef ókunnugt er um vistarstað hans) hin sama: Ef engin áskorun er send erfingjunum samkvæmt 72. gr. skl. og þeir gefa sig eigi fram, þá verður að skifta búinu opinberum skiftum. Reglan í 5. gr. c. um erlendu erfingjana virðist því vera efnislaus og villandi, nema svo sé, að hana megi skilja svo, að fjárhaldsmaður erlendis erfingja geti eigi tekið að sér fyrir hans hönd ábyrgð á skuldum búins, svo að opinber skifti verði að hafa. Ef óvíst er um bústað erfingja, sem ekki gefur sig fram, þá verður jafnan að hafa opinber skifti, nema ákvæðið um 5 árin komi til greina. Eftir skl. 5. gr. c.i.f. er erfingjum þó leyft að skifta sjálfum, ef eigi er kunnugt, hvar erfingi er niður kominn og engin víska er fyrir, að hann hafi lifað arfleifanda, enda sé 5 ár liðin frá því að síðast spurðist til hans. Ef kunnugt er, að hann hafi lifað arfleifanda, gildir reglan ekki, þótt nú sé ókunnugt um, hvar hann heldur sig, sem vel mætti vera, ef skifti fara fram löngu eftir lát arfleifanda, t.d. eftir setu í óskiftu búi. Ef maður er úrskurðaður talinn dauður eftir 1. nr. 23 19. júní 1922, þá gildir reglan ekki heldur, en niðurstaðan verður sú sama að því leyti til, að eigi verður tillit tekið til þess manns við skiftin. Erfingjar hans koma í stað hans. Eftir skl. 5. gr. c.i.f. er fyrst um sinn alveg gengið fram hjá erfingja, eins og hann hefði ekki verið til, svo sem orðalagið í 70. gr. skl. sýnir glögggt.

4. Arfleifanda er rétt að búa svo um með fyrirmælum gerðum eftir reglunum um erfðaskrár, að bú hans skuli skift opinberum skiftum, enda þótt skilyrðin fyrir einkaskiftum sé að öðru leyti fyrir hendi, og ber þá skiftaráðanda -eða skiftaforstjórum, ef svo er mælt í erfðaskrá og þeir eru löggiltir- að taka við meðferð búins, 6. gr.

skl. Sérhver arfleifandi má gera þessa ráðstöfun, þar á meðal getur það hjóna, er lengur lifir og situr í óskiftu búi, gert hana um allt félagsbúið. Það hjóna er fyrr deyr, getur og eftir 61. gr. 1. nr. 20 20. júní 1923, meinað því, er lengur lifir, með erfðaskrá, að sitja í óskiftu búi, en það getur ennfreður ákveðið, að búinu skuli skifta opinberum skiftum. En sú heimild gengur þó líklega ekki lengra en að fyrirskipa opinber skifti, en ekki til þess að ákveða, að skiftaforstjórnar skuli fara með búið. Hinsvegar hefir arfleifandi ekki vald til að láta svo mælt í erfðaskrá, að bú hans skuli skift erfingja-skiftum. Ef skilyrði fyrir þeirri búsmæðefrð reynast ekki vera fyrir hendi, þá stöðar slík fyrirmæli ekki. Og ef skilyrðin eru fyrir hendi, þá er skipun arfleifanda um erfingjaskifti óþörf.

Sá, er hefir afsalað sér arfstilkalli, hefir og þar með afsalað sér rétti til að taka þátt í erfingjaskiftum þess bús, nema hann hafi ótvírétt áskilið sér rétt til þess.

5. Loks skal skiftaráðandi taka til skifta dánarbú eftir gjaldheimtumenn og reikningshaldara, þegar hið opinbera eða ólög-ráðir eiga forgöngurétt eða lögbodinn veðrétt í eignum þeirra, og má þá eigi selja erfingjum bú í hendur fyrri en séð hefir verið borgið kröfum hins opinbera eða hinna ólöggráðu, skl. 5. gr. síðasta mgr. Sjá um þessi tilvik tilsk. 30. jan. 1793 40. gr. sbr. kammer-réttarskipun 18. marz 1720 I. 17. gr. og tilsk. 19. des. 1921 og Landsyfird. í Dómasafni I. 77.

II. Það er aðalreglan, að skiftaráðandi skal byrja skifte-gjörð svo fljótt sem unt er eftir að andlát manns hefir verið tilkynnt honum, 13. gr. skl. Af þessu má leiða það, að erfingjar þurfa alment að koma fram með kröfu sína um einkaskifti, sem allra fyrst. Ef þeir gera það áður en skiftaráðandi hefir tekið bú til ráðstöfunar og skilyrði til erfingjaskifta eru fyrir hendi, þá skiftir skiftaráðandi sér ekki af búinu. Allt veltur oftast á því, hvort skilyrði erfingjaskifta sé fyrir hendi, þegar krafa um þau kemur fram. Þó að t.d. einhver erfingjanna hafi verið ófjárráður, þegar arfleifandi lézt, en hefir nú náð fjárræði, þá geta erfingjar skift sjálfir. Hinsvegar mundu þeir ekki geta það, ef erfingi hefði að vísu verið fjárráður, þegar arfleifandi lézt, en hefði verið sviftur fjárræði milli andlátsins og kröfu erfingja um að mega skifta búinu erfingjaskiftum. Skiftaráðandi á venjulega ekki að biða þess, að skilyrði erfingjaskifta verði fyrir hendi. En hann getur þó frestað að taka bú til skifta, ef þykja má víst, að þeim verði fullnægt innan skamms, enda þyki honum ekki hætt við, að eignum búins verði spilt eða þar fari forgörðum, 13. gr. skl. Það er auðséð, að skiftaráðanda er í sjálfsvöld sett, hvort hann frestar skiftagerð af þessum ástæðum, enda fer slíkt alveg eftir atvikum hverju sinni. Það væri t.d. varla samkvæmt tilætlun löggjafans að fresta skiftum ár eða ári lengur meðan erfingi væri að ná lögaldri, en frestun um nokkrar vikur eða jafnvel nokkra mánuði gæti verið varhugalaus.

III. Erfingjar, sem æskja þess að mega skifta sjálfir, verða auðvitað að sýna skiftaráðanda fram á það, að skilyrði einkaskifta sé fyrir hendi. Það mundi þó oft vera óþarft að fara hart í sakir um sönnun fyrir þeim staðreyndum, sem heimildin til einkaskifta byggist á.

Það skilyrði að erfingjar æski allir einkaskifta, þarf auðvitað beinlínis að sanna, þegar frá er skilið tilvikið eftir 72. gr. skl. Sama er að segja um lögræðisaldur erfingja, ef nokkur vafi getur á honum verið. Hinsvegar verður ekki talin þörf á að setja það

upp, að erfingi leiði sönnur að því, að hann hafi fjárforræði, ef hann hefir aldur til þess. Erfðahcimildina verður erfingi að sanna að fullu, ef hún er byggð á erfðaskrá. Þar á móti ber alment eigi að heimta af ætterniserfingjum -og þar undir mun maki mega teljast-fullar sannanir fyrir skyldleika þeirra við arfleifanda, skl. 70. gr. Þó getur verið rík ástæða til að gera kröfur um fullar sannanir í þessa átt, eins og líka gert er ráð fyrir í 70. gr. skl. Fyrst og fremst rekur stundum nauðsyn til að láta aðilja sanna, að hann sé sá, er hann segist vera, og síðan að hann sanni skyldleika sinn við arfleifanda. Vitni um það getur skiftaráðandi spurt og eiðfest, ef þurfa þykir. Ef t.d. samerfingjar allir eru því samþykkir, og skiftaráðandi þekkir þá alla vel, að erfinginn X sé líka réttur erfingi, þá er skiftaráðanda sýnilega óvandfarnara en þegar einn þeirra eða fleiri rengja erfðahcimild hans. Ef farið er fram á að ganga fram hjá erfingja eftir skl. 5. gr. c., þá á skiftaráðandi, eftir því, sem sjá má á 70. gr. skl., að fara strangara í sakir um sannanir. Virðist alltaf þurfa einhverra skilríkja fyrir heimildinni til þess. Hinsvegar væri vitanlega ógerlegt, að setja það upp, að erfingjar leiðdi alltaf fullar sannanir að því, að þei væri einir arfbornir. Þar verður að fara sem um skýrslu þeirra um skyldleikann. Ef heimildin til einkaskifta veltur þar á móti á öðrum atvikum, t.d. á umboði, sem erfingi eða annar maður kveður sig hafa frá fjarstöddum erfingja, þá mundi sögusögn hans ein ekki verða talin nægja, heldur yrði sá að sanna umboð sitt með venjulegum hætti.

Þegar skiftaráðandi hefir prófað skilríkin, þá kveður hann upp úrskurð um það, hvort búið skuli fengið erfingjum í hendur eða hvort það skuli tekið til opinberra skifta, sbr. 70. og 71. gr. skl. Úrskurði þeim má þegar áfrýja. En eigi frestar áfrýjun úrskurðar, þar sem synjað hefir verið að fá erfingjum búið í hendur, framkvæmd úrskurðarins, en skiftaráðanda ber þó að sjá um, að ekkert verði gert á meðan, er raski rétti áfrýjanda, skl. 96. gr.

5. gr.

Bú síðar fengið skiftaráðanda og bú síðar fengið erfingjum.

I. Það er auðvitað aðalreglan, að bú, sem einu sinni hefir verið fengið erfingjum til skifta, verður undir umsjá þeirra þar til skiftum er lokið. Jafnaðsætt er það, að skiftaráðandi leiðir til lykta skifti á þeim búum, sem hann hefir tekið til meðferðar. Frá báðum þessum reglum eru þó undantekningar. Getur stundum verið full nauðsyn á að afhenda skiftaráðanda bú, sem erfingjar hafa byrjað skifti á. Hins vegar getur verið bæði samgjarnt og hættulaust að fá erfingjum til meðferðar bú, sem skiftaráðandi hefir tekið til meðferðar, af því að atvik hafa breyzt.

II. Bú, sem einu sinni hefir verið fengið í hendur erfingjum til skifta, hverfur undir forræði skiftaráðanda:

1. Ef erfingjar koma sér ekki saman um meðferð búsins, þá getur hver þeirra krafist þess, að það verði tekið til opinberra skifta, og verður þá farið með búið eftir reglunum um skuldaviðgöngu - dánarbú, 8. gr. skl. Bæði þeir, er ósammála eru, og hinir, sem utan við deiluna kunna að standa, geta krafist opinberra skifta. En erfingjar geta ekki nú losnað við ábyrgð skulda búsins, þó að

þeir hefðu getað það í öndverðu. Ef erfingi er aðeins einn, þá verður 8. gr. ekki beitt. Sá erfingi getur þá ekki með öðru móti látið búið til opinberra skifta, en lýsa sjálfan sig gjaldþrota.

2. Nú má vera, að atvik breytist eftir að erfingjar hafa tekið bú til skifta þannig, að þeir hefði ekki getað fengið að skifta sjálfir, ef svo hefði verið ástatt, þegar úrskurða skyldi um heimild þeirra til að skifta erfingjaskiftum. Sem dæmi má nefna, ef erfingi er sviftur fjárræði eftir að erfingjar hafa byrjað einkaskifti. Að vísu eru nokkrar ástæður fyrir því, að skiftaráðandi taki bú til opinberrar meðferðar, þegar svo stendur á, en opinber meðferð kemur þó ekki að sama haldi nú sem í öndverðu, því að nú losna erfingjar ekki við ábyrgð á skuldum búins, þó að skiftaráðanda sé fengið það til meðferðar. Það er og aðalreglan eftir orðum 7. gr. skl., að erfingjaskifti haldi áfram, þótt breytingar verði í framangreinda átt. En 7. gr. nær ekki til þeirra tilvika, þar er að vísu hefir ekki orðið breyting á staðreyndunum sjálfum, en nýjar upplýsingar hafa komið upp um staðreyndir, t.d. nýr erfingi kemur fram, erfðaskrá finnst, þar sem opinber skifti eru skipuð. Ef nýir erfingjar gefa sig fram, þá verður að taka bú til opinberra skifta, ef þeir krefjast þess. En sá er munur á aðstöðu þeirra og erfingja, sem í öndverðu höfðu gefið sig fram, að þeir verða að sanna að fullu arftökurétt sinn, ef hann er véfengdur af hálfu eins eða fleiri hinna erfingjanna, skl. 71. gr. En auðvitað geta erfingjaskifti haldið áfram, ef nýi erfinginn óskar ekki breytingar. En ef nýi erfinginn er ófjárráður, þá virðist bæði skiftaráðandi og fjárhaldsmaður hans geta varnað framhaldi erfingjaskiftanna með því að neita því, að hann taki á sig ábyrgð skulda búins, sbr. 16. gr. skl. Ef ný erfðaskrá kemur fram og þar segir, að opinber skifti skuli hafa, hlýtur skiftaráðandi að taka bú til meðferðar, og sama virðist hljóta að gilda, ef nýjar upplýsingar koma fram, sem sýna, að erfingjaskifti hafa verið ólögleg frá öndverðu, t.d. hafa vitni eða erfingjar skýrt rangt frá um staðreyndir.

3. Samkvæmt 71. gr. skl. skulu erfingjar gefa út innköllun til erfingja, ef þeir fá að ganga fram hjá manni eftir 72. gr. skl. Ef þeir vanrækja þetta, þá tekur skiftaráðandi búið í sínar hendur. Samskonar er um vaneindir á skyldum þeim, sem á viðstöddum og fjárráðum erfingjum hvíla gagnvart ófjárráðum og fjarstöddum erfingjum samkvæmt 77. gr. skl. eða ef þeir ljúka ekki skiftum innan árs samkvæmt 76. gr. skl. sjá 78. gr. skl. Sjá nánar um erfingjaskifti.

III. Bú, sem skiftaráðandi hefir tekið til skifta, getur hann fengið erfingjum til meðferðar sem hér segir:

1. Ef erfingjar hafa krafizt opinberra skifta, þótt skilyrði erfingjaskifta hafi verið fyrir hendi, t. d. vegna ósamkomulags, skl. 7. gr., þá geta þeir fengið búið aftur til erfingjaskifta, ef þeir óska þess. Þetta er að vísu ekki berum orðum sagt í skl., en það er eftir samræmisályktun, sem leiða má af 9. gr., því að úr því að erfingjar geta krafizt þess, að þeim sé fengið búið til erfingjaskifta eftir að ástæðurnar til opinberra skifta eru horfnar, þá hljóta erfingjar, sem þegar frá öndverðu höfðu þenna rétt, því fremur að geta krafizt þess, að skiftaráðandi fái þeim búið síðar til einkaskifta.

2. Ef skiftaráðandi hefir tekið bú til opinberra skifta og það kemur í ljós, að afhenda hefði mátt erfingjum búið samkvæmt 2. mgr. 10. gr. skl., þá virðist skiftaráðanda einnig vera heimilt að fá erfingjum það í hendur undir sama skilorði sem í greininni segir.

3. Samkvæmt 9. gr. skl. geta erfingjar krafist þess, að búið sé fengið þeim til erfingjaskifta, ef ástæðan fyrir opinberum skiftum hefir horfið áður en skiftum er lokið og ef þeir eru allir á það sáttir. Sem dæmi má nefna, ef erfingi verður fjárráður eftir að skifti hófust, fjárverandi erfingi gefur sig fram eða sendir umboðsmann, erfðaskrá, þar sem opinber skifti voru fyrirskipuð, reynið afturkölluð með yngri skrá, sem fyrst hefir síðar fundist. Nú gæti hafa borið við, að jafnframt hefði skapast ný ástæða til opinberrar skiftameðferðar síðan skiftaráðandi tók búið til meðferðar, t.d. erfingi verið sviftur fjárræði, og mundi þá ekki vera heimilt að framselja búið í hendur erfingja. Sjálfsgagt verða erfingjar að leiða fullar sönnur að því, að ástæður þær, sem voru fyrir opinberum skiftum, sé horfnar, og liggur nærri að nota hér fyrirmæli 71. gr. skl. i.f. per analogiam. Sögu sögn erfingja, óstudd af gögnum, verður því ekki hér tekin trúanleg með sama hætti sem í 70. gr. skl. segir.

Ef hvorki hefir verið gefin út innköllun til skuldheimtumanna né nokkur þeirra hefir gefið sig fram, þá má fá bú þegar í hendur erfingjum. En ef skuldheimtumadur hefir gefið sig fram, þá þarf samþykki hans, nema hann fái fulla greiðslu eða næga tryggingu fyrir skuld sinni. Verður skiftaráðandi að úrskurða ágreining um þetta. Eftir atvikum gæti skiftaráðandi látið dómkvadda óvilhalla menn meta, hvort trygging -sem vafalaust skal vera trygging í hlut (realtrygging) - megi teljast nægileg. Áfrýjun á úrskurði skiftaráðanda um framsal búsins til erfingja frestar ekki framsalinu en sjá skal skiftaráðandi um, að ekki raskist hagur áfrýjanda, sbr. 96. gr. skl. Ef gefin hefir verið út innköllun til skuldheimtumanna, þá má ekki framselja erfingjum búið fyrr en innköllunarfrestur er liðinn. 9. gr. skl. leysir ekki úr þeirri spurningu, hvernig með skuli fara, ef skuldheimtumadur lýsir að vísu kröfu sinni, en þenni er mótmælt. Nú er einsætt, að ekki mun mega biða eftir fullnaðarúrslitum þessa máls. Það yrði oft alveg sama sem að neita erfingjum alveg um að fá búið í sínar hendur. Hinsvegar væri ósanngjarnt að ganga alveg framhjá slíkum skuldheimtumanni að svo stöddu, því að krafa hans reynist ef til vill rétt um það er lýkur. Hagfeldast virðist vera, að erfingjar setji tryggingu, sem skuldheimtumadur geti gengið að, ef krafa hans reynist rétt.

Með því að skuldheimtumenn eru einir nefndir í 9. gr., þá má óhætt ætla, að gjafheimtumenn (legatarar) hafi engan rétt til að rísa gegn framsali bús í hendur erfingjum, sbr. og 4. gr. skl.

4. Samkvæmt 74. gr. skl. getur skiftaráðandi -en honum er það ekki skylt, eins og eftir 9. gr. skl.- framselt erfingjum bú, ef það hefir verið skrifað upp og virt, fjárráðir erfingjar og fjárhaldsmenn hinna ófjárráðu og fjarstöðu erfingja beiðast þess allir, hvort sem búið er stórt eða lítið, enda sé hvorki sérstök lög - og mun hér vera átt við fyrirmælin um gjaldheimtumenn og fjárhaldsmenn ófjárráða og stofnana, sbr. síð. mgr. 5. gr. skl. - né lögmæt ráðstöfun hins framliðna -og er hér átt við erfðaskrá, sbr. 6. gr. skl.-standi því í vegi. Veltur hér á því, hvort skiftaráðanda virðist framsalið hættaust hagsmunum ófjárráðra og fjarstaddir erfingja, enda getur hann leitað um það álits kunnugra manna. Um stöðu skuldheimtumanna og gjafheimtumanna fer eins og í 3. að framan er sagt. Heimildin til framsals eftir 74. gr. skl. gildir ekki, ef enginn erfingja er fjárráður eða viðstaddur, síð. mgr. 74. gr. skl. Það er loks skilyrði, að fjárráðir og viðstaddir erfingjar ábyrgist

hinum lögmæta búsmæðferð, 2. mgr. 74. gr.

Hagurinn af erfingjaskiftum er sá, að þá þarf ekki að greiða skiftagjald í ríkissjóð, sbr. 31. gr. 1. nr. 27 27. júní 1921, og hagurinn af því að fá bú, þar sem opinber skifti eru byrjuð, fram-seld til erfingjaskifta, er fólginn í því, að þá þarf ekki að greiða nema hluta skiftagjaldsins, sjá 33. gr. 1. 27/1921.

II. KAFLI. MEÐFERÐ DÁNARBÚA.

A.O PINBER SKIFTI DÁNARBÚA.

6. gr.

Upphaf skiftameðferðar.

I. Eins og fyrr segir, þá verður að telja hvert bú til bráðabirgða undir forræði skiftaráðanda. Ef skilyrði erfingjaskifta eru ekki þegar sannprófuð eða eigi er sýnilegt, að þau muni innan skamms verða fyrir hendi, sbr. 13. gr. skl., þá verður skiftaráðandi að minsta kosti til bráðabirgða að taka búð undir umsjá sína, nema hann geti svo með farið, sem segir í 1. mgr. 10. gr., því að þá þarf engrar varðveislu skiftaráðanda á búinu eða uppskriftar. Hann fær þá þeim, sem kosta vill útförina, dánarféð. Afskifti skiftaráðanda af bú fara fyrst og fremst í þá átt að varðveita það. Í því skyni getur hann látið innsigla eignir bús (þ.e. þau verðmæti, sem finnast í vörzlum "búsins") eða gæta þeirra með öðrum hætti. Verðmæti, sem sérstaklega er hætt við að fari forgörðum eða verði misbrúkuð, verður skiftaráðandi að taka í vörzlur sínar eða fela öðrum góðum mönnum til geymslu, t.d. peninga, skartgripi, verðbréf. Sérstaklega leggur löggjafinn fyrir skiftaráðanda að sjá um, að bókað sé nafn eiganda og ritað á handhafabréf, er í búinu finnst. Ennfremur verður skiftaráðandi að gera þar ráðstafanir, sem nauðsynlegar eru til þess að halda uppi réttindum búsins á hendur öðrum mönnum, t.d. koma í veg fyrir það, að kröfur þess á hendur öðrum mönnum fýrnist, þeir vinni hefð á hlutum búsins o.s.frv. Hann tekur við uppsögnum og tilkynningum fyrir bús hönd og gætir til bráðabirgða hagsmuna þess í hvívetna.

Aðgerðir skiftaráðanda ganga ekki aðeins í þá átt, að gæta þess, að eignir búsins glattist ekki. Það þarf líka að staðreyna, hvaða verðmæti búð eigi. Í þessu skyni á skiftaráðandi sem fyrst eftir að hann hefir tekið við búinu eða svo fljótt sem því verður við komið að láta skrifa upp og virða dánarbúið, þar á meðal úti-standandi skuldir þess, svo skal og áthuga, hvaða kröfur aðrir menn hafa á hendur búinu. Þó getur verið óhjákvæmilegt að fresta þessu, ef hinn látni hefir haft margbrotin viðskifti, og heimilar 15. gr. skl. þá að fresta rannsókn á þessum atriðum, þar til reikningar hins látna og bækur hafa verið rannsakaðar. Hvort sem skiftaráðandi sjálfur framkvæmir gerðir þessar eða hreppstjóri, þá skulu 2 vott-

ar vera við, og framkvæma þeir virðingargerðirnar, en ef sérþekkingar þarf við, sem vottarnir hafa ekki, þá tilnefnið skiftaráðandi 2 hafa menn, enda eiðfestir hann virðingamennina, ef þess þykir þörf. Hreppstjóri ritar gerðir þessar í bók, er skiftaráðandi löggildir, og sendir hreppstjóri honum eftirrit úr bókinni, sem fyrst hann má, l. mgr. 16. gr. skl.

II. 1. Þá ber skiftaráðanda sem fyrst, eftir að hann hefir tekið við búi, að rannsaka hverir við arfi og gjöfum eigi að taka, 14. gr. skl. Í því skyni ber honum að rannsaka skjöl og bækur hins látna og leita skýrslna kunnugra manna, ef á þarf að halda og þeirra er kostur. Erfingjum þeim og gjaftökumönnum, sem skiftaráðanda er kunnugt um, á hann að tilkynna látið, ef ekki má telja víst, að þeim sé það kunnugt, og má gera það með ábyrgðarbréfi. Þeim erfingjum og gjaftökumönnum, sem kunnugt er um, á skiftaráðandi að veita kost á að vera við uppskriftar- og virðingargerðir búsins, svo framfarlega sem það veldur ekki drætti. Skal hann leita tillagna þeirra um þær ráðstafanir á búinu, sem ekki má fresta, en ekki er hann bundinn við þær tillögur, sjá 16. gr. 2. mgr. skl., enda ber honum að gera þessar ráðstafanir svo, að eigi sé hallað réttindum skuldheimtumanna, skl. 19. gr.

2. Ef einhver erfingja eða gjaftökumanna er ófjárráður, þá ber skiftaráðanda að sjá um, að honum verði skipaður fjárhaldsmaður. Þegar sýslumaður eða bæjarfógeti fer með bú, þá skipar hann fjárhaldsmenn sjálfur, ef það hefir ekki þegar verið gert. Ber skiftaráðanda þar að fara eftir 11. gr. 1. nr. 60 14. nív. 1917, eftir því sem unt er. Ef skiftaráðandinn er jafnframt sýslumaður erfingja eða gjaftökumanns, þá virðist skipunin vel mega standa framvegis, ef farið hefir verið eftir 11. gr. 1. nr. 60 1917. En annarskostar nær skipunin einungis til að gæta hagsmuna aðilja við skiftin.

Ef erfingi er fjarverandi -og verður sama að gilda, ef gjaftökumaður er fjarstaddur, þótt hann sé ekki hér nefndur í 14. gr. skl.- enginn hefir komið fram með umboð hans og ekki þykir mega fresta skiftameðferð meðan leitað er vilja hans eða ef ókunnugt er um vistarstað hans, þá ber skiftaráðanda einnig að sjá um, að honum verði skipaður umboðsmaður (sbr. HRD. I. 197) -fjárhaldsmann kallar 14. gr. skl. hann-, og ber þeim umboðsmanni að gæta hagsmuna hins fjarstadda manns til skiftaloka eða þangað til hann kann að koma sjálfur til. Hefir umboðsmaður þessi yfirleitt, meðan hann fer með umboðið, sama rétt og skyldur sem fjárhaldsmenn. Það er borgarakvæð að fara með umboð ófjárráða manns eða fjarstadds við skifti samkvæmt skipun skiftaráðanda. Að öðru jöfnu á skiftaráðandi að taka þá menn, er telja má kunnuga og ætla má, að láti sér einkum ant um hag hins ófjárráða eða fjarstadda manns.

3. Meginmunur er á skiftameðferð eftir því, hvort erfingjar taka að sér ábyrgð á skuldum arfleifanda eða ekki. Þessvegna ber nauðsyn til að gengið verði sem fyrst úr skugga um þetta atriði. Er því svo mælt í 2. mgr. 16. gr. skl., að skiftaráðandi skuli annaðhvort í lok uppskriftarinnar -ef hreppstjóri stýrir uppskrift bús, kemur hann hér í stað skiftaráðanda- spyrja erfingja -gjaftökumenn þar á móti ekki- hvort þeir taki að sér ábyrgð á skuldum hins látna. Ef nú allir erfingjar eru þegar viðstaddir og taka að sér ábyrgðina, þá verður farið með búið sem skuldaviðgöngu-dánarbú. Og ef hinsvegar einhver erfingi neitar -en þögn hans hefir og hér sömu verkun sem ber neitun- að taka á sig ábyrgðina, þá verður með búið farið sem skuldafrágöngubú. Fjárhaldsmaður ófjárráðs eða fjarstadds erfingja getur að vísu tekið að sér ábyrgð skulda fyrir hönd skjólstæðings

síns, en skiftaráðandi getur varnað því, ónótt yfirlýsingu fjárhaldsmannsins, ef hætta þykir á því, að erfingi bíði tjón af því, 2. mgr. 16. gr. skl. Líklega verða erfingjar, sem tekið hafa á sig skulda-ábyrgð og kveðast allir vera, að leiða sönnur að því, nema skiftaráðanda sé fullkunnugt um, að erfingjar muni ekki fleiri vera. Sönnunarregla 70. gr. skl. gildir ekki berum orðum um þetta, og varla heimild til að beita henni analogice.

Nú má vera, að ekki hafi allir erfingjar verið við uppskrift búsins. Ef einhver þeirra, sem þar var, hefir neitað að taka á sig skulda-ábyrgð, eða skiftaráðandi hefir ákveðið, að ólögráður maður eða fjarstaddur skyldi ekki ábyrgjast skuldir, þá þarf vitanlega ekki að grenslast eftir vilja annara erfingja um það mál, því að með bú skal fara sem skuldafrágöngubú, nema allir erfingjarnir taki á sig skuldaábyrgðina, berum orðum, 2. mgr. 18. gr. skl. Ef hinsvegar allir erfingjar þeir, sem voru við uppskriftargerðina, tóku að sér skuldagreiðslu eða enginn hefir þó berlega neitað að gera það, þá skal skiftaráðandi tafarlaust kveðja erfingja og gjafheimtumenn, bæði þá, sem fjarstaddir eru og ekki hafa látið vilja sinn uppi, og hina á skiftafund. Ef allir erfingjar eru innanlands og vistarfang þeirra er kunnugt, þá skal boða þeim fund með ábyrgðarbréfi hverjum um sig eða með öðrum hætti. Annarskostar skal auglýsa skifta-fund tvisvar sinnum í Lögbirtingarblaði. Skiftaráðandi ákveður frest eftir atvikum, 17. gr. skl.

Ef nú ekki allir erfingjar gefa sig fram á skiftafundi, þá verður búið skuldafrágöngubú, nema sá eða þeir, er ekki sækja fund, hafi áður tekið að sér skulda-ábyrgð og allir hinir geri það líka eða að skiftaráðandi hafi sett þeim, er nú gefa sig ekki farn, fjárhaldsmann samkvæmt 14. gr. skl. og hann gangist við skuldum fyrir hinn fjarstadda með samþykki skiftaráðanda. Ef þar á móti allir erfingjar sækja fund, þá getur skiftaráðandi fullvissað sig um vilja þeirra allra að þessu leyti. Enda á hann að skýra aðiljum frá efna-hag búsins þeim til leiðbeiningar, 1. mgr. 18. gr. skl. Fleiri atrennur gerir skiftaráðandi ekki til að vita um það, hvort erfingjar taki á sig skulda-ábyrgð. Og þótt erfingjar, sem nú hafa ekki viljað ábyrgjast skuldir, lýsi því síðar, að þeir vilji það, þá verður farið með bú allt að einu sem skuldafrágöngubú. Ef hinsvegar allir þeir, sem átla má erfingja, hafa lýst sig fúsa til að ábyrgjast skuldir, en svo koma nýir erfingjar, er áhrif hafa á skiftin og neita að ábyrgjast skuldir, þá verður að taka skiftin upp aftur og fara með búið sem skuldafrágöngubú. Og efalaust hverfur þá einnig skulda-ábyrgð af hinum erfingjunum, því að skulda-ábyrgð erfingja verður venjulega að telja því skilyrði bundna, að hinir erfingjarnir taki hana líka allir á sig.

I. Meðferð skuldafrágöngu - dánrbúa án gjaldþrotaskifta.

7. gr.

Grundvallarreglur um meðferð skuldafrágöngu - dánarbúa.

I. Skifti þessara búa eru fyrst og fremst vegna lánardrottna

hins látna. Meðan ekki er ráðið, hvort eignir bús hrökkvi fyrir skuldum eða ekki, má að vísu ekki gera ráðstafanir, sem baka kynni erfingjum tjón að óþörfu. Það verður að gera ráð fyrir þeim möguleika, að meðferð bús skifti erfingja máli, þar til vist er, að svo muni ekki reynast. En þegar í ljós er komið, að ekkert muni til erfða koma, þá skal einvörðungu taka hagsmuni lánardrottinna til greina. Meðferðin er í meginatriðum sú sama, hvort sem búið hrekkur til skuldagreiðslu eða ekki. Munur kemur þó fram undir skiftalokin með tvennum hætti: Ef afgangs verður skuldum, þá koma erfingjar í stað lánardrottina um hluttöku í meðferð búsins. Og ef bú hrekkur ekki fyrir skuldum, þá verður að flokka kröfurnar og draga af þeim, að minsta kosti sumum, að réttir tiltölu.

II. Lánardrottinnar búsins munu fá aðfararveð í búinu, líkt og í gjaldprotabúum. Þeir eru yfirhöfuð jafnréttsháir að því leyti, að enginn einstakur getur farið sinnar leiðar og fengið greiðslu skuldar sinnar án tillits til hinna lánardrottinna, eins og gera má allt þar til bú skuldumauts er tekið til gjaldprotaskifta meðan hann er lífs, eða til skifta sem skuldafrágöngudánarbú. Þessvegna er öllum skuldheimtumönnum búsins veittur kostur á að bera kröfur sínar undir skiftaráðanda, skl. 36. gr., og fá úrskurð hans um það, hvort þær skuli greiddar af fé búsins. Málssókn út af fjárkröfu, er fullnægja skal af eignum bús, á hendur búi, sem tekið er til skifta sem skuldafrágöngudánarbú, er því alment útilokuð, 1. mgr. 33. gr. skl., sbr. þó 7. gr. 1. nr. 46 27. júní 1921 (sbr. HRD. II. 6). Ef málssókn hefir verið hafin gegn hinum framliðna - en þar með er átt við það, að stefna hafi verið honum löglega birt-, þá má halda því máli fram á því varnarpingi, þar sem það var löglega höfðað, 2. mgr. 33. gr. skl. Það er eftir þessu ekki nóg, þótt mál hafi verið lagt til sátta eða stefna útgefin, en ekki birt. Það virðist ekki heldur nægja, ef stefna hefir að vísu verið löglega birt, en málinu verður vísað frá eða það er hafið. Þá mun aðili verða að bera kröfu sína undir úrskurð skiftaráðanda, í stað þess, að annars hefði hann getað fengið dóm, sem skiftaráðandi hefði lagt til grundvallar. Með öðrum orðum: Máli, sem vísað hefir verið frá dómi eða hafið, getur aðili ekki höfðað aftur, ef stefndur er látinn áður en stefna hefir verið löglega birt í nýju máli.

Undantekningar eru þó frá þeirri reglu, að einstakur kröfuhafi eða tilkallsmaður geti ekki fengið fullnustu úr búinu án tillits til hinna. Sumir hafa að vísu að ganga án þess að til greina komi, hvort hinir fá nokkuð eða ekkert. Þessir menn eru:

1. Þeir sem eiga muni í vörzlum "búsins", sbr. 12. gr. 2. mgr. skl. Sama er um þá, sem hafa muni bús að láni eða leigu. Þeir halda sínum rétti. Svo virðist einsætt, að reglan í 29. gr. laga nr. 25/1929 verði notuð analogice um skuldafrágöngudánarbú og verður seljandi þá, er svo er áttast sem þar segir, utan skuldarabará.

2. Þeir, sem gert hafa fjárnám í eignum búsins fyrir lát hins dána eða lagt löggeymslu á muni hans, 34. gr. skl., halda rétti sínum, og geta því gengið að mununum og selt þá. Hinsvegar er fyrir það girt, að taka megir eignir "búsins" fjárnámi eftirlátið. Dómhafi eða sáttar verður að lýsa kröfum sínum í búið, eins og aðrir lánardrottinnar þess. Kyrrsetning fellur niður, enda þótt hún hafi gerð verið fyrir andlátið, og því fremur er auðvitað útilokað að kyrrsetja muni búsins eftir það, 34. gr. skl. Lögbann, sem lagt hefir verið við verknaði af hálfu hins andaða, fellur niður af sjálfu sér með andláti hans, en ef bannið varðar verknað, sem einnig eftirmenn hans geta framið, t.d. beit í þrætulandi eða aðrar landsnyttjar,

þá hlýtur lögbannið að standa og mál til réttlætningar því virðist því eiga að höfða á hendur búinu, t.d. landamerksamál eða mál um ítak eða ískyld í jörð. Það mál heyrir alls ekki undir skiftaráðanda, sbr. 38. gr. skl.

3. Veðhafar eru alment settir á bekk með lánardrottnum búsins, sbr. 86. - 89. gr. skl. Um veðhafa, er selja mega veð án undanfarandi lögsóknar, er þó gerð undantekning í 34. gr. skl. Þar til teljast fyrst og fremst handveðshafar. Þeir geta selt handveð sitt og fengið fullnustu af andvirði þess án tillits til annara lánardrottna búsins -og víst látið virða sér það eftir Jb. Kb. 22. Skiftir engu máli, hvernig handveðsréttur þeirra er til kominn, hvort hann er samningsbundinn eða lögveð svonefnt. Ennfremur eru þeir menn utan skuldaflokka, er veð hafa samkvæmt 10. gr. tilsk. um fjárforráð ómyndugra 18. febr. 1847. Þessir veðhafar eru einungis nefndir til dæmis, en talning 34. gr. skl. á þessum mönnum er ekki tæmandi. Veðhafar samkvæmt 3. gr. laga nr. 18. 4. nóv. 1887 hafa því sama rétt sem veðhafar eftir 10. gr. tilsk. 1847. Þá nefnir 34. gr. skl. loks tryggingarrétt hins opinbera samkvæmt tilsk. 15. apr. 1854 9. gr. og tilsk. 26. febr. 1872 7. gr. 9. gr. tilsk. 15. apr. 1854 er að nafni til í gildi ennþá. En tilsk. 26. febr. 1872 um brennivíns-toll er úr lögum feld, en almenn regla er komin í staðinn í lögum nr. 54 11. júlí 1911 9. gr. (tollög). Samskonar fyrirmæli eru í l. nr. 54/1926 (vörutollslög). Annars hefir hið opinbera oft veð í hlutum til tryggingar skattgreiðslu, en hlutina verður að taka lögtaki áður en þeir verða seldir, t.d. l. nr. 37 27. júní 1921 3. gr., l. nr. 56 s.d. 3. mgr. 4. gr. og l. nr. 66 s.d. 6. gr. En þá er athugandi, hvort þeir, sem að visu verða að taka veðbundna muni fjárnámi, eins og veðhafi samkvæmt 15. gr. laga nr. 29 16. des. 1885, eða lögtaki, eins og ríkið í dæmum þeirra, er tekin voru úr hinum þrennum lögum frá 1921, verði líka utan skuldaráðar. Þeir geta að visu selt veð sitt án "undanfarandi lögsóknar", eins og orðið "lög-sókn" er venjulega skilið, því að fjárnám og lögtak verða ekki venju samkvæmt kölluð "lögsókn". Það hefir þó víst aldrei verið talið og ekki heldur tilætlun löggjafans, að þessir aðiljar allir skyldi verða utan skuldaflokka skl. Það virðast dæmin, sem tekin eru í 34. gr. skl. sýna, því að það væri mjög villandi, að taka til dæmis einvörðungu glögg tilvik, þar sem eftir berum orðum laganna þarf engrar dómsathafnar við á undan nauðungarsölunni, ef fyrirmæli greinarinnar ætti líka að ná til tilvika, þar sem aðfarar þarf við á undan dómsathöfninni. Enda tekur upphaf 34. gr. skl. af skarið um fjárnám, því að fjárnám þar tekur líka til fjárnáms án undan-gengins dóms eða sáttar eftir 15. gr. l. 29/1885. En úr því að fjárnám er bannað, þá er nær að álykta analogice, að lögtak sé líka bannað, en e contrario, að það sé leyft. Í 88. gr. skl. virðist einnig gert ráð fyrir því, að eigi sé þeir, er lögveð hafa, alment utan skuldaflokka. Það mun því óhætt að fullyrða, að síðari málsl. 34. gr. skl. taki einungis til þeirra veðhafa, er selja mega veð sitt án nokkurrar undanfarandi dómsathafnar. "Lögsókn" í íslenska texta laganna og "Retsfølgning" í danska textanum eru þá að visu ónákvæm, en bókstaflegur skilningur á þeim leiðir af sér miklu við-tækari reglu en löggjafinn hefir ætlast til og dómvenjan hefir helgað.

4. Meðal þeirra manna, sem 34. gr. skl. tekur til, eru þeir, sem haldsrétt hafa í eignum "bús". Þeir geta einnig selt munina án nokkurrar undangenginnar dómsathafnar, og hafa síðan

haldsrétt á andvirðinu.

5. Það kann að þykja vafasamt, hvort þeir, sem gagnkröfu eiga á hendur skuldafrágöngu-dánarbúi, geti notað hana til skuldajafnaðar, eins og segir í 17. gr. gjþrl. Þetta skiftir miklu máli skuldheimtumann, ef eignir bús hrökkva ekki fyrir skuldum. Í 35. gr. skl. er gert ráð fyrir því, að skuld bús á hendur manni og skuld hans á hendur búi geti komið hvor móti annari. Hér skiftir ekki máli, af hvaða rót krafa eða gagnkrafa er runnin né heldur, hvort þær eru véfengdar eða ekki. Skiftaráðandi hefir alt að einu heimild til að gera skuldajöfnuð. En úr því að skuldajöfnuður er heimill eftir 35. gr. skl., þegar aðili gagnkröfunnar hefir orðið fyrri til og lýst henni í búið, þá virðist skuldajafnaðar-heimildin einnig vera fyrir hendi, ef búið höfðar að fyrra bragði mál gegn honum. Hann virðist þá geta með sama hætti sem sagt var notað gagnkröfu sína til skuldajafnaðar. Einkum virðist þetta nú einsætt eftir að svo rúm heimild er veitt til skuldajafnaðar í protabúum eftir 17. gr. gjþrl. Það væri mikið ósamræmi, ef önnur regla ætti að gilda um skuldafrágöngu-dánarbú. Og góð heimild til analógíu, ef með þetti þurfa. Eðsákvæði 17. gr. gjþrl. verður líka notað í skuldafrágöngu-dánarbúum, þegar einsstæði á og þar segir, t.d. ef maður hefir strokið vegna skulda, en læzt áður en bú hans er tekið til skifta. Sbr. annars 20. gr. III.

III. Undir skiftum eru yfirhöfuð dregin öll þau fjárréttindi, sem hinn látni átti á andlátsstundinni og þau fjárverðmæti, er buinu hafa hlotnast eftir þann tíma, t.d. arður og ávöxtur eignanna, sbr. 18., 20. - 22. gr. 1. nr. 19 4. nóv. 1887 og 11. og 13. gr. gjþrl. og 2. mgr. 45. gr. skl., sbr. og 12. og 15. og 16. gr. skl.

Mörg eru þó þau fjárverðmæti, er eigi má taka fjárnámi. Og verður að fara um skuldafrágöngu-dánarbú með svipuðum hætti sem um fjárnám. Um þau verðmæti, sem frá eru skilin eða frá kunna að vera skilin, skal þetta athugað:

1. Sum réttindi eru bundin við ákveðinn mann eðli sínu samkvæmt, svo að aðrir fá ekki notið þeirra, t.d. réttur til framfærslu. Þessi réttindi hverfa alment úr sögunni, þegar neyðumaður þeirra andast. Sem önnur dæmi má nefna: aðild samkvæmt alm. hgnl. 225. gr., 1. nr. 28 26. okt. 1893 6. gr., þóknun fyrir þjáningar, óhægindi, lýti og óþryði eftir 303 gr. hgnl., röskun á stöðu eða högum eftirs. 1. 305. gr. Kröfur er annað hjóna hefir á hitt samkvæmt 1. nr. 3 12. jan. 1900 11., 13., 16. og 24. gr. og eftir 1. nr. 20 20. júní 1923 51. - 54. gr., "ráðspjöll" eftir 3. gr. 1. nr. 39 27. júní 1921. Ef gagnaðili er þegar dæmdur til að inna af hendi fjárupphæð, þá eru líkurnar fyrir því, að hún eigi að renna inn í bú hans. Ýms verðmæti, sem hinn látni kann að hafa framleitt, en hefir eigi látið fara fyrir almenningssjónir, svo sem handrit, sönglag, uppdráttur, uppgötvun, geta lánardrottnar hans ekki tekið, og þeim verður því haldið utan við búið, sbr. 1. nr. 12 20. okt. 1905 12. gr. Ef erfingjar ákveða að koma þesskonar verkum í peninga, þá rennur andvirðið þó í búið. Um rétt eftir hjúasamningi, sjá 1. nr. 22/1928 20. gr., og námssamningi, 1. nr. 11/1927 14. gr. og 1. nr. 45 30. júlí 1909 11. gr.

Undanþágu - ákvæði laga nr. 18/1932 geta alment ekki gilt í skuldafrágöngu-dánarbúum. Þetta gildir óskorað, ef hinn látni hefir verið aleinhleypur, þegar hann dó. Þá geta skuldheimtumenn tekið jafnt fót hans sem annað. En ef hann átti konu eða börn, sem hjá honum voru, þegar hann dó, þá virðist einsætt, að undanþágan samkvæmt 27. gr. muni koma þeim til góða.

2. Réttindi þriðja manns kunna að vera því til fyrirstöðu, að verðmæti verði dregið í skuldafrágöngu-dánarbú. Þetta gildir auðvitað fyrst og fremst um hluti, er þriðji-maður á í vörzlum búins, sbr. 2. mgr. 12. gr. skl. Hlútbundin réttindi, sem þriðjimaður hefir yfir eignum búins, verða aðrir skuldheimtumenn þess að sætta sig við, t.d. lán, leigu, nema þeir, sem eiga líka réttindi yfir sama hlut, sem hinn verður að þoka fyrir.

Óvissar kröfur hins látna renna auðvitað í bú hans, sbr. 2. mgr. 45. gr. skl. Sama er um skilorðsbundin réttindi, ef hægt er að segja til þeirra og ákveða þau með nægilegri vissu, sbr. 2. mgr. 28. gr. aðfl. En slík réttindi geta einkum verið persónulegs eðlis, og því búinu óviðkomandi. Einnig gilda fyrirmæli 3. mgr. 28. gr. aðfl. um skuldafrágöngu-dánarbú. Bú hins látna hefir eigi meiri rétt en hann hafði sjálfur, og getur því alment neytt réttinda samkvæmt tvíhliða samningi að því leyti sem hinn látni hefði getað það sjálfur, ef hann hefði lifað. Því getur bú manns t. d. ekki heimað sér afhentar vörur, sem hinn látni hafði beðið um, en hann átti ekki kröfu til að fá, nema hann greiddi andvirði þeirra. Það virðist ennfremur svo, að seljandi lausafjármunar muni að öllu geta haldið sér við fyrirmæli 39. - 41. gr. 1. nr. 39 19. júní 1922, 29. gr. 1. 25/1929, ef kaupandi er látinn og bú hans er orðið skuldafrágöngubú. Þó að þetta tilvik rúmist ekki í orðum lagagreinanna, þá virðist vera góð analogía.

Ein tegund tvíhliða samninga hins látna við þriðjamaðmann eru leigusamningar, þar sem hinn látni var leigutaki. Alment getur bú-ið ekki gengið hér í stað hins látna, því að leigusala er óskyldt að seta yfirráðum nýrra manna yfir hinu leigða. Íbúð, sem hinn látni hefir leigt, hefir bú hans ekki rétt til að nota lengur en til næsta flutningsdags, enda sé löglega sagt upp, og verður að standa straum af leigu, þar til lögleg uppsögn hefir farið fram. Framleiga er búi jafnheimil sem hinum látna. Þar á móti getur bú gert sér arðbær leiguréttindi, sem sama má vera, hver notar, t.d. reki. En það fer auðvitað mjög eftir atvikum, hvort leiguréttindi verða notuð af þriðjamaðmanni án samþykkis leigusala. Verður engin almenn regla um það sett.

Ákvarðanir þriðjamaðns um það, að verðmæti skuli vera undanþegin aðför eða gjaldprotum eiganda þeirra eru í þessu sambandi vitanlega ekki frekar gild en þau eru það, ef aðför er gerð eða maður verður gjaldproti meðan hann er lífs. Þá eru undanþágurnar settar til hagsbóta skuldunaut, sem þá er á lífi. En hér er skuldunautur látinn, og gildir því ástæðan ekki. Fyrir því verða slík réttindi í dánarbú dregin, nema þau séu enn undanþegin af öðrum ástæðum. Þau verða annars ekki undan búinu tekin, nema sýnt sé, að undanþágan sé líka vegna annara, t.d. erfingjanna. Hefir þá sá, sem verðmætið lét af hendi, heft það bæði meðan viðtakandi lifði og einnig að honum látnum, bæði í hag hans og annara.

Samkvæmt kgsrsk. 18. ág. 1814, hefir verið venja að veita konungsstaðfestingu að mandatum á félagssamningi með þeim fyrir-mælum meðal annars, að ef einn félagi yrði gjaldproti eða dæi, þá skyldi hinir félagarnir gera reikningsskil að viðlögðum drengskap, og svo skyldi þeir greiða það, er hinn látni átti inni samkvæmt reikningunum. Þetta gildir einnig, ef bú félagsins er tekið til skifta sem skuldafrágöngubú.

3. Undanþágur þar, sem greinir í 30. og 31. gr. aðfl. koma yfirhöfuð ekki til greina í skuldafrágöngudánarbúum. Ef embættis-

launin o. s. frv. eftir 30. gr. eru ekki komin í gjalddaga, þegar aðili dó, þá koma þau aldrei í gjalddaga, og um undanþágu á þeim verður því ekki að tefla. Dagpeningar o. fl. samkvæmt 31. gr. aðfl. nr. 1. renna í dánarbúið, þó að þeir hefði ekki orðið teknir fjárnámi eða runnið í protabú manns að honum lifanda. Framfærslueyrir eindagaður með hinum látna sjálfum mundi fara í bú hans, en ekki, er framfærslueyrir er úrskurðaður handa barni hans (aðfl. 31. gr. nr. 2.). Styrkur samkvæmt aðfl. 31. gr. nr. 3 virðist vera algerlega persónulegs eðlis og vera því fallinn niður, að því leyti sem hinn látni hefir ekki þegar notið hans.

Ellistyrkur eftir 1. nr. 5, 4. marz 1903 gengur til dánarbús embættismannsins eins og hver önnur eign, 1. 5. gr.

32. gr. aðfl. gildir til hlítar um skuldafrágöngubú. Þó er þess getandi, að styrkur, sem hinn látni hefir keypt handa öðrum en sjálfum sér, rennur ekki í dánarbú hans, nema með það mál verði farið samkvæmt 31. gr. gjþrl. eða búið geti slitið samningum um styrkinn eftir reglunum um samninga in favorem tertii. Sem dæmi þess, að styrkur eða batur, sem hér geta talist, gangi ekki í skuldafrágöngubú manns, má nefna slysatryggingar samkvæmt 14. gr. 1. nr. 72/1931.

IV. Aðalreglan er sú, að allar þær kröfur, sem voru til orðnar á hendur hinum látna, þegar hann andaðist, verður að greiða með eignum búins. Undantekning er um þær kröfur, sem svo eru skapðar, að enginn gat innt þær af hendi, nema hinn látni sjálfur. Þetta tekur alment til vinnu, er hinn látni hefir skuldbundið sig til að inna af hendi, t.d. skipstjórn, húsbygging o. s. frv. Sama er um aðrar skyldur, sem telja verður persónulegs eðlis, t.d. framfærslu. Þesskonar skyldur eru búi hins látna alment óviðkomandi. Einungis geta skaðabótakröfur út af þeim komið til greina, ef hinn látni hefir vanefnt þær. Og verða þær kröfur þeinar peningakröfur.

Þá verður að greiða af eignum búins ýmsar kröfur, sem til eru orðnar eftir lát hins andaða, og eru það kröfur, þær allar, sem í 82. gr. skl. segir. Stafa þær allar af skiftameðferð búins, nema útfararkostnaðurinn. Sjá þó um barnsmeðlag 1. nr. 46 27. júní 1921 25. gr.

Þeir lánardrottinnar, sem eiga kröfu til að fá peningagreiðslu úr búinu, verða vitanlega ekki neyddir til að taka við öðru upp í skuld sína. Hinsvegar er ef til vill vafamál, hvernig fara skuli um kröfu, er fullnægja skal eftir efni sínu með einhverju öðru en peningum, t. d. krafa um afhendingu ákveðins hlutar, er hinn látni hefir lofað að láta af hendi. Getur þá aðili heimtað hlutinn gegn endurgjaldinu eða þarf hann að sæta því, að það verði metið til peninga, hve miklu hann varði það, að fá hlutinn. Hér er auðvitað ekki att við það, ef lánardrottinn er ann eigandi hlutarins, því að þá getur hann heimt hlutinn aftur, sbr. 2. mgr. 12. gr. skl., eða sé seljandi og geti notað ákvæði 41. gr. 1. nr. 39 1922 og 29. gr. 1. nr. 25/1929, heldur hitt, að hinn látni hafi lofað aðilja hlutnum. Ef búið vill láta hlutinn af hendi réttilega, þá verður aðili að taka því. Hann hefir þá fengið það, sem hann átti rétt til. Ef búið hrekkur fyrir skuldum, þá er hinum lánardrottnum þess ekki gert rangt til, þótt aðili fái hlutinn, því að þá fær hver sitt. En ef búið hrekkur ekki fyrir skuldum, þá verður aðili betur settur en ninnir lánardrottinnar búins. Í protabúum verður lánardrottinn alltaf að sæta því, að krafa hans verði metin til peningaverðs, samkvæmt 16. gr. gjþrl.. Sú regla gildir jafnt, hvort sem búið hrekkur

langt eða stutt til skuldagreiðslu og jafnvel þótt það reynist að lokum nægilegt til hennar. Nú er það meginregla, að skuldafrágöngu-búi og gjaldþrotabúi sæti svipaðri meðferð, sbr. 90. gr. skl., og í þessu efni er eins ástætt um bæði, og virðist því ekkert því til fyrirstöðu að beita reglu 16. gr. gjrll. analogice um skuldafrágöngu-dánarbúi, enda mun sama meðferð vafalaust verða höfð á báðum í þessu efni.

8. gr.

Innköllun til skuldheimtumanna og erfingja. Kröfulýsingar.

I. Það er jöfn nauðsyn á því, að staðreyna, hverir kalla til skulda á hendur búi, sem á því að sannreyna, hverjar eignir bús sé, varðveita þar og koma þeim í peninga. Skifti búa mega ekki standa yfir ótakmarkaðan tíma. Þessvegna þarf að setja skuldheimtumönnum tiltekinn frest til þess að lýsa kröfum sínum. Og ef þeir gera það ekki áður en frestur sé liðinn, þá verði þeim ekki komið fram á hendur búinu.

II. 1. Fyrirmælin um innköllun skuldheimtumanna og erfingja eru í 20. - 22. gr. skl. Samkvæmt 20. gr. á skiftaráðandi tafarlaust að gefa út innköllun til skuldheimtumanna og taka fram berum orðum í henni, að erfingjar hafi ekki tekið að sér ábyrgð á skuldum búsins. Innköllun þarf þó ekki að gefa út, ef búið hrekkur sýnilega ekki nema fyrir útfararkostnaði. Þá verður skiftaráðandi að láta eignirnar upp í þann kostnað, sbr. 82. gr. skl., og þar með er skiftunum lokið, 20. og 42. gr. skl.

2. Innköllun er, auk greinargerðar um hvert búið sé, að efni til áskorun til skuldheimtumanna um að lýsa kröfum sínum á bú innan tiltekins tíma og sanna þar fyrir skiftaráðanda. Sönnun fyrir kröfum þarf aðeins að koma fram, ef þar eru véfengdar, og kröfulýsingin er því fullnægjandi, þótt sönnun fyrir henni fylgi ekki. Í innköllun skal og frestur tiltekinn. Nú skal birta innkallanir í Lögbirtingablaði og skal innköllun jafnan birt þrisvar sinnum, enda telst fresturinn alltaf frá þriðju (síðustu) birtingu, opið bréf 4. jan. 1861, 22. gr. skl., 1. gr. 1. nr. 32 16. nóv. 1907 og 1. nr. 35 11. júlí 1911. Rétt er að skiftaráðandi birti innköllun þar að auki á einhvern annan hagkvæman hátt, er honum þykkir við eiga, 22. gr. skl. Slík aukabirting er aldrei nauðsynleg og bætir ekki heldur upp galla, sem vera kynni á hinni lögmæltu birtingaræðferð. Ef birting eða innköllun er ekki lögum samkvæm, t.d. vantar fyrirmæli um skuldalýsingarfrest, áskorun aðeins tvisvar birt o. s. frv., þá er sem engin innköllun hafi verið út gefin. Eina ráðið er þá að gefa út og birta löglega innköllun á ný.

3. Skiftaráðandi þarf ekki að gera skuldheimtumönnum sérstaklega viðvart, enda þótt hann viti, hvar og hverir þeir sé. Í 2. mgr. 20. gr. skl. er þó gert ráð fyrir undantekningu frá þessari reglu, því að þar segir svo, að haldast skuli ákvæði eldri laga um, að skiftaráðandi eigi sérstaklega að skýra sumum skuldheimtumönnum eða öðrum frá skiftum. Skl. segja ekki, hver þessi fyrirmæli sé, og verður því að leita þeirra annarstaðar. Og þar ákvarðanir eru í op. br. 10. apr. 1795, og þar boðið skiftaráðendum í dánarbúum og öðrum búum, þar sem vitað er eða álitð, að opinberar stofnanir hafi kröfur, að þeir skuli tafarlaust skýra stiftamtmanni og biskupi

frá því, þegar slíkt bú sé tekið til skiftameðferðar, svo að þeir geti gætt hagsmuna stofnunarinnar við skiftin. Þetta virðist í fljótu bragði taka til opinberra stofnana yfirhöfuð, en með því að stiftamtmaður og biskup eiga að fá tilkynningu, þá hafa líklega einungis stofnanir ríkis og kirkjunnar verið hafðar í huga. Skiftaráðanda virðist því varla vera skylt að tilkynna hreppsnefnd, sýslunefnd, bæjarstjórn, Landsbanka eða slíkum stofnunum, sem ekki eru beinlínis ríkisstofnanir, enda hefir lagafyrirmælið aldrei verið svo rúmt skilið. Nú ber því að tilkynna fjármálaráðuneytinu skiftin. Skiftaráðandi verður sekur um vitaverða vanrækslu, ef hann vanrækir tilkynningu og ætti því að bata skaða, er orðið kynni að hafa af vanrækslu hans. En annað atriði er það, hvort krafa stofnunarinnar haldist, ef skiftin hafa ekki verið tilkynnt fjármálaráðuneytinu og kröfu ekki lýst. Þetta verður tæplega atlað. Forsjármenn ríkisins eiga ekki síður að gæta þess hagsmuna en aðrir hagsmuna sjálfra sín, og það er ekkert óvenjulegt eða óeðlilegt í því, að ríkið kunni að tapa vegna vanrækslu fyrirsvarsmanna sinna, eins og aðrir umbjóðendur.

4. Um innköllunarfrestinu voru ákvæði í l. mgr. 22. gr. skl. Og fór fresturinn eftir því, hvort líkindi töldust á því, að hinn látni hefði átt skuldaskifti erlendis. Átti þá að ákveða frestin til kröfulýsinga 12 mánuði, en annars kostar 6 mánuði. Samkvæmt 2. gr. 1. 1924 skal innköllunarfrestur nú, hvarvetna þess, er lögheimilt er að gefa út áskorun (proklama) til lánardrottna að viðlögðum missi kröfu, ef henni er ekki lýst í vakan tíma, vera 4 almanaksmánuðir frá síðustu birtingu áskorunar talið. Á nú engan mun að gera þess, hvort atla má, að hinn látni hafi haft viðskifti erlendis eða ekki. Og vegna erfingjanna á ekki heldur að hafa lengri frest, enda þótt þeir sé ekki nefndir í 2. gr. 1. 1924, því að áskorun til þeirra veldur ekki missi neinnar erfðakröfu, þótt hún komi ekki fram áður frestur sé liðinn, fremur nú en áður. Frestin verður að reikna eins og venja er til. Ef t.d. Lögbirtingarblaðið, þar sem innköllun er þriðja sinni birt, kemur út 10. febrúar, þá er kröfulýsingarfrestur liðinn kl. 12 að kveldi 10. júní næstan á eftir.

5. Þýðing innköllunar kemur fram í ýmsum samböndum, svo sem um framsal búss til erfingjaskifta og í því, að ekki má lúka skiftum fyrr en innköllunarfrestur er liðinn. Hér er það athugandi, hvaða máli hún skifti um tilvist hverrar einstakrar kröfu á hendur búinu. Þessari spurningu er svarað í 3. mgr. 22. gr. skl. á þann veg, að um "fyrningu" ("Forældelse" í danska textanum) skulda eftir innköllun fari eftir eldri lögum. Með "fyrningu" er hér alls ekki átt við það, að skuld týnist fyrir elli sakir, heldur hitt, að hún falli niður vegna þess, að henni hafi ekki verið lýst löglega í búíð. Og sýna nú orð 2. gr. nsl. 4. júní 1924 glögg, að svo er. Orðið "fyrning" merkir að vísu annars "præscriptio", en ekki "præclusio", en hér merkir það þó síðarnefnda orðið. Eftir eldri lögum mistu skuldheimtumenn yfirhöfuð allar og allskonar kröfur bæði á hendur dánarbúi og erfingjum, ef þeir lýstu þeim ekki innan lög-mæltis tíma, N. L. 5 - 13 - 27 sbr. kgsbr. 17. febr. 1769. Þessi regla er enn í gildi samkvæmt 3. mgr. 22. gr. skl., enda þótt kröfulýsingarfrestur sé annar og innköllun birt með öðrum hætti en áður var. Aðalreglan er því sú, að sú krafa, sem er til orðin fyrir dánardagur og bústjórnin hefir ekki endurnýjað, er algerlega glötuð á hendur búí og erfingjum. ef henni er ekki lýst á réttum tíma sam-

kvæmt framansögu. Þar á móti getur innköllunin ekki varðað forgangskröfur þær, sem greinir í 82. gr. skl. Innköllun getur, eðli málsins samkvæmt, ekki náð til þeirra. Þær verða sumar jafnvel ekki til fyrr en að liðnum innköllunarfresti.

Innköllun tekur alls ekki til þeirra, er eiga muni í búi og ekki heldur til hlutbundinna réttinda yfir eignum búans, svo sem veðhafa, haldsréttarhafa, afnotahafa o. s. frv. Þessir menn þurfa því ekki að lýsa kröfum sínum til þess að halda hlutbundna réttinum. Kröfu þeirri, sem á bak við hann kann að felast, verða þeir að lýsa, því að annars tapa þeir henni að því leyti sem verðmæti það, er þeir hafa til tryggingar, reynist ónógt til greiðslu hennar. Þetta segir berum orðum í N. L. 5 - 13 - 34. Þó hafa dómstólar í Danmörku, þar á meðal hæstiréttur, álitð, að samningsbundið sjálfs-vörzluveð í lausafé félli niður, ef því væri ekki lýst. Þetta er þó gersamlega heimildarlaust, því að N. L. 5 - 13 - 34 tekur til alls veðs.

Vafasamt kann að vera, hvort seljandi hlutar þurfi að gera kröfu sína samkvæmt 29. gr. 1. nr. 25/1929, áður frestar sé liðinn, til þess að varðveita rétt sinn. Búið er eigandi hlutarins, og því er að minsta kosti öruggara að gera kröfuna um afhendingu hans fyrir þann tíma.

6. Skuldheimtumaður afstýrir glötun kröfu sinnar með því að lýsa henni í búið. Kröfulýsingin er tilkynning til skiftaráðanda um það, að aðili eigi kröfu, er hann ætlast til, að greidd verði af eignum búans. Kröfulýsing þarf að vera komin til skiftaráðanda áður en frestur er liðinn, og hún þarf að vera nægilega glögg, svo að séð verði við hvað er átt. Kröfulýsing er ónaðsynleg, ef skiftaráðandi viðurkennir kröfu allt að einu, en til þess er ekki nóg, þótt honum hafi verið kunnugt um hana. Ennfremur varðveitist krafan, ef allir þeir, sem hag hefði af niðurfalli hennar, samþykkja hana, enda þótt henni hafi ekki verið löglega lýst í búið. Kröfulýsing má bæði vera skrifleg og munnleg, og á skiftaráðandi að láta í té vottorð um hana, ef óskað er. Það getur ekki verið skilyrði fyrir gildi kröfulýsingar, að hennar sé getið í skiftabók eða öðrum bókum né heldur, að munnleg kröfulýsing komi fram á skiftafundi, þótt svo mætti ætla eftir 1. mgr. 36. gr. skl.

Kröfulýsing hefir, auk þess að afstýra niðurfalli kröfu, ýmsar aðrar verkanir samkvæmt 2. mgr. 36. gr. skl. Frá kröfulýsingardegi falla dráttarvextir á kröfu, ef hún er annars fallin í gjald-daga, sbr. tilsk. 27. maí 1859 2. gr., kröfulýsing slítur fyrningu kröfu, vl. 71. gr. og 1. nr. 14 20. okt. 1905 13. gr. og hefðarhaldi, lög nr. 46 10. nóv. 1905 4. gr.

III. Ef skiftaráðandi er fullkunnugt um alla erfingja og gjafheimtumenn, hverir þeir sé og hvar þeir sé, þá þarf ekki að geta þeirra í innköllun. En ef svo er ekki, þá skal skiftaráðandi einnig og með sama fyrirvara skora á þá að gefa sig fram. Annarar innköllunar til þessara manna þarf ekki við. En sá er munur á verkunum innköllunar til erfingja og gjafheimtumanna, að þeirra réttur glatast ekki, þó að þeir gefi sig ekki fram áður en tiltekinn frestur er liðinn. En innköllunarfresturinn virðist þó eiga að hafa einhverja þýðingu. Og sú þýðing getur varla verið fölgín í öðru en því, að sá erfingi, sem gefur sig fram innan frestsins, á heimtingu á því, að tillit sé tekið til hans við skiftin. Og ef búskiftum væri þá lokið, gæti hann áfryjað skiftunum og eftir atvikum fengið þau úr gildi felld. Sama mundi verða, ef innköllun hefði alls

ekki verið gefin út eða gefin út með of skömmum fyrirvara, en erfingi hefir þó gefið sig fram innan þess frests, sem átt hefði að setja. Ef erfingi gefur sig ekki fram innan þess tíma, þá mundi honum ekki tjóa að áfrýja skiftunum, því að skiftaráðandi hefði þá farið að öllu rétt að. En erfðaréttur hans er þó ekki glataður, og lýsir það sér í því, að hann getur sótt arf sinn frá þeim erfingjum, sem hafa tekið arf, þar til þeir hafa unnið hefð á þeim einstöku hlutum, sem sótt er um, eða krafan er fyrnd.

9. gr.

Meðferð bús.

I. Skifti skuldafrágöngu-dánarbúa fara fyrst og fremst fram vegna skuldheimtumanna. Þess vegna er réttmætt, að þeir fái að hafa hönd í bagga með stjórn og meðferð búa þessara. Samkvæmt 19. gr. skl. á að fara sem mest eftir tillögum skuldheimtumanna um meðferð á búinu, og í 24. og 26. gr. skl. er gert ráð fyrir því, að þeir hafi tillögurétt eða atkvæðisrétt um meðferð búsins (sbr. HRD. IV. 494). Eftir þessu er ekki efasamt, að skuldheimtumönnum er rétt að skifta sér af meðferð bús. En skera þarf úr því, hvenær þessi réttur byrji og hvenær honum sé lokið, og úr því, um hvaða atriði skuldheimtumenn hafi tillögurétt, og svo loks, hvaða þýðingu tillögur þeirra hafi.

1. Skiftalögin segja ekki, hvenær tillöguréttur skuldheimtumanna byrji. Er tvent til: að hann hefjist þegar er skuldheimtumaður tjáir skiftaráðanda, að hann eigi kröfu í bú, eða þegar krafa hefir verið viðurkennd af öðrum skuldheimtumönnum eða úrskurðað er af skiftaráðanda, að krafa skuli tekin til greina að einhverju leyti eða öllu. Það virðist varla geta komið til mála, að einn kröfuhafi geti með vefengingu kröfu annars firt hann atkvæðisrétti um meðferð búsins. Ef svo væri, þá gæti enginn skuldheimtumaður neytt þessa réttar fyrr en krafa hans væri tekin til greina, svo framarlega sem einhver hefir mótmælt henni. Yrði aftur afleiðing af þessu sú, að ekki þyrfti annað en mótmæla öllum framkomnum kröfum til þess að svipta alla skuldheimtumenn atkvæðisrétti. En þetta er efalaust ekki tilgangur löggjafans. Skuldheimtumenn hafa atkvæðisrétt eftir 19. gr. En skuldheimtumenn eru kröfuhafar kallaðir í 37. gr. skl. og víðar einmitt áður en kröfur þeirra hafa verið viðurkenndar eða úrskurðaðar réttar. Og orðio merkir væntanlega hið sama í 19. og í 37. gr. skl. Það er og athugandi, að í 19. gr. eru settar takmarkanir um það, hversu lengi atkvæðisréttur skuldheimtumanna standi, en engar um upphaf hans. Það verður því að ætla, að tillöguréttur skuldheimtumanna hefjist þegar er þeir segja til kröfu sinnar, hvort sem henni er mótmælt þá eða síðar eða henni er alls ekki mótmælt. Þó að þetta leiði til þess, að maður, sem að lokum reynist ekkert eiga hjá búinu, hafi greitt atkvæði um meðferð þess, þá skiftir það litlu máli, því að skiftaráðandi þarf ekki að fara eftir tillögum skuldheimtumanna, nema þeir sé allir sammála, þeir er skiftafund sóttu, og ekki yrði heldur hjá þessari afleiðing komið, ef veita skal skuldheimtumanni atkvæðisrétt, meðan kröfu hans er ekki mótmælt, ef hún reyndist þó að lokum röng.

Spurningunni um það, hvenær atkvæðisrétti skuldheimtumanna sé lokið, segir í 19. gr. skl. Þegar þeir hafa fengið það allt, er

þeir áttu heimtingu til, þá er afskiptum þeirra að sjálfsögðu lokið Sama er eftir 19. gr. skl., ef þeim hefir verið sett trygging fyrir greiðslu. Er þar eflaust átt við hlutbundna tryggingu, en eigi t. d. ábyrgð þriðjamanns. Skiftaráðanda ber að úrskurða. um það, hvort trygging sé nægileg. Þegar opinberum skiftum er haldið áfram, þá fá skuldheimtumenn greiðslu eftir því sem til vinst, þó að skuldir þeirra sé ekki komnar í gjalddaga gagnvart skuldunaut. Sama rétt virðast þeir eiga, þó að þeim sé sett trygging og þeir verði með þeim hætti sviftir afskiptum af meðferð búans. Þeir munu því geta þegar gengið að tryggingunni, nema krafa þeirra sé skilorðsbundin og bíða þurfi þess, hvort skilorð rætist, sbr. skl. 45. gr. 1. mgr. Loks hlýtur afskiptum skuldheimtumanns af búmeðferð að vera lokið, þegar sýnt er, að hann getur ekkert fengið greitt af kröfu sinni.

2. Samkvæmt 19. og 24. gr. skl. hafa skuldheimtumenn atkvæðisrétt um "meðferð" búans og um "málefni þau, sem til umræðu koma á skiftafundi", sbr. og 26. og 27. gr. : "er atkvæðisrétt hafa um málefni búans". Skuldheimtumenn hafa því atkvæðisrétt um meðferð og málefni búans. Þetta má þó alls ekki skilja bókstaflega. Þeir hafa engin afskipti af mörgum málefnum, sem búið varða, t. d. uppskrift á búi og virðingargerð, útgáfu innköllunar og yfirhöfuð þau atriði, sem skiftaráðandi á að geta ex officio. En þau atriði, sem ekki eru sérstaklega frá skilin tillögu-rétti þeirra, geta þeir rætt og gert tillögur um, t. d. um sölu á eignum bú, leigu á eignum þess o. s. frv. Maður hefir og auðvitað því aðeins tillögu-rétt um málefni, að það varði hag hans. Forgangs-kröfuhafi hefir t. d. engan tillögu-rétt um meðferð veðsetts hlutar, ef sýnt er, að hann fær sitt allt að einu.

3. Eftir 19. gr. skl. ber skiftaráðanda að "fara sem mest eftir tillögum skuldheimtumanna um meðferð á búinu". Samkvæmt 24. gr. skl. skal "fara eftir tillögum fundarmanna, þeirra er atkvæðisrétt eiga", um meðferð búans, og ef fundarmenn greinir á, þá sker skiftaráðandi úr ágreiningi þeirra, og ber honum sem unt er að taka tillögur þeirra til greina, en má þó ráða ágreiningnum til lykta á annan hátt en tillögurnar hafa orðið, 2. mgr. 24. gr. skl. Af þessum fyrirmælum 19. og 24. gr. skl. verða tvær reglur leiðdar: 1. Ef allir þeir fundarmenn, sem atkvæðisrétt hafa, eru sammála,

þá skal skiftaráðandi fara eftir tillögum þeirra, og 2. Ef þá greinir á, þá sker skiftaráðandi úr, eftir því sem honum virðist haganlegast. Hann er alls ekki bundinn við tillögur meiri hlutans.

Undantekningar eru þó frá báðum þessum reglum. Skiftaráðandi er ekki bundinn við samhljóða tillögur allra fundarmanna:

a. Ef þær skerða réttindi nokkurs manns, 1. mgr. 24. gr. skl. Því á skiftaráðandi t.d. alls ekki að fara eftir tillögum allra fundarmanna, sem fer í þá átt, að eigi skuli taka til greina lýsta kröfu fjarverandi skuldheimtumanns.

b. Ef skiftaráðandi ætlar tillögu í óhag ólöggráðum eða fjarverandi manni, er fjárhaldsmaður hefir verið skipaður samkvæmt 14. gr. skl. Þetta er samkvæmt eðli málsins og verður líka leitt af 24. gr. skl. Það er ekki víst, að tillaga skerði í sjálflu sér rétt aðilja, þótt hún sé honum óhagstæð.

c. Í samræmi við a. og b. er það, að skiftaráðandi er ekki bundinn við samhljóða tillögur fundarmanna, meðan kröfulýsinga-frestur er ekki liðinn, ef þær fara í bág við eða kunna að fara í

bág við hagsmuni skuldheimtumanna, er ekki hafa enn lýst kröfum sínum, 24. gr. skl.

d. Skiftaráðandi getur krafist þess, að innheimtumaður verði fenginn, 30. gr. skl., og að honum sé veitt næg aðstoð við meðferð búans, 30. gr. skl.

Skiftaráðandi er bundinn við tillögur meiri hlutans:

a. Um það, hver verði innheimtumaður búans. Því virðist meiri hlutinn að vísu eiga að ráða eftir 30. gr. skl. Þó virðist skiftaráðandi geta ónýtt þá kosningu, ef svo er ástatt sem í a. - c. að ofan segir.

b. Eftir 27. gr. skl. skal selja fjármuni búans á uppboði, nema meiri hluti fundarmanna verði á annað sáttur og skiftaráðandi samþykki.

4. Skuldheimtumenn neyta atkvæðisréttar síns á skiftafundum, sbr. 23. - 26. gr. skl. Skiftafundur er samkoma aðilja í búum til að ræða og gera samþykktir um málefni búans. Skiftaráðandi heldur skiftafundi svo oft, sem honum þykir nauðsyn til bera, og boðar til þeirra og ákveður frest, stað og stund, 23. gr. skl. (sbr. HRD. II. 349). Rétt er og að taka fram í fundarboði, umræðuefni, en ekki er það lögmælt. Ef enginn kemur á skiftafund, þeirra er atkvæðisrétt hafa, þá hafa þeir auðvitað ekki fyrirgert þar með kröfum sínum á hendur búinu, en skiftaráðandi verður þá einn að gera út um málefni þau, sem fara átti þar með, og hafa yfir höfuð þeir, sem ekki hafa sótt löglega boðaðan skiftafund, firt sig rétti til mótmæla gegn ákvörðunum, sem gerðar eru á fundinum um stjórn búans. Ef enginn kemur á skiftafund, þá ber þó skiftaráðanda að kveðja til fundar af nýju, ef því verður við komið og um áráðandi málefni er að ræða, 25. og 26. gr. skl.

II. Erfingjar og gjafheimtumenn hafa ekki atkvæðisrétt um meðferð skuldafrágöngu-dánarboða, meðan skuldheimtumenn hafa ekki fengið það, er þeim bar, greiðslu eða tryggingu, sbr. 19. gr. skl. Ef búið gerir ekki betur en hrökkva fyrir skuldum, þá fá erfingjar aldrei atkvæðisrétt um meðferð þess. En eftir að skuldheimtumenn hafa fengið sitt samkvæmt framansögðu, þá fá erfingjar atkvæðisrétt og ef til vill taka þeir við búinu til erfingjaskifta. En ella hafa þeir líka aðstöðu á skiftafundum sem skuldheimtumenn, sbr. 19. og 29 gr. skl. Þar í móti hafa gjafheimtumenn aldrei atkvæðisrétt um meðferð búans. Hinsvegar er bæði erfingjum og gjafheimtumönnum rétt að sækja skiftafundi og gera þar athugasemdir sínar, þó að þeir hafi ekki atkvæðisrétt, þangað til sýnt er, að ekkert verður afgangs handa þeim, þegar skuldir eru greiddar.

III. Um stjórn og meðferð búans er það fyrst og fremst að segja, að það er í vörzlum skiftaráðanda eða umboðsmanna hans, nema þriðjimaður hafi einstaka muni þess í varðveizlu, t. d. handveðshafi, leigutaki. Skiftaráðandi ákveður, samkvæmt því, er sagt var undir I. að ofan, hvernig með eignir búans skuli fara, hvort halda skuli áfram í bili atvinnurekstri hins látna, um leigu á fasteignum búans, innköllun á skuldum hans o. s. frv. Og yfirleitt framkvæmir skiftaráðandi þau störf, er lúta að meðferð búans, sbr. 30. og 35. gr. skl. En það væri til of mikils ætlast af skiftaráðanda, ef hann skyldi sjálfur inna þau störf af hendi öll, er vinna þarf fyrir búið. Skiftaráðandi getur að vísu varla án samþykkis skuldheimtumanna sett almannan stjórnanda (curator) fyrir búið, en eftir 32. gr. skl. getur hann ráðið mann til að flytja mál fyrir búið, til þess að hafa stjórn á og umsjón með fasteignum búans

og til að rannsaka bækur hins framliðna og skjöl og lúka við fyrirtæki, sem hinn látni hefir haft með höndum. Þetta er vitanlega ekki tæmandi talning. Heimild skiftaráðanda til að taka sér aðstöðarmenn nær til alls þess, sem honum er ekki beinlínis skylt að gera sjálfur. Þar til má telja stjórn skiftafunda, úrskurður á ágreiningi og öðrum efnum, er úrskurðar þarf. Aðstoð þá, sem talað er um í 32. gr. skl., getur skiftarábandi, að því er virðist, tekið sér án þess að samþykki skiftafundar komi til, enda má ef til vill líta svo á sem skiftafundur heimili skiftaráðanda að taka sér aðstöðina með því að samþykkja ráðstöfun, sem venja er til að skiftarábandi fái sér aðstoð til, t. d. að höfða mál, sbr. og 38. gr. skl., halda áfram verzlun hins látna, til að selja vörur hans o. s. frv. Auðvitað ber skiftaráðanda að hafa eftirlit með aðstöðarmönnum sínum.

Í skl. eru sérstök fyrirmæli um einn af aðstöðarmönnum skiftaráðanda: innheimtumann. Skiftarábandi getur krafist þess, að innheimtumaður sé fenginn. Skiftarábandi þarf ekki til þess samþykkis skuldheimtumanna né erfingja. En skiftafundur á rétt á að velja innheimtumann. Ef skiftafundur gerir það ekki, verður skiftarábandi að gera það. Ákveður skiftarábandi, hverja tryggingu (ábyrgð eða veð) innheimtumaður skuli setja, 30. gr. skl.

Hlutverk innheimtumanns er eiginlega tvent: Almenn skuldheimta fyrir búið, eftir því, sem skiftarábandi felur honum. Er þá stada innheimtumanns svipuð og annara manna, er taka að sér skuldheimtu fyrir aðra menn. Sérstaklega er þó sagt í 31. gr. skl. 1. mgr., að innheimtumaður skuli greiða til skiftaráðanda jafnskjótt sem skuldirnar heimtast. Annað hlutverk innheimtumanns varðar uppboð á eignum búins. Hann á að gera frumvarp að söluskilmálum, þegar selja á lausafé búins á uppboði, en undir skiftaráðanda skal svo bera frumvarpið til samþykkis. Innheimtumaður ræður, hver boð skuli taka gild, enda ábyrgist hann sem sína skuld, að uppboðsandvirði verði greitt skiftaráðanda innan 6 vikna frá lokum þess gjaldfrests, sem veittur var í uppboðsskilmálunum, 1. mgr. 31. gr. skl. Skiftarábandi, sem hér er jafnframt uppboðsrábandi, er eftir þessu ekki skyldur til að hafa á hendi innheimtu uppboðsandvirðis. Hinsvegar getur hann haft hana á hendi, en þó tekið mann til að innheimta skuldir búins, og er það algengt.

Skiftaráðanda er rétt að semja bæði við innheimtumann og aðra aðstöðarmenn sína um þóknun fyrir starf þeirra. En ef ekki verður samkomulag um þóknun þeirra, þá ber skiftaráðanda að úrskurða hana. 2. mgr. 31. gr. og 2. mgr. 32. gr. skl. Gömlu ákvæðin um innheimtulaun í op. br. 3. júní 1818 4. og 5. gr. eru fallin úr gildi með 2. mgr. 31. gr. skl.

Það er löggjafanum vitanlega ofraun, að telja það allt, er gera þarf vegna skifta á búi. Hann verður að láta nægja að nefna það helsta. Eitt af því, sem sérstaklega eru settar reglur um í skl. er það, hvernig koma skuli eignum búins í peninga. Aðalreglan er þá sú, að fjármuni bús skal selja á uppboði, sem fram á að fara eftir reglunum um nauðungaruppboð, þar á meðal eru veðbundnir munir, sbr. 87. gr. skl., enda sé veðhafi í skuldaröð. Frá þessu má einungis víkja, ef meiri hluti fundarmanna og skiftarábandi samþykkir. Þar á móti þarf meiri hlutinn aldrei að setta sig við það, að munir séu seldir utan uppboðs án hans vilja. Undantekning er einungis gerð, ef munir búins liggja undir skemmdum svo bráðum, að skiftaráðanda þykir ekki óhætt að draga svo sölu þeirra, að

uppbod megi halda, 27. gr. skl.

En annars er skuldheimtumönnum rétt að heimta, að sem bráðast verði undið að sölu á eignum bús, meðan þeir hafa ekki fengið greiddar skuldir sínar. Hinsvegar er það skylda skiftaráðanda að sjá um, að sala fari fram jafnskjótt sem haganlegt þykir. En ekki þarf að bíða eftir því, að kröfulýsingarfrestur sé liðinn, 29. gr. skl. Það virðist auðsatt, að skiftaráðanda getur verið beinlínis skylt að fresta sölu, þó að skuldheimtumenn hafi krafist þess, að hún fari þegar fram, ef honum virðist óhentugur tími til að selja nú, en líklegt að innan skamms muni betur seljast.

Þegar skuldheimtumenn hafa fengið sitt, þá er það komið undir erfingjunum, eða úrskurði skiftaráðanda, eftir grundvallarreglunum um erfingjaskifti, hvort og hvernig skuli selja eignir búsins, 29. gr. skl. Ef þá eru engir ólógráðir eða erlendir erfingjar, sem ekki hafa sjálfir komið eða sent umboðsmann, ráða þeir alveg um sölu, ef þeir koma sér saman um hana.

Um sölu á útistandandi skuldum búsins eru settar sérreglur í 28. gr. skl. Verðbréf, sem hafa gangverð innanríkis, skal selja eftir gangverði, nema erfingjar eða skuldheimtumenn vilji láta leggja sér þau út eftir gangverði. Ef verðbréfi hafa ekkert gangverð –og svo er farið um flest verðbréf hér á landi–, þá verður að fara með þau eins og aðrar útistandandi kröfur eftir 2. mgr. 28. gr. skl. Ef skuldakrafa er þess eðlis, að skuldheimtumadur eða erfingi vilji taka hana eftir nafnverði, þá má ef til vill fara þá leið. Og mun slíkt þó tíðara um erfingja en skuldheimtumenn, eftir að erfingjar hafa tekið við búi. En ef kröfur verða ekki lagðar þannig út, þá getur verið hentugast að leitast við að innheimta þær, með málssókn, ef á þarf að halda, sbr. 1. mgr. 31. gr. skl. En slíkt getur þó verið óhentugt vegna tafar og kostnaðar, og er þá sá kostur tíðastur, að skuldakröfurnar sé seldar á opinberu uppbóði. Sú leið er líka nefnd í 2. mgr. 28. gr. skl., að skuld, sem þannig er varið, verði lögð út til eignar skuldheimtumanni eða erfingja fyrir það verð, sem um semur, en til þess þarf samþykki allra annara, sem atkvæðisrétt hafa á skiftafundi, þar sem ákvörðun um þá ráðstöfun er gerð.

Ennfremur er skiftaráðanda boðið, eftir því, sem við verður komið og máli skiftir, að ávaxta í banka eða sparisjóði fé búa til hagsmuna lánardrottnum og erfingjum, og skal hann að jafnaði hafa sérstaka sparisjóðsbók fyrir hvert bú og leggja þar jafnóðum inn fé búa og það berst honum, 1. nr. 25/1929 32. gr. (sbr. HRD. III. 227).

10. gr.

Lok skiftameðferðar.

Afskiftum skiftaráðanda af skuldafrágöngubúum getur lyktað með ýmsum hætti, og skal skiftalokum lýst hér nokkru gerr.

A. Skiftameðferð getur lokið án þess að eignum búins sé deilt. Þegar svo stendur á sem í 9. og 74. gr. skl. segir, þá er skylt eða leyfilegt að selja bú í hendur erfingjum til meðferðar, svo og eftir 5. gr. III. að framan. Og má um þessi tilvik alveg vísa til 5. gr. III.

B. Tíðast er það auðvitað, að eignum bú, eða venjulega andvirði þeirra, verði skift með þeim, sem löglegt tilkall eru taldir að hafa til greiðslna úr búinu. En hér verður að greina milli skiftaloka eftir 42. gr. skl. og hinnar almennu meðferðar.

I. Ef eigur búins nema ekki meiru en útfararkostnaði, má skiftaráðandi láta þær upp í útfararkostnaðinn og lúka þær með skiftum. 42. gr. skl. segir ennfreður, að skiftaráðandi megi leggja skuldheimtumönnum, þeim er forgöngurétt hafa, út fjármuni búins eftir skuldaröð rétttri, og lúka þær með skiftinum, ef ekki verði meira afgangs útfararkostnaði en þarf til greiðslu þessara skuldheimtumanna.

Þegar farið er eftir 42. gr., þá hefir búið venjulega verið skrifað upp og virt. Og hefir þá þegar ef til vill komið í ljós, að það muni ekki gera betur en hrökkva fyrir útfararkostnaði og ef til vill forgangskröfum að einhverju leyti. Útfararkostnaður gengur jafnhliða skiftakostnaði, en annars fyrir öllum öðrum kröfum. Þar sem sýnt er þegar, að búið hrekkur ekki fyrir meiru en útfararkostnaði, þá er astöðulaust að láta skiftakostnað falla á að nokkru ráði, og verður því niðurstaðan, að reiturnar fara nær allar í útfararkostnaðinn. Ef þær vinnast ekki til hvorstveggja, þá verður að nema af eftir því, sem tala rennur til. Ef fé er til að borga fleira, þá verður skiftaráðandi að komast að raun um, hverir forgangskröfur hafi. Löggjafinn ætlar hér ekki til þess, að innköllun sé gefin út til skuldheimtumanna, heldur að eignirnar, eða andvirði þeirra, verði lagðar út upp í forgangsskuldur. En vera má, að innköllun hafi verið gefin út, og virðist þá eiga að bíða þar til skuldaýsingarfrestur er liðinn. En oft mun það þegar í öndverðu sjást, að eignirnar eru svo litlar, að ekkert verður afgangs þegar greiddar hafa verið fyrstu forgangskröfur, en ef þá er afgangs, koma kröfur samkvæmt 83. gr. skl. Um skiftalaun í ríkissjóð af þessum búum, sjá l. nr. 27 27. júní 1921 31. gr.

II. Þá kemur að venjulegri meðferð skuldafrágöngu-dánarbúa. Mun þá vanlegast til yfirlits að lýsa því fyrst, hvernig undirbúa skuli skiftalok og haga þeim (a). Skiftalok fara allmikið eftir því, hvort búið hrekkur fyrir skuldum (b) eða ekki (c).

a. Meðan innköllunarfrestur er ekki liðinn, verður ekki sagt um það til hlítar, hverir eigi til skuldar að telja í bú. En á meðan hafa eignir búins venjulega verið seldar, og er þá oftast komið í ljós, hvaða eignir búið á og hvers virði þær hafa reynzt. Má nota innköllunarfrestinn til þess að sannreyna þá hliðina af efnahag búins.

Þegar innköllunarfrestur er liðinn, þá skal semja skrá yfir allar lýstar skuldir og raða þeim niður, ef þess gerist þörf, innan mánaðar frá lokum kröfulýsingarfrests, 37. gr. skl. Kröfum þarf ekki að raða, ef sýnilegt er, að búið hrekkur fyrir skuldum, því að þá fær hver sitt. Ennfremur skal skiftaráðandi bóða til skiftafundar og leggja skrána fram á skiftafundi þeim. Ef nú allir aðiljar, bæði skuldheimtumenn, erfingjar og gjafheimtumenn - enda geti skiftin varðað hag þeirra - , hafa sótt skiftafund og allir

tjá sig samþykka skránni, sem að svo komnu ber einungis að skoða tillögu skiftaráðanda um það, hvort lýstar kröfur skuli taka til greina og hvernig, þá verður sú skuldaskrá lögð óbreytt til grundvallar. Ef hinsvegar ekki samþykkja allir skrá eða einhverja vantar á fund, þá verður að biða 4 vikur, því að innan 4 vikna skulu mótmæli gegn tillögum skiftaráðanda vera komin fram. Ef þau eru það ekki, þá verður skrá hans lögð til grundvallar. Ef úrskurðað þarf um stöðu skuldeiganda, þá verður úrskurðurinn ekki lagður til grundvallar fyrir meðferð búsins fyrr en liðinn er áfrýjunarfrestur, nema þeir, er tekið hafa þátt í ágreiningnum ("málspartar") lýsi sig munu una við úrskurðinn, eða honum verði ekki áfrýjað, 1. mgr. 39. gr. skl. Á fundi þeim, er í 37. gr. skl. getur, skal skiftaráðandi einnig leggja fram yfirlit yfir fjárhag búsins, ef þess er kostur. Í raun rétttri er skuldaskráin annar hluti fjárhagsskýrslu búsins, en hér lýtur þá að vera átt við eignahliðina. Ef til vill verður þó enn hvorki sagt með vissu, hversu mikið þurfi út að borga né heldur hversu miklar eignirnar verði. Enn eru ekki prófaðar allar kröfurnar, ýms kostnaður af skiftunum, sbr. 82. gr. skl., er enn ekki vitaður, vextir af peningaforða búsins verða ekki fastákveðnir o.s.frv. En telja skal allar eignir bús eftir því, sem unt verður. Sumt verður eftir eðli sínu ekki auðveldlega talið, t.d. arfur, er bú kann að eiga í óskiftu búi, skilorðsbundin réttindi o. s. frv., sbr. 45. gr. skl. Eigi þarf að fresta skiftum vegna þessa, en taka verður skifti upp aftur, þegar svo reynist, að búið hefir átt þesskonar verðmæti. Enn má vera, að skilorðsbundnar kröfur hvíli á búinu. Vegna þeirra þarf ekki heldur að fresta skiftum, heldur er lagt til hliðar það, er ætla má, að greiða þurfi. Ef minna þarf að greiða en frá hefir verið lagt, þá verður og að taka skifti upp af nýju og úthluta því, sem afgangshafir orðið, 45. gr. skl.

Í 44. gr. skl. er ætlast til þess, að farið verði að greiða skuldheimtumönnum skuldir þeirra jafnskjótt sem þær 4 vikur eru liðnar, sem í 37. gr. getur, ef fé er fyrir hendi. Hér verður auðvitað að slá þann varnagla, að eigi má þeim greiða, er úrskurðað hefir þurft kröfur þeirra samkvæmt 38. gr. skl., ef þeim úrskurðum verður áfrýjað. Og yfirhöfuð er enn ekki unt að ákveða með vissu, hversu mikið skuldheimtumenn fá, nema ef til vill þeir, er eiga forgangskröfur. Þess vegna er ekki lokað skotið fyrir það, að þeir, sem greitt er samkvæmt 44. gr. skl., fái meir en þeim ber, þegar öll kurl koma til grafar. Því er varlegast, að skiftaráðandi láti þá gefa út svokallaða "skaðlausa kvittun", þ. e. viðurkenningu um viðtöku fjár úr búinu jafnframt skuldbindingu um að skila því búinu að skaðlausu, ef þess reynist nauðsyn, sbr. 35. gr. skl.

Vera má að skiftaráðandi geti þegar á skiftafundi lokið skiftum án þess að frumvarp að nokkurri úthlutunargerð hafi áður verið til sýnis. Verður úthlutunargerð þá þegar rituð í skiftabókina. Þetta má verða, ef allar eignir bús eru í peninga komnar og allir þeir, sem rétt hafa til að mótmæla úthlutunargerð að einhverju leyti, hafa sótt skiftafund og engum mótmælum er hreyft, enda má þá þegar greiða hverjum sitt. Og verður þeim gerðum einungis haggð með áfrýjun. En ólíklegt er, að til þess komi, þar sem allir aðiljar hafa sótt skiftafund og tjáð sig samþykka úthlutunargerðinni. Ef þar á móti er ekki fengið samþykki allra aðilja, t.d. vegna þess, að þeir hafa ekki sótt skiftafund, þá verður að biða, unz áfrýjunarfrestur er liðinn, með fullnaðargreiðslur úr búinu, 1. mgr. 49. gr. skl. Það er auðsætt, að úthlutunargerð má

ekki skrá þegar í skiftabók, nema ef engra mótmæla gegn úthlutun er að vanta. Hlýtur skiftaráðandi því venjulega að gera uppkast að úthlutunargerð, sem hann skráir ekki í skiftabók fyrr en aðiljar hafa gert athugasemdir sínar og hann hefir ákveðið, hvort og hversu þær skuli teknar til greina.

Ef ekki verður svo með farið sem í l. mgr. 49. gr. skl. segir, þá verður bú tekið til fullnaðarskipta á skiftafundi, líkt og þegar mál er tekið undir dóm, þegar skorið hefir verið úr þeim vafaefnum, sem upp hafa komið og fullnaðarskipti eru að öðru undirbúin. Áður en 6 vikur eru liðnar á skiftaráðandi þá að hafa samið frumvarp til úthlutunargerðar (þ. e. skrár, þar sem allir skuldheimtumenn eru taldir í rétttri skuldaröð, ef þeirrar flokkunar þarf, gjafheimtumenn og erfingjar, ef nokkuð verður afgangs skuldum handa þeim, og hversu há upphæð verður upp í hverja skuld greidd, ef draga þarf af). Ef skiftaráðandi vanrækir þetta, virðist mega koma fram ábyrgð á hendur honum eftir N. L. 1 - 5 - 8. Síðan skal boða til skiftafundar af nýju og leggja þar fram frumvarp að úthlutunargerð. Ef nú allir aðiljar sækja fund og lýsa sig ánægða með frumvarpið, þá verður það óbreytt skráð í skiftabók og úthlutun getur þá þegar farið fram, enda verður þá úthlutun ekki breytt nema með áfrýjun úthlutunargerðar. Ef hins vegar ekki hafa allir sótt skiftafund eða einhver hefir annaðhvort mótmælt frumvarpinu eða að minsta kosti ekki tjáð sig samþykkan því, þá skal það enn liggja tvær vikur til sýnis hjá skiftaráðanda, og skulu öll mótmæli gegn frumvarpinu þá vera komin fram innan tveggja vikna. Þar næst úrskurðar skiftaráðandi, ef aðfinnslur hafa fram komið, hvort frumvarpinu skuli breyta, en ella verður það óbreytt (sbr. HRD. II.385). Og verður úthlutunargerð úr þessu einungis breytt með áfrýjun. En ekki er heimilt að láta úthlutun fara fram fyrr en liðinn er áfrýjunarfrestur, nema allir hafi tjáð sig una við skiftin, 2. mgr. 49. gr. skl. Það hlýtur þó að mega greiða þeim, er áfrýjun raskar að engu hag þeirra, hver sem málsúrslit verða, t. d. ef áfrýjun varðar almennan kröfuhafa, en greidd er forgangsskuld.

Um áfrýjun skiftaréttarárurskurða og skiftagerða, sjá 39. og 96. gr. skl. og Áfrýjun einkamála.

b. Ef bú hrekkur fyrir skuldum. Þá þarf skiftaráðandi ekki að flokka skuldirnar samkvæmt 8. kap. skl., því að hver fær þá sitt. Ef ekkert verður afgangs, þegar skuldir hafa greiddar verið, þá verður skiftum þar með lokið. En ef eitthvað verður afgangs, þá koma erfingjar og gjafheimtumenn til sögunnar. Vera má þá, að þeim verði fengið búið í hendur til einkameðferðar, og er þá afskiptum skiftaráðanda venjulega lokið. En ef það er ekki, þá lýkur skiftaráðandi skiftum. Ef til vill hefir hann þegar er hann samdi úthlutunargerð, reiknað, hvað hver gjafheimtumanna -enda er það réttast- og erfingja ætti að fá, og er þá eftir því farið, eins og úthlutunargerðinni að öðru leyti. En ef arfur eða gjafir hvers hafa ekki verið reiknaðar þá, þá verður nú að gera það. Og yrði skiftaráðandi þá að semja nýja úthlutunargerð. Ber þá fyrst að rannsaka tilköll gjafheimtumanna, því að þeir ganga fyrir, ef hinn látni hefir löglega um búið, ef arfleðsluvottar bera vitni sem með þarf og ef hinn látni hefir ekki gefið meira en hann mátti frá lögmæltum erfingjum sínum. Um þá úthlutunargerð færi eftir 2. mgr. 49. gr. skl. Síðan ber að skifta dánarfénu, gjafheimtumönnum fyrst því, er þeim ber, og síðan erfingjum, sbr. 44. gr. skl.

Ef gjafheimtumanni hefir verið ánaðnaður ákveðinn hlutur, þá ber að afhenda honum hann. Og getur erfingi þá ekki gert tilkall til þess hlutar upp í sinn arfshluta. En annars er það regla, að erfingjar -en ekki gjafheimtumenn, sem aðeins er áhöfðuð ákveðin upphæð- eigi heimtingu á því hver um sig, að arfshluti hans verði lagður honum út eftir virðingu. Skiftaráðandi nefnir virðingarmenn og eioðfestir þá, ef á þarf að halda. Sá, sem ekki vill hlíta virðingu, getur látið skiftaráðanda kveðja nýja virðingarmenn. Ekki sviftir það erfingja rétti til arfsútlagningar eftir virðingu, þó að sumir erfingja óski sölu á eignum búðins. Ef fleiri en einn vilja sama hlutinn, þá skal hlutkesti ráða. Ef erfingi, sem óskar að láta leggja sér út arfshluta sinn, er fjárráður og nærstaddur, þarf skiftaráðandi engar skorður við þeirri kröfu að reisa. En ef hann er ófjárráður -og hér virðist sama gilda, ef erfingi er fjarstaddur og fjárhaldsmaður er settur eftir 14. gr. skl.- og fjárhaldsmaður hans óskar útlagningar handa honum, þá þarf samþykki skiftaráðanda til þess að arfsútlagning honum til handa megi verða. Ennfremur þarf samþykki Landshöfðingja, nú ráðherra, til að leggja þessum erfingjum út erlend skuldaþréf, sem greinir í 48. gr. skl. Sjá 46. - 48. gr. skl.

Ef erfingi hefir gefið sig fram meðan á skiftameioferð stóð, en kemur ekki til að taka við arfi sínum, þá verður að geyma arfinn eftir analógium kgsbr. 9. nóv. 1825 15 ár, og greiða hann síðan börnum hans foreldrum eða systkinum, en ella fellur hann til ríkissjóðs. Ef erfingi hefir ekki gefið sig fram, en ætla má þó, að hann hafi lifað arfleifanda, verður með arfinn farið eftir téðu kgsbr. (sbr. HRD. I. 225). Ef ekki er ætlandi, að erfingi hafi lifað arfleifanda eða hann er úrskurðaður andaður eftir 1. nr. 23 19. júní 1923, þá verður honum þar á móti enginn arfur úthlutaður.

c. Ef bú hrekkur ekki fyrir skuldum. Þá verður skiftaráðandi að flokka skuldirnar eftir því, sem fyrir er mælt í 8. kap. skl., greiða þeim síðan fult, er fulla greiðaslu eiga að fá, ef nokkrir eru, en hinum hundradshluta af kröfum sínum svo sem tala rennur til. Skuldaröðin er þessi:

Fyrsti flokkur. Hér koma skuldheimtumenn, sem öllum ganga framur -t. d. ríkissjóði, þótt hann hafi lögveð fyrir opinberum gjöldum-, þeim, sem ekki eru utan skuldaráðar, enda eru þeir stundum kallaðir skuldheimtumenn skuldheimtumanna búðins (creditores creditorum), því að kröfur þeirra eru flestar risnar af skiftameioferðinni. Þessum kröfum er skift í þrent:

a. Útfararkostnaður hins látna eftir reikningi úrskurðuðum af skiftaráðanda, 82. gr. skl. a. Það mun verða að fara eftir stað og nokkuð eftir venju um greiftran manna í stöðu hins látna, hversu miklu megi verja til útfarar.

b. Skiftakostnaður, þ. e. gjöld, sem rísa af skiftunum sjálfum og löglegum samningum gerðum fyrir búðins hönd, t. d. borgun til þingvotta, ferðakostnaður skiftaráðanda, kaup annara manna, sem vinna fyrir búði, svo sem innheimtumanns og aðstöðarmanna skiftaráðanda, svo og vantanlega málskostnaður, -að minsta kosti oftast- sem búði. er dæmt til að gjalda í málum, er það tekur við eftir hinn látna samkvæmt 34. gr. skl.

c. Skiftalaun. Og er þar talið gjald í ríkissjóð, sbr. 1. nr. 27 27. júní 1921 31. gr. o. s. frv.

Í 82. gr. skl. segir, að kröfurnar í stafl. a. og b. gangi fyrir skiftalaunum (stafl. c.). Kröfurnar undir a. og b. eru því

jafnréttháar. Þetta kemur og til greina, ef búi er lokið eftir 42. gr. skl.

Krafa seljanda eftir lögum um lausafjárkaup nr. 39 19. júní 1922 40. gr. og 41. gr., 2. málslíðs, virðist og eiga heima í þessum flokki, nema aðili sé utan skuldaráðar. Samskonar er eftir 14. gr. 1. nr. 25/1929.

Annar flokkur. Skiftalögin geyma ekki fyrirmæli um það alment hvernig staða þeirra sé, er hlutbundin réttindi eiga yfir eignum þús, heldur er einungis sagt í 86. gr., að með þau efni skuli fara eftir því, sem lög ákveða, að því viðbættu, að 88. og 89. gr. skipa forgangskröfum 82. gr. framar öllum veðréttindum, þar sem veðhafi er í skuldaröð, og forgangskröfum 83. gr. skl. framar sumum, eins og síðar verður komið að.

Í þessum flokki koma kröfur, sem trygðar eru með lögveði í ákveðnum munum, föstum eða lausum, enda hafi veðhafi ekki hlutina löglega í vörslum sínum, eða umboðsmaður hans, vegna tryggingarinnar, eins og t.d. pósthjórinn póstsendingu, sbr. 25. gr. 1. nr. 5 7. maí 1921, lög nr. 54 11. júlí 1911 9. gr. og 1. nr. 54/1926 10. gr., og sé því utan skuldaráðar. Upphafstími kröfunnar ræður ekki úrslitum, svo að yngri krafa getur vel gengið fyrir eldri.

Kröfur þær, sem hér koma, eru þessar:

1. Skattar og gjöld til ríkissjóðs. Gjöld þessi eru ekki veðtrygð, nema þau sé greidd af ákveðnum hlutum. Því er t. d. tekjuskattur ekki trygður með lögveði. Þau ríkissjóðsgjöld, sem koma í þenna flokk eru: Lestagjald af skipum, sem gengur fyrir öllum veðkröfum í skipi næstu 2 ár frá gjalddaga, 1. nr. 37 27. júní 1921 3. gr., bifreiðaskattur, og er veðrétti eða forgangsrétti þar eigi markaður aldur, eins og forgöngurétti lestagjaldsins, 1. nr. 84/1932 4. gr., fasteignaskattur, er 2 ár frá gjalddaga gengur fyrir öllum veðkröfum í eignum þeim, er hann hvílir á, 1. nr. 66 27. júní 1921 6. gr. Farmur og skip er að veði fyrir útflutningsgjaldi samkvæmt 1. nr. 60 27. júní 1921 6. gr. og 1. nr. 70 s. d. 7. gr. Ef ríkissjóður er ekki hér utan skuldaráðar, þá kemur hann vafalaust í þenna flokk. Í hann mun og koma lögveð fyrir gjaldi af innlendum tollvörum eftir 1. nr. 50/1927 5. gr. Hér má og nefna lögveð samkvæmt 8. gr. 1. 43/1930 og 2. gr. 1. nr. 56/1933 og samkvæmt 1. 46/1925 13. gr.

2. Brunabótagjöld. Í Reykjavík er skyldutrygging á húsnæðnum samkvæmt 1. nr. 1 4. júní 1924 2. gr. Eftir 3. gr. laga þessara hvíla brunabótagjöldin á eignum þeim, sem trygðar eru, "með forgangsrétti fyrir öðrum skuldbindingum, sem hvíla á eignunum og sé iðgjöldin ekki greidd á réttum gjalddaga, má heimta þau eftir þeim reglum, sem gilda um lögtak á sköttum til ríkissjóðs". Það er vafasamt, hvað í þessu felst, en næst virðist liggja að skilja þetta svo, að brunabótagjöldin gangi fyrir öllum samningskröfum ("skuldbindingum"), þótt þær sé trygðar með veði í eigninni. Tími er hér enginn markaður. Eftir þessu ætti brunabótagjöld þessi að standa að baki ríkissjóðsgjöldum samkvæmt. Samkvæmt 1. nr. 54 3. nóv. 1915 20. gr. hvílir iðgjald fyrir brunatryggingu húss í Brunabótafélagi Íslands á hinni trygðu eign, og gengur í 2 ár fyrir öllum öðrum skuldbindingum, sem á því hvíla, nema sköttum til ríkissjóðs. Einnig hvílir iðgjald fyrir váttrygging sveitabæja samkvæmt 13. gr. 1. nr. 71 14. nóv. 1917 á hinni váttrygðu eign, en þar segir hvorki nánar um forgangsréttinn né heldur er réttinum markaður tími.

3. Gjöld til kaupstaða og sveitarfélaga hér á landi eru venjulega ekki trygð með lögveði, jafnvel þótt þau sé sérstaklega goldin af ákveðinni eign. Undantekning er um fasteignagjald í Reykjavík, er hefir lögveð fyrir öllum öðrum veðkröfum í eigninni 2 ár frá gjalddaga samkvæmt lögum nr. 36 4. júní 1924 5. gr. og hol-ræsagjald. Samkvæmt 1. nr. 42 11. júlí 1911 4. gr. hefir bærinn lög-veð til tryggingar því gjaldi, og gengur veðið fyrir öllum samnings-veðrétti. Einnig á Reykjavík lögveðsrétt nokkurskonar samkvæmt 1. nr. 84 22. nóv. 1907 4. gr., er gengur fyrir öllum samningsveðrétti.

Í seinni tíð hafa gjöld til fleiri kaupstaða verið trygð með lögveði í eignum, sem gjöldin eru greidd af, sjá 1. nr. 49/1927 (Akureyri), 1. nr. 23/1926 5. gr. og 1. nr. 28/1931 3. gr. (Vest-mannaeyjar), lög nr. 11/1931 (Neskaupstaður), 1. nr. 31/1926 (Siglufjörður). Eignir erlends útsvarsgreiðanda hér samkvæmt 1. nr. 46/1926 enog að lögveði fyrir útsvarinu, sjá 29. gr. 1. En vera má, að veð þetta verði stundum alment lögveð í lausafé, og skiftir það þá eigi máli, því að krafan er forgangskrafa.

4. Sjóveð og sjólánsveð eru lögveð í einstökum munum, og kröfur þær, sem þessi veð tryggja, koma í þenna flokk skulda-raðar, enda er svo mælt í 235. gr. sigll. nr. 56 30. nóv. 1914, að sjóveðskröfum fylgi forgangsréttur að veðinu (skipi, farmi og farm-gjaldi eftir því, hverskyns veðkrafan er) næst eftir opinberum gjöldum, er á veðinu hvíla, t. d. lestagjaldi af skipi, en gangi fyrir öllum öðrum skuldum. Þetta má þó ekki taka alveg bókstaf-lega, því að sjóveðskröfurnar verða að þoka fyrir fyrstu forgangs-kröfunum, sem jafnvel opinberu gjöldin verða að þoka fyrir, en þau standa þó frammar en sjóveðskröfur. Sjá annars einkum 179. og 180. gr. sigll. um sjólánsveð og 236. og 244. gr. um aðrar sjóveðskröfur. Og um fyrningu þeirra (1 - 2 ár) 251. gr. sigll.

Þriðji flokkur. Hér koma kröfur, sem trygðar eru hlutbund-inni tryggingu, en máli skiftir upphafstími þeirra, því að hin eldri krafa gengur fyrir yngri.

1. Lögveðskröfur, er ríkið, opinberar stofnanir og þeir einstaklingar eiga, er fjárvarzla þeirra er falin opinberum starfs-mönnum, samkvæmt 40. gr. tilsk. 30. jan. 1793, sbr. Kammerréttarsk. 18. marz 1720 I. 17. gr., tilsk. 19. des. 1819 og 18. gr. tilsk. 18. febr. 1847, sbr. Dómas. I. 77., og er það lögveð í öllum eign-um mannsins og ábyrgðarmanna hans, en þinglýsa verður skipunarbréfi á varnarþingi aðilja og einnig á varnarþingi fasteigna hans. Að því leyti sem veðréttur þessi nær alment til lausafjár aðilja (alment lausafjár - lögveð), verður hann að þoka eigi aðeins fyrir hlut-bundnum réttindum í þessum flokki, heldur einnig fyrir forgangs-kröfum 83. gr. skl., samkvæmt 84. gr. skl., og kemur því í fimmta flokk skuldaraðar. Fyrir áðurfengnum réttindum yfir fasteignum verður veðréttur þessi að víkja, en síðar til komin réttindi verða alment að víkja fyrir honum, nema þau sé stofnuð með samþykki rétts stjórnarvalds. Eldra sjálfsvörzluveð í lausafé samningsbundið og alment lausafjár - lögveð verður þar á móti að þoka fyrir hértöldu lögveði, eins og sést á því, að þau veðréttindi þoka fyrir óveð-trygðum opinberum gjöldum o. fl. kröfum, samkvæmt 84. og 89. gr. skl. Yngra handveð í lausafé stendur og, þó að alment lögveð hafi hvílt á lausafénu. Annars mun nú ótíður veðréttur eftir áðurnefndum lagabodum.

2. Lögveðskröfur samkvæmt 62. gr. skl. Að því leyti sem tryggingin er alment í lausafé, verður krafan að þoka, samkvæmt 84.

gr. skl. aftur í fimmta flokk skuldaraðar. Fyrir eldri veðréttindum og öðrum eldri hlutbundnum réttindum verður veð þetta að þoka. Annars er um það deilt, hvort veð þetta eigi að telja til lögveðs eða sammingsveðs. Réttara virðist að telja það lögveð, eins og flestir gera.

3. Sammingsveð í fasteign, og gengur eldra veð fyrir yngra. Þetta veð gengur líka, eins og sagt var, fyrir yngra veðrétti þeim, er segir í 1. og 2. hér næst á undan. Forgangsréttur fyrir vöxtum fyrri veðhafa gagnvart síðari, sjá tilsk. 27. maí 1859 2. gr. og 1. nr. 23 13. sept. 1901. Sömu lögum hlíta nú veðhafar skrásetningarskyldra skipa yfir 12 brutto - smálesta, sbr. siglingal. nr. 56 30. nóv. 1914 5. gr. og 1. 37/1930 4. gr. Veð það, er í 22. gr. sigll. getur, virðist og eiga hér heima.

Loks kemur hér fiskveðið samkvæmt 1. nr. 34/1927, er ganga skal fyrir forgangskröfum þeim, er í 83. gr. segir, nema kröfum eftir 3. og 5. tölul. b-liðar greinarinnar. En jafnan gengur það fyrir veðkröfum 5. flokks. Sjá 1. nr. 64/1933.

Önnur hlutbundin réttindi yfir fasteign, svo sem afnotaréttindi, ítök o.s.frv., fara með sama hætti sem sammingsveð í fasteign, að svo miklu leyti, sem þau verða að standa að baki öðrum hlutbundnum réttindum yfir eigninni og því verður að meta þau til peninga.

Nú hrekkur ekki andvirði veðbundins verðmætis í öðrum eða þriðja flokki skuldaraðar til að greiða alla þá kröfu, er trygð skyldi með því, og verður þá kröfuhafi settur með eftirstöðvar skuldar sinnar þar í skuldaröð, sem hann skyldi verið hafa, ef krafan hefði ekki verið veðtrygð, nema hann hafi enga persónulega kröfu haft á hendur hinum látna, eins og t.d. er um ýmsar sjóveðskröfur. Ef bifreið t.d. hrykkir ekki fyrir bifreiðarskatti, þá yrði eftirstöðvar þeirrar kröfu í fjórða flokki skuldaraðar nr. 1, samkvæmt 83. gr. skl.

Ef sama lögveð er bæði í fasteign og lausafé, t.d. jörð með fylgifé, sbr. 4. og 5. gr. 1. nr. 18 4. nóv. 1887, eða í jörð, og lögveð er jafnframt í ákveðnum lausafjármunum fyrir sömu kröfu, þá er einsætt, að selja á hvorttveggja upp í þá skuld og ef andvirðið nemur meiru en skuldinni, þá á að greiða hana af andvirði hvors að tiltölu, svo að ekki verði hallað á aðra veðhafa í sömu eignum.

Fjórði flokkur. Hér koma forgangskröfur þær, sem í 83. gr. skl. segir, -fjórða flokks forgangskröfur mætti kalla þær til aðgreiningar forgangskröfum 82. gr. skl., sem kalla mætti fyrsta flokks forgangskröfur, - sbr. 83. og 34. gr. skl. Kröfur þessar greinast í þrjá undirflokka:

a. Skuldir, sem rísa af því, að hinn framlíðni hefir haft undir höndum fé landsins, kirkna, sveitarfélaga, stofnana, ómyndugra eða annara einstakra manna, annaðhvort sem embættismaður, sýslunarmaður, eða í umboði af hálfu hins opinbera, 83. gr. skl. a. Kröfur í þessari deild ganga fyrir öllum hinum kröfunum, sem síðar greinir í 83. gr. skl. Veð er oft til tryggingar þessum kröfum, en að því leyti sem þær eru ekki veðtrygðar, koma þær í þenna flokk skuldaraðar. Til þessara krafna teljast allar kröfur, sem ríkið hefir á hendur embættismönnum sínum og sýslunarmönnum vegna innheimtu þeirra eða ráðstöfunar á ríkisfé, t.d. ríkisféhirðir, sýslumenn, póstmenn, símamenn, hreppstjórar, prófastar, umbóðsmenn þjóðjarða o.s.frv., forráðamenn búa ríkissjóðs, spítala hans o.s.frv. Samskonar er um prest eða sóknarnefnd, sem hefir undir höndum fé

kirkju, og þá alla, er í sýslunarnafni hafa fjárreiður sveitarfé-
laga, t.d. sýslumaður sem oddviti sýslunefndar, bæjargjaldkerar o.s.
frv. (sbr. HRD. III. 108). Þar sem embættismaður eða sýslunar skal
fara með fjárreiður einstakra manna, t.d. skiftaráðandi lé bús,
yfirfjárráðandi fé ómyndugra o.s.frv., þá kemur krafan og í þenna
flokk. Svo eru stofnanir. Má sem dæmi taka Landsbankann, almennings-
sjóði, svo sem "Samabyrgðina", Thorkillisjóð, o.s.frv.

b. Í þessum undirflokki eru fimm greinir. Ganga kröf-
ur í þeim hver annari jafnhliða, og verður því af öllum dregið hlut-
fallslega, ef ekki vinst fé til að greiða þær allar til fulls.
Þessar kröfur eru:

1. Leiga af hýbýlum og öðru húsrúmi, þó eigi fyrir
lengri tíma en eitt ár á undan síðasta fardegi fyrir lát hins fram-
liðna, 83. gr. skl. b. 1. Flutningadagar í hús og úr húsum fara eft-
ir venju eftir stað og tíma. Í Reykjavík eru þeir 14. maí og 1. okt.
Ef maður hefir andast 1. júlí 1923 og skuldaði húsaleigu síðan 1. jan.
1921, þá mundi sú krafa vera forgangskrafa frá 1. júlí 1923 og aftur
í tímann til 14. maí 1922, því að síðast fardagur fyrir lát hins
framliðna var 14. maí 1923, en ár gengur forgangsrétturinn þaðan
frá aftur í liðna tímann. Forgangsrétturinn er bundinn við leigu af
húsrúmi, til íbúðar eða annars, en til leigu eftir lausafé, t.d.
skip, tekur hann ekki. Nú er leiga og endurgjald fyrir annað, t.d.
ljós eða hitun, í sömu upphæð, og yrði þá að meta, hversu mikill
hluti af upphæðinni leigan skyldi teljast. Enn getur húsaleigan
verið hverfandi lífíll hluti þeirrar fjárhæðar, sem greidd er fyrir
einhver afnot, t.d. leiga eftir lífinu skúr í sameiningu við leigu
eftir góðan veiðirétt heilt sumar. Þá heldur enginn hluti upphæð-
arinnar forgangsrétti. Skaðabótakrafa fyrir skemdir á hinu leigða
nýtur ekki forgangsréttar. Þar á móti virðist leigutaki njóta for-
gangsréttarins, þótt leigumálanu hafi lokið fyrr en löglegt var
vegna vanefnda leigutaka.

2. Landskuld, leigur af innstæðukúgildum og önnur
jarðarafgjöld, 83. gr. skl. b. 2. Hér til telst endurgjald fyrir af-
notarétt jarða og grasbyla, er hinn látni hefir haft abúðarrétt á.
Skiftir ekki, í hverju gildið er, t.d. ær í landskuld, smjör í leig-
ur, jarðabætur o.s.frv. Verður að meta það til peningaverðs. For-
gönguréttur er ekki bundinn við ákveðinn tíma, eins og húsaleigan.

3. Skattar og gjöld til landssjóðs, sveitarfélaga,
prests og kirkju, þó eigi fyrir lengri tíma en tvö ár á undan síð-
asta gjalddaga fyrir lát hins framliðna, 83. gr. skl. b. 3. Hér til
teljast ekki einungis skattar í þrengri merkingu, heldur og tollar,
enda hafi ekki fengist full greiðsla af hlutum þeim, er kunna að
vera til tryggingar skatti og gjaldi. Um reikning tímans fer með
samsvarandi hætti sem sagt var um b. 1.

4. Ofanálag á jarðir, jarðarhús og innstæðu, er jörðu
fylgir, eftir löglegri úttektargerð, 83. gr. skl. b. 4. Forgangs-
réttur þessi er ekki tímabundinn. Sjá um álag á jarðir l. nr. 87
19. júní 1933 51. gr.

5. Kaup og matarverð vinnuhjúa og annara þjónustu-
manna fyrir eitt ár svo og kaup daglaunamanna og sveina og kenslu-
pilta hjá íbnaðarmönnum fyrir vinnu síðasta árið. Þetta tekur yfir-
höfuð til allra vístráðinna manna, svo sem hjúa, og ennfremur til
þjónustumanna, enda þótt þeir sé ekki vístráðnir, sem svo er kallað,
t.d. húskennarar. Annars verður málvenjan að skera úr því, hvað
"þjónustumenn" sé (sbr. HRD. IV. 12). Skipstjórar og skipshöfn eru
varla kallaðir "þjónustumenn", enda fylgir kröfu þeirra ekki forgangs-

réttur samkvæmt 83. gr. skl. Kaupafólk mun þar á móti verða kallað "þjónustumenn", eigi síðar en daglaunamenn. Daglaunamenn, sveinar og kenslupiltar - stúlkur hlíta auðvitað sömu lögum - taka ekki til verksmíðjuverkafólks, en ef til vill gæti það komist undir þjónustumenn. Og það virðist varla taka tali, að slíkir verkamenn sé verr settir en daglaunamenn. Hjú eru öðruvísi sett en aðrir, að því leyti sem samningi verður eigi slitid nema með 2 mánaða fyrirvara á almennum skildaga eða annars með 3 mánaða fyrirvara frá 1. degi mánaðar, 20. gr. 1. nr. 22/1928. Kaup hjús eftir lát hins framliðna er einnig fyrsta flokks forgangskrafa. Forrétturinn nær einungis ár í liðinn tíma. Ef hinn látni hefir t.d. andast 1. jan. 1921, þá nær forgangsrétturinn til kaupgjalds fyrir árið 1920.

c. Í síðasta undirflokkinu koma skuldir til lyfsölu-manna og lækna fyrir læknislyf, til lækna fyrir lækningar og ferðir og til yfirsetukvenna, og fyrir hjúkrun í veikindum fyrir það ár; sem yfir stendur, og fyrir næsta ár á undan, 83. gr. skl. c. For-gönguréttur þessi getur náð til allt að tveggja ára gamalla skulda. Maður deyir t.d. 31. des. 1922. Læknirinn hefir þá forgangsrétt um kaup sitt bæði fyrir árið 1922 - það er yfirstandandi ár - og 1921 - það er næsta ár á undan. Ekki einungis hjúkrunarmaður; sem stund- aði hinn látna á heimili hans, heldur einnig spítali, sem hann hef- ir legið á, hefir forgangsréttinn. Undir lækna koma allir þeir, sem lækningaleyfi hafa, sbr. 1. nr. 47/1932, I. kafli.

Fimmti flokkur. Hér koma skuldir trygðar með veðrétti - en hér merkir veðréttur sjálfsvörzluveð samkvæmt danska texta 84. gr. - í öllu lausafé búsins, hvort sem veðrétturinn er lögakveðinn eða bygður á samningi, 84. gr. skl., og sjálfsvörzluveði í einstökum lausum aukum, er veðrétturinn er bygður á samningi, 89. gr. skl. Sem fyr segir, þá koma kröfur trygðar lögveði í einstökum munum í annan eða þriðja flokk skuldaraðar, nema aðili sé utan skuldaraðar, en ef lögveðið er alment, þá kemur það hér. Vera mátti þó, að krafan væri fjórðaflokks krafa, t.d. í a-flokki 83. gr. skl. Þá skiftir lögveðrétturinn aðilja engu máli. Öðru máli er að gegna um veðrétt samkvæmt þinglýstum skiftaútdrátti, að því leyti sem hann er almennur. Alment sjálfsvörzluveð í lausafé verður nú ekki sett samkvæmt 4. gr. 1. nr. 18 4. nóv. 1887, svo að nú skiftir 84. gr. skl. ekki lengur máli um samningsveð, heldur einungis 89. gr. Sbr. þó að framan um 1. 34/1927 og 1. nr. 64/1933.

Það virðist einsætt, að veðbundna muni megi yfirhöfuð ekki nota til greiðslu skulda, sem framar ganga, nema ekki sé annað til, enda sé jafnan fyrr skertur réttur þess, sem aftur stendur í skulda- röð, t.d. fyrr tekinn veðsettur lausafjármunur til að greiða út- fararkostnað en veðsett fasteign, nema hún hrökkvi fyrir meiru en veðskuldinni.

Sjötti flokkur. Hér koma allar aðrar skuldir, nema gjafir, 85. gr. skl. Skuldir skal greiða að réttri tiltölu eftir því, sem fé verður afgangs frá kröfum í framantöldum flokkum. Í þenna flokk koma vitanlega ýmsar skuldir úr þriðja og fimta flokki, að því leyti sem veðtryggingarnar hafa ekki reynzt nægilegar, t.d. almenn fasteignaveðskuld, eða almenn skuld trygð með samningsbundnu sjálfsvörzluveði í lausafé.

Sjöundi flokkur. Gjafir, sem ekki hafa verið af hendi leystar fyrir lát hins framliðna, verða ekki heimtaðar af búinu, nema skuldheimtumenn biði engan halla við greiðslu þeirra, 85. gr. skl. Hér er eflaust átt við lífsgjafir, en ekki dánargjafir, sem

verða enn lægra settar, með því að erfingjar geta vefengt þær samkvæmt reglum erfðaréttarins. Vafasamt kann það að virðast, hver hlutur gjafþegja verði, ef hann hefir veðtryggingu eða aðra tryggingu, sem veitir honum stöðu frammar í skuldaröð eða jafnvel utan skuldaröðar. Virðist næst liggja, að veðréttur gjafþegja eða tryggingar í eignum búans verði þeim að engu gagni fyrir en allir skuldheimtumenn aðrir hafa fengið sitt. Má vel skilja ákvæði skl. um forgöngurétt veðtrygginga með hliðsjón af 85. gr. um gjafir, enda væri gefanda jafnan annars unt að setja veð til tryggingar efndum á gjafaloforði, og gera ákvæði 85. gr. þar með að engu. Þar á móti mun gjafþegja eigi verða meinað að nota gjafakröfu sína til skuldajafnaðar, sbr. 17. gr. 1. nr. 25/1929. Og vitanlega ganga veðtrygðir gjafþegjar fyrir ótrygðum gjafþegjum. Til þessa flokks eða þó öllu heldur á eftir gjöfum mun og eiga að telja kröfur þær, er greinir í 48. gr. 2. og 3. mgr. og 51.-54. gr. 1. nr. 20 20. júní 1923, að svo miklu leyti, sem þær geta komið fram í búum, þeim er hér segir, sbr. 47. gr. 1. 20/1923 1. mgr. Líkt er að segja um meðlagskröfu eftir 25. gr. 1. nr. 46/1921.

II. Meðferð skuldaviðgöngu - dánarbúa.

11. gr.

1. l. Þegar erfingjar gangast við skuldum hins látna, þá verða skiftin aðallega fyrir þá, en ekki fyrir lánardrottna hans. Skiftameðferðin er þeim yfirhöfuð óviðkomandi. Þeir hafa ekki rétt til að heimta skiftameðferð á búinu eftir 31. gr. gjþrl. Það sýnir tilvísun 31. gr. til 81. gr. skl. Aðvitað geta lánardrottinnar hins látna krafist gjaldþrotameðferðar á búi hvers erfingja um sig og allra þeirra, og eiga þá jafnframt aðgang að hluta þeirra í dánarbúinu.

2. Um dómsathafnir, er skuldheimtumaður hefir látið fram fara til innheimtu skuldar sinnar hjá hinum látna, segir það eitt í skl., að kyrrsetning, sem fram hefir farið áður en erfingjar tóku að sér skuldaábyrgð, haldi gildi sínu, 53. gr. skl. Tekur þetta til kyrrsetningar, sem fram hefir farið fyrir lát hins framliðna. Sama hlýtur að gilda um aðrarargerðir, sem fram hafa farið á sama tíma, svo sem lögtak, löggeymslu og fjárnám. Mál, er höfðað hefir verið á hendur hinum látna, heldur áfram, en erfingjar hans koma í stað hans, enda varði málið einhver þau efni, þar sem erfingjar fá komið í stað arfleifanda.

3. Um heimild skuldheimtumanna til þess að láta fara fram dómsathafnir til innheimtu skulda sinna eftir að bú hefir verið tekið til skifta samkvæmt 4. kap. skl. segir í 53. og 54. gr. skl. Í samræmi við reglur þessara greina verður að ætla það, að selja megi á nauðungaruppbóði muni, sem teknir hafa verið fjárnámi fyrir lát hins framliðna, og að taka megi fjárnámi muni, er löggeymsla hefir verið lögð á á sama tíma, því að úr því að fjárnámi, sem gert er eftir upphaf skifta, má halda fram með nauðungaruppbóði, þá hlýtur fjárnám, gert fyrir þann tíma, að veita ekki minni rétt. Samkvæmt 53. gr. skl. má gera fjárnám í eignum búans eftir aðfarar-

heimild fenginni fyrir lát hins framliðna. Með sama hætti má gera lögtak og leggja löggeymslu á muni búins. Sama virðist vera um beinar fögetagerðir. Skiftarétturinn, sem að vísu hefir eignir búins í umsjón sinni, verður hér að hlíta ákvörðunum fögeta. En reyndar getur hér ekki misklið orðið, meðan fögeti og skiftaráðandi er sami maður. Ennfremur er, samkvæmt 53. gr. skl., heimilt að kyrrsetja eignir búins, og fyrst það er heimilt, þá er auðvitað rétt að höfða mál til réttlætningar kyrsetningunni. En mál má yfirhöfð höfða á hendur "erfingjunum" til þess að öðlast "fjárnámsrétt". En málssókn virðist ekki þurfa að vera bundin við það. Mál til viðurkenningar rétti, t.d. ítak í land, er hinn framliðni átti, má vafalaust höfða á hendur erfingjunum, enda mun varnarþingsregla og stefnubirtingarregla 54. gr. skl. einnig koma slíkum málshöfðanda að gagni. Sjálfsagt verður ekki aðför gerð í búinu, nema málið hafi verið höfðað gegn öllum erfingjum búins. 54. gr. skl. á við, ef málið er höfðað áður en skiftum er lokið, en þetta skiftir litlu máli, því að í 92. gr. skl. eru sömu hlunnindi veitt skuldheimtumönnum einnig eftir að skiftum er lokið, að því fráteknun, að þá stóðar ekki að birta stefnu fyrir skiftaráðanda og þá er honum óskilt að skifta sér nokkuð af málinu. Hlunnindin samkvæmt 54. gr. skl. eru þau, 1. að mál má höfða á varnarþingi, þar sem skiftin fara fram, sem venjulega er síðasta heimilisvarnarþing arfleifanda, 2. að stefnu nægir að birta fyrir skiftaráðanda, sem er skilt að gera erfingjum viðvart, og 3. að stefnufrestur miðast við heimili skiftaráðanda, þó svo að 4 vikum sé bætt við. Það er ekki vafalaust, hvort þessi regla er afnumin með l. nr. 62 14. nóv. 1917, sjá 18. gr. laganna, en þó virðist rétt að telja hana enn í gildi. Hún er alger sérregla, sem ekki mun hafa verið tilátalunin að afnema.

4. Bæði skuldheimtumenn hins látna og skuldheimtumenn erfingjanna geta höfðað mál gegn hverjum erfingjanna. Dómi geta þeir svo fullnægt í eignum erfingjanna hvers um sig, þeim er þeir hafa stefnt. En auk þess má fullnægja dómi með fjárnámi í hluta hvers í erfðabúinu samkvæmt N. L. 1 - 22 - 32.

5. Það er undir erfingjum komið, hvort gefa skuli út innköllun til skuldheimtumanna. En skilt er að gefa út innköllun, ef einhver erfingja krefst þess, og ef einhver erfingja er ófulltíða - en hér verða einnig menn sviftir lögræði að koma per analogiam - eða fjarstaddur, nema skiftaráðandi sjái þess ekki þörf, l. mgr. 51. gr. Um innköllun og þýðingu hennar fer alment eftir 20. - 22. gr. skl. og 2. gr. nsl. Skuld tapast því með öllu, ef henni er ekki lýst í búið, nema erfingjar viðurkenni hana eða mál hafi verið höfðað gegn erfingjum áður en innköllunarfrestur sé liðinn.

Það er ekki sagt berum orðum í 4. kap. skl., hvort skuldheimtumenn geti krafist þess, að skiftaráðandi úrskurði kröfur þeirra og greiði þeim skuldir sínar. Vera má að leiða megi af 55. gr. skl. reglu í þessa átt, þar sem segir, að fara eigi með skuldaviðgöngubú á öðru leyti (þ. e. en því, sem segir í 4. kap. skl.) eftir 3. kap. skl. 36. - 38. gr. skl. geta gilt í skuldaviðgöngubúum. En auk þess virðist gert rað fyrir því í 2. mgr. 51. gr. skl., að skiftaréttur taki við skuldalýsingum og greiði skuldheimtumönnum. Eftir þeirri grein má ekki skifta búinu með erfingjum fyrr en innköllunarfrestur er liðinn, ef innköllun hefir verið gefin út, og eigi má heldur skifta búi meðal erfingja, nema skuldheimtumenn þeir, sem gefið hafa sig fram, samþykki eða fái greiddar skuldir sínar eða setta tryggingu fyrir greiðslu þeirra á gjalddaga. Skuldheimtumadur á sem sé enga heimtingu á því, að fá kröfur sínar greiddar

fyrir en hann hefði getað krafð þær, ef arfleifandi hefði lifað. Skiftarétturinn flokkar hér ekki skuldheimtumenn, því að allar óveðtrygðar kröfur eru jafnréttðar. Þegar krafa er fallin í gjalddaga og greiðslu er krafist, skal skiftaráðandi greiða hana, ef fé er fyrir hendi, enda þó svo megi fara, að þess vegna verði ekki nægilegt til að greiða hinum. Ef fleiri í senn krefjast greiðslu, mun þó verða að greiða þeim tiltölulega, svo að engum verði ívilnað fram yfir aðra. Skiftaráðandi ber auðvitað að leita álits erfingja um framkomnar kröfur, og ef þeir samþykkja allir kröfu, þá þarf hann ekki að úrskurða um hana.

II. Með því að skiftin eru aðallega vegna erfingjanna, þá er eðlilegt, að farið sé með þú eftir því, sem þeir koma sér saman um, enda er það reglan samkvæmt l. mgr. 50. gr. skl. Ef erfingjar eru ósammála, koma ekki á skiftafund, þegar gera skal út um einhver málafni eða ef skiftaráðandi hyggur tillögu erfingja óhollkvæma ófulltíða eða fjarstöddum erfingja, þá er hann ekki bundinn við tillögur þeirra eða meiri hluta þeirra. Skal hann þá skera úr eftir því, sem honum virðist heppilegast vera, einkum hinum ólöggráðu eða fjarstöddu, 2. mgr. 50. gr. skl. Eftir 52. gr. verður skiftarándi einnig að gæta hagsmuna skuldheimtumanna. Skiftafundi verður hér að halda eftir þörfum, og hafa erfingjar einir atkvæðisrétt á þeim fundum, en hvorki skuldheimtumenn né gjafheimtumenn. Hinsvegar er gjafheimtumanni rétt að mótmæla skuldakröfu eða arfstilkalli, ef það skiftir hann máli að ónýta hana eða það. Þegar erfingjar hafa gengist við arfi og skuldum, þá hljóta þeir að hafa gefið sig fram eða að minsta kosti hefir verið kunnugt um þá. Þar á móti þarf ekki að vera kunnugt um gjafheimtumenn, og því getur verið ástæða til að gefa út innköllun til þeirra eftir 21. gr. skl. sbr. 2. gr. nsl. og 55. gr. skl.

Þær greinar í 3. kap. skl., sem við eiga, koma og hér til greina, að því leyti sem þær fá samrýmt ákvæðum 4. kap. skl. og ekki er öðruvísi um mælt annarstaðar í þeim, 55. gr. skl. Eins og sagt hefir verið, gilda reglur 3. kap. skl. um stöðu skuldheimtumanna yfir hófuð ekki, nema 20. - 22. gr., ef innköllun er gefin út og 36. - 38. gr. Um úthlutunargjörð til skuldheimtumanna verður varla að tefla, Um þau fyrirmæli 3. kap., er lúta að afstöðu skiftaráðanda sérstaklega og sambandi erfingja sín á meðal, má fara eftir 23. - 32. gr., 35. 44. og 49. gr. Uppboð á eignum búans samkvæmt 27. gr. skl., getur þó ekki haft verkanir sem nauðungaruppboð.

III. Meðferð dánarbúa, er annað hjóna er látið.

12. gr.

Hvaða þú fara eftir lögum nr. 3 12. jan. 1900
og hver eftir lögum nr. 20 20. júní 1923 ?

I. Lög nr. 20 20. júní 1923 um skyldur og réttindi hjóna, hafa gert svo miklar breytingar á fjármálum hjóna frá því, sem var eftir eldri lögum, að skiftameðferð búa, þar sem annað hjóna er lífs, verður allfrábrugðin þeirri meðferð á búi hjóna, sem eftir eldri regl-

um tíðkast. Ef nú fjármál allra hjóna, hvort sem þau hafa gengið að eigast fyrir 1. jan. 1924, sbr. 90. gr. laga nr. 20 1923, eða eftir, færi eftir þeim lögum, þá væri skiftameðferðin hér eftir jafnan hin sama. En svo er ekki, því að fjármál sumra hjóna fara hér eftir og um langan aldur eftir eldri reglum, lögum nr. 3 12. jan. 1900. Áður en lýst er skiftameðferðunum verður því að gera grein fyrir því, með hvaða búi skuli fara eftir hinum eldri reglum og hver skuli sæta meðferð laga nr. 20 1923. Veltur svarið á því, til hvaða búa fyrir máli nefndra laga um fjármál hjóna taka.

II. Samkvæmt 90. gr. laga nr. 20 1923 öðlast þau gildi 1. jan. 1924. Það hlýtur því að hafa verið tilsetlun löggjafans, að reglan yrði sú, að fjármál hjóna, er gengi að eigast eftir þann dag - eða á þeim degi - færi eftir lögnum, og skifti búa þeirra, ef misdaði yrði hjóna, færi því eftir 1. 1923 VII. kafla. Og eigi ætti þá að skifta máli, þótt t.d. kaupmáli um séreign þeirra hefði verið gerður fyrir 1. jan. 1924. En athuga verður þó, hvort eigi kunni fjármál sumra hjóna, sem gengið hafa að eigast eftir árslok 1923, að fara eftir eldri lögum og þar með fari skifti á búi þeirra, meðan það er uppi, er lengur lifir, einnig eftir eldri reglum, en eigi eftir VII. kafla 1. 20 1923. Og eru þá þessi tilvik athugandi:

1. Þótt 1. 20 1923 eigi alment að taka til hjónabanda, sem stofnuð eru 1. jan 1924 eða síðar, þá mætti hugsa sér, að hjón, er ganga að eigast eftir þann tíma, mætti semja svo með sér, að fjármál þeirra skyldi fara eftir eldri reglum, og þá auðvitað eftir lögum nr. 3 12. jan. 1900. Er skipulag þeirra laga gamalreynt og eigi annað kunnugt en að það hafi gefizt vel. Mundi því sumum hjónaefnum þykja fýsilegt að semja sig undan fyrir-mælum laga nr. 20 1923 og mundi því gera kaupmála þess efnis, að fjármál þeirra skyldi fara eftir 1. 3 1900. Í 1. nr. 20 1923 segir ekkert berum orðum um þetta. Í 29. gr. laganna er hjónum -og hjónaefnum- leyft að gera muni, er annað hjóna á eða eignast og annars yrði hjúskapareign, að séreign og séreign að hjúskapareign, og svarar það til þess, að sameign eftir 1. nr. 3 1900, eða eign hjóna áður en það gengur í hjónaband, sé gerð séreign og séreign að sameign.

Í danska frumvarpinu að lögum um lögverkanir hjúskapar, sem frumvarpið að 1. nr. 20 1923 var að nær öllu gert eftir, er bann við annarskonar ráðstöfun á eignum hjóna en þeirri, er í 29. gr. 1. 1923 segir, og þeim er þar því bannað að gera kaupmála um félagsbú eftir 1. nr. 3 1900. En þetta ákvæði var ekki tekið í íslenska frumvarpið, 29. gr. laganna, og er því hvorki leyft né bannað berum orðum í 1. 20 1923 að gera kaupmála um slíkt félagsbú. Nærri lagi ef til vill að telja það bannað, með því að hugsanlegt er, að álykta bari e contrario af ákvæðum 29. gr. 1. 20 1923, þannig að fyrst hún nefnir aðeins kaupmála um að gera hjúskapareign - og það er hjónaefni á á vísuludegi - að séreign og séreign að hjúskapareign, þá sé með þögninni girt fyrir kaupmálagjörð um félagsbú með hjónum eftir lögum nr. 3 1900. En löggjafinn hefir ekki áttast til, að þessi ályktun yrði leidd af ákvæðum 29. gr. 1. 20 1923, heldur hefir hann beinlínis áttast til þess, að hjónaefnum verði eftirleidis heimilt að semja með kaupmála um það að búa við eldra skipulagið, lög nr. 3 1900 (aths. við 29. gr. Alptíð. 1922 A bls. 75). Áð vísu er það óheppilegt, að heimildin var ekki berum orðum tekin í sjálfan lagatextann, en eftir þessum ummælum löggjafans í athugasemdunum verður að telja hjónaefnum heimilt að gera kaupmála um félagsbú sín á meðal eftir 1. jan. 1924. Hinsvegar kynni fremur að orka tvímælis, hvort

hjón, er gengu að eigast eftir 1. jan. 1924, en gerðu ekki svofeldan kaupmála fyrir hjónavígslu, geti síðar gert hann, geti þá ákveðið, að hjúskapareign og séreign verði félagsbú, er bændi hafi forræði á samkvæmt 1. nr. 3 1900. Þetta virðast þau þó einnig geta, með því að enginn varnagli er sleginn til takmörkunar á rétti þeirra í þá átt. En auðvitað geta slíkar ráðstafanir ekki haft áhrif á eldri ráðstafanir, sem í bága við þær kæmi. Svo munu og hjón geta samið um það, að nokkur hluti eigna þeirra verði "hjúskapareign" og nokkur sameign, er fari eftir 1. nr. 3 1900.

2. Lög nr. 20 1923 gera einungis ráð fyrir tvennskonar eign hjóna: Séreign og hjúskapareign svo nefndri, að því leyti sem eigi kann að vera öðruvísi samið eftir því, sem sagt er hér undir 1. að ofan. Er gert ráð fyrir því, að allar þær eignir, sem eigi verða séreign, verði "hjúskapareign" annarshvors hjónanna, er hitt hafi "hjúskaparrétt" yfir, sbr. einkum 17. - 23., 25 og 29. gr. 1. 20 1923. Og í 24. gr. er gert ráð fyrir því, að jafnaðarlega verði gerð skrá um hjúskapareign og séreign beggja. Það er tilætluð lög-gjafans, að það, sem annað hjóna á, er það gengur í hjónabandið, og það, sem það eignast í hjónabandinu, verði "hjúskapareign" þess, nema það verði séreign. En hætt er við, að löggjafinn hafi hér eigi hugsað fyrir öllum tilvikum. Í framkvæmdinni mun það verða svo, að um margar eða jafnvel flestar eignir hjóna, sem eigi eru séreign annarshvors þeirra, fari svo, að eigi verði unt að sanna, hvors "hjúskapareign" þær sé eða jafnvel, að þær sé sannanlega hjúskapareign hvorugs, heldur sameign beggja. Jafnvel þótt skrá hafi verið gerð yfir "hjúskapareign" hvors þeirra, þá getur sú skrá glatast. Ennfremur aflar mikill fjöldi hjóna á þessu landi eigna sinna að mestu leyti eftir hjónavígsluna, og má þá nærri fara um það, að sjaldnast mun verða gerð skrá yfir þá muni, er vera skuli hjúskapareign annars hjónanna, enda muni slíkt sjaldnast vera auðvelt verk. Margt kunna þau og að eignast, sem öðli sínu samkvæmt er eigi fremur hjúskapareign annars en hins, t.d. gjöf, er báðum er gefin. Lög 20/1923 segja ekkert um það, hvernig með slíkar eignir skuli fara.

Til geta bú orðið, þar sem bæði er séreign, "hjúskapareign" og önnur sameign. Um þá sameign virðist eiga að fara eftir 1. 3 1900, því að engar reglur eru til um hana aðrar, enda verða þessi tilvik svipuð eða eins og þegar hjón hafa samið um það, að fjármál þeirra skuli fara eftir 1. nr. 3 1900. Skifti félagsbús slíkra hjóna, sem eigi er "hjúskapareign", eiga því að fara eftir reglum þeim, er giltu til 1. jan. 1924. "Hjúskapareignin skiftist þar á móti eftir 1. 20 1923. Þessi skiftameðferð er að vísu heldur margbrotin, en hjá því virðist ekki verða komizt, enda er hún ekki erfiðari en sú meðferð, sem má til að hafa, þegar hjón hafa ákveðið samkvæmt 1. að framan, að nokkur hluti eigna þeirra skuli lúta 1. nr. 3 1900, en nokkur hluti vera hjúskapareign.

III. Þá kemur að búum hjóna, er gengið hafa að eigast fyrir 1. jan. 1924. Í 90. gr. laga nr. 20 1923 er svo mælt, að eigi taki "12. og 13. gr. og önnur efnisákvæði laganna um fjárhagslega aðstöðu hjóna hvors til annars og gagnvart þriðjamanni" til þeirra hjóna, er gengið hafa í hjónaband fyrir 1. jan. 1924 og "búa við venjulegt helmingafélag", nema hjónin hafi gert slíka skipun á með kaupmála og látið birta hana lögum samkvæmt.

Samkvæmt þessu fara fjármál hjóna gíftra fyrir 1. jan. 1924 yfirleitt eftir eldri reglum. Slík hjón hafa þá annaðhvort séreign

eða félagsbú eða hvorttveggja, og skifti milli þess, er lengur lifir, og erfingja hins, fara þá eingöngu eftir fyrirmælum skiftalaganna.

Undantekning er þó frá þessari reglu, ein eða fleiri, og verður að athuga þær:

1. Hjón, sem gengið hafa að eigast fyrir 1. jan. 1924, geta gert kaupmála með sér þess efnis, að fjármál þeirra skuli fara eftir 1. nr. 20 1923, með öðrum orðum: að sú eign þeirra, sem eigi er eða verður séreign samkvæmt kaupmála þeirra, verði "hjúskapareign". Svo má einnig hugsa sér hér þrennskonar eign, eins og talað er um í II. 1. og 2. að framan: séreign, "hjúskapareign" og félagsbú eftir 1. nr. 3 1900, því að kaupmálinn þarf ekki að ná til allra eigna hjónanna. Með þessu móti geta skiftin á nokkru af eignum átt að fara eftir skiftalögnum eingöngu og að nokkru leyti eftir 1. 20 1923.

2. Svo má skilja 90. gr. 1. nr. 20 1923 sem þau taki einnig til eldri hjónabanda, ef hjónin búi ekki við "venjulegt helmingafélag". Venjulegt helmingafélag er það að vísu enn, að allar eignir hjóna sé félagsbú þeirra, nema munir þeir, er fastast eru bundnir við hvort þeirra, eins og fatnaður. Hitt er enn miklu fátíðara, að hjón geri nokkurn kaupmála eða hafi nokkra séreign. Þau hjón, sem kaupmála hafa gert og hafa þar með ákveðið, að nokkur hluti eignanna eða þær allar skuli vera séreign, búi ekki við venjulegt helmingafélag. En það hefir þó ekki verið tilætluð, að nýju lög in skyldu taka til fjármála hjóna þó að þau hafi séreign að einhverju leyti. Þau hafa enga hjúskapareign fyrir því, og fjármála - fyrirmæli 1. 1923 miðast aðallega einmitt við hjúskapareignina. Reglur þeirra um hana og heimild beggja hjóna til forræðis á hjúskapareign sinni og takmarkanir á því forræði geyma aðalbreyttingarnar frá þeirri skipun, sem áður gildi. Orðunum "venjulegt helmingafélag" verður að vísu ofaukið með þessari skýringu. En hjá því virðist ekki vel verða komið, því að fráleitt væri, að beita hinum nýju reglum um fjármál hjóna um eldri skipun, sem þau eiga alls ekki við. Hér er því eigi undantekning frá aðalreglu 90. gr. 1. 20 1923.

IV. Hér á eftir (í 13. og 14. gr.) verður lýst skiftameðferð dánarbúa hjóna, þar sem annað þeirra er látið. Í þessum greinum verður þó ekki rakin meðferð þessara búa, þegar farið er með þau eftir gjaldprotareglum, heldur verður þeirri skiftameðferð lýst í sama flokki sem öðrum gjaldprotaskiftum (II. Flokkur B).

13. gr.

Skifti dánarbúa, þar sem eftir lifir annað hjóna og
lög nr. 20 20. júní 1923 taka ekki til.

I. Hér verður að greina á milli þess, hvort það hjóna, sem á lífi er, ábyrgist skuldir þær, sem á búinu hvíla, eða ekki. Ef hjónin hafa ekkert félagsbú haft, þá ber hið eftirlifandi hjónanna víst aldrei ábyrgð á skuldum hins látna, nema það hafi sérstaklega tekið hana á sig. En ef félagsbú hefir verið með þeim að einhverju eða öllu leyti, þá ábyrgist maðurinn skuldir þess, en konan ekki, nema hún skifti eftir að hún hefir setið í óskiftu búi eftir mann sinn eða hún hafi sérstaklega tekið að sér skulda - ábyrgð.

II. Ef hið eftirlifandi hjóna ábyrgist ekki skuldir, þá fer um skiftin eftir 3. eða 4. kap. skl., eftir því sem segir í 56. gr. skl. Það hjóna, er lifir, er altaf erfingi, nema það hafi afsal- að sér erfðarétti, sbr. l. nr. 20. 20. júní 1923 87. - 89. gr., og meðeigandi búsins, ef félagsbúi hefir verið. Er því tíðast, að það hjóna taki þátt í skiftum bæði sem erfingi og meðeigandi. Sem erf- ingi getur það bæði gengið við skuldum og einnig neitað að gera það. Sem meðeiganda er yfirlýsing þess um skuldaviðgöngu þýðingar- laus, nema lánardrottinn samþykki að taka það skuldunaut. Ef allir erfingjar, þar á meðal maki, taka að sér skuldir, þá verður búi skift eftir reglunum í 4. kap. skl. En ef einhver erfingja eða fleiri, þar á meðal maki, taka ekki að sér skuldir, þá fara skifti eftir 3. kap. skl. og, ef nauðsyn verður til, eftir 8. kap. þeirra.

1. Ef með búið er farið eftir 3. kap. skl. og það hrekk- ur ekki fyrir skuldum, þá verður engu að skifta á milli maka og hinna erfingjanna. Ef afgangur verður skuldum, eða ef farið er með búi eftir 4. kap. skl. og skuldir eru eigi greiddar eða ef eftir verða eignir að skuldum greiddum, þá kemur til skifta á þeim eignum eða getur að minsta kosti gert það. Og hefir þá maki ýms forréttindi á mótis við aðra erfingja. Maki getur fyrst og fremst sjálfsagt tekið af óskiftu ýmsa muni, sér til persónulegrar notkunar, án endurgjalds, sbr. 50. gr. l. nr. 2a/1923. Svo getur hann og krafist þess, að fá hluta sinn í búinu sér út lagðan eftir virðingu. Sama er um arfshluta þess, og ef maki og einhver erfingja vill fá sama hlutinn, þá gengur maki fyrir. En nú má vera, að maki telji sér hentast, atvinnu sinnar vegna, að halda meiru af búinu en sem hluta þess af félagsbúi og arfi nemur, og getur það þá fengið það gegn peninga- greiðslu eftir virðingu og út í hönd, 46. gr. skl. sbr. 2. mgr. 59. gr. Vegna þessara fyrirmæla skl. þarf ekki að rannsaka, hvort beita megi hér 59. gr. laga nr. 20/1923, því að 2. mgr. 59. gr. skl. veitir því hjóna, sem eftir lifir, sama rétt sem 59. gr. l. 1923. Og tekur heimild maka samkvæmt 2. mgr. 59. gr. skl. bæði til lausa- fjár, þar á meðal skipa, og fasteigna. Heimta má virðingu eftir 47. gr. skl.

Samkvæmt 62. gr. skl. er þó undantekning frá þeirri reglu, að maki skuli greiða erfingjum út í hönd eftir 46. og 2. mgr. 59. gr. skl. þess efnis, að maki megi halda öllu búinu án þess að greiða þegar í stað, ef:

a. foreldri, afi eða amma skiftir með börnum sínum eða barnabörnum, eða stjúpforeldri, stjúpafi eða stjúpamma, skifta eftir lát hins eftirlifanda með börnum þess eða barnabörnum.

b. Börnin eru ófjárráð. Ef þau eru fjárráð, þá gilda- ir reglan ekki. En þau geta þá auðvitað sjálf veitt maka líðun á andvirðinu.

c. Arfurinn verður ekki greiddur af hendi án þess að selja verði það af lausafé eða fasteignum búsins, sem hið eftir- lifanda þarf til atvinnu sinnar eða daglegra nauðsynja.

d. Gervalt búið, sem hefir verið skrifað upp og virt, enda eru arfshlutar barnanna reiknaðir út, standi að veði fyrir greiðslu arfshlutanna. Í þessu skyni skal gera útdrátt úr skifta- bókinni, þar sem þessi ákvörðun er gerð, og skal þinglýsa honum á varnarþingi maka og eflaust á varnarþingi fasteigna hans og skipa. Það er nú mjög algengt hér, að arfur standi þannig inni í búum, með því að það er oft talið vera og er ekki síður til gagnsmuna börnunum en maka. Skiftaráðandi tekur ákvörðun um, hvort maki

skuli fá heimild til að skipa málum sínum þannig. Það virðist vera skilyrði fyrir notkun 62. gr. skl., að maki sé annaðhvort erfingi eða meðeigandi að búinu, sbr. orðin: "skifta börn með foreldri". Hins vegar er alveg heimildarleust að krefjast þess að maki sé meðeigandi að búinu.

Vörzlu maka á arfi eftir 62. gr. skl. verður að greina glögt frá setu í óskiftu búi. Þá er búinu ekki skift, arfshlutir eru því ekki reiknaðir þá og erfingjar hafa enga veðtryggingu.

2. Skiftalok geta orðið með ymsu móti:

a. Maki fær sér ef til vill bú framselt til setu í því óskiftu. Til þess þarf þó samþykki skuldheimtumanna, sem hafa gefið sig fram, nema þeim hafi verið greitt eða þeir hafi fengið tryggingu, enda sé kröfulýsingarfrestur liðinn, ef innköllun til skuldheimtumanna hefir verið gefin út, 1. mgr. 9. gr. skl. sbr. 2. mgr. Hins vegar mun ekki þurfa samþykki ólögráðra erfingja fremur hér en ella, þegar maki fær að sitja í óskiftu búi.

b. Bú er afhent erfingjum til einkaskifta. Skilyrðin eru hin sömu, sem undir a. segir, að því viðbattu, að hér þarf einnig samþykki erfingjanna, 1. mgr. 9. gr. skl., enda fullnægi þeir skilyrðum til að mega skifta sjálfir.

c. Skiftum er lokið með greiðslum til skuldheimtumanna og arfsúthlutun til erfingja.

III. Ef það hjóna, sem á lífi er, ábyrgist skuldir, þá fara skifti eftir 5. kap. skl., hvort sem erfingjar eru ákvæmi hins látna eða útarfar, enda sé búinu ekki skift sem protabúi, 56. gr. skl. Verður hér, eins og fyrr segir, lýst skiftameðferð eftir 5. kap. skl. Um nauðsyn opinberra skifta fer eins og segir í 4. gr. I. 1. - 5.

1. Skifti þessi eru eingöngu vegna makans og erfingja hins látna. Það hjóna, sem á lífi er, heldur áfram að ábyrgjast skuldir búins, og erfingjar taka eigi við skuldaábyrgð. Þeir taka við réttindum og skyldum hins látna, en það ábyrgist ekki skuldir. Lánardrottinnar búins geta því krafið skulda sinna alveg án tillits til skiftanna, stefnt því hjóna, sem á lífi er, - en njóta eigi hlunninda samkvæmt 54. og 92. gr. skl. - geta gert aðför og kyrrsetningu í eignum búins og látið selja þær síðan á nauðungaruppboði, 1. mgr. 61. gr. skl. Og þótt erfingjar taki við arfi eða andvirði hans af maka, þá lendir ekki á þeim nein skulda - ábyrgð fyrir það, 2. mgr. 60. gr. skl. Að vísu getur það hjóna, sem á lífi er, látið gefa út innköllun til skuldheimtumanna sinna, og sú innköllun hefir sömu verkun sem innköllun í öðrum búum, sem skift er opinberum skiftum. En skuldheimtumenn munu ekki geta borið kröfur sínar undir skiftaráðanda, enda getur hann ekki úrskurðað þær né greitt, því að hann hefir ekki forræði á búinu. Innköllun er einungis til þess að sannprófa, hverjar skuldirnar sé, til þess að nákvæmlega verði reiknaðir arfshlutar. Skuldheimtumenn geta því ekki heldur stemt stigu fyrir því, að búinu verði skift án þess að þeim sé greitt. Þeir halda sama skuldunaut þrátt fyrir það. Hið eina, sem þá varðar um, er að skuldunautur þeirra láti ekki svo mikið af höndum við erfingja hins látna, að hann eigi ekki fyrir skuldum á eftir. Leiðin er þá sú, að láta taka bú makans til gjaldprotaskifta og rifta síðan ráðstöfun hans á eignum búins samkvæmt 30. gr. gjprl. Og yrði þá að stefna erfingja til að skila því, sem hann hefir fengið eða andvirði þess, og virðist skuldheimtumaður þá geta notað 93. gr. skl. Sérstök hlunnindi eru það þá og, að skuldheimtu-

maður getur heimað, að það hjóna, sem á lífi er, vinni eið að framtali sínu, er farið var eftir, þegar skift var, 2. mgr. 60. gr. skl. Ef sá eiður verður ekki unninn, þá mundi framtal venjulega ekki verða lagt til grundvallar.

2. Skýrsla maka um erfingja er lögð til grundvallar, en skiftarándi tilkynnir þeim skifti. Ófjárráðum og fjarstöddum erfingjum setur hann fjárhaldsmenn. Innköllun til þeirra, svo og gjafheimtumanna verður og að gefa út, ef ókunnuget er um þá eða vistarstað þeirra, 58. gr. skl. Um samband maka og erfingja hins látna er það aðalreglan, að maka sé sem minstar tálmanir gerðar um afnot búans, 1. mgr. 57. gr. Það hefir því búið í varðveizlu sinni, en ekki skiftarándi. Það skal tilgreina bæði eignir og skuldir búans, og verða skýrslur maka um þessi efni lagðar til grundvallar, ef hvorki erfingjar, fjárhaldsmenn fjarstaddir eða ófjárráðra erfingja né skiftarándi telja ástæðu til að rengja þær, 1. mgr. 59. gr. skl. Annarskostar verður skiftarándi að rannsaka eftir fongum hag búans, meðal annars með því að gefa út innköllun til skuldheimtumanna. Skýrsla maka getur bæði verið röng að því leyti að hann segi minni eignir vera en til eru eða hann pyki virða þær of lágt, sbr. 1. mgr. 59. gr. skl., og loks, að hann segi skuldir meiri en þær eru. Hitt, að hann segi þær minni en þær eru, getur að visu borið við, en freistingu í þá átt hefir hann sjaldan, af því að það leiðir til þess, að hann verður að svara meiru til erfingja en honum ber að réttu lagi skylda til. Réttur maka samkvæmt 46., 2. mgr. 59. gr. og 62. gr. skl. sbr. og 50. gr. 1. nr. 20/1923, er hér sami, sem lýst var í II. að framan.

Maka skal svifta forræði á búinu, ef mjög þykir hætt við, að hann muni fara illa með eigur þess, meðan á skiftum stendur. Getur skiftarándi gert það annaðhvort ótilkvaddur, eða eftir áskorun erfingja eða fjárhaldsmanna þeirra. Verða búræðin þá fengin í hendur einhverjum vönduðum manni, sem skal svo geta búans sem fjárhaldsmaður þess, meðan á skiftum stendur, 2. mgr. 57. gr. skl. Fjárhaldsmaður þessi er forráðamaður búans, er stýrir því og gætir þess, hann annast um greiðslu skulda, sem í gjalddaga eru komnar og maki samþykkir réttar eða dæmdar eru með óvefengdum eða óvefengjanlegum dómi o.s.frv. Maki er ekki sviftur fjárræði, og getur því ráðið yfir eignum sínum, sem ekki heyrta búinu til, t.d. föllnum arfi, sem hann hefir haldið fyrir utan búið.

Skipun fjárhaldsmanns skal þinglýsa, vafalaust á varnarþingi maka, og auk þess virðist öruggast að þinglýsa henni á varnarþingi fasteigna búans og á varnarþingi skipa hans, þeirra sem skrásetja skal, þó að ekki sé það sagt í skl. Loks skal ef þurfa þykir, birta þessa ráðstöfun í blöðum eða á kirkjufundum, 3. mgr. 57. gr. skl. Með því að ráðstöfun samkvæmt 2. mgr. 57. gr. skl. er ekki svifting lögræðis, þá taka fyrirmæli laga nr. 60 14. nóv. 1917 ekki til hennar.

Skiftalok verða með sama hætti sem í II. 2. að framan segir. Þó þarf ekki að taka tillit til skuldheimtumanna, þótt bú sé afhent til einkaskifta. Skiftarándi semur frumvarp til úthlutunar eins og annars og ákveður hvernig hún skuli verða, en hann sér ekki um, að erfingjar fái sitt greitt. Þeir eða fjárhaldsmenn þeirra verða að gera gangskör að því, en nota mega þeir þá 92. og 94. gr. skl.

Eignir búans og skuldir verður að telja eins og þær voru, þegar það hjóna, sem látið er, andaðist, með þeim viðbótum og rírnunum, sem síðan hafa orðið til upphafs skiftanna, ef skift er án

þess að maki hafi setið í óskiftu búi. En ef maki hefir setið í óskiftu búi, þá verður ástand búins lagt til grundvallar, eins og það er, þegar skifta var beiðst, með samsvarandi viðbótum og rírnunum. Það, er maki eignast eftir andlát hins eða skiftabeiðni sína og látur renna í búið, verður til þess talið og til skifta tekið. En hinu, sem ekki verður talið arður af búinu eða því um líkt, heldur sérmunir maka, t.d. arfur hans, getur hann haldið utan við búið, ef hann krefst skifta áður en þau verðmæti renna í búið.

14. gr.

Skifti dánarbúa, þar sem annað hjóna er látið og
lög nr. 20 20. júní 1923 taka til.

I. Í l. nr. 20/1923 er gert ráð fyrir tvennskönar eign hjóna: Hjúskapareign og séreign. Einnig er gert ráð fyrir því, að bæði hjónin ábyrgist skuldir þær, sem stafa af samningum, sem nauðsynlegir eru vegna þarfa heimilisins, þarfa barnanna eða sérþarfa konunnar samkvæmt 12. gr. 1. 1923. Skiftareglur VII. kap. 1. 1923 munu byggjast á þessu tvennu: eignaskipulagi því og skulda - ábyrgð, sem hér var getið. Skal þá fyrst reyna að lýsa skiftameðferð eftir VII. kap. 1. 1923, þegar svo er ástatt. Með því að bæði hjón hafa borið skulda - ábyrgð og hvort hefir haft forræði á hjúskapareign sinni, á hér ekki við munur sá á skiftameðferð, sem gerður er eftir 56. gr. skl., eftir því hvort það hjóna, sem eftir lifir, ábyrgist skuldir búins eða ekki.

1. Í aths. við 48. gr. frumvarps að l. nr. 20/1923, (Alpt. 1922 A. bls. 78-79) segir, að tilgangurinn með skiftameðferðinni sé aðeins sá, "að gera upp búið vegna hjónanna, en ekki vegna skuldheimtumannanna", hvort sem skift sé að báðu eða öðru lifandi. Skuldheimtumenn búa þessara munu venjulega verða þrenns konar: 1. Lánardrottinnar beggja hjóna samkvæmt 12. gr. 1. 20/1923, 2. sér-lánardrottinnar hins látna og 3. sér-lánardrottinnar þess, sem lífs er. Skiftin varða áreiðanlega ekki sér-lánardrottina hins lifanda frekar en hverjar aðrar fjármálaráðstafanir þess. Sér-lánardrottinnar hins látna varða skiftin þar á móti með sama hætti sem skifti, er hið látna ábyrgðist skuldirnar eftir eldra skipulaginu. Samlánardrottinnar þeirra skiftir það og ekki litlu, hvernig farið er með bú hins látna, enda þótt þeir haldi óskertum rétti sínum á hendur hinu. Um meðferð á eignum þeim, er til skifta verða teknar, segir í l. mgr. 47. gr. 1. 20/1923. Séreign og hjúskapareign hins látna skal skift "eftir þeim reglum, sem settar eru um meðferð venjulegra dánarbúa". Mun óhætt að byggja á því, að hér sé átt við reglur skiftalaganna um skifti dánarbúa annaðhvort eftir 3., eftir atvikum sbr. við 8. kap., 4. (eða 7. kap.) skl. Ef erfingjar hins látna taka ekki að sér skuldagreiðslu, þá verður að skifta séreign þess og hjúskapareign eftir 3. kap. skl., eftir atvikum sbr. við 8. kap. þeirra eða 31. gr. gjbrl. Ef séreign og hjúskapareign hins látna hrekkur þá til greiðslu bæði sérskulda þess og samskulda, þá eiga lánardrottinnar þess eigi þörf á því, að hjúskapareign þess, sem á lífi er, verði til skifta tekin. En ef séreign og hjúskapareign hins látna hrekkur ekki fyrir skuldum þess, þá er athugandi, hvort

þeir geti krafizt skiftameðferðar á hjúskapareign og ef til vill séreign þess, sem á lífi er. Samlánardrottinnar hjónanna hafa vafalaust ekki rétt til að heimta hjúskapareign né séreign hins lifanda tekna til skifta, nema eftir 1. gr. gþbrl. Og verðar sú skiftameðferð ekki þetta mál. Þar á móti er öðru máli að gegna um sérlánardrottina hins látna. Þeir eiga auðvitað ekkert tilkall til séreignar hins lifanda. En hjúskapareign þess var einnig eign hins látna. Og því virðast sérlánardrottinnar þess eiga heimtingu á því, að hún verði tekin til skifta. En vitanlega eiga þeir ekki forgangsrétt til að fá greiðslu sinna skulda af þeirri eign. Eftir analogíu 1. mgr. 48. gr. 1. 20/1923 virðist einsætt, að fyrst verði að sannreyna, hversu mikinn hluta hjúskapareignar sinnar það, sem lífs er, þurfi til að greiða sínar skuldir, bæði til sérlánardrottina sinna og til samlánardrottina þeirra hjóna. Ef þá verður afgangur, þá virðist eiga að skifta honum í 2 jafna hluti. Fær maki annan, en hinn gengur til greiðslu sérlánardrottnum hins látna. Ef samlánardrottinnar hafa ekki fengið meira úr búi hins látna en því hefði borið að greiða, ef hjónin hefði skift með sér, sbr. 1. mgr. 48. gr. 1. 20/1923, þá virðast þeir ekki eiga að fá meira. Réttur þeirra til hjúskapareignar þess, sem á lífi er, getur ekki verið viðtækari að þessu en réttur erfingja hins látna eða þess sjálfs, ef það hefði skift með maka sínum, sbr. 48. og 49. gr. 1. 20/1923. Ef samlánardrottinnar hafa þar á móti fengið meira greitt af skuldum sínum af séreign og hjúskapareign hins látna en því eða erfingjum þess hefði borið að greiða, sbr. 1. mgr. 48. gr. og 57. gr. 1. 20/1923, þá ætti sérlánardrottinnar hins látna heimtingu á því hjá maka. Þegar skuldheimtumenn hafa fengið sitt, þá skal skifti því, er afgangs verður, með erfingjum hins látna, og fara þau skifti eins og í 2. að neðan segir. Ef samlánardrottinnar hafa fengið meira af eign hins látna en honum hefði að réttu borið að greiða, þá eiga erfingjar hans endurgjaldskröfu fyrir það á hendur maka.

2. Þegar erfingjar taka að sér skuldagreiðslu, þá eiga ummáli aths. við 48. gr. frv. að 1. 20/1923 við (sjá bls. 49). Skifti varða þá skuldheimtumenn ekki frekar en önnur skifti eftir 4. eða 7. kap. skl. Má þar um vísa til 13. gr. II. 2. að framan. Um skifti erfingja og maka verður þar á móti að fara nokkrum orðum.

a. Erfingjar -þar á meðal maki, sbr. 87. - 89. gr. 1. 20/1923- hafa forræði á hjúskapareign og séreign hins látna. Hjúskapareign þess, sem lífs er, verður og ávalt að taka til skifta, og ef til vill séreign hans líka, 1. mgr. 47. gr. 1. 1923. En hann heldur forræði þeirra eigna, enda skal skiftameðferð á þeim eignum fara eftir 6. kap. skl. En sifla má maka forræði eigna þessara eftir 63. gr. skl., sbr. og 1. mgr. 43. gr. 1. 1923.

b. Hver erfingi á heimtingu á því, að gerðar sé réttar tölur á hjúskapareign og séreign hins látna, og á skuldum hans. Sama er um reikningskap yfir hjúskapareign þess, sem lífs er. Hver erfingja, og maki, þótt hann sé ekki erfingi, getur heimt að skuldir hans verði greiddar eða fé lagt til hliðar til greiðslu þeirra. Sérskuldir hins látna eru maka óviðkomandi, nema hann hafi sérstaklega ábyrgst þar. En samskuldirnar, sbr. 12. gr. 1. 1923, á að greiða af hjúskapareign beggja, sbr. 1. mgr. 48. gr. og 57. gr. 1. 1923. Áður en skift er hjúskapareignunum, skal taka frá til greiðslu allra áhvílandi skulda, sbr. 1. mgr. 48. gr. sbr. við 2. og 3. mgr., þar á meðal til greiðslu samskulda af hvorri hjúskapareign, og afgangurinn er lagður saman og því fé er svo skift í tvo jafna staði

milli erfingja hins látna og maka hans, sjá 48. og 49. gr. l. 1923. Maki heldur óskertri séreign sinni, nema honum verði skylt að greiða bætur eftir 51. - 54. gr. l. 1923. Ef maki greiðir erfingjum of mikið, fer um það eftir 60. gr. skl.

3. Um skiftalok athugasit:

a. Það hjóna, sem eftir lifir, getur tekið af óskiftu búi (þ. e. af samanlagðri hjúskapareign beggja) muni, sem aðeins eru ætlaðir því til notkunar, enda sé verð þeirra ekki óhæfilega hátt samanborið við efnahag hjónanna, l. 20/1923 50. gr. Hér er ef- laust átt við muni, sem ætlaðir eru maka til persónulegrar notk- unar, svo sem rúmfatnaður og íveruföt. Og verður slíkt að fara eftir almennum skilningi. Það á að miða við "efnahag hjónanna", hvort verð þessara muna sé hæfilegt. Efni hjónanna öll eru hjú- skapareign beggja og séreignir beggja. Það virðist ólíklegt, að séreign þess, sem eftir lifir, skifti nokkru máli í þessu sambandi, því að þá ættu erfingjar hins látna að þola það, að maki tæki því meira sem hann sjálfur væri efnaðri. "Efnahagur hjónanna" á því varla við annað en þá fjármuni, sem til skifta koma (þ. e. séreign hins látna og hjúskapareignir beggja.)

b. Heimild maka til að taka ákveðna hluti eftir virðingu samkvæmt 46. gr. skl. og allan arfahlut og búshluta sam- kvæmt 59. gr. skl. stendur óhöggub. Eftir þessum ákvæðum getur maki látið afhenda sér úr búinu eftir virðingu þá muni, er hann óskar gegn peningagreiðslu að því leyti, sem þeir fara fram úr búshluta hans og arfahluta. Nú segir svo í 59. gr. l. 20/1923, að auk þeir- ar heimildar, sem veitt er hjónum í 59. gr. skl. til þess að krefj- ast ákveðinna muna við skiftin, geti það hjóna, sem eftir lifir, krafist að fá sinn hluta í hjúskapareignunum greiddan eftir virð- ingu í lausafé því, sem því er nauðsynlegt til að geta haldið áfram atvinnu sinni. Það er ekki sýnilegt, að í þessari grein felist nokkur rýmri heimild en í 59. gr. skl. Sú grein veitir maka meira að segja rýmri rétt og á að gilda áfram við hlið 59. gr. l. 20/1923, sbr. orðið: "auk".

c. Samkvæmt 58. gr. l. 20/1923 má maki taka af hjúskap- areign beggja nauðsynleg húsgögn og aðra lausa muni að svo miklu leyti sem það verður talið nauðsynlegt til þess að það geti haldið áfram atvinnu sinni. Þetta gildir, þó að verð muna þessara fari fram úr lögmaletum hluta maka í hjúskapareignunum. Skilyrði er það, að fjármunir búins sé lítilsvirði. Hvaða munir nauðsynlegir sé og hvenær fjármunir búins sé lítilsvirði, er álitamál. Það er og vafasamt, hvað orðið "búsins" merki hér. Er það hjúskapareign beggja og séreign? Ástæðan fyrir þessu er vantanlega sú, að það hjóna, sem eftir lifir, kunni að vera fátækt og muni bresta efni til að framfleyta sér, ef það þarf að verða af helmingi hjúskapareign- anna. Þess vegna á það að fá ókeypis í búsgögnum og nauðsynja- munum meira en því ber að réttum skiftum á hjúskapareignunum. Ef það á t.d. að séreign muni þessa að einhverju leyti, þá brestur ef til vill það skilyrði, að því sé nauðsynlegt að fá búsgögn og aðra nauðsynjamuni frammar en hjúskapareign þess hrekkur til. Aðalatriði- ið hlýtur að vera fátækt þess hjóna, sem eftir lifir. Ef það á hvorki séreign né heldur sé hluti þess í hjúskapareignunum né arfa- hluti svo mikill, að því verði talinn nægja, þá eru skilyrði 58.gr. fyrir hendi. Eftir þessu verður að taka tillit til allra eigna beggja hjóna, sem það, er eftir lifir, á eða fær erfðatilkall til, og "bú" tekur því hér til allra þessara eigna beggja.

d. Eins og áður er sagt, gildir 59. gr. skl. um þú þessi. Aftur á móti er vafasamt, hvernig fari um notkun 62. gr. skl. Eftir 1. mgr. 48. gr. 1. 20/1923 fara skifti á hjúskapareign þess, sem eftir lifir, eftir 5. kap. skl. Eftir því ætti máki að geta haldið þeirri eign samkvæmt 62. gr. En þá ætti hann einnig að geta haldið hjúskapareign hins látna undir sama skilorði. Hjúskapareignir á að leggja saman hér, og kemur samtala þeirra í stað félagsbús eftir eldri lögum. Þessari samtölu ætti máki svo að geta haldið eftir 62. gr. skl. Líkar ástæður eru nú sem fyrr til að veita máki hlunnindin eftir 62. gr. skl. Þörfin á því verður þó eitthvað minni vegna fyrirmæla 58. gr. 1. 20/1923, en þau taka þó hvergi til allra þeirra eigna, sem 62. gr. skl. nær yfir, enda væri alveg hugsanrétt að leyfa máki fyrst að taka frá muni eftir 58. gr. 1. 1923 og síðan að halda hjúskapareignunum samkvæmt 62. gr. skl. Það bryti líka í bág við þá stefnu 1. 20/1923, að auka rétt máki frá því, sem verið hefir, ef hann væri skertur í þessu mikilsverða atriði. Það má því stla, að 62. gr. skl. verði framvegis talin gilda um samantalagðar hjúskapareignir hjóna.

Annars verður að fara eftir 5. kap. skl., svo sem við á, þar á meðal 1. mgr. 57. gr. og 58. - 61. gr., um hjúskapareign og séreign hins látna.

II. Ef fjármál hjóna fara eftir 1. 20/1923 að öðru en því, að þau eiga enga samlánardrottina, þá getur enn verið, að erfingjar hins látna taki ekki á sig skulda - ábyrgð. Verður þá að skifta séreign hans og hjúskapareign eftir 3. kap. skl. (eða 33. gr. gjþrl.). En skifti verða einfaldari en eftir 1. að framan. Ef ekki vinst fé til skuldagreiðslu, verður að taka hjúskapareign þess, sem á lífi er, til skifta, og fer þar um með sama hætti, sem áður er sagt. Verður því fyrst að reikna skuldir þess máki, og skifta síðan afgangi eftir 1. 1. að framan. Um skifti erfingja hins látna og máki fer að öllu eins og sagt var í 1. 2., að því fráteknun, að ekki þarf hér að ákveða, hversu mikið hvor hjúskapareign skuli greiða af samskuldum hjónanna.

III. Þá er það tilvik, að hjón eigi hjúskapareignir og ef til vill séreign eftir 1. 20/1923, en jafnframt eigi þau eignir, sem til hvorugs flokksins teljast ("félagsbú"). Verða þá tilvikin tvö.

1. Ef bóndi, sem haft hefir forræði "félagsbúsins", er látinn, þá verður að taka séreign hans, hjúskapareign og "félagsbúið" til skifta. Fara þau eftir 3. kap. skl. (eða 31. gr. gjþrl.), ef erfingjar taka ekki að sér ábyrgð á skuldum hans, en ella eftir 4. (eða 7. kap.) skl. Ef skiftin fara eftir 3. kap. skl., þá verður að greiða bæði sérlánardrottunum hins látna og samlánardrottunum af séreign hans, hjúskapareign og "félagsbúi", eftir því, sem til vinst og með þarf. Ef þá skortir fé til greiðslu, eiga samlánardrotnar þeirra hjóna, samkvæmt 12. gr. 1. 1923, aðgang að konunni, eins og segir í 1. 1. að framan. Og sérlánardrotnar bónda eiga sömu heimtingu á greiðslu af hjúskapareign konu, sem áður er sagt í 1. 1. Ef afgangur verður af eignum bónda, þegar skuldir eru greiddar, þær er hvíldu á honum, þá ber að skifta milli konu og erfingja bónda, með þeim hætti, er segir hér á eftir.

Ef erfingjar bónda taka að sér skuldir hans, þá fara skifti á eignum hans eftir 4. (eða 7. kap.) skl. Og hjúskapareign konu og ef til vill séreign, sbr. 1. mgr. 47. gr. 1. 20/1923, verður tekin til skiftameðferðar eftir 5. kap. skl. Skal þá ákveða samskuldir þeirra hjóna, sbr. 12. gr. 1. 1923, og ákveða, hversu mikinn hluta

þeirra greiða skuli af hjúskapareign hvors þeirra. Einnig verður að draga frá hvorri hjúskapareign aðrar skuldir, sem á því hvíldu, er bóndi andaðist. Hjúskapareigninni, að skuldum fráðregnum, skal síðan skifta eftir 49. gr. 1. 20/1923, milli erfingja bónda og konunnar. "Félagsbúi" er og með sama hætti skift. Hjúskapareign hans og hluta af "félagsbúi" verður síðan skift meðal erfingja hans.

2. Ef kona er látin, þá verður með séreign hennar og hjúskapareign farið eftir 3., 4. (eða 7.) kap. skl. (eða 31. gr. gjþrl.), en hjúskapareign bónda verður að taka til skifta eftir 5. kap. skl. Munurinn milli meðferðar þeirrar, sem lýst er í 1. hér á undan og þeirri, sem hér verður höfð, virðist felast aðallega í þessu og að hér verður "félagsbúi" alls ekki tekið til skifta, ef séreign og hjúskapareign konu er skift eftir 3. kap. skl. (eða 31. gr. gjþrl.), fyrr en kemur til skifta milli erfingja konu og bóndans. Þau skifti verða, að breyttu breytanda, að fara eins og skifti milli erfingja bóndans og konunnar.

IV. Tilvik þau, er hér að neðan segir, ættu heima meðal dánarbúa alment, en það mun auðskildast hér, það sem um þau verður sagt.

1. Ef misdaði verður hjóna og það þeirra situr í óskiftu búi, sem lengur lifir, þá hefir séreign hins látna verið skift samkvæmt skiftalögunum. En maki tekur við hjúskapareignunum og "félagsbúi", ef því er að skifta, og ábyrgð á öllum skuldum beggja þeirra hjóna. Ef maki hefir gerzt ófær til greiðslu á skuldum hins látna vegna skifta á séreign hans meðal erfingja hans, þá mun fara mega eftir 2, mgr. 60. gr. skl. analogice. Þegar maki andast eftir setu í óskiftu búi, þá verður bú þess, einnig séreign, ein heild, sem allir skuldheimtumenn hans og þess, er fyrr andast, geta haldið sér að, ef ekki er gengist við skuldum. Erfingjar þess einir erfa séreign, en aðrar eignir erfa til samans erfingjar beggja, og þær skiftast í 2 jafna staði.

2. Ef svo verður samdaði hjóna, að ekki er lokið skiftum eftir það, er fyrr lézt, þegar hið síðara deyr, enda hafi það ekki setið í óskiftu búi, þá má hugsa sér ýms tilvik:

a. Ef erfingjar hvorugs taka að sér skuldagreiðslu. Þá verður búum beggja skift eftir 3. kap. skl. eða 31. gr. gjþrl. Ef afgangs verður að skuldum greiddum, þá skal skifta því með erfingjunum. Verðu þá að leggja saman hjúskapareignirnar og skifta svo í 2 staði eftir analogiu 49. gr. 1. 20/1923. Sömu skifti verða á "félagsbúi", ef því er að skifta. Ef erfingjar annars hjóna taka að sér skuldir þess, en erfingjar hins ekki, þá verður öðru búinu skift eftir 4. (eða 7. kap.) skl., en hinu eftir 3. kap. skl. eða 31. gr. gjþrl. Sam-lánardrottnar hjónanna eiga þá aðgang að erfingjum þeim, er tekið hafa að sér skuldir arfleifanda, eins og þegar búi er skift milli maka og erfingja hins látna. Og sérlánardrottnar þess hjóna, er erfingjar tóku ekki að sér skuldir þess, eiga samskonar aðgang að hjúskapareign hins, sem sagt var í I. 1. að framan.

b. Ef erfingjar beggja taka á sig skulda - ábyrgð, þá verður búum hvors skift eftir 4. (eða 7. kap.) skl. Skuldir hvors verður að draga frá hjúskapareign þess, leggja síðan saman afgangana og skifta í tvo jafna staði milli erfingjanna. Slíkt hið sama verður um "félagsbú".

IV. Skiftaforstjórar fara með dánarbúi.

15. gr.

I. Vera má að skiftaráðandi eða jafnvel erfingjar hafi byrjað skiftameðferð áður en skiftaforstjórar koma til, t. d. meðan á löggildingu skiftaforstjóra stendur, erfðaskrá finnst ekki þegar eða er staðfest svo seint, að áður hefir skiftaráðandi tekið við búinu o. s. frv. Sýna verður skiftaforstjóri skiftaráðanda löggildingu sína. Skiftaforstjóri tekur þá við búinu í því ástandi, sem hinir hafa sett það í, t. d. á ekki að gefa út innköllum af nýju, ef bú er skrifað upp og virt, þá eiga skiftaforstjórar ekki að láta gera það upp aftur o. s. frv. Annars ber skiftaforstjórum að fara með búið frá upphafi til enda. Þeir koma í stað skiftaréttar, að því fráteknunni, að þeir hafa ekki dómssvald. Búum, sem skiftaforstjórar fara með, er því skift opinberum skiftum. Skiftaforstjórar skulu því taka bú í varðveislu sína, láta skrifa það upp og virða með venjulegum hætti, gera samskonar eftirgrenslanir um erfingja og gjafheimtumenn sem skiftaráðandi, boða til skiftafunda og stýra þeim, ganga úr skugga um það, hvort erfingjar gangast við skuldum eða ekki o. s. frv. Aðstoð geta skiftaforstjórar vafalaust tekið sér eins og skiftaráðandi. Ef erfingjar taka á sig ábyrgð skulda, þá verður að fara með búið eftir 4. kap. skl. Annarskostar skal fara með það eftir 3. kap. Ef gjaldprotameðferðar er krafist samkvæmt 31. gr. gjprl., þá hlýtur úrskurður þess atvika að hverfa undir skiftarétt, en vafasamt er yfirhöfuð, hvort þann skuli ekki taka við meðferð búsins að öllu upp frá því. Þetta virðist eðlilegast. Vegna erfingjanna hafa skiftaforstjórar verið skipaðir, en ekki vegna skuldheimtumanna.

Gjaldprotaskiftin eru einvörðungu vegna skuldheimtumanna. Þegar sannað er, að búið hrökkvi ekki fyrir skuldum, þá verða skiftin erfingjana ekki framar, með því að þeir hafa ekki tekið að sér skuldir þess. Enn kemur það, að reynt kann að verða að rifta einhverjum ráðstöfunum, og getur riftingarkrafa komið fram í mótmælaformi gegn þeim, sem kröfu gerir og sæta á riftingunni. Þá á skiftaréttur að úrskurða. Þegar skiftaforstjórar fara annars með bú, þá má fremur gera ráð fyrir, að engra úrskurða muni þörf verða, en hér er líklegt, að ýmislegt kunní að valda ágreiningi. Reglur skiftalaganna alment, svo sem réttur þess hjóna, sem á lífi er, til að fá hlut sinn úr arfi eða búið allt (46. gr. og 59. gr. skl., 50., 58. og 59. gr. 1. nr. 20/1923), gilda og, er skiftaforstjórar fara með bú. Þeir semja úthlutunargerð eftir reglum skl., og yfirleitt ber þeim að fara eftir þeim, 91. gr. skl. niðurl. Sérstaklega athugast, að framsal bús til erfingjaskifta úr höndum skiftaforstjóra getur ekki orðið, þegar skiftaforstjórar eru settir samkvæmt fyrirmælum í erfðaskrá, nema þar sé einnig heimild til slíks framsals. Þegar skiftaforstjórar eru skipaðir samkvæmt ósk erfingja, þá virðist framsal bús til erfingjaskifta vel mega verða, ef skilyrði til þess eru að öðru leyti fyrir hendi.

II. Skiftaforstjórar hafa ekki dómssvald. Þess vegna verða þeir að vísa til skiftaréttarins á staðnum til úrskurðar ágreiningi milli erfingja og skuldheimtumanna, er þeir fá ekki jafnað, op.br. 14. júní 1771 8. gr. Sótt geta aðiljar þó mál og varið fyrir skiftaforstjórum, er svo senda skiftarétti skjölin. Verður skiftaréttur sjálfsagt að leita sátta, sbr. 38. gr. skl. Einnig verða skiftaforstjórar að snúa sér til skiftaréttar um skipun fjárhaldsmanna handa ólöggráðum og fjarstöddum erfingjum, en eftirlit með fjárhaldsmönnum ber þeim að hafa eins og skiftarétti.

Ef ágreiningur verður milli skiftaforstjóra og erfingja eða skuldheimtumanna um meðferð búsins, þá er ekki glögt, hvernig með skuli fara. Sjálfsagt geta aðiljar komið sér saman um að leggja ágreininginn undir skiftarétt. En sá er ljóður á þessu, að urlausn skiftaréttar er ekki aðfararhæf, skiftarétt brestur vald til að leggja fyrir skiftaforstjóra að gera nokkuð eða láta nokkuð ógert. Ef skiftaforstjóri vill ekki beygja sig undir urlausn skiftaréttar, þá verður ekki önnur leið en annaðhvort að kæra málið til ráðherra og freista þess, að 2. mgr. 97. gr. skl. verði notuð, en hún mundi alls ekki alltaf að haldi koma, því að hún á einungis við drátt af hendi skiftaforstjóra. Eða þá að höfða mál á hendur þeim, en það verður að gera á varnarþingi þeirra. Ef þeir eiga ekki sama varnarþing -ef fleiri en einn eru-, mundi líklega mega veita leyfi til að stefna báðum á sama varnarþingi, sbr. danska tilsk. 29. apr. 1785 3. gr.

Það er sjálfsagður hlutur, að skiftaforstjórar sé ekki síður undir opinberu eftirliti en reglulegir skiftaráðendur. Fyrst og fremst eiga þeir að tilkynna yfirfjárráðendum um ólöggráða menn og hvað þeim hefir til arfs fallið, 1. gr. tilsk. 31. marz 1719 sbr.op. br. 14. júní 1771 9. gr. Þeim ber að standa skil á skiftagjöldum, 34. gr. aukatekjul. nr. 27 27. júní 1921, og erfðafjargjaldi, sbr.lög nr. 30 s.d. 8. gr. Ef þeir draga skifti um of, þá má kæra það til ráðherra. Skal veita þeim kost á að segja álit sitt um kærana. Ef hún reynist á rökum byggð, getur ráðherra skipað svo fyrir, að bú verði selt í hendur skiftaráðanda þeim, er skiftin ber undir, 2. mgr. 97. gr. skl. Í grein þessari er að vísu aðeins talað um skiftaforstjóra, sem til nefndir hafa verið í erfðaskrá, en það virðist ljóst, að alveg sama regla hljóti að gilda um aðra skiftaforstjóra. Skiftaforstjórar eru auðvitað eigi síður háðir eftirliti ráðherra en reglulegir skiftaráðendur.

B. E I N K A S K I F T I (E R F I N G J A S K I F T I).

16. gr.

I. Hér er rétt að greira á milli einkaskifta alment, þar sem ekki er talin eftirlits þörf, og einkaskifta, þar sem nauðsyn þykir, að hafðar sé gætur á því, að hagsmunir ýmsra erfingja sé ekki fyrir borð bornir.

II. Einkaskifti alment. Samkvæmt 80. gr. skl. fer um réttindi hjóna, erfingja, gjaftökumanna og skuldheimtumanna við skifti

á búum þeim, sem skift er án íhlutunar skiftaráðanda yfirleitt, eftir ákvæðum eldri laga og fyrirmælum skiftalaganna, að því leyti sem þau eiga við. Og nú má bæta við: VII. kap. 1. 20/1923. Ef erfingjar eru allir sammála, þá geta þeir farið með búið eftir vild sinni. Hentugast er erfingjum auðvitað að skrifa bú upp og ef til vill að láta virða það. Er þeim og rétt að kveðja gjafheimtumenn til að vera við þessar ráðstafanir, því að erfingja getur skift miklu að þeir fái sannað, að búið hafi ekki gert betur en hrökkva fyrir skuldum, ef gjafheimtumenn krefja þá til að standa skil á dánargjöf. Annars athugast um skifti erfingja það, er hér segir:

1. Skuldheimtumenn hafa engin afskipti af skiftunum. Það er ekki nauðsynlegt að innköllun sé gefin út til þeirra, en hana skal gefa út, ef einhver erfingja krefst þess, sbr. 51. og 76. gr. skl., og fer þá um útgáfu hennar og verkanir eftir 22. gr. skl. og 2. gr. 1. 19/1924. Skuldheimtumenn geta heimt skuldir sínar, þegar gjalddagi er kominn alveg án tillits til skiftanna. Þeir geta því gert aðför eftir dómi, sem þeir höfðu á hinn látna, í eignum búsins - eða hjúskapareignum og séreign hins látna -, og þeir geta stefnt öllum erfingjunum eftir 92. gr. skl. og síðan gert fjárnám í eignum búsins. Og yfirhöfuð verður staða þeirra hin sama sem eftir 4. kap. skl., nema hér geta þeir ekki lagt kröfur sínar undir úrskurð skiftaréttar. Erfingjar eiga hver gagnvart öðrum heimtingu á því, að bú verði ekki skift milli þeirra fyrr en séð er, hverjar skuldir hvíli á því, og að greiddar sé skuldir eða lagt nægilegt frá til þeirra. Ef innköllun til skuldheimtumanna hefir verið gefin út, þá er hverjum erfingja rétt að heimta, að ekki sé búi skift fyrr en kröfulýsingarírestur er liðinn. Sótt geta skuldheimtumenn erfingja eftir skiftin eftir 93. og 94. gr. skl. Um skuldaábyrgð erfingjanna vísast til 53. gr. skl. og Erfðaréttar.

2. Gjafheimtumenn hafa engin afskipti af meðferð bús hér fremur en annarstaðar. En eins og fyrr er sagt, er erfingjum rétt og hentugt að veita gjafheimtumönnum kost á að fylgjast með skiftunum. Og sérstaklega er þess getandi, að erfingjum ber að gera gjafheimtumönnum viðvart um látið, og ef telja má þörf á, gefa út opinbera innköllun til þeirra, en það þarf vitanlega ekki, nema erfingjar hafi sérstaka ástæðu til að ætla, að hinn látni hafi ánaðað einhverjum gjafir eftir sinn dag. Hver erfingjanna hefir einnig rétt til að varna því, að búi verði skift milli erfingja fyrr en greiddar sé gjafir úr því eða lagt til hliðar nægilegt í því skyni, svo framarlega sem gjöfin á að greiðast úr búinu, en hvíllir ekki sem kvöð á arfi einstaks erfingja. Sótt getur gjafheimtumadur rétt sinn eftir 92. og 94. gr. skl. Að öðru má hér einnig vísa til Erfðaréttar.

3. Ef það hjóna, sem lifir maka sinn, skiftir með erfingjum hins látna, þá fer um rétt þess, eins og annars, svo sem um skýrslu um eignir búsins og skuldir, forræði á búinu, rétt til þess að fá eignarhlut sinn, erfðahlut og eftir atvikum allt búið útlagt eftir virðingu eftir 46. og 59. gr. skl. og 50., 58. og 59. gr. 1. 20/1923, ef þau lög taka til búsins, svo og til bótagreiðslna og bótaviðtöku eftir 2. mgr. 48. gr., 51. - 54. gr. 1. 1923. Það hjóna, er eftir lifir, hlýtur og, ef það er erfingi hins, að geta varnað skiftum fyrr en skuldheimtumenn hafa fengið sitt eða lagt hefir verið til hliðar nóg til skuldagreiðslu. Og ef það er ekki erfingi, en ber ábyrgð á skuldum, þá verður auðvitað sama að gilda. Og loks ef það er hvorugt, en skal fá hlut úr félagsbúi, þá virðist það

geta gert sömu kröfu, svo að fyrir það verði girt, að það þurfi aftur að skila því, er það hefir við tekið.

4. Erfingjar eru allir jafnréttáir, og hafa búið allir í umsjá sinni, nema eftirlifandi taki sé eða einstökum erfingjum sé falin búsmæðferð fremur öðrum. Meiri hluti erfingja getur ekki borið minni hlutann ráðum. Hver erfingi getur fengið sinn erfðahlut eftir virðingu samkvæmt 46. gr. skl. Ef selja þarf muni búslins, ráða þeir, sem á opinberu uppbóði vilja selja, sbr. 27. gr. skl. og fara verður eftir 28. og 45. gr. skl., ef erfingi krefst þess. Sjálfur verður maður, sem erfðakröfu gerir eftir erfðaskrá, að sjá um staðfestingu hennar fyrir rétti, ef með þarf, því að ekki er það hinna að annast það. Hver erfingja á heimtingu á því, að skifti sé ekki dregin lengur en þörf er á. Ágreining sín á milli geta erfingjar fyrst og fremst borið undir almenna dómstóla með venjulegum hætti. En þeir geta líka, ef þeir koma sér saman um það, lagt ágreininginn undir úrlausn skiftaréttar, og sker hann þá úr málinu eftir reglunum um málsmeðferð fyrir skiftarétti, þar á meðal um sáttatilraun, skl. 75. gr. En úrskurður skiftaréttar er ekki aðfararhæfur hér fremur en ella, og ef aðili vill ekki hlíta honum t. d. ekki sleppa úr vörzlum sínum hlut, sem skiftaréttur úrskurðaði, að hann ætti ekki tilkall til, þá þarf dóm, nema beina fógætagerð megi hafa. Annars getur missætti erfingja vel orkað því, að erfingi krefjist opinberra skifta, enda getur hann það hvenær sem er, 8. gr. skl.

Hentugast er erfingjum að búa til yfirlit yfir hag bús, eignir og skuldir og semja að lokum úthlutunargerð með svipuðum hætti og skiftaráðandi, svo að þeir hafi jafnan sönnun fyrir því, hvað gert hafi verið, og svo að þeir geti einnig sýnt það glögt, hverju arfur að frá dregnum skuldum hafi numið, ef erfðafjárskýrsla þeirra skyldi verða rengd. Annars getur skiftameðferð lyktað með setu í óskiftu búi eða eftir 62. gr. skl., sbr. og 59. gr. 1. 20/1923, og verður þá að þinglýsa ágripi af skiftagerð erfingjanna.

Um erfðafjargjald og greiðslu þess, sjá lög nr. 30. 27. júní 1923, einkum 8., 10. og 11. gr.

III. Bú, þar sem skiftaráðandi skal hafa eftirlit með skiftum. Svo sem áður getur (5. gr. III. 4.) geta erfingjar stundum fengið að skifta sjálfir, þó að ekki sé allir erfingjar nærstaddir eða lögráðir og þó að gengið sé fram hjá erfingja. En háðir eru þeir þá eftirliti skiftaráðanda. Vel má vera, að bæði sé gengið fram hjá erfingja og að erfingjar sé einn eða fleiri ólögráðir - ef þeir eru það allir, verður að skifta opinberum skiftum eftir 3. mgr. 74. gr. skl. - og verður þá að gæta alls þess um meðferð þess bú, sem hér segir undir a. og b.

a. Ef rétt telst að ganga fram hjá erfingja, þá skal skiftaráðandi leggja fyrir erfingja að gefa út erfingjainnköllun samkvæmt 22. gr. skl., sbr. 1. 19/1924. Skal fresturinn nú eftir síðast nefndri lagagrein vera 4 almanaksmánuðir frá síðustu birtingu auglýsingar, eins og annars. Ef erfingjar gefa ekki út innköllun innan þess tíma, er skiftaráðandi hefir til tekið, þá á hann að taka bú til opinberra skifta, 71. gr. skl. Og verður þá farið með búið eftir 4. kap. skl. Ef erfingjar vilja ekki góðmótlega afhenda honum búið, þá mundi hann geta tekið það með fógætavaldi. Hitt virðist fráleitt, að skiftaráðandi þyrfti hér að höfða mál á hendur erfingjum til að fá þá dæmda til að framselja honum búið fremur en t.d. ef erfingjar frá öndverðu héldu fyrir honum

eignum búsin eða meinubúhonum aðgang að þeim.

Samkvæmt 73. gr. skl. má ekki lúka skiftum fyrr en innköllunarfrestur er liðinn, nema erfingi sá, er gengið var fram hjá, hafi gefið sig fram. Ef brugðið er út af þessu, ábyrgjast erfingjar honum allir sem einn og einn sem allir "tjón það og skaða", er hann bíður af því. Ef erfingi gefur sig ekki fram áður en fresturinn er liðinn, þá hefðu erfingjar getað lokið skiftum áður en hann kom, og hefir hann þá ekkert tjón beðið vegna skiftanna, er erfingjum megi með réttu um kenna, því að niðurstæðan hefði orðið sú sama, þó að þeir hefði beðið með skiftin unz fresturinn var liðinn. Ef erfingi hefir gefið sig fram áður en frestur var liðinn, þá hefði kostur hans orðið annar, ef ekki hefði verið skift. Þá hefði hann getað hlotið arf sinn þegar er búinu var skift og tekið þátt í skiftunum, eins og hinir erfingjarnir. Það "tjón" og sá "skaði", sem hann hefir beðið, er það, að hann hefir ekki fengið arf sinn á réttum tíma. Erfingjarnir hafa framið tiltalsvert réttarbrot með því að skifta fyrr en frestur var liðinn og hann hefir þó gefið sig fram á réttum tíma. Þess vegna virðist hann geta stefnt þeim til að greiða arfinn af hendi in solidum og tjón, sem hann hefir beðið fyrir atferli þeirra. Er honum rétt að nota 92. gr. skl. í máli til arfheimtunnar.

b. Þegar búi er skift erfingjaskiftum, þótt sumir erfingja sé ólógráðir eða fjarstaddir, þá skal skiftaráðandi sjá um, að gett sé eftirfarandi atriða um skiftin.:

1. Gefa skal út innköllun til skuldheimtumanna, ef líkindi eru til, að hinn látni hafi haft óvanaleg viðskifti út af verzlun eða öðru þessháttar, 76. gr. skl. Ef hinn látni hefir rekið verzlun eða nokkra umfangsmikla atvinnu, þá verður að gefa út innköllun. Skiftaráðandi dæmir um þörfina á innköllun. Ef erfingjar gera ekki eins og hann hefir lagt fyrir þá að þessu leyti, getur hann tekið bú til opinberra skifta með sama hætti sem í 77. gr. skl. segir.

2. Lokið skal skiftum vera innan árs, nema erfingjar hafi nægar afsakanir fyrir drættinum, t.d. ef á sölu á eignum búsin stendur, innheimtu á skuldum þess o. s. frv. Ef óafsakaður dráttur verður á skiftum, getur skiftaráðandi tekið bú til opinberra skifta með þeim hætti, sem segir í 77. gr. skl., sjá 78. gr. skl.

3. Í búum þessum má ekki leggja ólógráðum eða fjarstöddum erfingjum í arfshluta þeirra annað en peninga, nema skiftaráðandi samþykki, enda sé ekki með farið svo sem segir í 62. gr. skl., 77. gr. skl. Þrátt fyrir orðalag 77. gr., verður að telja vafalaust, að samþykki skiftaráðanda þurfi einnig hér til þess, að forældri o. s. frv. megi halda búi öllu gegn því að það setji ólógráðum eða fjarverandi erfingja búið að veði.

4. Rita skal skrá yfir skuldir búsin og eigur, út-reikning á erfðahlutum og hvað hverjum erfingja hafi verið útlagt í hans hluta. Skjali þessu eiga að fylgja skirteini um, að fjárhaldsmenn hafi tekið við fjármunum þeim, er skjólstæðingum þeirra hafa hlotnast, enda riti erfingjar og fjárhaldsmenn nöfn sín undir skjalið, og sé það síðan sent skiftaráðanda, 77. gr. skl. Ef skiftaráðandi telur ekkert athugasemdir við skiftin, þá ritar hann á skjalið samþykki sitt, og ritar það í skiftabók eða lætur eftirrit af því fylgja henni. Annarskostar boðar hann erfingja og fjárhaldsmenn á fund, þar sem hann birtir þeim athugasemdir sínar og gefur þeim kost á að leiðrétta, það sem nauðsyn þykir. Ef þeir gera það,

eins og hann hefir fyrir þá lagt, samþykkir hann skiftin með þeim hætti, sem sagt var. En ef erfingjar sinna ekki athugasemdum skiftaráðanda, þá er fyrst og fremst sá möguleiki til, að einn eða fleiri erfingja heimti opinber skifti. Hlýtur honum að vera það heimilt. En annarskostar ónýtir skiftarábandi skiftin með úrskurði, og tekur búð síðan til meðferðar eftir 4. kap. skl.

Ef skiftarábandi tekur bú til skifta samkvæmt 77. gr. skl., þá getur orðið nauðsynlegt, að erfingjar skili aftur því, er þeim hefir verið út lagt, ef með þarf eftir lögsókn og eftir dómi, sbr. 79. gr. skl. Það er vafasamt, hvort höfða megi slíkt mál eftir 93. gr. skl. Þar er einungis talað um endurheimtu arfs, er fenginn hefir verið erfingja við opinber skifti, en hér hefir arfurinn verið lagður út við erfingjaskifti. Eigi er hér þó síður ástæða til að nota regluna, og má því beita henni analogíe. Nærstaddir lögráðir erfingjar ábyrgjast ólögráðum og fjarstöddum erfingjum bæði, að farið verði eftir fyrirmælum 77. gr. skl. og að skilað verði aftur örfum eftir 79. gr.

Það vantar sérstök fyrirmæli um skiftagjald í ríkissjóð, þegar skiftarábandi tekur bú til meðferðar eftir 77. gr. skl. En með því að hann lýkur skiftum, verður líklega að greiða gjald eftir 31. gr. 1. 27/1921.

II. FLOKKUR. GJALDÞROTAMEÐFERÐ.

A. ER HEFST, MEÐAN SKULDUNAUTUR ER LÍFS.

17. gr.

I. Samkvæmt 90. gr. skl. á að fara með protabú, eftir fyrirmælum 8. kap. skl. - um niðurröðun skulda- svo og öðrum fyrirmælum skiftalaganna, með þeim breytingum, sem nauðsynlegar eru. Það er einsett, að þau fyrirmæli skiftalaganna, sem hér koma til greina, eru í 2. og 3. kap. þeirra, að þeim undanteknum, sem varða erfingja, gjafheimtumenn og það hjóna, sem eftir lifir. Verður að athuga það á sínum stöðum hér á eftir, hver þau fyrirmæli eru, sem við gjaldprotaskifti geta átt.

En fyrirmæli skiftalaganna voru að ýmsu leyti ófullnægjandi um meðferð protabúa. Þar vantar öll ákvæði um það, hvernig gjaldprotaskifti megi hefjast, hvernig staða skuldunauts sé, um gildi ráðstafana þeirra sumra, er skuldunautur hefir gert fyrir skiftin, um skiftalok o.fl., sem nauðsyn hefir annarstaðar þótt að skipa með lögum. Á þessu var að ýmsu leyti ráðin bót með lögum nr. 7 13. apr. 1894. Loks eru ákvæði um nauðasamninga (Tvangsakkord) sett með lögum nr. 19 4. júní 1924 II. sbr. IV. kafla, og með 1. nr. 25/1929 eru loks lög nr. 7/1894 felld úr gildi, en ákvæði 1. 1929 komin í þeirra stað. Eru þessi tvenn síðastnefndu lög, ásamt 2., 3. og 8. kap. skl., nú aðalheimildin um gjaldprotameðferð búa.

II. Það er auðvitað tíðast, að skuldunautur sé á lífi, þegar skiftaráðandi úrskurðar að taka bú hans til gjaldprotameðferðar. Og er þá enginn vafi á því, að búið sätir meðferð eftir áður nefndum kap. skiftalaganna og l. 1929. En ef skuldunautur læzt eftir að krafa um gjaldprotameðferð á búi hans er fram komin samkvæmt l.gr.gjbr. en áður en skiftaráðandi hefir úrskurðað hvort kröfunni eða tilmælunum verði sint, þá er athugandi, hvort skiftaráðandi skuli svo með búið fara sem hann mundi, ef engin krafa eða tilmæli um gjaldprotaskifti hefði fram komið. Ef þessa leið á að fara, þá yrði fyrst fyrir að grenslast eftir því, hvort erfingjar vildi taka að sér skuldagreiðslur. Ef þeir vildi það ekki, þá yrði farið með búið eftir 3. -og ef til vill 8.- kap. skl. eða eftir 3l. gr. gjbrl. jafnframt. Ef erfingjar tæki á sig ábyrgð skulda, þá yrði farið með búið eftir 4. kap. skl. Eða atti skiftaráðandi að úrskurða gjaldprotaskifti eins og hann mundi hafa gert, ef skuldunautur hefði lifað? Það virðist réttast að fara síðastnefndu leiðina. Einskis manns rétti virðist hallað með henni. Skuldheimtumadur, sem krafizt hefir gjaldprotameðferðar, sýnist eiga heimtingu á því, að málið gangi sinn gang. Og ef skuldunautur hefir sjálfur beiðst gjaldprotameðferðar, þá virðist hvorki erfingjum hans né skuldheimtumönnum óréttur ger. Ef erfingjar skyldi alt að einu óska að greiða skuldir hins látna, þá mundi þeir geta fengið búið framselt, þegar innköllunarfrestur væri liðinn og þeir hefði annaðhvort greitt skuldirnar eða sett tryggingu fyrir greiðslu þeirra. Það virðist og samrímost bezt fyrrimalum 34. gr. skl., að tekið sé við því ástandi, sem var, þegar skuldunautur andaðist.

18. gr.

Hvenær taka skuldbú manns til gjaldprotaskifta.

I. Gjaldprotameðferð á búi manns raskar venjulega mjög hag hans. Oft verður hann að sleppa atvinnu, sem hann hefir haft og hann sjálfur og fjölskylda hans stendur oft slypp uppi eftir að búsumráðin hafa verið af honum tekin. Og auk þess missir hann sum réttindi, meðan hann fær ekki forræði á búi sínu. Því er sýnilegt, að heimild til þess að lýsa mann gjaldprotta verður að vera skorðum bundin. Á hinn bóginn er nauðsynlegt að heimila bæði skuldunaut sjálfum og skuldheimtumönnum hans að krefjast gjaldprotaskifta, skuldunaut sjálfum, þegar honum er ekki vært orðið fyrir skulda-kröfum og hann sér ekki ráð til að gjalda skuldir sínar, og skuldheimtumenn þurfa heimildarinnar til þess að fyrirgirða ójöfnuð sín á milli, sem mjög mundi koma í ljós, ef hver mætti fara sinnar leiðar um skuldheimtuna. Gjaldprotaskiftin eru fyrst og fremst til þess, að hver lánardrottinn fái það, sem honum ber að rétttri til-
tölu.

II. Tvær eru leiðir til þess að bú manns verði tekið til gjaldprotameðferðar: A. Beiðni skuldunauts sjálfs. B. Krafa lánardrottins um það.

A. 1. Það er aðalreglan, að aðilja er það í sjálfsvald sett að lögum, hvort hann beiðist gjaldprotaskifta á búi sínu eða ekki, enda þótt hann telji efnahag sinn veita efni til gjaldprotaskifta-beiðni. Hins vegar er hverjum þeim, er ekki telur sig geta að fullu

staðið í skilum við lánardrottna sína og ekki á nægilegt fé til greiðslu skulda sinna, heimilt að beiðast gjaldprotameðferðar á búi sínu, l. tölul. l. gr. 1. 1929. Síðara skilyrðið, að aðili eigi ekki nægilegt fé til skuldagreiðslu, verður þó vitanlega ekki sannreynt fyrr en síðar, að minsta kosti ekki alltaf. Og verður því í raun réttari að merkja það, að skiftaráðandi skuli neita að verða við beiðninni, ef og þegar hann kemst að þeirri niðurstöðu, að aðili eigi fyrir skuldum. Álit aðilja sjálfs um efnahag sinn er út af fyrir sig nægilegt til þess, að hann geti sent skiftaráðanda beiðni um gjaldprotameðferð á búi sínu.

2. Um atvinnurekendur gildir sú sérregla, að þeim er stundum skylt að framselja búi sitt til gjaldprotaskifta, síðasta málsg. l. gr. 1. 1929. En þetta getur þó ekki átt við alla þá menn, sem "reka atvinnu" í viðtækasta skilningi. Það á fyrst og fremst við alla kaupmenn. Mun þar átt við alla þá, sem reka verzlun samkvæmt leyfisbréfi eða einkaleyfi, t.d. lyfsala. Svo eru taldir þeir, er reka útgerð. Þar getur þó ekki verið átt við alla þá, sem reka fiskveiðar fyrir eigin reikning, t.d. menn, sem róa á opnum bátum, heldur þá, er reka útgerð í stærri stíl en svo. En takmörkin eru auðvitað óglögg. Þá eru taldir þeir, er reka siglingar, þ.e. mannflutninga eða vöruflytninga á sjó, og loks þeir, er reka verksmiðju-íðnað eða annan slíkan iðnrekstur. Það er af þessu ljóst, að einungis ákveðnir flokkar atvinnurekenda eru undir þessi ákvæði seldir. Og flestir þeirra atvinnurekendur, sem hugsadur eru að hafa nokkuð mikið umleikis. Skylda þeirra er ekki bundin bókhalðsskyldu eftir nágildandi lögum, þó að flestir þeirra, sem hér greinir, muni raunverulega halda bækur yfir atvinnurekstur sinn. Meðal atvinnurekenda, sem nefnt lagaákvæði tekur ekki til, má nefna bændur, iðnrekendur í smáum stíl, t. d. handiðnarmenn, málflutningsmenn, læknar, skólahaldarar o. s. frv.

Skilyrði fyrir þessari skyldu eru ennfremur:

a. Að aðili hafi stöðvað greiðslur skulda sinna. Í íslenskum lögum eru annars engin fyriræli um slíka greiðslustöðvun. En hún merkir það, að aðili hatti að greiða lánardrottnum sínum vegna vanefna og auglýsi það opinberlega.

b. Að aðili sjái fram á það, að hann geti ekki greitt skuldir sínar að fullu. Þegar dæma skal um skyldu aðilja til að beiðast gjaldprotaskifta, verður að taka allar ástæður hans til greina og meta þetta atriði þar eftir. Ef þá þykir koma í ljós, að góður og skynsamur maður í hans sporum hlyti að hafa talið sér óklegt að greiða allar skuldir sínar þá og gæti ekki séð fram á annað en að honum mundi einnig verða það um ófyrirsjáanlegan tíma, þá á aðili að beiðast gjaldprotameðferðar.

c. Að fjárhagur aðilja hafi versnað síðasta reikningsár hans. Ef vafi er á því, verður að leggja svipaðan mælikvarða sem sagt var um b. að ofan.

Ef eitthvart þeirra skilyrða, sem í a-c greinir, vantar, er aðilja óskylt að lögum að beiðast gjaldprotaskifta á búi sínu. Brot á þessari skyldu varðar sektum eða fangelsi samkvæmt l. málsg. 39. gr. laga nr. 25/1929.

Skuldunautur skal senda skiftaráðanda skriflega beiðni um gjaldprotameðferð á búi sínu eða láta rita beiðni sína í skiftabók fyrir skiftarétti. Þess verður vandlega að gæta, hve nær beiðni er skilað, því að upphaf gjaldprotaskifta er talið frá þeirri stundu, því að eftir því teljast ýmsir frestir, t.d. hvort áður gert fjár-

nám hjá aðilja skuli halda gildi sínu. Því skal rita á beiðnina eða í skiftabók mánaðardag og klukkustund, er beiðnin barst skiftaráðanda.

Beiðnin verður að sjálfsögðu að koma frá aðilja, sem bær er til að beiðast skiftanna (sbr. HRD. II 102). Annars kostar hlýtur skiftaráðandi að synja henni, með úrskurði, ef þörf gerist. Hver fjárráður maður er löghæfur til að beiðast gjaldprotaskifta á búi sínu. Fyrir ólögráðan mann verður fjárhaldsmaður að koma fram með beiðnina. Fyrir félag eða stofnun, þeir sem bærir eru að fara með málefni félags eða stofnunar, sbr. t.d. lög nr. 36 27. júní 1921 35. gr. (samvinnufélög) og lög nr. 77 s.d. 44. gr. (hlutafélög). Vel getur maður framselt bú til gjaldprotaskifta, þó að það seti skiftameðferð í öðru skyni, t.d. það hjóna, er eftir lifir og ábyrgist skuldir, sbr. 56. gr. skl., eða þegar búi er skift milli hjóna. Ef hjón hafa félagsbú eftir 1. nr. 1. 12. jan. 1900, þá er bóndi einn bær að beiðast gjaldprotaskifta fyrir félagsbú og séreign sína og samþykki eða atbeina konu hans þarf ekki. Ef fjármál hjóna fara eftir 1. nr. 20/1923, þá er gert ráð fyrir því, að hvort hjónanna um sig geti krafist gjaldprotaskifta á búi sínu, sbr. 2. tl. 39. gr. 1. 1923. Gjaldprotaskifti á búi annars þeirra hefði það þá í för með sér, að séreign þess yrði til skifta tekin og jafnframt yrði að skifta hjúskapareign og annari félagsseign þeirra, með líkum hætti og segir í 14. gr. I. 1. og III. Erfingjar, sem tekið hafa að sér skuldagreiðslu, geta þar á móti ekki látið fara með dánarbúið eftir gjaldprotalögum.

Skuldunautur skal telja rök fyrir beiðni sinni og láta fylgja henni lista yfir eignir sínar og skuldir og skrá yfir bækur þær, sem hann kann að hafa haldið, 1. 1929 2. gr. 1. málsg. Þó verður beiðni hans ekki synjað af því, að þessar upplýsingar vanti eða þær séu ófullkomnar, heldur leggur skiftaráðandi fyrir aðilja að bæta úr því, sem á vant þykir vera, innan hæfilegs tíma. Ef hann gerir það ekki eftir föngum, getur skiftaráðandi beitt þvingunarráðum eftir 9. gr. 1. 1929. Skiftaráðandi setur skiftarétt svo fljótt sem við verður komið og kveður upp úrskurð um það, hvort beiðnin verður tekin til greina. Ef sýnt er, að aðili eigi fyrir skuldum, þá verður beiðni synjað. Sama er, ef augljóst er, að hann eigi ekki fyrir þeim kostnaði af skiftameðferð, sem skiftaráðandi sér þegar að fellur á, t.d. auglýsingakostnaði. Verður þá að synja beiðni, nema trygging sé sett.

Upphaf skifta telst hér frá þeirri stund, er beiðnin kom í hendur skiftaráðanda, 5. gr. 1. 1929 Skuldunautur getur afturkallað beiðni sína, enda þótt hann hafi verið tekin til greina, áður en innköllun til skulðheimtumanna hefir verið gefin út, ef hann gerir það sennilegt, að hann geti staðið í skilum við lánardrottina sína, enda komi ekki fram mótmæli frá þeim lánardrottnum, sem þegar kynni að hafa gefið sig fram með kröfur í búið. Af þessu má álykta, að aðili geti jafnan afturkallað beiðni sína óhindrað þar til úrskurður um hana hefir verið uppkveðinn. Eftir að innköllun hefir verið gefin út getur hann ekki stöðvað gjaldprotameðferð, nema samkvæmt 34. gr. 1. 1929.

B. Eftir 1. gr. 2. og 3. tölul. 1. 1929 getur lánardrottinn fengið bú skuldunauts síns tekið til gjaldprotameðferðar með þeim hætti, er nú skal greina:

1. Ef skuldunautur er strokinn af landi burt eða felur sig, að því, er ætla má, sökum skulda, enda sé hætta á því, að

dráttur á gjaldprotaskiftum baki lánardrottnum tjón, 2. tölul. 1. gr. 1. 1929. Ef aðili felur sig af allt öðrum ástæðum eða strýkur, t.d. vegna glæpa, á þetta ákvæði ekki við. Um hvöt aðilja til hvarfsins verður að dæma eftir líkum. Telja má, að maður feli sig, ef hann er alls ekki að finna á þeim stöðum, þar sem hann stöðu sinni samkvæmt og höfum ætti að vera að hitta. Hver skuldheimtumanna aðilja, sem er, hefir rétt til að krefjast skifta, enda þótt hann fullnægi ekki kröfum þeim, sem gerðar eru í 3. tölul. 1. gr. Hættu á drætti gjaldprotaskifta metur skiftaráðandi eftir atvikum hverju sinni.

2. Almenna reglan um rétt skuldheimtumanna til að krefjast gjaldprotaskifta á búi skuldunauts er í 3. tölul. 1. gr. 1. 1929. Eftir þessu ákvæði skal taka bú manns til gjaldprotameðferðar eftir kröfu lánardrottins, ef hann sannar með árangurslausri aðför, lög-haldsgjörð eða með eigin játningu skuldunauts, að bú hans hrökkvi ekki fyrir skuldum. Samkvæmt þessu virðast skilyrðin vera þessi:

a. Að sé, er gjaldprotameðferðar krefzt, eigi kröfu á hendur aðilja. Sönnunarbyrði þessa hvílir með venjulegum hætti á skiftaþeiganda (sbr. HRD. IV. 117). Krafan verður að vera lögvarin, t.d. ekki fyrnd, og hún verður að vera fjárfrafa, er fullnægja skal af eignum aðilja. Jafnvel þótt gera skuli stundum aðför í fé aðilja til greiðslu sekta, þá verður hann ekki gerður gjaldproti, þó að ekki séu eignir fyrir hendi til að taka fjárnámi.

Eftir 2. gr. laga nr. 7/1894 var það skilyrði sett, að skuldin skyldi fallin í gjalddaga. Þetta skilyrði er ekki í 3. tölul. 1. gr. 1. 1929, og verður það, að því er sleppt, að eins skýrt svo, að nú sé það ekki lengur nauðsynlegt, að krafa sé fallin í gjalddaga til þess að taka megir bú skuldunauts til gjaldprotaskifta eftir kröfu eiganda skuldarinnar. Og eru góðar og gildar ástæður til þess að veita lánardrottinn með slíka kröfu, heimild til að krefjast gjaldprotaskifta á búi skuldunauts síns. Eftir eldri lögum varð hann að horfa aðgerðalaus á það, að aðrir lánardrotnar, sem áttu eindagaðar kröfur, innheimtu þær og tækju ef til vill allar eignir skuldunauts, svo að sjálfur gat hann ekkert fengið, þegar krafa hans var loks fallin í gjalddaga.

Eftir áður nefndri grein í lögum nr. 7/1934 var það ennfremur skilyrði, að skuld væri ekki tryggð með nægilegu veði. Þetta skilyrði er ekki heldur tekið í 3. tölul. 1. gr. 1. 1929, Mátti því, í fljótu bragði að minsta kosti, ætla, að hver veðhafi, sem það vildi, gæti krafist gjaldprotaskifta á búi veðsala, sem ábyrgist sjálfur hina veðtrygðu kröfu. Þegar veðið er löglega sett og lögvarið og nægileg trygging í því, þá er lánardrottinn þó óþarft að heimta gjaldprotaskifti. Hann getur fengið það, sem hann á heimtingu til, án þess. Ef þar á móti er ágreiningur um gildi veðréttarins eða líklegt eða víst má telja, að veðið hrökkvi ekki fyrir skuldinni, þá á meðal, ef veð er sjálfsvörðluð eða alment lögveð í lausafé og yrði að víkja fyrir forgangskröfum, þá er réttmætt að heimila lánardrottinn að heimta gjaldprotameðferð á búi skuldunauts. Það er þó mjög vafasamt, hvort veðtrygging hamlar nokkurn tíma gjaldprotaskiftum eftir 3. tölul. 1. gr. 1. 1929, úr því að ákvæðið um veðtrygginguna er ekki tekið upp úr gömlu lögunum. Það er skilyrði, að sannað sé, að bú aðilja hrökkvi ekki fyrir skuldum. Ef til vill mátti segja sem svo, að þessu skilyrði væri ekki fullnægt, ef sýnilegt þætti, að veðið hrykki fyrir hinni veðtrygðu kröfu, því að þá ætti aðili noga og vissa eign til greiðslu hennar.

b. Það er ennfremur sjálfsagt skilyrði, að það sé sannað,

ad þú skuldunauts hrökkvi ekki fyrir skuldum hans, þegar kveða skal upp úrskurð um skiftabeidni lánardrottins. Oftast líður stuttur tími milli viðtöku skiftabeidninnar á skrifstofu skiftaráðanda og uppkvaðningu úrskurðar, svo að breytingar til hins betra á efnahag aðilja verða engar, en ef þær yrðu, t.d. vegna happdrættisvinnings, greidds arfs o.s.frv., þá verður að taka þær breytingar til greina, er úrskurð skal upp kveða, ef aðili er þá orðinn fær um að greiða skuldir sínar. Eftir 3. tölul. 1. gr. 1. 1929 skal sanna getuleysi skuldunauts annaðhvort með árangurslausri aðför, (þ.e. fjárnámi, löggeymslu eða lögtaki), lögaldsgjörð eða játningu skuldunauts. Það er því nægilegt, að aðför eða kyrrsetning hafi farið fram hjá skuldunaut, og hafi hann þá ekki getað bent á nægilega fjármuni til tryggingar viðkomandi kröfum, enda sé ekki svo langt umliðið síðan, að efnahagur hans hafi ekki breyst til batnadar, eða sannað sé, að nú eigi hann fyrir skuldum. Játning skuldunauts fyrir dómi um getuleysi sitt er nægileg, nema einhver atvik sýni, að hún sé röng. Játning utan réttar hefir ekki sömu þýðingu, nema aðili kannist við hana fyrir dómi. Þó mundu t.d. efnahagsreikningur hans til viðskiftabanka hans, framtal til skatts og slíkar skýrslur verða lagðar til grundvallar, nema aðili beinlínis sýndi fram á, að þær væru rangar. Vitanlega getur sönnunargildi slíkra skýrslna ollið á aldri þeirra.

Samkvæmt eldri lögum mátti og sanna vanefni skuldunauts "á annan hátt" en að ofan er sagt. Þessu er nú sleppt úr 3. tölul. 1. gr. 1. 1929. Og virðist mega af því ráða, að aðrar leiðir verði ekki farnar til að sanna efnaskort aðilja en þær, sem berum orðum eru nefndar í síðastnefndu lagaákvæði.

Það er ekki nauðsynlegt, að beiðandi gjaldprotaskifta hafi látið fógetagjörðir þær, sem að framan greinir, fara fram, það er nægilegt, að hver annar skuldheimtumanna aðilja hafi gert það, enda mundi skiftabeidandi alls ekki hafa getað það, svo framarlega sem það er rétt, að skuld hans á hendur protamanni þurfi ekki að vera fallin í gjalddaga.

Ef vafi leikur á því, að skilyrði sé fyrir hendi til þess að taka þú manns til gjaldprotaskifta, t.d. mótmælt krafa, sönnun fyrir efnaleysi þykir veik, þá annaðhvort neitar skiftaráðandi með öllu að taka þú til skifta eða ef til vill einungis gegn því, að beiðandi setji tryggingu. Sömuleiðis getur skuldunautur afstýrt skiftum með löglegu framboði um greiðslu, en ekki með framboði á veði eða ábyrgð þriðjumanns, nema beiðandi láti sér lynda.

Krafa lánardrottins um gjaldprotaskifti skal vera rökstudd og henni skulu fylgja gögn um kröfuna, eftir því sem við á, og gögn um getuleysi skuldunauts, t.d. eftirrit af aðfarargjörð, 2. gr. 2. málsg. 1. 1929. Þótt það sé ekki tekið fram í lögnum, verður krafa um skifti frá skuldheimtumanni að vera skrifleg með sama hætti sem beiðni skuldunauts sjálfs um þau.

Þegar skiftaráðandi hefir tekið við kröfu lánardrottins um gjaldprotaskifti, skal hann tafarlaust rannsaka réttmæti kröfunnar. Í því skyni kveður hann bæði skuldunaut og skiftabeidanda á skifta-fund og rannsakar þar málið. Ef skuldunautur viðurkennir bæði skuldakröfu og efnaleysi sitt, getur skiftaráðandi þegar kveðið upp gjaldprotaskurð og byrjað skiftameðferð. Annars kostar verður hann að kveða upp úrskurð eftir að sókn og vörn kann að hafa farið fram fyrir skiftarétti (sbr. HRD. V. 543). Skyld er skuldunaut að sækja fund að forfallalaus og að gefa allar þær upplýsingar,

er hann getur. Ef hann fullnægir ekki þeirri skyldu, er rétt að líta svo á, sem hann samþykki skýrslur lánardrottins, 3. gr. 1. 1929. Skuldunautur sætir ekki írekari viðurlögum fyrir það eitt, að koma ekki á fund eða svara ekki kröfu lánardrottins. Ákvæði 9. gr., sbr. við 3. gr., koma hér ekki til greina.

Lánardrottinn getur tekið skiftakröfu sína aftur, þangað til úrskurður hefir verið uppkveðinn, en eftir það er honum þess enginn kostur, enda þótt hann fái fulla greiðslu. Upphaf skifta teljast frá uppkvaðningu úrskurðarins, 5. gr. 1. 1929.

19. gr.

Áfrýjun úrskurða. Ábyrgð vegna kröfu um gjaldprotaskifti.

I. Úrskurði, þar sem skiftaráðandi synjar um að taka bú til gjaldprotameðferðar, má auðvitað áfrýja þegar í stað. En sú áfrýjun hefir ekki þau áhrif, að skifti hefjist. Ef skiftaréttur úrskurðar, að bú skuli taka til gjaldprotameðferðar, þá má og þegar áfrýja þeim úrskurði, en áfrýjun frestar ekki framkvæmd hans, 4. gr. gjþrl. (sbr. HRD. II. 387). Skiftaráðandi skal því byrja skiftameðferð, svo sem uppskrift og virðingu á búi, auglýsa gjaldprotaskifti, eins og lög standa til, gefa út innköllun til skuldheimtumanna o.s.frv.. En með því að æðri dómur kann að fella úrskurðinn úr gildi, þá er ekki víst, hvort skiftum verður haldið áfram til þrautar, og því er svo mált í 4. gr. gjþrl., að ekki skuli ráðstafa eða selja fjármuni búsins, nema skuldunautur samþykki, áður en fullnaðardómur sé genginn í málinu, nema ef þeir liggi undir skemdum. Sama ætti og að vera, ef þeir missa alveg verðmæti sitt, ef þeir eru ekki seldir á ákveðnum tíma, t.d. ýmsar tízkuvörur.

Ef úrskurður verður feldur úr gildi, þá skal skiftameðferð þegar lokið, og skulu gerðar bæði lagalegar og verklegar ráðstafanir til að skila skuldunaut búinu þegar og honum með sem minstu tjóni.

II. Skylda til þess að greiða skuldunaut bætur fyrir kröfu um gjaldprotameðferð á búi hans og fyrir úrskurð og upphaf gjaldprotaskifta kann að hvíla bæði á skiftaráðanda og skuldheimtumanni, er skifta krefst samkvæmt 3. tölul. 1. gr. gjþrl. Ábyrgð skiftaráðanda er með sama hætti sem ábyrgð dómara alment. Hann verður að bæta skaða, sem hann hefir bakað skuldunaut með ásetningi eða gáleysi, en framfarir ekki. Vafasamt kann að vera, eftir hvaða reglum fara skuli um ábyrgð skuldheimtumanns. Lög segja ekkert um hana. Verður um tvent að velja: Annaðhvort er að fara eftir reglunum um ábyrgð vegna ólögðmæts löghalds eða eftir reglunum um ábyrgð vegna ólögðmætrar fjárnámssgerðar. Til grundvallar fjárnámi liggur dómur, sátt eða veðbréf. Gjörðarbeiðandi hefir því öruggan grundvöll undir athöfn sinni. Og hann ber venjulega ekki ábyrgð framfarir en almenna skaðabótareglan segir. Gjaldprotabeiðandi er líkt settur að því leyti sem hann þarf ekki að hafa annan eða betri grundvöll undir sinni athöfn en löghaldsbeiðandi. Auk þess gengur gjaldprotameðferð miklu nær skuldunaut en fjárnámssgerð. Það virðist því einsætt, að taka regluna um skaðabótaskyldu vegna löghalds hér til fyrirmyndar, en ekki regluna um bætur fyrir fjárnámssgerð. Ef gjaldprotameðferð er byrjuð, þá verður skiftabeiðandi að gjalda

skuldunaut batur fyrir tjón, miska og lánstraustsspjöll ("Tort, Tab og Kreditspilde"), ef úrskurður skiftaréttar verður felldur úr gildi.

Ef skiftabeibðandi tekur aftur beiðni sína án atbeina skuldunauts eða skiftaráðandi synjar að taka hana til greima, þá er efasamt um ábyrgð skuldheimtumanns. Beiðnin ein getur vel bakað skuldunaut tjón, en þó er hún venjulega miklu ólíklegri til þess en gjaldprotaskiftin sjálf. Það er einsatt, að skuldheimtumaður verður að bæta skaða af beiðni sinni, ef gefa má honum sök á því, að hún er ranglega fram komin. En vafamálið er, hvort hann skuli gjalda batur fyrir tjón, miska og lánstraustsspjöll og það jafnvel þótt honum verði ekki reiknað til ásetnings eða gáleysis, að óréttmæt gjaldprotaskiftabeidni kom fram. Að líkindum er réttast að dæma beiðanda til að greiða batur bæði fyrir tjón, miska og lánstraustsspjöll, enda þótt hvorki verði hann talinn hafa farið rangt að af ásetningi eða gáleysi. En hinsvegar virðist rétt að skuldunautur þurfi að benda á atvik, er geri það sennilegt, að hann hafi beiðið tjón eða lánstraustsspjöll, t.d. að skiftavinur hans hafi fengið vitneskju um skiftabeidnina o.s.frv., það geta varla verið jafnrikar líkur fyrir tjóni o.s.frv., þegar ekki hefir komið lengra en að skifta hefir verið krafist, eins og þegar þau eru byrjuð.

20. gr.

Þýðing gjaldprotaskifta.

I. Gjaldprotameðferð bús skiftir ýmsu máli bæði um hag skuldunauts og lánardrottna hans. Tilgangurinn með skiftameðferðinni er sá, að staðreyna, hvaða eignir sé í búi skuldunauts og hvaða skuldir eigi að greiða af þeim eignum. Eignum búsins þarf að stýra og að lokum að koma þeim í peninga. Reikna þarf, hvaða skuldir greiða skuli að fullu og hvað draga skuli af hinum. Þessu verður því að eins framsengt, að margskonar breytingar verði á aðstöðu bæði skuldunauts og lánardrottna hans, og ef til vill að nokkru á aðstöðu ýmsra, sem við hann hafa skift. Þó að ein hliðin á þessu máli verði ekki tekin til hlítar án þess að koma við hinar, þykir þó glöggvara að lýsa hverri fyrir sig.

II. Áhrif gjaldprotaskifta á hag skuldunauts.

1. Af því, sem sagt var í I. að framan, leiðir, að svifta verður skuldunaut bæði heimildinni til að fara með bú sitt og verklegum möguleika til þess, 11. gr. gjþrl.. Hann má því ekki gera samninga um þær eftir að skiftameðferð er byrjuð, sbr. 12. gr. gjþrl. t.d. selja þær, skifta á þeim eða gefa þær, gera sátt eða gefa yfirlýsingar fyrir dómi um þær, og skiftir ekki máli, hvort ráðstöfun er fólgin í eftirgjöf réttinda eða afhendingu verðmætis. Skuldunautur er yfir höfuð óþær um að ráðstafa búi sínu eftir upphaf skiftanna. Þetta gildir alveg óskorað um ráðstafanir, er viðursemjandi skuldunauts, veit, að gerðar eru eftir skiftaupphaf, án tillits til þess, hvort gjaldprotaskifti hafa verið auglýst samkvæmt 6. gr. gjþrl. eða ekki. En ef kaupunautur skuldunauts vissi ekki um heimildarskort skuldunauts, þá öðlast hann rétt á hendur búinu, nema skiftin hafi verið birt samkvæmt 6. gr. gjþrl. Það

skal nú auglýst í Lögbirtingablaði, sbr. l. nr. 32 16. nóv. 1907 og l. nr. 35 11. júlí 1911, að bú skuldunauts hafi verið tekið til gjaldprotaskifta. Frá útgáfudegi þess tölublaðs, er auglýsinguna flytur, geta kaupnautar skuldunauts því alment ekki öðlast réttindi á hendur búinu. Er hér sannlegast, að reikna ekki útgáfudaginn með, því að ætlandi er, að miðað sé við það, að menn megi afla sér vitneskju um, hvernig komið er fyrir skuldunaut. Efasamt er þó, hvort auglýsingin ein er nægileg. Svo mætti virðast sem þinglýsa (innrita) þyrfti auglýsingunni á varnarþingi fasteigna skuldunauts og skrá athugasemd um skiftin á viðskiftabréf hans til þess, að þeir, sem kaupa við hann um þessar eignir bona fide, geti ekki öðlast rétt á hendur búinu. Það virðist að öllu best verjandi, að láta sérreglurnar um viðskiftabréf, fasteignir og skip gilda við hlið almennu reglunnar um auglýsingu gjaldprotaskiftanna (sbr. HRD. IV. 170). Og sérstaklega virðist þetta auðsætt, þar sem bæði þarf að þinglýsa aðför í fasteign og skipi og skrá athugasemd um aðför á viðskiftabréf requisiti til þess hann geti ekki ráðstafað eignum þessum með samningum við grandalausan þriðjamann. Á móti þessu kynni að koma sú athugasemd, að aðför sé ekki auglýst eins og gjaldprot. Er þetta að vísu rétt, en auglýsingar er ekki þörf um aðför, því að requisitus verður þegar swiftur umráðum yfir lausafé því, sem heft er, sbr. 46. gr. aðfl., en um fasteignir og skip gildir sú regla, að sá getur ráðstafað þeim til grandalauss þriðjamanns, sem samkvæmt afsals- og veðmálabókum hefir heimild til þess. Ef veðbókavottorð sýnir þessa heimild, þá stóðar ekki að sanna heimildarbræstinn, ef kaupnautur var grandalaus og honum verður ekki á því grandaleysi sök gefin.

Ekki má skuldunautur heldur brúka eignir búins til sinna þarfa eftir að skiftameðferð er hafin, sbr. 10. gr. gjbhl. Þetta verður þó sjaldan tekið alveg bókstaflega. Ekki er venja að svifta skuldunaut þegar í stað afnotum húsnæðis í húsi hans né heldur meina honum að brúka þau matvæli eða eldsneyti, sem til kynni að vera í búi hans, þegar skiftin byrja og þar til fjármunir búins eru uppskrifaðir. En þá kemur til kasta skuldunauts að taka frá þau verðmæti, sem honum er lögheimilt að taka, sbr. l. nr. 18/1932.

Eftir 10. gr. 1. 1929 er skiftaráðanda heimilt, ef skiftafundur samþykkir, að veita protamanni ókeypis afnot húsgagna, húsnæðis, jarðnæðis, búsmuna og búsmala, ef ætla má, að honum eða fjölskyldu hans sé örðugt án þess að vera í bili. Einnig má veita protamanni styrk af fé búins honum og fjölskyldu hans til framfæris, ef ætla má, að yfir honum vofi neyð. Um styrk verður eflaust einnig að bera undir skiftafund, þótt það sé ekki sagt í greininni. En nægilegt er, að meiri hluti lánardrottna á skiftafundi samþykkir. Skiftafund verður venjulega ekki unt að halda þegar eftir upphaf skiftanna, og hlýtur því skiftaráðandi að taka ákvörðun um þessi atriði, þangað til skiftafundur verður haldinn. Styrk og afnot búsmuna má þó aldrei veita lengur en eitt ár, og mun þar miðað við ákvörðun skiftafundar, og aldrei eftir að skiftum er lokið. Það virðist sem tímatakmarkið hljóti einnig að taka til afnota húsnæðis, jarðnæðis og búsmala, þótt orðin taki ekki til þess, því að ekki virðist nokkur ástæða til að veita protamanni afnot þessara hluta framar en búsmunanna. Ef allir lánardrottinnar samþykkja, getur protamaður auðvitað haldið áður nefndum afnotum lengur en í greininni segir.

Þó að ákvæði 10. gr. 1. 7/1894 hafi verið niður felld, þá

er auðsætt, að bæði má viðhafa varnarráðstafanir gegn því, að protamaður firri búið ólöglega fjármunum þess og eins láta hann sæta refsingu fyrir tilraun til þess eða fullframíð brot í þá átt, enda þótt ákvæði 8. gr. 1. 1929 taki ekki beinlínis til þessara athafna.

2. Þó að skuldunautur sé sviftur heimild til að ráðstafa búi sínu alment eftir upphaf skiftanna, þá er hann eftir sem áður bær um að ráðstafa öllum þeim verðmætum, sem ekki verða undir skiftin tekin. Með því móti getur hann að vísu stundum fyrir athafnir eða athafnaleysi rírt eignir búans. En við því er ekki hægt að gera. Það mætti t.d. nefna það, að skuldunautur hefði höfðað mál til bóta fyrir varðhald eða afplánum refsingar áður en bú hans var tekið til gjaldprotaskifta. Ef málinu er haldið til streitu, þá verða honum dæmdar bætur, ef krafa hans reynist rétt, og sú upphæð mundi hverfa í búið samkvæmt 11. gr. gjþrl. En hann getur líka látið málið niður falla eftir upphaf gjaldprotaskiftanna, og þá fær bú hans ekkert. Þótt sú sé reglan, að það, sem skuldunautur eignast meðan á skiftum stendur, renni inn í búið, þá er þó það, sem hann vinnur sér inn á þessu tímabili, gjaldprotaskiftum óviðkomandi, samkvæmt 15. gr. gjþrl. Þetta á við alt, sem hann hefir fyrir vinnu sína, andlega sem líkamlega, beint og óbeint. Sama hlýtur að gilda um það, sem kona hans eða börn og aðrir sem líkt stendur á um, vinna sér inn og gengur til þarfa skuldunauts og heimilis hans. Eftir 17. gr. 1. nr. 7/1894 skyldi þó það, sem protamanni áskotnast í happdrætti, spilum eða á annan slíkan hátt, renna í búið. Þetta ákvæði er ekki tekið í l. 1929. Og verður líklega af því ráðið, að slíkur ávinningur verði hér eftir búinu óviðkomandi.

3. Skuldunautur er ekki sviftur eignarétti að búi sínu fyrir það eitt, að það er tekið til gjaldprotaskifta fremur en sá, er fjárnámi eru teknir munir hans. Þetta er fyrst og fremst auðsætt og er einnig gert ráð fyrir því í gjaldprotaskiftalögunum, sjá 11. gr. gjþrl. Orðalag 13. gr. sýnir reyndar benda í aðra átt, fljótt á litid ("Búið á og dánargjafir" o.s.frv.), en hér er orðalagið einungis ónákvæmt. Þetta ákvæði 13. gr. er orðrétt tekið úr 15. gr. 1. nr. 7/1894, en danski texti þeirrar greinar tók alveg af skarið um það, að protamaður var einnig talinn eigandi arfs o.s.frv. (sbr. orðin: "tilfalder Skyldneren"). Eignaréttur skuldunauts er á enda þegar verðmæti hans eru seld. Ekki er skuldunautur heldur sviftur lögræði, því að hann hefir öll venjuleg ráð yfir þeim eignum, sem ekki verða undir skiftin dregnar. Gjaldprotaskifti gera það að verkum, að skuldunautur missir heimild til að ráðstafa þeim verðmætum, sem undir skiftin eru tekin. Hann verður óbær (inkompetent), en ekki óhæfur (inhabil) til þessara ráðstafana. Hann mundi því t.d. geta gert erfðaskrá sem aðrir lögráðir menn, ráðstafað gjöfum, sem honum áskotnast og eigi ganga til búans vegna fyrir-mæla gefenda, sbr. 13. gr. gjþrl.

4. Á skuldunaut hvílir skylda til að láta skiftaráðanda í té allar þær upplýsingar um hag búans, sem skiftaráðandi óskar og skuldunaut er unt afarkostalaust að láta. Tekur þetta fyrst og fremst til skýrslna þeirra, sem skuldunautur skal láta eftir 2. gr. gjþrl., og því næst til allra annara upplýsinga. Þessi skylda stendur þar til skiftum er lokið, og skuldunaut er því óheimil för úr lögsagnarumdæminu, ef skiftaráðandi hefir bannað hana, nema leyfi hans komi til. Ef skuldunautur lætur breyta á upplýsingar þær, sem honum er skylt að láta í té, eða reynir að fara úr lögsagnarumdæminu án leyfis skiftaráðanda, þá getur dómari úrskurðað,

að hann skuli settur í einfalt fangelsi alt að missiri eða þangað til ástæðan til þeirrar ráðstöfunar er brott fallin, sjá 9. gr. g.jþrl.

5. Gjaldprotameðferð varðar skuldunaut í ýmsar aðrar áttir, svo sem um embættisgengi, hæfileika til ýmsra starfa, skiftir máli eftir alm. hegningarl. 262. - 265. gr. og 4. málsg. 8. gr. 1. 1929 o.s.frv.

6. Í 7. og 8. gr. laga 1929 eru ýms nýmæli. Eftir 7. gr. leiða hvern gjaldþrota mann, og ef félag er, þá framkvæmdarstjóra forráðamenn eða stjórnendur og endurskoðendur, tafarlaust fyrir lög-reglurétt og láta hann skýra írá ástæðum til gjaldprotanna, gera grein fyrir tekjum sínum og gjöldum á síðastliðnum missirum og hvernig fénu hafi verið varið, bókhaldi sínu, er dómari getur og látið rannsaka á kostnað búins. Eftir 9. gr. 1. 1929 ber dómara að rannsaka alt þetta að hætti almennra lögreglumála, einkum það, hvort protamaður eða forráðamaður félags hafi gerzt sekur um nokkurt refsivert verk í sambandi við gjaldþrotin, svo sem ívilnun einstakra lánardrottna, undanskot fjár o.s.frv. Ef dómara virðist sekt aðilja sönnuð, skal hann höfða mál til refsingar á hendur aðilja, en annars kostar skal hann senda dómsmálaráðherra eftirrit prófa og önnur gögn, og ákveður ráðherra þá, hvað frekar skuli gera í málinu.

III. Aðstaða lánardrottna breytist og að ýmsu leyti vegna gjaldprotameðferðar á búi skuldunauts þeirra. Er þetta einkum athugandi um stöðu lánardrottanna:

1. Þó að þeir verði ekki eigendur búins, þá fá þeir einhverskonar hlutbundinn rétt yfir búinu. Sá réttur er slíkur sem einstakur lánardrottinn fær yfir fjárnumdum munum, en hér fá allir lánardrottinn hann í sameiningu. Þessi réttur birtist í því, að skuldunautur getur ekki svo að gilt sé, ráðstafað þeim eignum sínum, sem undir skifti eru tekin. Hlut, sem hann afhenti þriðja-manni, mætti heimta aftur, veðréttur, sem hann stofnaði, yrði einkis nýtur o.s.frv. Lánardrottinn hans, er til verða eftir skifta-upphaf, geta ekki tekið fjárnámi þau verðmæti, sem til skifta hafa verið eða verða tekin, meðan skifti standa yfir. Er því ljóst, að rétt lánardrottna má vel kalla veðrétt í eignum þeim, sem til skifta eru teknar. Réttur þessi verður fyrst til fyrir úrskurð skifta-ráðanda um að taka búi skuldunauts til skifta. Hann verður því til fyrir dómsathöfn. Því má vel kalla veðréttinn dómveð eða aðfarar-veð. Síðan veita gjaldprotaskifti heimild til að selja verðmæti búins á nauðungaruppbóði, eins og fjárnumda muni.

2. Þar til gjaldprotaskifti byrja getur hver lánardrottinn krafði sinnar skuldar án þess að hann þurfi að hugsa um hina. En eftir skiftaupphaf er einstökum skuldheimtumönnum meinað að krefja skulda sinna út af fyrir sig af eignum búins. Fer um þetta alveg með sama hætti sem sagt var um skuldafrágöngu - dánarbúi, þannig að í stað andláts þar kemur skiftaupphaf hér. (Sjá 7. gr. II.). Ef skuldunautur á eignir, sem eigi verða undir skiftin teknar, t.d. vinnuarð, eða skylda hvílir á honum persónulega, sem búinu er óviðkomandi, þá geta skuldheimtumenn að því leyti gengið að honum þrátt fyrir gjaldþrotin, þar á meðal kyrrsett sjálfan hann, ef því er að skifta, en ella er kyrrsetning útilokuð á honum sjálfum, meðan gjaldprotaskiftin standa.

3. Þá er athugandi, hvaða kröfur komi til útgjalda prota-búi. Verður þar að greina milli krafna, sem orðnar eru til fyrir skiftaupphaf og krafna, sem til eru orðnar eftir þann tíma.

A. Það er aðalreglan, að kröfur, sem til eru orðnar á hend-

ur skuldunaut fyrir skiftaupphaf, skal greiða af eignum búans, ll. gr. gjþrl. Þetta gildir þó ekki undantekningarlaust. Þær kröfur, sem ekki varða fjárréttindi, eru búinu óviðkomandi, t.d. krafur um verk af hendi skuldunauts. Skaðabótakrafa fyrir vanefndir á verkskyldu, sem hann hefir bkað sér fyrir skiftin, getur þar á móti komið búinu til gjalda. Sjá um barnsfaðernismál l. nr. 46. 27. júní 1921 7. gr.

Lánardrottnar bús hafa allmisjafna aðstöðu. Fyrstir koma menn utan skuldaráðar ("utanskuldaráðarmenn", "separatistar"). Eru það hinir sömu og með sömu aðstöðu sem þeir, er getur í 7. gr. II. 1.-4., og má því vísa þangað. Þó skal hér geta þess, að í 17. gr. gjþrl. er beint fyrimæli um þá, er gagnkröfu hafa á hendur protabúi. Hver sá, er skuldar protabúi, getur dregið frá það, er hann á hjá því, án tillits til þess, hversu skuld og gagnkröfu er varið. Takmarkanir þær, er gilda um gagnkröfur eftir víxilmálal. nr. 2 13. jan. 1882 4. gr. l. nr. 28/1930 og N. L. 5 - 13 - 4 taka því ekki til gagnkrafa á hendur protabúi. Í víxilmáli, sem bú höfðar gegn skuldunaut þess, gæti hann komið með til skuldajafnaðar hvaða kröfu sem væri. Skilyrði er það, að krafan sé til orðin fyrir skiftaupphaf. En þetta stóðar þó ekki: a) Ef lánardrottni var kunnugt um, að protamaður átti þá ekki fyrir skuldum, eða b) Ef lánardrottinn hefir fengið kröfuna framselda sér með það fyrir augum, að nota hana til skuldajafnaðar í væntanlegu protabúi við kröfu þess á hendur honum. Framsal í þessu skyni er því gagnslaust, enda þótt framsalshafi hafi ekki vitað þá um getuleysi skuldunauts. Og á þessi regla að fyrirbyggja það, að lánardrottnar geti selt kröfur sínar skuldunaut-um bús eða manna, sem að gjaldþrotum eru komnir, og þar með unnið öðrum lánardrottnum tjón. Krafan verður jafnan að vera eldri en skiftaupphaf til þess að hana megi nota til skuldajafnaðar. Takmarkanirnar á hemildinni til skuldajafnaðar eftir 17. gr. ná þó ekki nú, fremur en áður, til þeirra tilvika, er krafan er risin af skuldbindingu, er kröfuhafi hefir undirgengið fyrir protamann án vitundar um efnaleysi hans og fyrir skiftaupphaf, t.d. greitt ábyrgðarskuld fyrir protamann eftir þann tíma, er stofnuð var áður (sbr. HRD.V. 109.) Sama virðist enn vera um skuldakröfur, er maður eignast með erfð eða með því að taka við fjármálum annars aðilja alment eftir skiftaupphaf, enda hafi arfleifandi o.s.frv. eigi vitað um getuleysi skuldunauts, er hann eignaðist kröfuna og eigi heldur ætlað hana til skuldajafnaðar þá í væntanlegu protabúi skuldunauts.

Skiftaráðandi á að leita allra nauðsynlegra og fánlegra upplýsinga um gagnkröfu og getur látið kröfuhafa staðfesta skýrslu sína um kröfuna með eidi. Annars hvílir sönnunarbyrðin um aldur kröfunnar og hvernig hún er til komin á kröfuhafa, en um mala fides hans á búinu.

Bannað er búinu að framselja skuldaþréf - og yfirhöfuð verður þetta að ná til viðskiftaþréfa - áður en innköllunarfrestur er liðinn, né heldur síðan, ef gagnkröfum hefir verið lýst, á þann hátt, að fyrirgert sé með því gagnkröfuretti skuldunauts, 2. mgr. 17. gr. gjþrl. Framsal má eftir þessu því aðeins verða, að skuldunaut, samkvæmt bréfinu, sé áskilinn réttur til skuldajafnaðar, og væri hentugast að rita athugasemd um það á bréfið. Ef gagnkrafa er ekki viðskiftaþréfskrafa, þá getur búið framselt hana eftir vild, því að þá er skuldunautur talinn halda gagnkröfuretti á hendur hinum nýja eiganda, án þess að þurft hafi að áskilja honum hann. Ef bú framselur kröfu gagnstætt fyrimælum 2. mgr. 17. gr. gjþrl., þá

hlyti gagnkröfueigandi að eiga kröfu á hendur því til bóta fyrir það. Þá kröfu ætti hann að geta haft uppi til skuldajafnaðar kröfu þeirri, sem búið krefur hann um.

Sérreglan í 2. mgr. 50. gr. aðfl. tekur aðeins til gjaldprotaskifta, þeirra sem hér er lýst, en hvorki til skuldafrágöngu-dánarbúa eftir 3. gr. skl. né dánarprotabúa eftir 31. gr. gjþrl. Samkvæmt 2. mgr. 50. gr. aðfl. fellur fjárnám í lausafé -en ekki löggeymsla- niður, ef requisitus verður gjaldþrota og fjárnámið er 12 vikna eða eldra, en munirnir eru enn í vörzlum requisiti. Ef þeir eru úr vörzlum hans komnir, þá stendur fjárnámið. Annars má vísa um skýring þessa ákvæðis til aðfarar.

B. Skuldir þær, sem til verða eftir skiftaupphaf, eru búalment óviðkomandi, sbr. 11. gr. gjþrl. Þetta gildir t.d. um þær skuldbindingar og skyldur, sem skuldunautur stoðnar til eftir að bú hans er til skifta tekið, sbr. 12. gr. gjþrl. Einungis er þess að gæta, að kaupunautar skuldunauts geta öðlast kröfu á bú eftir skiftaupphaf áður en skiftameðferð er gerð heyrinkunn með þeim hætti, er löglegan má telja. Þá koma þær kröfur einnig á hendur búinu, sem ekki er að vísu skilyrðislaust til orðnar fyrir en eftir skiftaupphaf, en eiga upptök sín í eldri skiftum við skuldunaut, enda hefir skuldheimtumaður það ekki á valdi sínu, hvort skuldin verður til eða ekki, t.d. greiðsla á ábyrgðarkröfu, sem ekki hefir reynzt víst, hvort greiða þyrfti fyrir en eftir upphaf skiftanna. Þær kröfur, sem eiga rétt sinn að rekja til tvíhliða sambanda, t.d. leigu eftir húsnæði, sbr. 18. gr. gjþrl., og búið hefir tekið við í stað skuldunauts, verður og að greiða af búinu, eftir atvikum í flokki fyrstu forgangskrafna. Sama er um þær kröfur að segja, sem til verða beinlínis vegna skiftameðferðarinnar.

IV. Kröfur þær, sem ekki skal gjalda í peningum, þarf venjulega að meta til peninga vegna þess, að annars fengi skuldheimtumaður meira en hann á heimtingu til að tiltölu við aðra. Ef skuldheimtumaður hefir t.d. keypt af skuldunaut ákveðna tölu skippunda af fiski og hefir greitt fyrirfram, þá getur búið heimtað, að metið verði til peninga, hvers virði skuldheimtumanni það er að fá fiskinn. Síðann fær hann þá hundraðstölu af þeirri fjárhæð, sem búið greiðir af almennum skuldum. Búinu er alment heimilaður réttur til að láta meta allar kröfur til peningaverðs, er greiða hefir átt með öðru en peningum, 16. gr. gjþrl. Skuldheimtumaður verður þar á móti eflaust að sæta greiðslu in natura, ef búið skyldi heldur kjósa það, nema hann geti samkvæmt samningsreglum heimtað peningagjald í stað hinnar umsömdu greiðslu.

Vera má, að ekki sé allar kröfur á hendur skuldunaut komnar í gjalddaga áður en skiftum er lokið. En óhentugt væri að þurfa að fresta skiftum vegna krafna, sem ekki eru fallnar í gjalddaga. Því er svo fyrir mælt í 2. málsg. 16. gr. 1. 1929, að allar kröfur, sem búinu ber að greiða, skuli vera í gjalddaga fallnar, þegar skifti byrja. Lánardrottinn hefir þá bæði rétt til að krefja skuldán tillits til áður ákveðins gjalddaga og búið hefir rétt til að losa sig við skuldina.

Um skilyrðisbundnar kröfur eða óvissar fer eftir 45. gr. skl. sbr. 90. gr. s.l.

V. Þá verður að gera nokkrar athugasemdir um verðmæti þau, sem til skifta verða tekin. Það er aðalreglan, að allt það, sem talið verður til eigna skuldunauts í því bili, er gjaldprotaskifti byrjuðu, skal taka til skiftameðferðar. Ennframar skal til skifta

taka það, er skuldunautur eignast, meðan á skiftum stendur, 11. gr. gjþrl. Hér kemur fram munur milli gjaldþrotaskifta og aðfarar. Það sem requisitus eignast eftir að aðför hefir verið gerð, er laust þar til það hefir verið tekið með nýrri aðför, en það sem gjaldþrota maður eignast meðan skifti standa yfir, rennur eo ipso inn í bú hans. Samkvæmt 11. gr. gjþrl. eru þau verðmæti fráskilin skiftum, er undanþegin eru fjárnámi samkvæmt ákvæði einstakra manna, lagaákvæði eða einhverri annari sérstakri heimild. Skuldunautur hefir hér sama rétt sem requisitus hefir til að taka frá verðmæti, sbr. l. nr. 18/1932, réttur þriðjumanns og hins opinbera er hér yfirhöfuð hinn sami sem við aðför, sbr. einkum 22., 25., 28.-32. gr. aðfl. Má yfir höfuð vísa til Aðfarar um þessi efni. Einungis er hér ástæða til þess að gera nokkra grein fyrir sérákvæðum, er gilda kynni hér eða atriðum, sem sérstaklega eru sett fyrirhæli um í lögum um gjaldþrotaskifti.

a. Um verðmæti þau, sem skuldunautur eignast meðan skiftameðferð stendur yfir, eru nokkur fyrirhæli í gjaldþrotaskiftalögunum, sem ýmist geyma undantekningu frá þeirri reglu, að búið fái það, er skuldunautur eignast, meðan á skiftum stendur, eða hafa ákvæði um einstakar eignir, sem annars væri vafasamt um. Undantekning frá reglunni um það, að búið fái það, sem skuldunautur eignast meðan á skiftum stendur, er gerð um vinnulaun hans eftir 15. gr. gjþrl. Sama máli er auðvitað að gegna um verðmæti, sem skuldunautur eignast meðan skifti standa yfir, en mundu hafa verið fráskilin skiftum, ef hann hefði eignast þau áður en skifti byrjuðu, t.d. krafa til bóta samkvæmt lögum um slysátrygging sjómanna. Gjafabóði er skuldunaut vafalaust rétt að hafna, því að búið á enga heimtingu á því, að hann afli neins handa því. En ef gjöf er þegin, þá rennur hún í búið samkvæmt 13. gr. gjþrl., nema gefandi láti öðruvísi um mælt. Um arf og dánargjafir segir enn í 13. gr. gjþrl. Skal hvorttveggja renna í búið. Skuldheimtumen þess bús fá að sjálfsgöðu sínar skuldir greiddar áður en arfur verður greiddur protabúinu. Og ef fé vinst ekki til að greiða þær skuldir, þá fær protabúið vitanlega engan arfinn. Vafasamt var það áður, hvort protamaður gæti afsalað sér arfi, sem honum er tæmdur, þegar gjaldþrotaskifti hefjast, en ekki í bú hans runninn, eða arfi, sem hann á í vandum. Nú er þessi spurning leyst með 4. málsg. 27. gr. 1. 1929, þannig að arfsafsal, er protamaður hefir gefið einu ári fyrir upphaf gjaldþrotaskiftanna, er gilt, en arfsafsal eftir þann tíma er ógilt gagnvart protabúi, nema protamaður sanni, að hann hafi átt fyrir skuldum, þegar arfsafsalið fór í fram. Arfsafsal protamanns eftir upphaf gjaldþrotaskiftanna er því útilokað, nema svo reynist, að hann eigi fyrir skuldum eða fái samið við lánardrottna sína.

Í íslenzku gjaldþrotalögunum er engin regla um það, ef skuldunautur gengur í hjónaband meðan á skiftameðferð stendur. Hefir að líkindum verið talið ónaðsynlegt að hafa fyrirhæli um það efni. En ekki virðist vafi á því, að sú eign, sem yrði séreign skuldunauts og hjúskapareign, hlyti að koma til skifta, nema lög-mæt fyrirhæli gefandi yrðu því til fyrirstöðu. Og hjúskapareignin yrði auðvitað ekki dregin undir skiftin án þeirrar takmörkunar, sem um meðferð hennar gildir lögum samkvæmt vegna hins hjónanna.

b. Þá eru ýmsar reglur um réttindi samkvæmt samningum skuldunauts við þriðjann, þar er hvor tveggja skyldi nokkuð af hendi láta eða skyldi af hendi inna. Um leigu fasteigna eru fyrirhæli í 18. gr. gjþrl., um peninga, farmskrár, víxla o.þ.h., sem bú-

inu berast eftir upphaf skifta, í 14. gr. gjþrl. og um lausafjárkaup í 39. - 41. gr. laga nr. 39 19. júní 1922 og 29. gr. 1. 1929. Um lán eða lausafjárleigu eða fasteignakaup eru ekki fyriræli í lögum, og verður því að leysa úr þeim málum eftir grundvallarreglum kröfuréttarins. Þangað vísast og um skýring á nefndum fyrirælum gjþrl. og laga nr. 39/1922.

21. gr.

Rifting ráðstafana skuldunauts, gerðra fyrir skiftin.

I. Lengi hefir þótt hættu á því, að skuldunautar reyndu til að koma eignum sínum undan, svo að lánardrottinn þeirra mætti ekki hafa þeirra not. Einkum þykir reynslan benda til þess, að ýmsar slíkar ráðstafanir fari fram skömmu fyrir upphaf gjaldþrotaskifta og til hags ýmsum þeim, er skuldunaut eru nákomnir. Fyrir því hafa flest gjaldþrotaskiftalög fyriræli, sem heimila riftingu á allmörgum ráðstöfunum, sem skuldunautur hefir gert áður en bú hans var tekið til gjaldþrotaskifta. Þar til lög nr. 7 13. apr. 1894 komu voru ekki önnur ákvæði í íslenskum lögum um þetta efni en N. L. 5 - 13 - 44 og 8. gr. laga nr. 18 4. nóv. 1887. Nú eru reglurnar í 19. - 28. og 30. gr. 1. nr. 25/1929.

Riftingarreglur gjþrl. eiga allar við raunverulegar ráðstafanir. Málamyndagerningar eru í eðli sínu ógildir, svo að engar sérstakrar heimildir þurfti í gjaldþrotaskiftalögum til að hrinda þeim. Ef bú sannar, að skuldunautur hafi einhverja ráðstöfun gert, sem einungis er til málamynda, og horfir þó búinu til tjóns, þá er það ekki við þá ráðstöfun bundið. Frestir þeir, sem til riftingar eru settir í gjþrl., eiga því ekki hér við. Málamyndagerningi má hrinda, hversu gamall sem hann er.

II. Venja er að skifta reglunum um riftingu eftir því, hversu löngum tíma fyrir upphaf gjaldþrotaskifta ráðstöfunin var gerð, sú er rifta skal. (Upphaf nauðasamninga eftir 1. 19/1924 35. gr.). Eftir vorum lögum greinast ráðstafanir þessar eftir tímanum í fimm flokka:

- A. Ráðstafanir, gerðar rétt áður en skifti (nauðasamningatilraunir) hófust.
- B. Ráðstafanir, gerðar síðustu 6 mánuðina fyrir upphaf skifta (upphaf nauðasamninga).
- C. Ráðstafanir, gerðar síðasta árið fyrir skiftin (nauðasamninga).
- D. Ráðstafanir, gerðar síðustu tvö árin fyrir skiftin.
- E. Ráðstafanir, sem rifta má, hversu langt sem liðið kann að vera síðan þær voru gerðar

Verður nú lýst reglum um riftingu þessara ráðstafana.

A. Ráðstafanir, sem gerðar hafa verið rétt áður en gjaldþrotaskifti (nauðasamningatilraunir) byrja.

Fyrirmælin um þenna flokk eru í 23. gr. gjþrl.

1. Ráðstöfun, riftanlæg eftir 23. gr., verður að hafa farið fram "á undan gjaldþroti og þegar hann (þ.e. þrotamaður) hlaut að sjá, að það mundi bráðlega að höndum bera". Tilvikum þeim,

(stroki og framkominni kröfu um gjaldþrotameðferð), sem talin voru í 26. gr. 1. nr. 7/1894, er nú sleppt í 23. gr. 1. 1929, enda komast þau undir aðalregluna, því að skuldunautur, sem hefir strokið vegna skulda eða heimtúð hafa verið gjaldþrotaskifti hjá, hlýtur að sjá fyrir yfirvofandi gjaldþrot. Það er vitanlega oft álitamál, hvenær aðili hafi hlotið að sjá fyrir, að bú hans verði bráðlega tekið til gjaldþrotaskifta. Það eitt að hann á ekki fyrir skuldum á tilteknum tíma eða hefir ekki reiðupeninga til greiðslu þeirra, er ekki út af fyrir sig allt af nægilegt til þess að aðili hljóti að sjá fyrir yfirvofandi gjaldþrot. Þetta fer allt eftir atvikum hverju sinni (sbr. t.d. HRD. III. 277, IV. 325, 879, V. 126). Árangurslaust fjárnám eða kyrrsetning, framkomin krafa lánardrottins um gjaldþrotaskifti, uppsögn á lánstrausti, árangurslausar tilraunir til nauðasamninga o.s.frv. hlýtur oftast að gera það að verkum, að aðili hlýtur að sjá fyrir yfirvofandi gjaldþrot. Þegar meta skal, hvort aðili hafi hlotið að sjá fyrir yfirvofandi gjaldþrot, verður í þessu sambandi að meta það, hvað hver sámilegur og meðalskynsamur maður í sporum þrotamanns hefði álitð. Þó að aðili hafi verið bjartsýnni á hag sinn en menn í hans sporum hefðu alment verið, þá getur það ekki útilokað riftingu á ráðstöfunum hans, er 23. gr. 1. 1929 tekur til.

2. Það er skilyrði, að bú skuldunauts verði tekið til gjaldþrotaskifta. Og þetta verður að skilja svo, að gjaldþrotaskiftin hefjist um líkt leyti og af þeim ástæðum, sem fyrir hendi voru, þegar ráðstöfunin var gerð. Hún yrði ekki ónýtt, þó að skuldunautur yrði síðar gjaldþrota, ef gjaldþroti hefði þá orðið afstýrt. Þó er ekki settur neinn ákveðinn frestur, er lengst megi líða milli ráðstöfunar og upphafs gjaldþrotaskifta. Venjulega hlyti hann að verða skammur.

3. 23. gr. 1. 1929 tekur til þess, ef þrotamaður hefir "ívilnað" lánardrottni sínum. Greinin tekur einungis til lánardrottina þrotamanns, og skilyrði til notkunar hennar er það, að þrotamaður hafi stuðlað að ívilnuninni. Þetta hefir hann gert, ef hann hefir beinlínis unnið að því, að hún yrði framkvæmd, t.d. greitt skuld, hvort sem hún var fallin í gjalddaga eða ekki. Þar á móti tekur greinin ekki til þeirra tilvika, er lánardrottinn fær greiðslu með aðstoð dómsvaldsins án aðstoðar þrotamanns, heldur 22. gr. Ef þrotamaður hefir þar á móti beinlínis og óvenjulega flýtt fyrir lánardrottni til þess að fá dóm eða sátt eða aðför, þá virðist vel geta komið til mála að beita 23. gr., en þess gerist víst sjaldan þörf vegna ákvæða 22. gr. Einnig virðist athafnaleysi þrotamanns vel geta verið svo vaxið, að það hafi í för með sér "ívilnun", t.d. ef þrotamaður látur fyrnast kröfu á hendur lánardrottni sínum, svo að væntanlegt þrotabú hans geti ekki haft hana til skuldajafnaðar. Þetta kann þó að þykja vafasamt. Þótt greinin eigi aðeins við lánardrottina, geta skiftin vel gengið um hendur þriðjamanns, t.d. sala eða gjöf til hans með því móti, að lánardrottinn fái ákveðin hlunnindi hjá honum.

Eftir orðum 23. gr. er það riftingarskilyrði, að ívilnunin sé "saknæm", þ.e. refsiverð. Í 26. gr. 1. nr. 7/1894 var í þessu sambandi vitnað til 163. gr. hegningarlaganna, en í 23. gr. 1. 1929 er þeirri tilvitnun sleppt. Ákvæði hennar gætu því alveg eins orðið notuð, þó að ívilnun væri refsiverð eftir öðrum lagagreinum. Það er vitanlega nóg, að "ívilnunin" sé öðrum hvorum, þrotamanni eða lánardrottni, saknæm. Tíðast verður hún þrotamanni sjálfum

refsiverð, en ekki er loku fyrir það skotið, að lánardrottinn verði einnig refsað. Og venjulega yrði ívilnunin refsiverð eftir 163. gr. hegningarlaganna (sbr. HRD. III 277, IV. 325, V. 126). Þó að t.d. skuldunaut verði ekki refsað af innri ástæðum, virðist engin ástæða til að láta lánardrottinn njóta góðs af ívilnuninni, ef skilyrði til riftingar eru annars fyrir hendi. Kröfunni um refsiverðleik ívilunar in concreto verður því varla haldið undantekningarlaust, þrátt fyrir orðalag 23. gr.

Þá er það skilyrði, að ívilnun verði öðrum lánardrottnum "til tjóns". Þótt skuldunautur t.d. leysti kaupunaut sinn frá samningi, sem búi skuldunauts yrði til tjóns eða einskis gagns, þá mundi ekki vera hægt að rifta þeirri ráðstöfun, enda þótt einstakur lánardrottinn hefði hag af henni.

4. Það er skilyrði, að líkur séu til þess, að lánardrottinn hafi verið kunnugt um ástæður protamanns. Þetta merkir það, að lánardrottinn hafi að líkindum verið svo kunnur fjárhagsástæðum protamanns, að hann hafi þessvegna hlotið að sjá fyrir yfirvofandi gjaldprot (sbr. HRD. IV. 582). Sönnunarbyrðin hvílir hér á búinu, en því er ívilnað um sönnunarmagnið, með því að það þarf að eins að færa "líkur" að mala fides lánardrottins.

B. Ráðstafanir, sem gerðar hafa verið á síðustu 6 mánuðum fyrir skifta-upphaf. Um þær segir í 19., 20. sbr. 21. gr. og 22. gr. gjbrl. Öll ákvæðin hafa það sameigið, að þau varða lánardrottana. 19. og 20 gr. eru sameiginlegar að því leyti, að þær varða samninga milli skuldunauts og lánardrottna, en 22. gr. á við aðfarargerðir, sem lánardrottinn lætur fram fara til innheimtu kröfu á hendur skuldunaut.

1. Í 19. gr. segir um greiðslu "skulda". "Skuld" getur bæði merkt kröfu um peninga og einnig kröfu um hluti, bæði tegundarákveðna og einstaklega ákveðna. Viðtækari merkingu hefir orðið t.d. í 1. málsg. 27. gr. gjbrl. Ákvæði 19. gr. um greiðslu óeindagaðra skulda bendir líka til þess, að hún taki til kröfu um réttindi og hluti aðra en peninga. Það er t.d. ekki meiri ástæða til að rifta greiðslu á peningaskuld óeindagaðri en greiðslu á kröfu til annars hlutar. Hvorttveggja skaðar hina skuldheimtumennina jafnt. Og úr því að lagamálvenjan leyfir þessa viðtækari skýringu á orðinu, þá virðist einsatt, að henni skuli fylgja. Riftanlegar verða þá greiðslur á kröfum um hluti aðra en peninga og réttindi eftir fyrirmælum 19. gr., svo sem ef skuldunautur lætur af hendi hest, er hann hefir áður lofað, en fyrr en lofað var og greiddur hefir verið áður, eða ef hann getur ekki látið hestinn á gjalddaga, en lætur svo kú í stað hans og þá greiðslu má telja innta af hendi með óvenjulegum gjaldeyri.

Er greint milli skulda, sem a. eru komnar í gjalddaga og b. skulda, sem ekki eru komnar í gjalddaga.

a. Ef greidd er skuld, sem komin er í gjalddaga, þá er greiðslan ekki riftanleg alment. Undantekning er gerð í 23. gr., eins og fyrr er sagt. Annars stendur greiðslan, nema skuldin sé greidd með því að "láta af hendi við lánardrottinn fasteign, skip eða aðra þá muni, sem telja verður óvanalegan gjaldeyri eftir öllum ástæðum".

Skuld er í þessu sambandi komin í gjalddaga, þegar lánardrottinn er rétt að krefjast greiðslu eða skila eða þegar synjun á viðtöku af hans hendi verður metinn viðtökudráttur. Þá er skuldunaut líka skylt eða rétt að inna af hendi greiðsluna. Þess vegna

verður slíkur greiðslum alment ekki rift. Það, sem fram fer, er ekki annað en það, sem í upphafi skyldi verða. Þegar þar á móti sva er breytt til, að lánardrottinn tekur við greiðslu í öðrum verðmætum en til var skilið og einkum, ef það eru verðmæti, sem hann sjálfur hefir enga þörf á, þá fer ráðstöfunin að verða grunn-söm, líklegt að aðilar uggi gjaldþrot og vilji bjarga kröfu lána-rdrottins eftir föngum, þótt ekki sé kostur að greiða í því, sem um var samið. Hvarvetna þess er greitt er með því, sem til var skilið, þá er greiðslan óriftanleg. Ef skipi eða fasteign hefir verið lofað, þá er skipið eða fasteignin ekki "óvenjulegur" gjaldey-rir. Ef þar á móti er greitt í öðru en lofað var, þá fer það eftir atvikum, hvort greiðslan má teljast óvenjulegur gjaldeyri (sbr. HRD. IV. 582). Kemur þá mest undir því, hvort verðmæti það, sem goldið er, fullnægir svipað þörfum viðtakanda og það fémæti, sem hann skyldi fengið hafa. Greiðsla í sumum nauðsynjavörum væri því oft ekki "óvenjulegri" í þessu sambandi en peningar. Skulda-jöfnuður mundi víst aldrei verða riftanlegur, enda sjaldan baka búinu nokkurt tjón vegna 17. gr. gjþrl. Svo kemur allmikili undir því, hvernig skiftum aðilar kann að hafa verið hagað áður. Vitan-lega stóðar það ekki, þó að skuldunautur "selji" lánardrottni hlut og greiði svo með því að fara kaupverðið til skuldajafnaðar. Slíkar ráðstafanir eru krökaleiðir, sem meta verður eins og hverja aðferð til að fara kringum lögin.

b. Borgun óeindagaðrar kröfu er jafnan riftanleg, hvort sem hún er af hendi int með venjulegum eða óvenjulegum gjaldeyri. Óeindöguð er hér hver sú skuld, sem skuldunaut er óskytt að greiða af því að greiðslutími hans er ekki kominn, og skuld, er greiðslu má synja viðtöku án þess að viðtökudráttur metist. Það er nægilegt, að greiðsla hafi farið fram fyrir gjalddaga, enda þótt hann hafi verið síðar áður en skifti hófust. Samningar um framfærslu gjald-daga eru auðvitað ekki heldur bindandi fyrir búið, og greiðsla á nýja gjalddaganum er því riftanleg.

2. í 20. gr. gjþrl. segir, að rifta megí veðskuldbind-ingum, er skuldunautur hefir undir gengizt, til tryggingar kröfum á hendur honum, sem ekki eru til orðnar á sama tíma.

a. "Veðskuldbinding" er hver sú skuldbinding, er veit-ir tryggingarrétt, er telja má undir hugtakið "veð", eins og það er skilgreint í hlutarétti. En orðið "gengizt undir" sýnir, að hér er aðeins átt við samningsveð. Analogíse virðast ýmsar aðrar ráð-stafanir, sem eru að visu ekki veð samkvæmt framansögu, koma und-ir greinina, t.d. samningsbundinn haldsréttur, ítak veitt til að tryggja skuld o.s.frv. Hins vegar tekur ákvæðið til hvers konar samningsveðs, handveðs og sjálfsvörzluveðs, fasteigna, skipa og annara verðmæta (sbr. HRD. IV. 170). Sérreglan í 8. gr. 1. nr. 18/1887 er felld úr gildi með 41. gr. 1. 1929.

b. Eftir orðum 20. gr. mátti átla, að allt ylti á því, hvenær veðsetningunni var lofað ("undirgengizt") en ekki á því, hve nær veðskjal var gefið út eða þinglesið. Það er ljóst að þing-lýsingin skiftir ekki máli í þessu sambandi framár en eftir reglum um þinglýsingar. Veðréttur kann að falla niður, gagnvart protabúi, ef hann er innritaður síðar en gjaldprotaurskurður (sbr. HRD. IV. 170). En það á ekkert skylt við riftingarreglurnar. Hitt, hvort telja skuli riftingarfrestinn eftir 20. gr. frá þeim tíma, er loford um veðsetningu var veitt, eða útgáfudegi veðskjals, var ágreinings-efni meðal fræðimanna, en er nú ótvírætt leyst hér á landi þannig að frestinn skal miða við útgáfudag veðskjals (HRD. II. 28, IV. 625).

c. Ef krafan er til orðin "á sama tíma" sem veðskuld-bindingin, þá verður veðsetningunni ekki rift. Skilyrðið er, að veðbréf og krafa sé ekki jafngamalt. Ef krafan er eldri -og það er hún venjulega- þá er auðsatt, að skilyrði þessu er fullnægt (sbr. HRD. IV. 170). Eftir orðum greinarinnar er veðsetning til tyggingar skuldar, sem enn er ekki til orðin, einnig riftanleg, þó að það samrímist tæplega því, að samtímis veðsetning stendur. Maður, sem lánar skuldunaut fé og fær veð um leið, heldur veði sínu, en maður, sem einhverra hluta vegna tekur við veðinu í dag, en afhendir lánsféð samkvæmt loforði sínu á morgun, ætti eftir greininni, bókstaflega skilinni, að missa veðrétt sinn. Þessu til stuðnings verða varla rök fundin, enda mun löggjafinn einungis hafa haft í huga venjulegu tilvikin, að maður, sem mikið skuldar og skortir greiðslueyri, er knúður til að setja veð til tryggingar skuld sinni. Það er þó vafamál, hvort fært þætti, að skýra ákvæði greinarinnar svo þröngt, að hún næði ekki til þessara veðsetninga.

23. gr. á ekki við veð, er skuldunautur setur fyrir skuld þriðjamanns. Slík veðsetning getur orðið riftanleg eftir gjafareglunum, sbr. 25. og 27. gr. gjþrl.

3. Regla 19. gr. gjþrl. um skuldagreiðslur og 20. gr. um veðsetning eru út af fyrir sig ófullnægjandi til verndar láanardrottinn þess manns, sem orðinn er gjaldþrota. Þessar greinar girða ekki fyrir það, að einstakir lánardrottinnar geti öðlast dóm eða sátt á hendur skuldunaut og gert aðför síðan hjá honum. Og skuldunautur getur hér liðsint þeim með ýmsum hætti og gert þeirra hag betri en hann ætti að vera, ef þeir væri jafnt settir sem hinir skuldheimtumennirnir, t.d. með viðurkenningu skuldar fyrir dómi, framfærslu gjalddaga fyrir sáttanefnd o.s.frv. Þess vegna er heimilað í 22. gr. gjþrl. að rifta aðfarargerðum. Og eru fyrirmælin þessi að efni til:

a. 22. gr. tekur einungis til "fjárnáms til sölu við uppboð" og "löggeymslu". Hún tekur því ekki til lögtaks, enda er það ljóst af ákvæðum greinarinnar um aðfarargrundvöllinn. Ekki getur hún heldurnáð til svonefndra "þeinnna" fíógetagerða. Ef t.d. skuldunautur hefði verið borinn út úr leigubúð sinni á 6 mánaða tímanum, þá yrði protabú hans að sæta því, þó að það kynni að hafa hag af að rifta þeirri athöfn og taka við leiguréttinum eftir 18. gr. gjþrl. Fjárnám til "sölu við uppboð" er riftanlegt. Aðfarargerð, þar sem hlutur er tekinn úr vörslum requisiti og fenginn gerðarbeiðanda í hendur til eignar, sbr. 12. gr. aðfl., er því ekki riftanleg. Ekki heldur fjárnám í reiðupeningum, sem afhentir eru til lúkningar peningaskuld, né heldur aðför, þar sem skifti aðilja eru á enda kljád að öllu eða einhverju með skuldajöfnuði. Hinsvegar mundi fjárnám til sölu við uppboð vera riftanlegt, þótt það væri gert til lúkningar bóta eftir 11. gr. aðfl. Vafasamt er um fjárnám eftir 21. eða 22. gr. aðfl. Þetta fjárnám er ekki til "sölu við uppboð", því að skuldheimtumaður fær venjulega greiðslu af peningum þeim, er koma fyrir afnot eignarinnar. Þó getur leiga verið greidd í öðrum aorum, t.d. landskuld. Þegar svo er, þá er fjárnám í arði og tekjum eignar í raun rétttri til "sölu við uppboð", og ætti því að vera riftanlegt eftir 22. gr. Hins vegar er engin ástæða til að láta aðra reglu gilda um þetta fjárnám en annað fjárnám eftir 21. og 22. gr. aðfl. og af því að sama ástæða er til að rifta þessum fjárnámstegundum sem fjárnámi til sölu við uppboð alment, þá virðist ekki vera varhugavert að fara með þau eftir 22. gr. per analogiam.

Fjárnám eftir 15. gr. 1. 29 16. des. 1885, þótt það sé "til sölu við uppboð", mun þar á móti ekki komast undir 23. gr., vegna þess, að aðfarargrundvöllurinn er þar hvorki dómur né sátt, og tilvikin eru ekki nægilega skyld til þess að fara megi eftir 22. gr. analogice.

Ef nú skuldheimtumaður hefir selt muni þá naðungarsölu, er fjárnámi hafa verið teknir og rifta má fjárnáminu eftir 22. gr. gjþrl. eða fengið greiðslu með þeim öðruvísi, þá er athugandi, hvernig rétti hans sé farið. Í raun rétttri ætti ráðstöfunin að vera jafn-rifftanleg eftir sem áður. Það er einsætt, að ráðstöfunin hættir ekki að vera rifftanleg, þótt skuldheimtumaður taki þegar við aðför borgun í öðru en því, er inna skyldi af hendi (datio in solutum), enda mun mega rifta þeirri ráðstöfun eftir 19. eða 23. gr. gjþrl. Sama er, ef skuldheimtumaður tekur síðar verðmæti þau, sem tekin voru, upp í skuld sína. En þegar naðungarsala hefir fram farið, þá er aðfararréttur hans ekki lengur rifftanlegur. Úr því að fjárnám til eignar, t.d. reiðu peningar teknir fjárnámi, verður ekki ónýtt eftir 22. gr., þá væri ósamræmi í því, ef rifta mætti naðungarsölu byggðri á rifftanlegu fjárnámi. Þetta gildir einnig, þó að skuldunautur hafi látið leggja sér út eign sem ófullnægðum veðhafa, sbr. 14. gr. 1. nr. 30/1928. Af þessu leiðir ekki, að handveðshafi, er riftun þyrfti að þola á veðrétti sínum, slyppi, ef hann hefði látið leggja sér veðið út til eignar eða selt það samkvæmt 1. gr. 1. nr. 18/1887. Þetta hefir hæstiréttur Danmerkur (H.R.T. 1875 441) og sumir rithöfundar þó álitid, en aðrir aftur verið annarar skoðunar. Þótt sá sleppi, sem farið hefir um öll stig lögsóknar (sátt eða dómur, aðför, uppboð), þá er alls ekki víst, að hinn geri það, sem hlaupið hefir yfir sum þeirra.

Vera má, að skuldheimtumaður eigi veð í þeim hlut, er hann tekur fjárnámi. Getur þá verið, að veðrétturinn sé góður og gildur, þó að fjárnámið sé ónýtt eftir 22. gr. Þetta getur skift lánardrottina máli, t.d. sjálfsvörsluveð í lausafé. Fjárnámshafi yrði hér utan skuldaradar, ef fjárnámið stæði, en ef það er ónýtt eftir 22. gr., þá heldur hann veði sínu, en verður að standa að baki öllum for-gangskrófum. Líka er hugsanlegt, að rifta mætti veðsetningu út af fyrir sig, þótt fjárnám í veðsetta hlutum stæði óhagganlegt. Dæmi: lánardrottinn hefir öðlast sátt eða dóm á hendur skuldunaut 8 mánuðum fyrir gjaldþrot hans. Á 6 mánaða tímabilinu setur skuldunautur honum svo veð til að afstýra aðför, en getur svo ekki greitt á tilteknum tíma. Þá gerir lánardrottinn fjárnám í veðsetta hlutum. Veð þetta gat hafa verið rifftanlegt eftir 20. gr. gjþrl., en fjárnámið stendur auðvitað, því að á því eru engir þeir annmarkar, sem í 22. gr. segir. Og fjárnámshafi verður ekki verr farinn, þótt hann taki veðsetta muninn fjárnámi, en hann hefði orðið, ef hann hefði tekið óveðsettan hlut.

b. Það skilyrði, að fjárnámið sé gert á grundvelli sáttar um borgun skuldar, er skuldunautur hefir gengið að á síðustu 6 mánuðum fyrir gjaldþrotaskiftin, eða dóms í máli, er "höfðað" hefir verið á þessu tímabili. Mál verður hér væntanlega talið "höfðað" þegar stefna er birt eða ef aðili kemur óstefndur fyrir dóm, þá er mál höfðað, er það er þingfest. Ef lengra líður milli stefnubirt-ingar og skiftaupphafs en 6 mánuðir, þá verður fjárnámið ekki ónýtt, ef því er lokið, áður en gjaldþrotaskifti byrja, 34. gr. skl. Ef aðfarargerð er ekki lokið, þá verða hennar engar nytjar.

4. Í lögum segir ekkert um það, hvernig reikna eigi frestinn eftir 19., 20. og 22. gr. gjþrl. Það má bæði hugsa sér

hann reiknaðan eftir klukkustundum eða heilum dögum. Ef hann er reiknaður eftir heilum dögum, þá virðist eiga að telja annan daginn með, en hinn frá, eins og gert er um stefnufrest og áfrýjunarfrest. Ef ráðstöfun fer fram t.d. 4. jan., þá verður hún með þessari reikningsaðferð riftanleg, ef gjaldprotaskifti byrja 4. júlí sama ár eða síðar. Ef frestur er talinn eftir klukkustundum, þá ætti að miða við klukkustund, er skifti byrja, og reikna frá henni til samsvarandi klukkustundar þann dag, er sú ráðstöfun, sem rifta á, hefir farið fram. Gagnabíli búðins mun eiga að sanna, hvenær ráðstöfunin hafi farið fram, því að hann byggir rétt á henni. Ef hún er skrifleg, t.d. veðbréf, mun þó verða að leggja dagsetningu þess til grundvallar, þar til sannað er eða líklegt gert, að hún sé röng.

5. Það er skilyrði riftingar eftir 19. og 20. gr. gjþrl., að skuldunautur hafi ekki átt fyrir skuldum, þegar borgunin eða veðsetningin fór fram, og eftir 22. gr., að hann hafi ekki átt fyrir skuldum, þegar sættin var gerð eða málið tekið fyrir (t.d. þingfest). Þótt þessi regla sé ekki allskostar heppileg, verður ekki fram hjá henni gengið. Það er nægilegt eftir lagafyrirmælunum, að skuldunautur hafi ekki átt eignir til jafns við skuldir. Og á bekk með þessu verður að setja það, að hann verði með því að gera ráðstöfunina svo snauður, að hann eigi ekki fyrir skuldum.

Það er enn fremur skilyrði riftingar eftir þessum greinum gjaldþrl., að skuldheimtumanni hafi, þegar ráðstöfunin fór fram, verið -eða orðið- kunnugt um prot skuldunauts. Ef skuldheimtumaður hefir sjálfur samið við skuldunaut eða farið með málið, þá er alt undir grandaleysi hans komið. En ef umboðsmaður hans hefir einn rekið erindi hans, þá er ekki beinlínis leyst úr málinu í gjþrl. Ef skuldheimtumaður er mala fide, þá er einsætt, að rifta má. En ef hann er bona fide, en umboðsmaður hans mala fide, þá mætti ef til vill ætla, að lánardrottinn skyldi njóta góðs af grandaleysi sínu. En sú niðurstaða væri þó ekki rétt. Lánardrottinn öðlast réttinn fyrir tilverknað umboðsmanns síns. Þf annmarkar eru á framferði hans, t.d. svik, þá kemur það umbjóðanda til tjóns, ef sönnun þrestur ekki. Sama virðist eiga að gilda hér, svo að lánardrottinn verður að pola riftingu, ef umboðsmaður hans var mala fide, enda þótt hann sjálfur hafi verið bona fide. Annars gildir sama að þessu leyti um tilvikin eftir 23., 25. og 27. gr.

Loks er svo "kveðið á bæði í 21. og 22. gr. gjþrl., að líkur skulu taldar fyrir protu skuldunauts og vitund skuldheimtumanns um protin. Þetta eru löglíkur, en þó má hrekja þær. (sbr. HRD. III. 60, IV. 582, 625).

C. Ráðstafanir gerðar síðasta árið fyrir gjaldprotaskiftin.
Hér taka ákvæðin í 25. gr. gjþrl. til Ná þau til fleiri manna en 19., 20. og 22. gr., en taka hinsvegar einungis til gjafa og þesskonar ráðstafana, og þó eigi til gjafa eftir 26. og 27. gr.

1. Eftir 25. gr. má rifta "gjöf", er maður hefir þegið af skuldunaut sínum síðasta árið fyrir gjaldprotin, ef skuldunautur átti ekki lengur fyrir skuldum, og ef ástæða er til að ætla, að viðtakandi hafi, er hann þá gjöfina, verið kunnugt um, að skuldunautur átti ekki fyrir skuldum.

a. Það, sem skuldunautur innir af hendi, skal vera "gjöf". Þar í felst, að ráðstöfunin verður að hafa öll einkenni gjafa, eins og það hugtak er skýrt í réttarfræðinni. Þar til heyrir, að gefandi verði fátækari, en viðtakandi auðgari og að ráðstöfunin verði talin örloftisathöfn mælt á almennan mælikvarða. Þó að skuldunaut-

ur hafi selt hlut við lágu verði, þá þarf ekki að felast þar í gjöf. Hinsvegar geta viðskifti, þar sem báðir inna nokkuð af hendi, vel verið gjöf að einhverju leyti. Og í 25. gr. er það líka tekið fram, að ráðstöfun megi rifta, þótt hun komi fram sem sala, makaskifti, leigumáli eða annar slíkur viðskiftagerningur, ef ráða má af öllum atvikum, að ráðstöfunin hafi í raun og veru verið gjöf. Það væri þó mikils til um of langt farið, að setja öll viðskifti, þar sem telja má kaupunaut gjaldþrota manns hafa komið að góðum kjörum, í gjafaflokkinn. Og það verður ekki heldur ætlað, að lög-gjafinn hafi til þess ætlast. Hér virðist verða að fara eftir almennum skilningi. Annað mál er þó, að ekki er víst, að hér yrði þó gerðar eins strangar kröfur um örlætisviljann sem í sumum sam-böndum, til þess að rifta mætti.

b. Viðtakandi skal hafa begið gjöfina á síðasta árinu fyrir gjaldþrotin. Eftir orðunum veltur á því, hvort orðið "gjöf" merkir það, sem gefið er, eða gjafaloforðið sjálft. Það er traúðla vafi á því, að "gjöf" merkir hér það, sem gefið er, en ekki gjafa-loforðið. Eftir þessu verður ráðstöfunin riftanleg, ef viðtakandi hefir tekið við því, sem gefið var, síðasta árið, enda þótt á undan hafi farið loforð um gjöfina fyrir þann tíma.

Ef gjafaloforð, gefið síðasta árið, er ekki efnt, þegar gjald-protaskifti hefst, þá virðist mega rifta því eftir analogiu 25. gr. gjþrl. Þetta skiftir þó ekki máli vegna fyrirmælanna í 85. gr. skl., nema ef gjafþegi ætlaði að nota gjafakröfu sína til skuldajafnaðar eða ef fleiri gjafþegjar ætti í hlut og einum mætti hagar verða að riftingu gjafaloforðs hins eða hinna.

Þótt gjarneimtumaður hafi fengið veð eða öðlast fjárnám. eða löggeymslu til tryggingar efndum á gjafaloforðinu, og þó að þessar ráðstafanir sé óriftanlegar eftir 20. eða 22. gr. gjþrl., þá geta þar verið það eftir 25. gr., því að það getur ekki gagnað gjafþega, þótt hann hafi gert ráðstafanir til að tryggja hag sinn með þeim hætti. Hinsvegar má stundum rifta ráðstöfunum til efnda gjafalof-orði eftir fyrirmælum 19. eða 23. gr., t.d. greiðslu til efnda gjafaloforði með óvenjulegum gjaldeyri eða fyrir gjalddaga. Hefir þetta þýðingu vegna munarins á sönnunarreglum 21. og 22. gr. annars vegar og 25. gr. hins vegar.

c. Búið verður hér að sanna prot skuldunauts og gera það sennilegt, að gjafþegja hafi verið kunnugt um þau. Ef annaðhvort brestur eða hvorttveggja, verður gjöf ekki rift.

2. Hér verður og að geta reglunnar í 4. málsg. 27. gr. 1. 1929. Samkvæmt henni er arfsafsal protamanns ógilt gagnvart búi hans, ef hann hefir gefið það síðasta árið fyrir upphaf gjaldþrota-skifta, nema því að eins, að hann sanni, að hann hafi þá átt fyrir skuldum. Sönnunarbyrðin hvílir hér óskorað á protamanni, og skiftir engu máli, hvort sá eða þeir, er vinna skyldu verðmæti fyrir afsal-id, hafa verið grandalausir um efnaleysi hans eða ekki.

D. Ráðstafanir, gerðar síðustu 2 árin fyrir skiftaupphaf.

1. Í 26. gr. er búi veitt heimild til að tileinka sér rétt skuldunauts til að slíta samningi og krefjast reikningsupp-gerða og endurgreiðslu á lífeyri, lífsábyrgð eða þesskonar tekjum, er skuldunautur hefir keypt sér sjálfum, konu sinni eða löngingjum, eða til að gefa öðrum, enda bætist búinu tekjur við það. Skil-yrðið er ennfremur, að skuldunautur hafi varið til þessara ráðstaf-ana meiri fé en svo, að samsvari efnum hans.

26. gr. á ekki við tryggingar, sem samkvæmt samningum við

tryggingarsala ganga til búans, heldur er búinu einungis veittur sá réttur, sem skuldunautur hafði til að hætta við trygginguna og fá endurgreitt það iðgjald, sem hann hafði borgað, með frádrætti samkvæmt reglum tryggingarsalans. Slíkur réttur er stundum einkaréttur tryggingarkaupanda, en hér er búi hans veittur sá réttur. Ella mundi það ekki hafa hann. Trygging gefin manni ætti annars að mega rifta eftir 25. gr.

2. Samkvæmt 2. málsg. 27. gr. 1. 1929, er það aðalreglan, að kaupmáli, er protamaður hefir gert á síðustu 2 árum fyrir gjaldprot sitt, sé ógildur, enda þótt hann hafi þá átt nágilegt fé fyrir skuldum. Hér er því hvorki spurt um efnahag protamanns né vitund hans né mæki hans um fjárhagsástandur aðila. Það er auðvitað undirskilið, að færa eigi með kaupmálanum verðmæti úr búi protamanns til hins makans, án þess að fullt andvirði komi fyrir. Þótt t.d. protamaður hefði gefið konu sinni með kaupmála, fasteign, sem veðsett er fyrir fullvirði sínu og makinn leysir protamann undan greiðslu veðskuldanna, þá skiftir þessi ráðstöfun ekki bú hans. Ekki getur ákvæðið heldur tekið til ráðstafana, sem löglegt hefði verið að gera án kaupmála, enda þótt sú aðferð hafi verið höfð, t.d. gjafir milli hjóna samkvæmt 2. málsg. 30. gr. laga nr. 20/1923.

Undantekning frá reglu 2. málsg. er gerð í 3. málsg. sömu greinar. Kaupmáli, sem a) er gerður fyrir giftingu og b) og gerir séreign þá eign, er sá, sem öðlast rétt eftir kaupmálanum, átti áður. Ef t.d. konuefni á jörð fyrir giftingu, þá má gera hana að séreign hennar eftir 3. málsg. 27. gr. Þegar kaupmáli verður gildur eftir 3. málsg., virðist engu máli skifta, hvort aðili eigi fyrir skuldum eða ekki, því að hann verður alls eigi fátækari fyrir ráðstöfun kaupmálans. Lánardrottinn hans eiga enga heimtingu á því að greiða á giftingu aðila.

E. Ráðstafanir riftanlegar án tillits til tímatakmarks. Löggjafinn hefir lengi og ekki að ófyrirsynju óttast það, að menn myndu sérstaklega freistast til að ívilna ýmsum sínum nánustu, svo sem konu og börnum, með afhendingu á eignum sínum og öðru slíku, þegar þeir tæki að gerast hræddir um fjárhag sinn. Í l. mgr. 27. gr. gjörl. er endurtekin regla N. L. 1 - 13 - 44 2. máls. um riftingu á ráðstöfunum til hags ýmsra vandamanna skuldunauts.

a. Ráðstafanir, er rifta má eftir 1. málsg. 27. gr. eru "afhendingar, hvort sem þær eru gjafir, kaup eða önnur afsöl". Þó að svo sé þröngt til orða tekið, þá getur varla orkað tvímælis, að allar samskonar ráðstafanir, sem verulega ríra eign skuldunauts, sæta sömu forlögum per analogiam. Venjulegar tækifærisgjafir til nánustu mundu þó varla verða riftanlegar.

b. Þeir, sem fyrir riftingu verða samkvæmt 1. málsg. 27. gr., eru: Maki, -eftir 1. 20/1923 getur kona orðið gjaldproti og maður hennar þá sætt riftingu- foreldri hans -nú líklega líka faðir óskilgetins barns eftir 1. nr. 46/1921-, þar á meðal kjörforeldri, og börn, þar á meðal kjörbörn. Foreldri og börn tekur til manna skyldra að feðgatali eða niðja. Loks verður arfleifandi skuldunauts og erfingi að sæta riftingu, þótt þeir sé ekki svo nákomnir skuldunaut sem hinir. Ástæðan er sú, að skuldunautur hefir von í arfi eftir arfleifanda sinn væntanlegan og því telur hann sér hent að selja honum fé sitt í hendur, erfingjann vill hann ef til vill fremur láta hafa það en lánardrottna sína. Alveg er ástæðulaust að takmarka orðið erfingja við "löngerfingja" svonefnda. Engu minni líkur eru til þess, að maður reyni að koma eignum sínum

undan skuldheimtumönnum sínum með afhendingu til þess manns, er hann hefir arfleitt að þeim.

c. Það er skilyrði, að skuldunautur hafi verið orðinn svo illa stæður þegar ráðstöfunin fór fram -eða verði það um leið og hún fer fram- að hann gæti ekki borgað skuldir sínar. Þetta verður búið að sanna. Hinsvegar skiftir ekki máli, þó að hvorki skuldunautur né viðtakandi hafi vitað um þrotin.

22. gr.

Verkanir riftingar eftir 19.-28. gr. gjaldprotalaganna.

I. Þegar bú neytir riftingarréttar síns, þá er athuganda, í hverju sá réttur sé fölginn. Er þá tvent til: Hefir búið enn hlutbundinn rétt yfir því, sem skuldunautur hefir af hendi látið, eða einungis kröfurétt til þess að því verði aftur skilað. Munurinn kemur gleggst fram, ef skuldunautur hefir afhent hlut til eignar. Ef búið hefir hlutbundinn rétt, þá mundi það geta heimt sjálfan hlutinn úr þrotabúi viðtakanda, en annars fengi það einungis hluta af verði hans. Hér er ennfreður einungis átt við rétt búsins gagnvart viðursemjanda skuldunauts, en ekki gagnvart þeim, er síðar kunna að hafa fengið þann hlut til eignar, rétt yfir honum eða kröfu til hans.

1. Í gjþrl. er ekki leyst úr þessu máli tvímælalaust. Orðalag 20. gr. ("Veðskuldbindingar eru ógildar"); 22. gr. ("falla þá burtu sérréttindi þau í búinu, er af fjárnáminu og löggeymslunni leiða") 1., 2. og 3. málsg. 27. gr. samrímast því einu, að ráðstöfunin skuli vera markleysa. Orðalag 19., 23., 24., 26., 28. og 30. gr. má víst skilja á hvorn veginn sem vill. Það væri fráleitt, ef rifting hefði ekki sömu verkun altaf, þegar eins stendur á, t.d. að handveði mætti jafnan bríða, eftir 20. gr., en hlut, sem greiddur hefir verið upp í skuld eftir 19. gr. gjþrl., ekki. Úr því að sum ákvæðin verða ekki öðruvísi skilin en að í þeim felist bríðaheimild, en hin mæla því ekki í gegn, þá virðist einsætt, að fylgja verði alltaf þeim skilningi, sem leggja verður í 20., 22. og 27. gr. Orðið "rifta", sem bæði er haft í 19., 23. og 30. gr. gjþrl., mun og fela í sér bríðarétt að fornu og nýju í íslenzku máli.

Ráðstafanir þær, sem í 21. gr. II. A. - E. getur, eru því ógildar gagnvart viðursemjanda skuldunauts, þrotabúi hans og skuldheimtumönnum, og þrotabúi skuldunauts skal, eftir því, sem mögulegt reynist, verða svo sett sem ráðstöfunin hefði aldrei gerð verið.

2. Þá verður að athuga nánar, hver sé réttur búsins gagnvart viðursemjanda skuldunauts og búi hans. Má þá greina milli: a. hvort hann hafi við verðmæti tekið eða b. ekki.

a. Þegar sjálfsvörsluveð hefir sett verið eftir 20. gr., aðför gerð eftir 22. gr. án þess að requisitus hafi sléppt þeim úr vörslum sínum, gjafaloforði er rift o.s.frv., þá þarf engar bríðar við. Veðskuldbindingin er ógild, eins og segir í 20. gr., og sérréttindin, er af aðförinni leiða, falla niður, eins og í 22. gr. segir. Og er þá réttur búsins tæmdur. Svipað er um 4. málsg. 27. gr. að segja.

b. Þegar viðursemjandi skuldunauts hefir tekið á móti

verðmættum, t.d. hlut, fengið kröfu á hendur þriðjamanni o.s.frv. Eftir 19., 23. og 25. gr. á viðtakandi að skila því aftur, sem hann hefir fengið, eða verði þess. Sama verður eflaust að gilda eftir 20. og 22. gr., að því leyti sem nauðsyn ber til. Það getur ekki verið tilætlanin, að búið eða gagnaðili þess megi kjósa, hvort það eða hann skili verðmættunum sjálfum eða verði þeirra, heldur er hitt, að verð munarins skuli því aðeins gildið, að honum verði ekki skilað, t.d. af því að hann er farinn forgörðum, seldur o.s.frv. Eftir 19. og 23. gr. er það víst, að viðtakandi ber ábyrgð á hlutnum, svo að hann verður að greiða verð hans, þótt hann hafi farið forgörðum fyrir tilviljun. Samsvarandi er, ef hlutnum hefir verið spilt. Þá verður annaðhvort að borga hann að fullu, ef spjöllin eru veruleg, eða skila hlutnum og greiða bætur með honum. Ef aðili hefir veðsett hlutinn, þá ber honum að skila honum veðlausum eða greiða bætur ella. Ef hann hefir bæt hlutinn, þá hefir hann það svo búið, nema hann geti tekið endurbótina án þess að spilla hlutnum (jus tollendi). Þetta helgast af því, að viðtakandi er talinn hafa verið mala fide, er hann tók við hlutnum. Af sömu ástæðu verður hann að svara orði af hlutnum að frádregnum kostnaði. Um 25. gr. virðist þó vera öðru máli að gegna. Gjafþegi á að fá endurgjald af búinu fyrir þau fjáruútlát, er viðtaka gjafarinnar kann að hafa bakað honum. Ef gjafþegi hefir kostað upp á hlutinn einhverju, þá á hann endurgjaldskröfu á búið fyrir það. En úr því svo er, þá virðist viðtakandi ekki bera ábyrgð á hlutnum. Etti það því að verða halli búins, ef hann rírnar eða eyðilegst af tilviljun. Ósamræmi er hér milli 19. og 23. gr. annarsvegar og 25. gr. hinsvegar, en mjög er þó hæpið, hvort heimilt sé að skýra 25. gr. þannig, að með "fjáruútlátum" sé ekki átt við það, sem kostað kann að hafa verið upp á hlutinn sjálfan, heldur önnur útgjöld í sambandi við viðtöku gjafarinnar, t.d. hjálp til þriðjumanns, sem gjafþegi hefir tekið á hendur til þess að fá gjöfina. Verð hlutarins, þegar rifting er uppi höfð, á að leggja til grundvallar, ef breyting hefir á því orðið af ástæðum, sem viðtakanda verður ekki sök á gefin. Þetta kemur af því, að búið á að verða skaðlaust af ráðstöfuninni, en það yrði það ekki, ef verð hlutarins, þegar hann var afhentur, er lagt til grundvallar, og hann hefði síðan hækkað í verði.

Í 1. málsg. 27. gr. gjþrl. segir aðeins, að gjafir o.s.frv. skuli vera ógildar. Þó að orðalagið sé ekki nákvæmt, þá er tilgangurinn þó vafalaust sá með ákvæðinu í 1. málsg. 27. gr., að búið skuli engan halla bíða af ráðstöfunum þeim, sem greinin tekur til.

Þegar sannað er, að viðtakandi hafi verið mala fide, þegar hann tók við gjöfinni o.s.frv., þá er enginn vafi á því, að hann verður að sata sömu kjörum sem viðursemjandi skuldunauts eftir 19. og 23. gr. gjþrl. En þegar ekki er sannað eða sennilegt, að viðtakandi hafi vitað um þrot skuldunauts, þegar ráðstöfunin fór fram, þá kann að vera ástæða til að fara vægilegar í sakirnar. Er þá sumra skoðun, að viðtakandi skuli sleppa, ef hann getur ekki skilað hlutnum, t.d. af því að hann hefir eyðst, verið seldur o.s.frv. Þetta virðist þó of langt farið í hag viðtakanda. Hann virðist altaf eiga að skila þeim gróða eða hag, sem hann hefir haft af því, er hann hefir tekið við. Sama er um 2. málsg. 27. gr. að segja.

II. Nú má vera, að skulðheimtunadur eða gjafþegi hafi innt eitthvað af hendi til þess að fá greiðsluna eða gjöfina. Reglan er sú, að búið á að vera svo sett sem engin greiðsla eða gjöf hefði

átt sér stað. Fyrir því segir í 24. gr. gjþrl., að búið skuli skila skuldheimtumanni aftur því, er hann hefir látið af hendi við skuldunaut umfram það, er hann fékk borgun fyrir, þegar rift er eftir 19. - 23. gr. Og í 25. gr. segir, að búið skuli svara til þess, sem af hinum málsaðilja sé af hendi innt. Í 27. gr. segir reyndar ekkert þessu líkt, en ekki virðist orka tvímælis, að hagur viðtakanda eigi ekki að vera lakari eftir honni en hinum, enda ætti búið ekki fremur að græða á riftingunni þar en annars. Fyrir því verður búið jafnan að skila aftur þeim hlutum, er skuldunautur fékk hjá gagnaðilja þess. Það er skilyrði riftingarinnar. Ef ráðstöfunin var t.d. makaskifti, þá á búið að skila því, sem skuldunautur fékk. Ef skuldheimtumaður hefir tekið skip upp í skuld sína, sem var lægri en skipsverðið, þá ber búinu að skila milligjöfinni. Skuldheimtumaður, er greiðslu hefir fengið, en sleppti þá veðrétti, skal fá aftur veðrétt sinn. Ef búið getur ekki látið sama hlut eða sama rétt aftur, þá verður það vafalaust að láta ígili hans til þess að rifting geti farið fram. Og krafa í þá átt er eflaust á hendur búinu, og verður því í I. flokki skuldaðar.

Nú hefir lánardrottinn haft ábyrgð þriðjumanns eða veð og orðið af því, þegar hann tók við borgun af skuldunaut, er rifta má, og er þá vafamálið, hvort búið verði að láta honum í té aftur ábyrgðina eða veðið eða fullar bætur fyrir. Ef svo væri, þá væri búi rifting þýðingarlaus eða ómöguleg. Í gjþrl. er engin heimild til þess að setja það skilyrði, að búið fái lánardrottni slík hlunnindi aftur, ef það vill rifta. Í 24. gr. segir einmitt, að staða lánardrottins "gagnvart búinu" eigi að verða slík sem hún hefði verið, ef engin greiðsla hefði farið fram. Lánardrottinn, sem tekið hefir við greiðslu eftir 19. gr., má sjálfum sér um kenna, ef hann missir af því réttindi á hendur þriðjmanni. 2. mgr. 24. gr. styður líka þessa skoðun eindregið. Ef skuldunautur hefir greitt eindagaban víxil með venjulegum gjaldeyri, þá verður sú greiðsla ekki aftur krafín, af því að víxileigandi hefir glatað rétti sínum til að heimta greiðslu hjá öðrum af því að hann hefir fengið greiðslu. Hér aðeins verður ekki rift, af því að lánardrottinn hefir glatað rétti á hendur þriðjmanni, er búið má ekki fá honum aftur. Ef þessi væri aðalreglan, þá hefði ekki átt að nefna þetta tilvik, enda hefði það þá verið mjög villandi.

III. Vera má að viðursemjandi skuldunauts hafi látið þann hlut af hendi eða rétt, sem hann fékk hjá skuldunaut, til þriðjmanns. Ált um það getur búið auðvitað krafið andvirðis réttarins af viðursemjanda skuldunauts. En vera má, að ekki verði það af honum tekið. Og þá má vera, að hentugt sé að halda sér að þriðjmanni, er fengið hefir rétt hins fyrnefnda. Um það segir í 28. gr. gjþrl. Skilyrði riftingar gagnvart honum eru:

1. Ráðstöfun verður að vera ríftanleg gagnvart viðursemjanda skuldunauts (sbr. orðin: "viðskifti, er ræðir um í 19. - 27. gr."). Ef svo er ekki, þá verður henni ekki rift gagnvart þriðjmanni, enda þótt honum hafi verið kunnugt um prot skuldunauts, þegar hann öðlast réttinn. Búið verður að sanna, er það ríftir, að ráðstöfunin hafi verið ríftanleg eftir 19. - 27. gr.

2. Framsal réttarins til þriðjmanns verður að hafa farið fram í þeim tilgangi, "að hindra búið í að njóta réttar síns". Þetta merkir það, að viðursemjandi skuldunauts hafi þenra tilgang, og það er því aðeins hægt, að hann hafi vitað, að ráðstöfunin var ríftanleg, þegar framsalið fór fram. Gjafþegi eftir 1. og 2. málsg.

gjþrl. þarf t.d. ekki að hafa haft vitund um þrot skuldunauts, og framsal hans getur því orðið óráskandi vegna þess. Tilgangurinn með framsalinu hlýtur venjulega að vera fyrir hendi, þegar viðursemjandi skuldunauts er mala fide, því að þegar hlutur hefir skift um eiginanda, þá er ekki unt að heimta hann af framseljanda. Og ef réttindi eru, þá stendur búið verr að vígi en ella, því að það verður ekki einungis að sanna, að rifta megi gagnvart fyrsta viðtakanda, heldur og að svifta megi þriðjamaðmann réttinum samkvæmt 28. gr. Það liggur því í hlutarins eðli, að líkurnar hljóta að vera fyrir þessum tilgangi, og að ekki kemur til mála, að gera harðar kröfur til sönnunar að því leyti.

3. Loks skal þriðjamaður hafa haft vitneskju um þann tilgang með framsalinu, að hindra búið í að njóta réttar síns. Þriðjamaður verður því að hafa vitað, að heimildarmaður hans vissi um annmarkann á rétti sínum. Sönnunarbýrðin hvílir á búinu um þessa vitund þriðjamaðmanns.

Réttur búins gagnvart þriðjamaðmanni er sá, að það getur heimt að mununum eða réttindunum skilað aftur eða verð þeirra bætt búinu. Aðstaðan er yfirleitt samsvarandi því, sem segir um skifti búins og fyrsta viðtakanda (a - b að framan). Einungis skal bent á fyrirmæli 2. mgr. 24. gr. gjþrl. Eins og fyrr er sagt, verður eiginandi eindagaðs víxils, er skuldunautur hefir samkvæmt víxilskyldu, greitt með venjulegum gjaldeyri, ekki skyldaður til að endurgjalda búinu greiðsluna, enda þótt rifta mátti eftir 23. gr. gjþrl., ef hann hefir fyrir greiðsluna glatað víxilkröfu á hendur öðrum víxilskuldurum. En það gerir hann, ef hann neitar lögmætu greiðslutilboði. Vixilkrafan á hendur öðrum víxilskuldurum er glötuð, nema afsagnargjörð vegna greiðslufalls fari fram, en það má ekki verða, ef lögmætt greiðsluframboð kemur. Vixileiganda er því nauðugur einn kostur, að taka við greiðslunni, því að annars mundi hann ef til vill ekkert fá. Samsvarandi gildir, ef boðin er greiðsla að nokkru leyti, sbr. 39. gr. víxillaganna. 2. mgr. 24. gr. á einungis við, ef skuldunautur er samþykkjandi víxils á hendur öðrum manni, útgefandi eigin víxils eða samþykkjandi víxils fyrir nauðleit eða sem milligöngumaður, því að afsagnargjörð vegna greiðslufalls verður að fara fram hjá þessum víxilskuldurum. En þótt búið geti ekki rift borgun frá viðtakanda, þá er því heimilt gert að krefjast upphæðar þeirrar, er víxillinn var borgaður með, af þeim, er að lokum hefði orðið að borga víxilinn, ef skuldunautur hefði ekki greitt hann, enda hafi honum, þegar hann gaf út eða framseldi víxilinn, verið kunnugt um, að svo var ástatt fyrir skuldunaut sem í 23. gr. segir. Næstur samþykkjanda kemur útgefandi samkvæmt víxilrétti, og hlyti tapið því að lokum venjulega að lenda á honum, ef hann brýtur ekki fé, og ef samþykkjandi greiðir ekki. Ef víxilkrafa varðveitist, þótt ekki fari afsagnargerð fram, þá mun 2. mgr. 24. gr. alls ekki eiga við, því að þá er víxileiganda óhætt að neita greiðsluframboði víxilskuldara, sem svo er farið um sem í 23. gr. segir. Dæmi til skýringar: S. samþykkir 1000 kr. víxil til greiðslu 1. marz 1924 til handa K., sem á 1000 kr. hjá S. Útgefandinn (K.) selur víxilinn í banka og er þá kunnugt um ástæður samþykkjanda þær, er í 23. gr. segir. Á gjalddaga greiðir S. víxilinn til bankans. Bankinn verður ekki skyldaður til að endurgreiða búi S., sem var tekið til gjaldþrotaskifta 10. marz 1924, víxilupphæðina, en það getur haldið sér að K., sem í raun réttir fékk 1000 kr. upp í skuld sína, greiðslu, sem annars hefði mátt heimta aftur eftir 23.

gr. gjþrl. Og þú S. á þá 1000 kr. kröfu á hendur K., svo að hann skal að lokum greiða því kr. 1000 + þeim hundraðshluta sömu upphæðar, er hann fær af skuld sinni á hendur búinu.

IV. Í 30. gr. gjþrl. segir um það, hvernig fram skuli koma riftingu. Um það, hvort reynt skuli að rifta, fer sem um aðrar ákvarðanir um meðferð búa. Ef ekki er ákveðið, að rifta skuli, þá stendur ráðstöfunin. Riftingunni má altaf koma fram með málssókn á hendur gagnabílja. En oft er engar málssóknar þörf, því að riftingarkröfu má vel koma fram sem mótmælum gegn kröfu þeirri, sem gagnabíli gerir á hendur búi um sérréttindi fram yfir ótrygða skuldheimtumenn, er hann byggir á ráðstöfun þeirri, sem rifta skal, t.d. kröfu hans um að fá greiðslu af andvirði sjálfsvörzlueðs, er hann hefir fengið eftir 20. gr. gjþrl. og búið vill rifta (Sjá HRD. I. 610). Úrskurðar skiftaráðandi þá, hvort krafa hans skuli sett meðal almennra skulda í skuldaröð eða í veðkröfuflokk. Þegar þar á móti gagnabíli hefir tekið við verðmætum þeim, er rifta skal af honum, t.d. handveði, peningum, o.s.frv., þá getur skiftaráðandi ekki skyldað hann til að skila búinu því eða verði þess, heldur verður að höfða mál á hendur gagnabílja í því skyni. Þetta mál skal höfða tafarlaust eftir skiftafund þann, er tekið hefir ákvörðun um riftinguna.

23. gr.

Eru riftingarreglur gjaldþrotalaganna tæmandi ?

I. Það hefir lengi verið almenn skoðun í Danmörku, að riftingarreglur dönsku gjaldþrotalaganna, sem eru ^{þessu} samhljóða vorum lögum, sé tæmandi, og því sé girt fyrir riftingu, ef engin grein gjaldþrotalaganna eða analogía hennar tekur til tilviksins. En á síðari tímum eru bæði dómstólar þar og fræðimenn horfnir, að nokkru leyti að minsta kosti, frá þeirri skoðun, því að nú er því haldið fram, að miklu viðtakari riftingarheimild megi byggja á almennum grundvallarreglum réttarins. Það sé alment réttarbrot, ef menn taka við verðmætum af skuldunaut með vitund um brot hans og til þess að hlynna að sjálfum sér, en lánardrottnum hans til tjóns. Eins og að líkum lætur, eru þó gerðar nokkrar undantekningar frá þessari reglu, þar sem lánardrottni eru taldar heimilar ýmsar aðgerðir í þessu efni, enda þótt þær sé öðrum skuldheimtumönnum bersýnilega til tjóns. Það man þó hafa verið tilætlan löggjafans, að reglur gjaldþrotalaganna, beinar og óbeinar, um efni þetta, skyldi vera tæmandi.

II. Í rannsókn þessa máls er heppilegt að greina milli tveggja flokka: 1. Annara en lánardrottna skuldunauts og 2. Lánardrottna hans.

1. Eins og áður er sagt, má einungis rifta ráðstöfunum, sem fela í sér gjafir til handa öðrum en lánardrottnum skuldunauts og eftir 25. sbr. 26. gr. er heimildin bundin við það, að ráðstöfunin hafi farið fram á síðasta ári eða síðustu 2 árum fyrir gjaldþrotaskiftin, en eftir 1. málsg. er riftingarheimildin að visu ekki tíma-bundin með sama hætti, en riftingu verður einungis framkomid við vanda-menn skuldunauts. En gjafaráðstöfun, sem 25. gr. nær ekki til vegna tímatakmærksins, getur þó hafa farið fram eftir að skuldunautur vissi

um þrot sín og viðtakandi getur ennfremur hafa haft fulla vitneskju um þau. Líka má vel verða, að aðili þiggi að vísu ekki gjöf af skuldunaut, en hann getur þó með ýmsum öðrum hætti visvitandi spilt rétti lánardrottna hans, t.d. með því að kaupa eignir hans fyrir sannvirði gegn peningaborgun út í hönd til þess að skuldunautur geti komist brott frá skuldheimtumönnum sínum með andvirði eða skotið því undan gjaldþrotaskiftum með öðrum hætti. Slík meðferð af hálfu skuldunauts er venjulega refsiverð eftir 262. gr. alm. hgnl. En þar með er ekki skorið úr því, hvort refsa megi hinum. Samkvæmt lögskyringarreglunni um svonefndan concursus necessarius var fyrrum lítið svo á, að kaupunautur skuldunauts slyppi, ef atferli hans fæli ekki í sér neinn annan glæp, en nú hefir hæstiréttur Danmerkur refsað honum fyrir samsekt í broti eftir 260. gr. (262. gr. ísl. hegnl.). Þessi niðurstaða er stórum aðgengilegri en eldri skoðunin, og má þess vænta, að dómstólar hér taki hana upp, ef tilefni verður til þess. En ef kaupunautur verður dæmdur til refsingar, þá má líka dæma hann eftir 302. gr. hegnl. til að greiða skaðabætur. Og þessar bætur verður hann þá að greiða búinu. Og þá er líka eðlilegast, að það geti heimt aftur það, sem hann hefir tekið við, ef það er enn til, með öðrum orðum, að ráðstöfuninni megi rifta og búið eigi hlutbundinn rétt á hendur viðtakanda þessum, eins og reglur gjaldþrotalaganna taki til ráðstöfunarinnar. En þótt kaupunaut verði ekki refsað in concreto vegna vöntunar sak hæfis, en verknaður hans er þó saknæmur, þá mundi ráðstöfunin þó verða metin riftanleg. En þegar þessum tilvikum lýkur, þá er tæplega gerandi ráð fyrir heimild til riftingar. Það er líka hugsandi, að kaupunaut þrotamanns mætti dæma eftir skaðabótareglum til að greiða tjón af ráðstöfunum, sem eigi verður rift að lögum (sbr. HRD. V. 313.).

2. Ívilnanir og greiðslur til skuldheimtumanna verða ónýttar eftir 19., 20. og 23. gr., eins og fyrr er sagt. Spyrja mætti þá, hvort t.d. ekki mætti rifta borgun eða veðsetningu til handa lánardrotni, sem hann hefir fengið mala fide af skuldunaut lengri tíma fyrir gjaldþrot hans en 6 mán. og þó að 23. gr. taki ekki til ráðstöfunarinnar. Og ennfremur kynni að mega orða rifting á aðfarargerð og öðrum einhliða ráðstöfunum lánardrottins, sem hann lætur fram fara með vitund um þrot skuldunauts án þess að 22. gr. eða aðrar greinar gjbrl. eigi við, svo sem þinglýsing veðs, sem fengið er 6 mánuðum fyrir gjaldþrot, á 6 mánuðum og lögtak, eða fjárnám samkvæmt sátt eldri en 6 mánaða o.s.frv.

Það er alment hegningarvert, ef skuldunautur ívilnar lánardrotni sínum, þegar svo er ástatsem í 262. gr. hegnl. segir. Slíkar ívilnanir verða og venjulega riftanlegar eftir 23. gr. gjbrl. og eftir atvikum einnig eftir 19. gr. þeirra. En ef ívilnun, sem ekki verður rift eftir 19. og 23. gr., kynni að reynast hegningarverð eftir 263. gr. hegnl., þá væri athuganda, hvort eigi mætti líka rifta henni við lánardrotninn. Þetta getur varla orðið, nema því aðeins að honum verði líka refsað fyrir hlutdeild sína í verknaðinum. Fyrrum var reglan um concursus necessarius talin girða fyrir það. En tveir danskir hæstaréttardómar (HRT. 1898 bls. 604 og 1910 bls. 785) hafa einnig refsað lánardrotni, sem lét skuldunaut greiða sér, enda þótt hann vissi um þrot hans. En þegar refsa má lánardrotni, þá er líka einsætt, að rifta megi við hann, eins og sagt var í 1. hér áður. Hinsvegar er þó varla ætlandi, að lánardrotninn verði látinn sata refsingu, þó að hann taki við greiðslu af þrotamanni, ef hann hefir ekki að öðru leyti tekið þátt í at-

ferli skuldunauts. Enda mælir það því í gegn, að lánardrottinn getur ekki krafizt gjaldprotaskifta hjá skuldunaut sínum, sem býður lögmæta borgun. En löggjafinn getur ekki hafa viljað bæði svipta mann heimild til að neyta þessa réttar síns og þó um leið fyrirmunað honum að taka við greiðslu, sem hann á lagaheimtingu á.

Þótt vafalaust megi benda á dæmi þess, að ósamræmi verði milli meðferðar á ráðstöfunum, sem rifta má tvímálalaust eftir reglum gjaldprotalaganna, og ýmsra annara ráðstafana, sem reglur þessara laga ná ekki til, þá er þó mjög tvísýnt, hvort nokkurt viðlit er að rifta þeim, t.d. lögtaki, sem fram fer eftir að lánardrottni, t.d. borgarstjóra, lögreglustjóra o.s.frv., er kunnugt orðið um prot skuldunauts, handveð, er lánardrottinn lætur leggja sér út eftir virðingu, sbr. Jónsbók Kaupab. 22. Svo framarlega sem ekki er heimild til að refsa lánardrottni fyrir þessar athafnir hans, er ekki heldur heimild til að svipta hann hagnaðinum af þeim.

24. gr.

Skiftameðferð.

I. Samkvæmt 90. gr. skl. á að fara með protabú, sem ekki er dánarbú, eftir fyrirmálum 8. kap. skl. og öðrum ákvörðunum skiftalaganna, "með þeim breytingum, sem nauðsynlegar eru". Það er tvímálalaust, að 2. og 3. kap. skl. hafa að geyma aðalreglurnar um meðferð þessara búa. Önnur ákvæði skiftalaganna um sjálfa búsmæðferðina, að undanskildum 8. kap. þeirra, koma hér ekki til greina. Nægir þá að rekja hér þau fyrirmæli 2. og 3. kap. skl., sem við eiga.

II. 1. Skiftaráðanda ber að byrja skiftameðferð svo fljótt sem auðið er, og gildir um það 12. gr. skl. og svo 15. og 16. gr. um uppskrift og virðingu búins. Fyrirmæli greina þessara um erfingja og gjafheimtumenn eiga hér auðvitað ekki við. Hinsvegar ber skuldunaut fyrst og fremst að koma með skrá yfir eigur sínar og skuldir, samkvæmt 2. gr. gjprl., og auk þess er honum jafnan skylt, samkvæmt 9. gr. s.l., að láta eftir megni í té skýrslur við uppskrift á búi og aðrar skýrslur um hag þess, meðan skifti standa yfir. Brestur á þessu varðar alt að 6 mánaða fangelsi eftir úrskurði skiftaráðanda, og ekki má skuldunautur fara úr lögsagnarumdæminu án leyfis skiftaráðanda. Eins ber skiftaráðanda að hafa gætur á því, að skuldunautur dragi hvorki sér né öðrum eignir búins né eyðileggi þær.

2. Skiftameðferðin er vegna skuldheimtumanna. Engin þeirra ákvæða 3. kap. skl., sem varða erfingja eða gjafheimtumenn, eiga því hér við. En skuldunautur er að sum leyti rétthærri en erfingjar. Þegar sýnt er, að erfingjar fá engann arf úr búinu, þá eru skiftin þeim venjulega óviðkomandi að lögum, því að þá skiftir þá engu, hvort krafa sé tekin til greina eða hvernig með bú er farið að öðru leyti. Þessu er öðruvísi varið um gjaldbrota mann. Hann ber ábyrgð á skuldum búins, hvort sem mikið eða lítið verður upp í þær að láta, og honum hlýtur því jafnan að vera rétt að andmæla framkomnum kröfum og yfirhöfuð að finna að hverju því í skiftameðferðinni, sem skerðir rétt hans. Viðurkenning hans á lýstri

kröfu er því venjulega meira virði en viðurkenning erfingja á kröfu í dánarbú, sem farið er með eftir 3. kap. skl.

3. Undireins og skiftameðferð er ákveðin, skal bæði auglýsa gjaldþrotin í Lögbirtingablaði -og ventanlega þinglýsa þeim í Reykjavík og innrita annarstaðar til þinglýsingar á næsta manntalsþingi- og gefa út innköllun til skuldheimtumanna, og gilda þar um 20. gr. skl. og 2. gr. l. 19/1924 (Sjá 8. gr. I. og II.).

Þó að lánardrottinn lýsi ekki kröfu sinni í þrotabú, hefir hann ekki fyrir það fyrirgert kröfunni á hendur protamanni sjálfum, heldur einungis rétti til greiðslu hennar af eignum þrotabúsins (HRD. II 233). Skuld, sem lýst hefir verið í þrotabú, fyrnist jafnan á 10 árum frá skiftalokum talið, 38. gr. l. 25/1929. Skiftameðferðin er að þessu leyti sett á bekk með dómi eða sátt. Ef kröfu hefir ekki verið lýst í bú, þá fyrnist hún auðvitað eftir reglum laga nr. 14/1905.

4. Fyrirmæli skiftalaganna um skiftafundi, tillögurétt og vald skuldheimtumanna gilda og (Sjá 9. gr. I.). Sömuleiðis um innheimtumann og aðstoðarmenn skiftaréttar, stjórn bús, um sölu á eignum bús o.s.frv. (Sjá 9. gr. III.).

25. gr.

Skiftalok.

Það, sem í 10. gr. A. og B. I. segir, á ekki við þrotabú. Skiftameðferð þrotabús getur annars lokið með ýmsum hætti:

A. Eftir 33. gr. gjþrl. Ef það verður bert meðan á gjaldþrotaskiftum stendur, að búið hrekkur ekki fyrir kostnaði við skiftin, þá skal þegar lúka skiftameðferð. Ef skiftaráðandi hefir tekið bú til skifta samkvæmt 2. tölul. l. gr. gjþrl., þá mun hann áður fullvissa sig um, að til sé eignir til að greiða skiftakostnað þann, sem á fellur í byrjun, svo sem auglýsingakostnað. Annars mun hann ekki hefjast handa. Þegar lánardrottinn krefst skifta samkvæmt 3. tölul. l. gr. s.l., þá verður hann, eins og aðrir, er aðfarar beiðast, að standa straum af skiftakostnaði, ef búið þrýtur þar, eins og líka segir berum orðum í 33. gr. gjþrl.

En af þessari ábyrgð skiftakrefjanda leiðir heimild sú, sem honum er veitt í 33. gr., til þess að leysa sig undan greiðslu skiftakostnaðar. Skiftabeidandi getur lýst því yfir og látið bóka það í skiftabók, að hann telji búið ekki hrökkva fyrir kostnaði við framhald skiftanna, og að hann vilji ekki greiða þann kostnað. Hann þarf enga sönnun að leiða að þessari ætlun sinni. Þá kallar skiftaráðandi saman skiftafund og grenslast eftir því, hvort nokkur annar skuldheimtumanna vilji greiða kostnaðinn. Ef enginn gengst undir það, þá getur hinn krafist þess, að skiftum verði hætt. Þó að skiftabeidandi geti með þessum hætti leyst sig undan kostnaðargreiðslu, þá hlýtur skiftum þó að verða haldið áfram, þrátt fyrir kröfu skiftabeidanda, ef skiftaráðandi telur búið alt að einu nægilegt til kostnaðargreiðslu. Hinsvegar virðist lítil ástæða til að kalla saman skiftafund til að spyrja aðra, hvort þeir vilji ábyrgjast skiftakostnað, ef þegar er sýnt, að búið hrekkur ekki fyrir honum.

B. Eftir 34. gr. gjþrl. Að liðnum innköllunarfresti til

skuldheimtumanna, má hvenær sem er, meðan á skiftunum stendur, selja búið í hendur skuldunaut til frjálsra umráða, ef hann sýnir skiftaráðanda skriflegt samþykki til þess frá öllum þeim skuldheimtumönnum, sem hafa gefið sig fram, eða kvittun fyrir því, að þeir hafi fengið greiðslu. Skiftaráðandi rannsakar ekki, hvort allir skuldheimtumenn sæti sömu kjörum, og reglur laga um nauðasamninga taka ekki til þessa. Eftir orðum 34. gr. þarfi einnig samþykki lánardrottna, sem eiga óvissar, eða skilorðsbundnar kröfur á hendur skuldunaut. Ástæðan til þess, að þeirra samþykki þarf líka, mun vera sú, að ef skiftum hefði verið haldið áfram, þá hefði þeir getað lagt kröfur sínar undir úrskurð skiftaráðanda og annaðhvort fengið greiðslu að tiltölu eða tekið frá fé til greiðslu samkvæmt 45. gr. skl. Í sambandi hér við má minna á fyrirsmáli 2. mgr. 5. gr. gjþrl. (Sjá 18. gr. II. A.).

C. Algengast er, að skiftum lúki með úthlutun upp í skuldirnar, sem á búinu hvíla, 35. gr. gjþrl. Fer um rannsökn skuldakrafna, undirbúning til úthlutunargerðar, úthlutun og skuldaröð, eins og lýst er í 10. gr. B. II. a. og c. Ef það kemur í ljós, að bú hrekkur fyrir skuldum, þá virðist mega fara að eins og lýst er í 10. gr. B. II. b. að framan, þannig auðvitað, að bú verður hér fengið skuldunaut í hendur, þegar skuldir hafa verið goldnar.

Þegar skiftum lýkur með úthlutunargerð, þá skal auglýsa eftir skiftalok í Lögbirtingablaði, að skiftum sé lokið, hvenær þau hafi byrjað, hve há hundraðstala af kröfum hafi verið greidd og hve háar upphæðir hafi eigi fengist greiddar, 37. gr. l. nr. 25/1929, sbr. reglugerð nr. 58 13. júní 1930.

D. Þá getur skiftum lokið með nauðasamningum samkvæmt 1. nr. 19 4. júní 1924. Til 1. júlí 1924 var þess enginn kostur að afstýra eða lúka gjaldprotameðferð með samþykki lánardrottna, nema þeir gildi allir jákvæði við því. Ákvæði 1. 19/1924, sem hér skifta máli, eru í 1. gr. og II., sbr. IV. kafla.

a. Nauðasamningur er eftir 1. gr. nsl. samningur gerður með atbeina skiftaréttar milli skuldunauts og lögmæltis meiri hluta lánardrottna hans um skuldagreiðslur, og bindur samningurinn einnig minnihluta lánardrottna eftir að skiftaréttur hefir staðfest hann. Undirskilja verður það hér, að áfrýja má staðfestingu nauðasamnings samkvæmt 50. gr. nsl., og getur staðfesting skiftaréttar því verið ónýtt í hestarétti, og fellur þar með öll samningagerð niður að því sinni.

Aðalástæðan fyrir því, að sá hefir víðast orðið háttur á í menningarlöndum, að meiri hluti lánardrottna hefir verið heimilað að gera þannig lagaða samninga, er sú, að venjulega er slíkt báðum aðiljum til hagnaðar: Lánardrottinnar fá oftast meira greitt en bú skuldunauts mundi geta borgað, ef skifta skyldi, og skuldunaut er það venjulega mikill hagr, að fá bú sitt til fullra umráða, enda meiri líkur til þess, að hann kunni að fá hjálp vandamanna og vina, ef hann fær samið við lánardrottna sína um eftirgjöf á kröfum sínum að nokkru leyti. Ef skiftum er haldið til þrautar, þá fara venjulega ekki lítil verðmæti til spillis, sem því bæði verður tjón lánardrottna og skuldunauts.

b. 1. Í 3. - 5. gr. nsl. segir um það, hverjum rétt sé að leita nauðasamninga eftir að bú hans hefir verið tekið til gjaldprotaskifta. Rétt þenna hafa ekki erfingjar, sem ekki hafa gengist undir ábyrgð á skuldum arfleifanda. Hins vegar tekur heimildin jafnt til félaga og stofnana sem til einstaklinga, þó að orða-

lag 3. gr. nsl. í upphafi eigi beinlínis einungis við einstaklinga. Löggjafanum þykir ekki rétt að hafa heimildina takmarkalausa, því að hann lítur svo á, að sumum mönnum sé ekki trúandi til að efna neina slíka samninga og að viðskiftalífínu sé hentast, að þeir verði gjaldþrota til þrautar, svo að menn blekkist síður á þeim. Enn aðrir hafa því aðeins heimild til að fá nauðasamning tekinn til meðferðar, að ákvæðinn hluti lánardrottna hafi veitt til þess samþykki. Þykir ekki rétt að meina þessum mönnum tilraunina, ef lánardrottnum þeirra er ekki vonlaust um að hún lánist.

Þeir, sem alveg er meinað að leita nauðasamninga, eru:

a. Þeir, sem hafa á síðustu 2 árum fyrir gjaldþrotaskiftin orðið sannir um brot þau, sem í 262. og 263. gr. hegningarlaganna greinir.

b. Þeir, sem ekki hafa, þegar þú þeirra var síðast tekið til gjaldþrotaskifta, haldið þær bækur, sem þeim var lögskýlt að halda, sbr. l. nr. 53/1911, eða ef bækur þær, sem þeir hafa haldið, hvort sem lögskýlt er að halda þær eða ekki, eru sviksamlega haldnar eða bókhaldið var í verulegri óreiðu að dómi skiftaréttar. Hér er átt við gjaldþrotameðferð þá, sem byrjuð er og skuldunautur hygst að binda enda á með nauðasamningum. Þótt maður hafi einhverju sinni fyrr orðið að hlíta gjaldþrotameðferð og bókhald hans hafi þá reynzt ófullnægjandi, þá getur hann allt að einu reynt nauðasamninga nú, ef bókhald hans er í lagi. Það er auðvitað skyldubrot, ef hann heldur ekki lögmæltar bækur eða heldur þær illa. En löggjafinn lætur það með réttu varða sömu viðurlögum, ef hann heldur bækur, sem honum er að vísu óskýlt að halda, en gerir það verulega illa eða sviksamlega. Slíkt bókhald er sem sé alveg eins fallið til þess að villa viðskiftamenn aðilja og ríkisvaldið.

c. Þeir, sem hafa farið brott úr lögsagnarumdæminu án leyfis skiftaréttar eða þverskallast við að láta honum í té alla þá fræðslu um fjárhag sinn, er hann má veita og honum er lögskýlt, sbr. 9. gr. gþrl. Eins og undir b. segir, er hér og átt við síðustu gjaldþrotameðferð á þúi aðilja, þá er nú stendur yfir, er hann leitar nauðasamninga.

Ef hafin hefir verið opinber rannsókn út af brotum, er varða við 262. og 263. gr. hgnl., þá biður samningameðferðin þar til aðili er sýknaður með dómi eða ákærvaldið hefir fallið frá málshöfðun, 4. gr. nsl. Eftir atvikum yrði stundum að biða eftir hestaréttardómi áður en nauðasamningum verður ráðið til lykta.

Samþykki lánardrottna til að fá frumvarp að nauðasamningi tekið til meðferðar, þurfa þeir, er komið hafa fram með slíkt frumvarp annaðhvort eftir upphaf gjaldþrotameðferðar eða ekki fyrir lengri tíma en 3 mánuðum fyrir hana, og frumvarp það hefir annaðhvort fallið við atkvæðagreiðslu eða skiftaréttur hefir sýnað því staðfestingar. Verður skuldunautur þá að sýna skriflegt samþykki frá fullum helmingi lánardrottna, bæði að tölu og kröfumagni, til þess að frumvarpið verði tekið til meðferðar, 5. gr. nsl. "Lánardrottinn" tekur hér vafalaust aðeins til atkvæðismanna og atkvæðiskrafna, sbr. l. og 10. - 14. gr. nsl. Ef atkvæðismenn væri t.d. 10, þyrfti 5 hið fæsta að samþykkja, að nauðasamningar yrði reyndir. Og ef atkvæðiskröfur væri 40000,00 kr., þá þyrfti lánardrottinn, er færi með atkvæði fyrir 20000,00 kr. hið minsta, að gjalda jákvæði við því. Ef annaðhvort brestur eða hvorttveggja, þá má skiftaréttur ekki leyfa tilraunina.

2. Að jafnaði er heppilegast, að frumvarp að nauða-

samningi komi sem fyrst fram, og sérstaklega ekki síðar en úti er frestur til kröfufýsinga, enda er þá sýnt, hverir verða muni lánardrottinn atkvæðisþeir um frumvarp að naubasamningi. Því segir í 3. gr. nsl., að skuldunautur skuli hafa komið með frumvarp sitt til skiftaréttar ekki síðar en viku eftir að kröfufýsingarfrestur er liðinn. Síðar fram komið frumvarp má þó taka til meðferðar, enda hafi úthlutun búans ekki farið fram, ef fullur helmingur atkvæðismanna, bæði að tölu og kröfumagn, samþykkja, enda fylgi frumvarpinu skriflegt samþykki þeirra, 3. gr. nsl.

3. Aðalefni frumvarps að naubasamningi hlýtur auðvitað að varða skuldagreiðslur. Því segir í 2. mgr. 3. gr. nsl., að í frumvarpi skuli greina, hvern hundradshluta af sammingskröfum, t.d. 25 %, aðili bjóðist til að greiða, hvenær það skuli verða, hvort hann hyggist að setja tryggingu, og þá hverja. Frumvarp má ekki taka til meðferðar, ef ekki er nægilega skýrt kveðið á um þessi efni. Loks kann skuldunautur að taka ýmislegt fleira fram, en lög-in telja ekki annað, er óhjákvæmilega þurfi að vera í frumvarpinu. Um breytingar á frumvarpi segir í 6. gr. nsl. Getur skuldunautur breytt frumvarpi sínu eða aukið við það, þar til það er borið upp til umræðu á skiftafundi. Vera má að skiftaréttur eða lánardrottinn bendi skuldunaut á nauðsyn breytingar eða geri ákveðnar breytingar að skilyrði fyrir því, að frumvarpið verði tekið til umræðu eða fyrir samþykki sínu. En eftir að frumvarp er borið upp á fundi til umræðu, getur skuldunautur ekki breytt eða aukið við frumvarpið nema eftir áskorun eins eða fleiri atkvæðismanna, sbr. 1. gr. nsl., eða samkvæmt leiðbeiningum skiftaréttar. Ástæða þessa er sú, að lánardrottinn eiga heimtingu á því, að tíminn sé ekki að öþörfu dreginn, og að þeir eigi að vísu að ganga um naubasammingskjörin. Hinsvegar væri óhentugt, ef skuldunaut væri fyrirmunar að gera breytingartillögur, ef skiftaréttur teldi það hentugt eða nauðsynlegt eða lánardrottinn óskabi þess.

c. Um meðferð frumvarps segir í 8. gr. nsl. og þar á eftir.

1. Þegar frumvarp að naubasamningi er komið til skiftaréttar, þá skal hann þegar athuga það, hvort frumvarpið sé tækt. Atriði þau, er talað er um í b. l. a, þarf hann ekki að rannsaka, nema hann hafi sérstaka ástæðu til. Þau atriðin, sem í b. l. b. og c. greinir, veit hann og sama er venjulega um þau skilyrði, sem í 5. gr. nsl. segir. Hitt, að samningur hafi þau ákvæði, sem í 2. mgr. 3. gr. l. - 3. segir, verður skiftaréttur altaf að athuga. Skiftarétti ber að leiðbeina aðilja, ef hann fer þess á leit eða skiftaréttur sér, að hann brestur þekkingu á því, er vera skal í frumvarpinu, sbr. 19. gr. nsl. Því getur skiftaréttur þurft að kalla skuldunaut fyrir sig áður en hann úrskurðar, hvort frumvarp skuli taka til meðferðar eða ekki. Og jafnan skal það gert áður en frumvarp er gert afturreka, 2. mgr. 7. gr. Að rannsókn þessari lokinni kveður skiftaréttur svo upp úrskurð sinn, þar sem hann annaðhvort telur frumvarpið tækt eða neitar að taka það. Synjunarúrskurð skal rökstyðja, og úrslit skal skiftaréttur þegar tilkynna aðilja. Þó að skiftaréttur hafi úrskurðað frumvarp ótækt, getur skuldunautur víst þegar komið með nýtt, því að ákvæði 5. gr. nsl. meina honum það ekki. En auk þess getur hann áfrýjað samkvæmt 4. kafla nsl.

2. Jafnskjótt sem skiftaréttur hefir úrskurðað frumvarp tækt, skal hann leggja það fram til sýnis lánardrottinum á

skrifstofu sinni og skal það liggja þar frammi að minsta kosti viku frá þeim degi, er framlagningin hefir verið auglýst, samkvæmt l. mgr. 7. gr. nsl. Þá skal skiftaréttur einnig auglýsa, að frumvarpið verði lagt fram á skiftafundi nánar tilteknum. Ef þess er kostur, á að leggja það fyrir fund þann, sem rannsakar fram komnar kröfur (37. gr. skl.). Þó verður þessu ef til vill ekki altaf við komið, enda má þá hafa til þess annan fund, svo og fresta umræðum frá einum fundi til annars, 8. gr. nsl. Böða skal til þeirra funda, sem skiftafunda. Á fundum er ætlast til að frumvarp verði rætt eftir því, sem þurfa þykir, enda ber skiftarétti einnig hér að leiðbeina öllum aðiljum eftir grundvallarreglunum í 10. gr. tilsk. 15. ágúst 1832. 19. gr. nsl. Skiftarétti ber að skýra frumvarpið eftir þörfum og föngum og yfirhöfuð að stýra allri málsmeðferð. Það er eðlilegt, að þeir, sem naubasamningur skiftir engu, hafi ekki umræðufrelsi um frumvarp að honum. Þar á móti mun skiftaréttur ekki eiga að meina neinum samningsmanni, sbr. l. gr. nsl., að gera áthugasemdir sínar um frumvarpið, þótt sá eigi ekki atkvæðisrétt um það.

3. Það er aðalreglan, að lánardrottinn yfir höfuð, sem fullnustu eiga að fá úr búinu og lýst hafa rétt kröfum sínum, hafi atkvæðisrétt um frumvarp að naubasamningi, sbr. 10. gr. sbr. 11. gr. nsl. Ekki er það skilyrði til atkvæðisréttar, að krafa sé fallin í gjalddaga, 2. mgr. 14. gr. nsl. Jafnvel þótt krafa sé ekki viðurkend, veitir hún atkvæðisrétt, ef henni hefir ekki verið mótmælt, 1. mgr. 14. gr. nsl. Svo getur einnast staðið á, að skuldunautur telur sig ekki geta sagt með vissu, hvort krafan sé rétt eða ekki, og þykir ekki rétt að swifta lánardrottinn atkvæðisrétti á meðan. En jafnskjótt sem einhver hefir mótmælt kröfu áður en frumvarp er samþykkt, þá skal fara með lánardrottinn eftir 13. gr. nsl. Getur þetta skift máli, ef þarf að fara eftir 16. gr. nsl., því að þá má vera, að færri verði atkvæðismenn síðara sinnið en greiða skal atkvæði. En þá mundi skiftaréttur þó víst skera úr því eftir 2. málsl. 13. gr., hvort aðili skyldi hafa atkvæðisrétt eða ekki.

Ef ágreiningur rís um kröfu, hvort sem hann er um tilvist hennar, sæti í skuldaröð, t.d., hvort hún sé forgangskrafa, eða tryggingu fyrir henni, t.d. um gildi veðréttar, þá hefir lánardrottinn ekki atkvæðisrétt að sinni. Verður þá látin fara fram atkvæðagreiðsla um frumvarpið. Ef hún sýnir það, að úrslitin hlyti að hafa orðið hin sömu, þó að eigandi deilukröfu hefði tekið þátt í atkvæðagreiðslu, þá er málinu þar með lokið, t.d. ef samt skyrti kröfumagn til samþykktar. En ef úrslit kynni að verða önnur, ef sá aðili tæki þátt í atkvæðagreiðslu, þá rannsakar skiftaréttur kröfuna og úrskurðar ágreininginn að því leyti, hvort kröfu skuli fylgja atkvæðisréttur og að hve miklu leyti, 13. gr. nsl.

Ef krafa er í útlendri mynt, verður að reikna hana til íslenskrar myntar eftir því gengi, sem var á úrskurðardegi. Það er auðvitað handahóf, hver dagur er hér lagður til grundvallar, en sá dagur virðist þó liggja næstur.

Vextir af kröfu áfallnir eftir upphaf gjaldþrotaskifta teljast ekki með, er kröfumagn er ákveðið, 12. gr. nsl.

Um frumvarp hafa ekki atkvæðisrétt:

a. Þeir, sem naubasamningur bindur ekki, en það eru:

1. Allir þeir, sem eru utan skuldaráðar. Þetta er að vísu ekki sagt alment í nsl. En fyrst og fremst leiðir það af eðli málsins. Í öðru lagi eru skuldaþjafnaðarmenn sérstaklega undanþegn-

ir í 5. tl. 12. gr. og ýmsir þeir, sem nauðasamningur tekur ekki til eftir 1. tl. 12. gr., eru utan skuldarabær, svo sem fjárnámshafar, handveðshafar o.fl. Það er ljóst, að eigandi hlutar í vörslum búis, leigutaki o.s.frv., verður ekki lakar settur. Hinsvegar má vera, að sérstaða aðilja nái ekki til allrar kröfu hans, t.d. ef skuldajafnaðarkrafan er hærri en krafa búisins, og hefir aðili þá atkvæðisrétt um mismuninn, sjá 5. tl. 12. gr. nsl.

2. Þeir, er hafa hlutbundinn rétt yfir eignum búisins til tryggingar kröfu sinni, að því leyti sem tryggingin telst nægileg til að greiða kröfuna. Ef svo reynist ekki, þá hefir aðili atkvæðisrétt að því leyti, 1. tl. 12. gr. Verður skiftaréttur að skera úr því, eftir atvikum að undangengnu mati dómkvaddra manna á tryggingunni. Sama er, ef menn skilur á um það, hvort aðili eigi nokkurn hlutbundinn rétt, t.d. um gildi veðsetningar. Ekki skiftir máli hér, hvar aðili lendir í skuldaröð. Sjálfsvörðsluveðhafi lausafjár er því ekki bundinn við nauðasamning, þó að hann komi fyrst í V. flokk skuldarabær. Hinsvegar tekur nauðasamningur auðvitað til löghaldshafa, því að hann missir rétt sinn vegna gjaldþrotsins.

3. Þeir, er forgangskröfur eiga á hendur búinu, 2. tl. 12. gr. Með því að vísað er bæði til 82. og 83. gr. skl. í 2. tl., þá verða forgangsmenn þeir, sem koma í IV. flokk skuldarabær ekki bundnir við nauðasamning. Samningsmenn verða þá þeir einir, er í VI. og VII. flokk koma.

Ef maður hefir afsalað sér hlutbundnum rétti, rétti til skuldajafnaðar eða forgangsrétti eftir upphaf gjaldþrotaskifta eða eftir að skuldunautur hefir skilað skiftarétti árangurslaust frumvarpi að nauðasamningi, þá fær hann samt ekki atkvæðisrétt. Ef svo væri, þá gæti menn auðið atkvæðamagn fyrir samning með ósæmlegu móti, öðrum skuldheimtumönnum til tjóns. Þar sem nefnt er, að maður afsali sér forgangsrétti o.s.frv. eftir að skuldunautur hefir árangurslaust skilað frumvarpi að nauðasamningi, þá er við það átt, að hann hafi ætlað að afstýra gjaldþrotaskiftunum með þeim hætti, en ekki tekizt.

b. Ennfremur eru ýmsir lánardrottnar sviftir atkvæðisrétti, þó að þeim sé enginn forgönguréttur veittur. Og eru þeir þessir:

1. Þeir, er gera kröfu til gjafa úr búi, 3. tl. 12. gr. Þessir menn fá venjulega ekkert úr gjaldþrotabúum, ef úthlutun fer fram. Þeir hafa því venjulega engin afskifti af búsmæðferð, og þykir því ekki heldur ástæða til þess að leyfa þeim íhlutunarrétt um hag annara skuldheimtumanna hér.

2. Maki skuldunauts, frændur hans að foðgatali eða niðja -forfeður og afkvæmi hans- tengdaforeldri og tengdabörn, unnusti eða unnusta hans, 4. tl. 12. gr. nsl. Þessir lánardrottnar eru taldir líklegir til að verða skuldunaut svo hliðhollir, að öðrum skuldheimtumönnum verði til tjóns.

3. Þeir, er fengið hafa kröfu fyrir framsal á þeim tíma, sem greint var í a. 3 næst að framan, nema aðili hafi eignast kröfu vegna skuldbindingar, er hann hefir tekið á sig fyrir þann tíma, 6. tl. 12. gr. Sem dæmi slíkrar skuldbindingar er nefnd ábyrgð, er lánardrottinn hefir greitt eftir upphaf skifta. Þá öðlast aðili ekki kröfuna fyrr, en honum hefir verið lögskýlt að greiða hana, og því verður hann ekki sviftur atkvæðisrétti. Ábyrgðarmaður gæti því aflað sér atkvæðisréttar með því að greiða kröfuna, og þar með fengið að hafa áhrif á samningsgerðina, er getur mjög skift hann máli, sbr. 23. og 24. gr. nsl. Aðrir sem kaupa kröfur á hendur

skuldunaut eftir áðurnefndan tíma, geti beint gert það í því skyni, að koma á nauðasamningum, óþarflega óhentugum öðrum skuldheimtumönnum.

4. Þeir, er hafa afsalað sér forgangsrétti o.s.frv. Sjá a. 3. að ofan.

5. Þeir, er skildagaðar kröfur eiga og skildagi er ekki fram kominn, 8. tl. 12. gr. Þessir menn eru sviftir atkvæðisrétti af því að ósýnt er, hvort þeir muni nokkru sinni fá nokkra kröfu á hendur búinu eða skuldunaut.

4. Um samþykkt nauðasamnings segir í 15. og 16. gr. nsl. Með því að meiri hluti lánardrottna bindur minni hlutann með samþykkt sinni á nauðasamningi, þá skal meiri hlutinn vera því stærri sem samningskjörin eru óhagstæðari. Meiri hlutinn skal vera í tvær áttir: Um tölu lánardrottna, þ.e. samningsmanna, og kröfumagn, sbr. 1. gr. nsl. Þó að t.d. af 20 samningsmönnum samþykki 14 frumvarp, og þar með sé nógu margir með eftir 1. tl. 15. gr. nsl., en atkvæðiskröfur eru 150 þús. kr., en einungis lánardrottinnar, sem með 80 þús. kr. fara, hafa greitt atkvæði með frumvarpi, þá hefir ekki fengið nægur atkvæðafjöldi til samþykktar því.

Til samþykktar frumvarpi að nauðasamningi þarf:

a. $\frac{2}{3}$ samningsmanna og $\frac{2}{3}$ kröfumagns (þ.e. upphæð atkvæðiskrafnafna), ef skuldheimtumabur býðst til að greiða 50 % af samningskröfum eða meira, þar með talin full greiðsla, en greiðslufrestur er til skilinn.

b. $\frac{3}{4}$ í báðar áttir, ef boðið er greiðsla á undir 50 % af samningskröfum, en þó meira en 20 %.

c. $\frac{5}{6}$ í báðar áttir, ef boðið er 20 % eða minna, 15. gr. nsl. Ef í hvoruga átt fæst meiri hluti í fyrstu atkvæðagreiðslu, er það frumvarp fallið. Það fer þá eftir 5. gr. nsl., hvort skuldunautur fær að leita nauðasamninga af nýju, meðan sú skiftameðferð stendur yfir. En ef nægur meiri hluti hefir fengið í aðra áttina, þá er frumvarpið ekki talið falla þá þegar. Skal skiftaréttur þá ákveða fund af nýju, er halda skal á næstu 14 dögum, og bera þar upp frumvarpið. Reynist nú nægt atkvæðamagn í báðar áttir, þá er frumvarpið samþykkt. Annars kostar er það fallið. Með því að sækja ekki fund eða greiða ekki atkvæði getur lánardrottinn orðið þess valdur, að frumvarp falli, því að engu skiftir, hver er orsökinn til þess, að atkvæðamagn fæst ekki nægilegt. Og lánardrottinn, sem ekki sækir eða látur sækja fund fyrir sig, getur ekki greitt atkvæði bréflega. Þó er meðtalið atkvæði þess, er greiddi atkvæði með frumvarpi á fyrra fundinum, þótt hann saki ekki síðari fundinn, nema hann hafi tjáð skiftarétti, að hann hafi vikið frá atkvæði sínu, 16. gr. nsl.

Atkvæðagreiðsla verður að vera opinber, því að skiftaréttur verður að geta þess, hverir greiða atkvæði og með hversu háa kröfu hver fari. Þetta hvorttveggja verður að skrá í skiftabók. Skiftaréttur skal leiðbeina aðiljum samkvæmt 19. gr. nsl. Vanræksla eða skortur í því efni virðist skifta líku máli sem í dómsmálum í héraði alment.

5. Ekki nægir samþykki lögmæltis meiri hluta lánardrottna til þess, að nauðasamningar bindi minni hlutann. Til þess þarf enn fremur staðfesting skiftaréttar. Áður en samningur verði staðfestur, á skiftaréttur að rannsaka eftir því, sem honum þykir þurfa, öll atriði, er máli skifta að lögum um gildi og staðfestingu samningsins. Hér til telst fyrst og fremst, hvort nokkur

svik eða undirmál muni vera í tafli, hvort hallað muni rétti manna um skör fram, t.d. með því að óþarflega lágt sé boðið o.s.frv. Í þessu skyni getur skiftaréttur stefnt fyrir sig mönnum, er upplýsingar kunna að geta gefið, að viðlögðum þingvitisbótum, með gestaréttarfyrrvara, spurt þá og eiðfest. Ef rannsóknar þarf í öðru lögsagnarumdæmi, stýrir héraðsdómari henni þar, 17. gr. nsl. Jafnvel þótt allir atkvæðismenn hafi sótt fund og greitt frumvarpi atkvæði, getur verið ástæða til að hafa uppi rannsókn eftir 17. gr. nsl. En óvandgerðara mun skiftarétti þá oftast verða. Ef allir samningsmenn hafa sótt fund, en þó ekki greitt allir atkvæði með frumvarpi, þá getur skiftaréttur þegar staðfest frumvarp, nema honum þyki þörf rannsóknar eftir 17. gr. En ef ekki hafa allir sótt fund -og skiftir hér aðeins máli síðari fundurinn eftir 16. gr. nsl.- þá skal skiftaréttur skora á þá með auglýsingu í Lögbirtingablaði að bera upp fyrir honum rökstudd mótmáli gegn frumvarpinu innan 14 daga frá birtingu auglýsingarinnar. Skiftaréttur má því ekki þenna tíma taka ákvörðun um staðfestingu samningsins. Ef engin mótmáli koma fram, þá má þegar að liðnum frestinum staðfesta samninginn. Annars boðar skiftaréttur til fundar af nýju með viku fyrirvara, nema hann þurfi sjálfur lengri frest vegna rannsóknar eftir 17.gr., og á þeim fundi verða svo andmælin gegn samningnum rædd, enda má vera, að ýmsir, sem hlýntir eru samningnum, vilji lýsa álitinu sínu, og skal þeim það heimilt. Að þeim umræðum loknum staðfestir skiftaréttur svo samning eða synjar samþykkið.

Samkvæmt 20. gr. nsl. skal synja samþykkið, ef

1. Það kemur í ljós eftir samþykkt hans að fyrirmæli 4. gr. nsl. standa í vegi. Ef þetta hefir komið í ljós eftir að meðferð hans hófst, þá hefir henni verið frestað eða hún hefir fallið niður sbr. 4. gr. i. f. Öll þau atvik, er í 1. 3. tl. 4. gr. segir, geta að höndum borið fyrst eftir samþykkt frumvarps, t.d. hafa afhafnir, sem verða við 262. eða 263. gr. hgnl. eða öreidda í bókhaldi fyrst komið upp í rannsókn samkvæmt 17. gr.

2. Í samningi eru fyrirmæli í óhag einhvers, er samningur bindur ekki, enda hafi samþykki þess ekki komið til (sbr. c. 3. að framan). Vitanlega á skiftaréttur að leiðbeina aðiljum um þetta áður en þeir samþykkja frumvarp, og ef þeir leiðrétta ekki, þá verður ekki annars kostur en að synja um samþykki. En ef skiftarétti hefði sést yfir slíkt, þá mundi honum rétt og skylt að taka málið upp aftur og kveðja til fundar til að gefa aðiljum kost á að laga þetta. Ef þeir reyndist ófáanlegir til þess, þá yrði að synja samþykkið.

3. Einhverjum samningsmanni hefir verið ívilnað í samningnum eða í sambandi við samningsgerðina án samþykkis allra atkvæðismanna, eða ef réttur einhvers samningsmanns er fyrir borð borinn án samþykkis hans. Sem dæmi má nefna, ef lánardrottinn hefir látið borga sér beint eða óbeint fyrir að samþykkja frumvarpið, jafnvel þótt hlutur hinna verði ekki lakari fyrir, t. d. ef þriðjimaður ábyrgist við hann eða greiðir honum hluta af kröfu hans til þess að fá hann til samþykkis frumvarpinu. Meiri hlutinn á ekki heldur að geta þvingað neinn til að sata verri kjörum að tiltölu en hinir samningsmenn gera, og því synjar skiftaréttur samþykkið, ef því er að skifta.

4. Skiftaráðanda þykir víst, að skuldunautur eða aðrir hafi gefið rangar skýrslur um veruleg atriði og átla má, að þær skýrslur hafi skift máli um ákvörðun lánardrottna, er þeir sam-

þyktu frumvarpið. Sem dæmi má nefna, að skuldunautur hefir sagt eignir sínar minni en þær voru til þess að fá lánardrottana til að samþykkja lægri greiðslur en þeir mundi hafa gert, ef þeir hefði fengið réttar skýrslur.

5. Ekki þykja samilegar líkur fyrir efndum samningsins. Þetta er álitamál. Skiftaréttur verður hér að fara eftir líkum, t.d. ef aðili hefir áður gert nauðasamning og ekki efnt hann, hvort ætla megi, að hagar aðilja breytist til batnaðar o.s.frv.

6. Einhver samningsmanna krefst þess og sýnt er, að samningurinn brýtur verulega bág við sameiginlega hagsmuni samningsmanna, svo sem ef skuldaruppgjöfin er að mun meiri eða gjaldfrestur að mun lengri en skuldunautur hefði þurft að fá, eða trygging er stórum minni en honum hefði verið unt að veita. Þetta kemur ekki til greina, ef samningur hefir hlotið einróma samþykki allra samningsmanna. Hinsvegar getur vel verið, að einhver samningsmanna, sem ekki átti atkvæði um samningsfrumvarp, krefjist synjunar af ástæðum þessum, og verður skiftaréttur þá eftir atvikum að taka kröfuna til greina.

Birta skal í Lögbirtinga-blaði, ef samningur hefir fallið eða ekki fengið staðfesting. Með rökstuddum úrskurði skal staðfesta nauðasamning eða synja staðfestingar, 2. og 3. mgr. 18. gr. Staðfestan nauðasamning skal skrá í skiftabók, og allir þeir, sem hafa greitt honum atkvæði, skulu þar undirrita hann, 27. gr. nsl. Staðfestingu skal birta í Lögbirtingablaði, og til firmaskrár, 28. gr. nsl.

6. Framkoma frumvarps að nauðasamningi, sem úrskurðað er tækt, heftir að vísu ekki skiftameðferðina, en það veldur því, að ekki má ráðstafa eignum búins svo, að í bága kæmi við rétt skuldunauts, ef samningar takast til hlítar og honum ætti því að afhenda búið. Því má ekki selja eignir búins frammar en nauðsynlegt kann að vera til greiðslu skulda, er samningur tekur ekki til, sjá 9. gr. nsl.

Ef frumvarp fellur á fundi, þá eru þeir, sem greiddu því atkvæði, ekki bundnir við það. Sama er um þá, er greitt hafa frumvarpi atkvæði, er skiftaréttur synjar staðfestingar. Samþykki hvers eins er í té látið með það fyrir augum, að samningar komist í-kring. Skuldunautur verður fyrst bundinn við tilboð sitt, þegar sá tími er liðinn, er honum er heimilt að breyta því eða auka við það. Þangað til virðist hann geta alveg tekið það aftur. Hann getur með breytingum þangað til í raun rétttri búið til alveg nýtt frumvarp, og þá ætti hann að geta tekið frumvarp sitt alveg aftur án þess að láta neitt í staðinn.

Lánardrottmar eru yfirleitt bundnir við atkvæði sitt með samningsfrumvarpi frá því að það var samþykkt og þar til kominn er úrskurður skiftaréttar um staðfestingu samnings. Þar á móti eru lánardrottmar ekki bundnir við atkvæði sín með frumvarpi, er þeir hafa greitt á fyrra fundi, þegar til síðari fundar eftir 16. gr. nsl. kemur.

d. Staðfestur nauðasamningur hefir ýmsar mikilsverðar verkanir. Og skal nú gerð nokkur grein fyrir þeim verkunum:

a. Fyrsta og merkasta atriðið er það, nauðasamningur leysir skuldunaut undan greiðslu þess hundradshluta hverrar samningskröfu, sem frá er skilinn í samningnum, bæði gagnvart lánardrottni sjálfum, ábyrgðarmönnum og öðrum, er annars hefði átt endurgjaldskröfu á hendur honum fyrir greiðslu skuldarinnar, 1. mgr. 24.

gr. nsl. Ef samningur er um 40 %, krafa er 1000, en ábyrgð er á henni, þá greiðir skuldunautur 400, en ábyrgðarmaður 600 án þess að hann eigi nokkra kröfu á hendur aðalskuldunaut fyrir það. Ef ábyrgðarmaður þar á móti borgar meira en 600 af kröfunni, þá á hann kröfu á aðalskuldunaut til endurgreiðslu þess, sem hann geldur fram yfir þá upphæð, sbr. 2. mgr. 24. gr. Ef skuldunautur og X hafa verið samskuldarar annar fyrir báða og báðir fyrir annan um 1000, þá ætti X líka kröfu á skuldunaut til greiðslu 400 af skuldinni, og fengi því ekkert, ef hann greiddi ekki nema 600.

Ef krafa er deilukrafa eða skildöguð, en skildagi ekki fram kominn, eða krafa er ekki viðurkennd, þá er skiftarétti skylt, ef kröfueigandi krefst þess, að binda staðfestingu því skilyrði, að fé verði lagt til hlíðar fyrir svo miklu af þeirri kröfu, er svarar til þess, er greitt er þegar eða greiða skal á næstu 6 mánuðum af öðrum samningskröfum, þó þannig að aldrei verði kostur þessara samningsmanna betri en annara um greiðslur samkvæmt naðasamningi. Ef krafa er deilukrafa, skal lánardrottinn þó hafa höfðað mál til viðurkenningar eða greiðslu kröfu sinnar innan 6 mánaða frá staðfestingu naðasamninga. Hér er vitanlega ekki sagt um fyrningu kröfunnar, heldur hitt, að skuldunaut er rétt að heimta tryggingarféð aftur, ef málssókn er ekki byrjuð - réttarstefna úttekin eða utanréttarstefna birt innan 6 mánaða - alveg eins og segir um tryggingarféð, ef skildagi er ekki fram kominn innan árs frá staðfestingu naðasamnings, sjá 2. mgr. 25. gr.

Nú efnir skuldunautur ekki naðasamning, t.d. geldur ekki á réttum tíma, latur veð ganga úr sér o.s.frv., og eru samningsmenn þó venjulega ekki leystir undan ákvæðum samningsins, 1. mgr. 26. gr. Eftir almennum samningareglum mundi lánardrottinn vera lausir við naðasamning, ef verulegar vanefndir ætti sér stað. Ef svo væri hér, þá mundi það valda miklum ójöfnuði. Þeir, er hefði fengið greitt réttilega, yrði þá af hinum hluta kröfu sinnar, sem eftir var gefinn, en sá sem ekki fengi þegar greiðslu, gæti heimað alla kröfuna, eins og hún var fyrir samninginn. Undantekning er gerð, ef skuldunautur verður gjaldþrota eða dánarþú hans sætir meðferð eftir 3. kap. skl. eða hann býður til naðasamnings af nýju áður en hann hefir að fullu efnt naðasamning. Þá geta samningsmenn heimað kröfur sínar með fullri upphæð, það sem ógreitt kann að vera, og sama gildir um þriðjamann, sbr. 2. mgr. 24. gr., er greitt hefir skuld fyrir skuldunaut, 2. mgr. 26. gr. Þetta ákvæði byggist á því, að misrétti mundi hér verða milli eldri og yngri lánardrottna, því að hinir eldri yrði að sæta tvöfaldri niðurfærslu eða margfaldri, ef þeir mætti aðeins heimta kröfu eins og hún er eftir niðurfærsluna.

Greiðsluskilmálar eru og að öðru leyti einn þáttur naðasamnings. Ef og að því leyti sem greiða ber þegar er samningur er staðfestur eða setja ber tryggingu, þá gætir skiftaréttur þess ex officio, að það verði gert áður en hann afhendir skuldunaut búið, 2. mgr. 27. gr.

Þótt lánardrottinn verði að sæta niðurfærslu á kröfum sínum á hendur skuldunaut, þá raskar það hvergi rétti hans til að heimta fulla greiðslu af öðrum, er krafa hvílir á, svo sem ábyrgðarmanni. Samsvarandi er um veð, er þriðjimaður hefir sett til tryggingar samningskröfu, sjá 23. gr. nsl. Það var nauðsynlegt að taka það fram, að lánardrottinn glatabi ekki rétti á hendur þriðjamanni, þótt hann samþykki naðasamning, því að annars mundu menn ekki þora að ganga að slíkum samningi fyrr en hæstaréttardómur væri fenginn

um það, að þeir glötuðu ekki rétti á hendur þriðjamaðmi fyrir þessa sök.

Eftir 29. gr. nsl. leysast sumir samningsmenn undan ákvæðum naðasamnings, ef það kemur í ljós, að samningur hefir komizt á fyrir sviksamlegt atferli, er skiftarétti hefir dulist og hann hefir því eigi synjað staðfestingar, enda sannist það innan 3 ára frá staðfestingu naðasamnings og hafi samningsmaður, sem laus vill vera, innan 3 ára og 6 mánaða fengið viðurkenningu skuldunauts um ógildi samnings eða höfðað mál í því skyni, 30. gr. nsl. Eftir þessu verður hver einstakur samningsmaður að heimta rétt sinn annaðhvort að fá viðurkenningu skuldunauts um ógildi samningsins eða dóm um það. Þeir samningsmenn, er ekki hafa tekið þátt í hinu sviksamlega atferli, svo og ábyrgðarmenn skuldunauts o.s.frv., eiga þá rétt til að heimta kröfur sínar með sama hætti sem þeir ætti, ef enginn naðasamningur hefði verið gerður. Atferli það, er leysir samningsmenn, er ekki eru sekir um það, frá naðasamningi, er talið í 1. - 3. tl. 29. gr., þannig:

1. Ef skuldunautur hefir sjálfur eða þriðjimaður með hans vitund, ívilnað samningsmanni eða heitið honum ívilnun fram yfir aðra, áður en samningagerð hófst eða á meðan hún stóð yfir, enda megi telja ívilnun hafa haft áhrif á samningsgerðina. Ef allir samningsmenn hafa fengið samsvarandi fríbindi, þá er það ekki ívilnun. Þeim, sem kunnugt var um ívilnun annara, verður ekki heldur unt að leysa sig undan samningnum, því að hann hefir ekki gert hann á röngum grundvelli.

2. Ef naðasamningur hefir komizt á fyrir óráðvandlegt atferli skuldunauts, svo sem vísvitandi rangar skýrslur um hag hans, undanskot fjár o.s.frv. Það er einsætt, að ef skuldunautur geti þrátt fyrir slíkt athæfi haldið naðasamningi að lánardrottnum sínum, þá veri þar í freisting fólgin til þess að losna við skuldir með því að verða fyrst gjaldþrota og bjóða síðan til naðasamninga eftir að eignunum hefir ef til vill verið undan skotið og hagirinn síðan sagður stórum óglæpilegri en hann er. Það er gert ráð fyrir því, að skiftaréttur geti verið dulinn þessa og hafi því staðfest samninginn.

3. Ef skuldunautur hefir í sambandi við gjaldþrotaskiftin gert sig sekan um atferli, er varðar refsingu eftir 262. og 263. gr. hgnl. eða hefir greint vísvitandi rangt frá um atriði, sem máli skifta í bókum þeim, er hann hefir haldið. Þetta tekur stundum til tilvikanna í 1. og 2., en ekki altaf, og því hefir þessi liður þýðingu. Ákvæði hans tekur jafnt til bóka, sem lögskýlt er að halda, sem annara bóka, er kunna að hafa verið haldnar.

b. Naðasamningur bindur alla þá, sem atkvæði eiga um frumvarp að honum, og þar að auki þá lánardrottina, sem að vísu eiga ekki atkvæðisrétt, en eru þó ekki utan skuldaraðar, hafa hlutbundinn tryggingarrétt eða forgangsrétt, sbr. 21. gr. nsl. sbr. 12. gr., með öðrum orðum: lánardrottina í VI. og VII. flokki skuldaraðar. Sjá a 1. - 3. Hinir, sem naðasamningur bindur ekki, skulu því fá sitt óskorað, og skiftaréttur má ekki afhenda skuldunaut búið fyrr en þeim hefir verið greitt eða trygging sett, nema samþykki þeirra sé til annars, sbr. 2. mgr. 27. gr. nsl. Þeir, sem eiga eindagabær kröfur, geta krafist greiðslu, en hinir tryggingar.

c. Þá segir í 22. gr. nsl., að naðasamningur hafi sömu verkanir sem dómssátt væri milli skuldunauts og samningsmanna, ef kröfur þeirra hafa verið viðurkendar í samningnum. Þetta mun

varla eiga að taka svo bókstaflega, að standa skuli berum orðum í sjálfum samningnum, að skuldunautur viðurkenni kröfu. Hitt virðist hljóta að nægja, að skuldunautur hafi lýst því yfir og það standi í skiftabók, að hann viðurkenni þá eða þá kröfu. Aftur er auðsætt, að nauðasamningur getur ekki verið ígildi venjulegrar dómssáttar um deilukröfur eða óviðurkendar kröfur. Lánardrottinn getur þar aðeins notið fyrirmæla samningsins um greiðslufrest, ef krafa hans er fallin í gjalddaga, hundradshluta, er greiða skal, o.s.frv., enda er hann að því leyti bundinn við samninginn. Samningurinn er samkvæmt 22. gr. nsl. aðfararhæfur, og getur því sá, er hefir viðurkenda eindagaða kröfu, látið fólgeta gera aðför samkvæmt honum. Og krafa, sem ekki er eindöguð, þegar samningur er staðfestur, verður ekki fyrr kraf en hún hefði annars orðið.

d. Loks skal selja skuldunaut bú hans í hendur, jafnskjótt sem hann hefir fullnægt þeim skyldum, sem í 27. gr. segir, þar á meðal greitt skiftakostnað og kostnað allan af samningagerð. Þegar skuldunautur hefir tekið við búi sínu, þá er hann fullráður yfir því, eins og ekkert hefði í skorist, með sama hætti sem hann mundi verið hafa, ef hann hefði gert réttarsátt um skuldir sínar og ef til vill sett nýja tryggingu fyrir þeim. Engin þau réttinda-spjöll, er gjaldprot kunna að hafa í för með sér, t.d. vöntun á embættisgengi, loka nú við hann.

B. G J A L D P R O T A M E D F E R Ð D Á N A R B Ú A.

26. gr.

I. Samkvæmt 31. gr. gjþrl. getur hver skuldheimtumanna heimtað gjaldprotaskifti og að farið verði jafnframt eftir ákvæðum gjaldprotaskiftalaganna "í dánarbúum, sem ekki hrökkva fyrir skuldum". Skírskotunin til 81. gr. skl. sýnir alveg ótvírætt, að hér er eingöngu átt við skuldafrágöngudánarbú, en ekki bú, sem farið er með eftir 4. kap. skl., enda geta ákvæði 31. gr. gjþrl. alls ekki átt við þau bú, því að lánardrottinn eiga þar aðgang að erfingjunum, og gæti því heimtað bú þeirra tekið til gjaldprotaskifta, en ekki dánarbúið sérstaklega.

Það er skilyrði, að búið "hrökkvi ekki fyrir skuldum". Því verður krafan ekki gerð með árangri fyrr en sýnt er, að eignir nemi ekki skuldum. En jafnskjótt sem það er sýnt, má gera kröfuna, og heimildin til þess hverfur ekki fyrr en úthlutunargerð hefir verið fullákveðin. "Hver skuldheimtumanna" getur gert kröfuna. Eftir því skiftir engu, hvers eðlis krafa hans á hendur búinu hefir verið né heldur, hvort hún er eindöguð eða ekki. Hinsvegar virðist kynlegt, ef skuldheimtumadur skyldi geta heimtað gjaldprotameðferð, þótt hún skifti hann engu máli, t.d. af því að hann á forgangskröfu, sem sýnilega verður að fullu greidd, hahn hefir nægt veð, skuldajafnaðarheimild o.s.frv. Ef til vill hefir lög-gjafinn viljað undanþiggja skiftarétt að úrskurða um þessi atriði, enda litið svo á, að aldrei gæti tjón hlotizt, þótt farið yrði með búið eftir gjaldprotalögunum. Því mun hæpið að leggja minna í orðin en þau beint segja. Skiftarétti er skylt að taka kröfuna til greina, ef skilyrðin eru fyrir hendi.

Þótt með bú sé farið samkvæmt 31. gr. gjþrl., þá er auðsætt, að öll fyrirmæli þeirra geta ekki átt við. Fyrirmæli 1.-10. gr. ná hér ekki til. Jafnvel auglýsing eftir 6. gr. virðist óþörf, því að enginn hefir heimild til að ráðstafa eignum búins, nema skiftaráðandi eða umboðsmenn hans. Og engin þeirra fyrirmála gjaldþrotalaganna, er miðast við skuldunaut, svo sem upphaf 11. gr., fyrirmæli 13. gr. um hann, 14. og 15. gr., eiga við hér. Aðalkosturinn við gjaldþrotameðferðina er sá, að þá má beita riftingarreglum gjþrl. Krafa um gjaldþrotameðferð mun því traudlega koma, nema talið sé, að rifta megi einhverjum ráðstöfunum hins látna, skuldheimtumönnum til hagnaðar.

Þegar bú er tekið til gjaldþrotameðferðar eftir 31. gr. gjþrl., þá skal reikna fresti þá, er getur um í 19., 20., 23., 25. og 26. gr. frá þeim tíma, er búið var tekið til skiftameðferðar. Frest eftir 3. og 4. málsg. 27. gr. mun og eiga að telja á sama veg. Að sjálfsgöðu væri fráleitt, að miða fresti þessa við framkomu kröfu um gjaldþrotameðferð eftir 31. gr., því að þá mundi ýmsar ráðstafanir verða óriftandi, sem öll skilyrði væri annars til að rifta. Eðlilegast væri að miða fresti þessa við andlát skuldunauts.

Skiftameðferð verður að telja byrjaða, þegar skiftaréttur úrskurðar að taka búið til meðferðar, eða ef enginn úrskurður er upp kveðinn, þá þegar aðgerðir skiftaréttar hefjast.

Búsmeðferðin fer annars eins og um skuldafrágöngu- dánarbú og protabú segir hér að framan.

II. Þá segir í 31. gr. gjþrl. um gjaldþrotameðferð búa, er skift er opinberum skiftum milli þess hjóna, sem lífs er á ábyrgist skuldir, og erfingja þess, sem látið er. Mun hér hentast að greina milli þess hvort fjárlag hjónanna hefir farið eftir eldri skipuninni eða eftir 1. 20/1923.

A. Í 56. gr. skl. er gert ráð fyrir því, að búi, sem skift er opinberum skiftum milli maka, sem ábyrgist skuldir, og erfingja hins látna, kunni að vera skift sem protabúi. Og samkvæmt 31. gr. gjþrl. getur einnig hver skuldheimtumanna krafist þeirrar meðferðar, ef svo er ástatt um það hjóna, sem í hlut á, að krefjast mætti gjaldþrotameðferðar á búi þess eftir gjaldþrotalögunum. Nær þetta fyrirmæli venjulega einungis til þeirra búa, þar sem bóndi skiftir með erfingjum látinnar konu sinnar, því að kona ábyrgist sjaldan skuldir félagsbúsins, nema hún hafi setið í óskiftu búi.

1. Skilyrðin eru þau, að einhver skuldheimtumanna krefjist gjaldþrotaskifta, og að svo sé ástatt sem í 2. og 3. tölul. 1. gr. gjþrl. segir, að hann eigi lögvarða kröfu, að prot maka sé sönnuð, að hann sé strokinn o.s.frv. Vitanlega getur maki einnig látið taka búið til skifta eftir 1. tölul. 1. gr. gjþrl., þó að ekki sé það sagt í 31. gr. gjþrl.

2. Ekki virðist vera ætlast til þess, að fara megi eftir 5. kap. skl., ef þíum þessum er skift eftir gjaldþrotareglum. Mun vera gert ráð fyrir því, að gjaldþrotameðferð útiloki meðferð eftir 5. kap. En skifti eftir 5. kap. skl. eru eingöngu vegna maka og erfingja hins látna. Skifti eftir 31. gr. gjþrl. eru þar á móti einvörðungu vegna lánardrottna maka. Það er í raun og veru ekki hugsanrangt, að skifti eftir hvorumtveggja ákvæðum færi fram samtímis, enda mundi geta orðið maka bagalegt, ef þess væri enginn kostur. Maki, er ákveðið hefði að staðfesta ráð sitt, yrði þá t.d. að fresta því, þar til skiftum eftir 31. gr. gjþrl. væri lokið.

bignum, er maka, er sat í óskiftu búi, hlotnast meðan gjaldþrota-skiftin standa yfir, gæti hann ekki haldið utan skifta við erfingja hins látna, af því að þau skifti eru enn ekki byrjuð og óvíst, hvenær þau geti byrjað. Hitt mun heldur vera, að máki geti, enda þótt skifti eftir 31. gr. á búi hans standi yfir, einnig skift eða að minsta kosti byrjað skifti með erfingjum hins látna. Oft mundi þau skifti að vísu leiða til þess, að erfingjar fengi ekkert, því að búið hrykki ekki fyrir skuldum, en ekki þyrfti þó þessi niðurstaða alltaf að verða, því að aðilja gæti hafa áskotnast eignir, sem ekki koma til gjaldþrotaskifta. Sannleikurinn er sá, að búi hins látna má vel taka til skifta eftir 5. kap. skl., um leið og búi hins er skift gjaldþrotaskiftum.

3. Samkvæmt 31. gr. gjþrl. á að miða riftingarfresti eftir 19., 20., 22., 25., og 26. gr. s.l. við upphaf skifta. Og er með því átt við upphaf skifta eftir 5. kap. skl., því að gert er ráð fyrir, að þau skifti hafi byrjað áður en gjaldþrotameðferð hófst. Máki hefir búræð þar til gjaldþrotaskifti hefjast, og því ætti að miða við upphaf gjaldþrotaskifta eftir 31. gr. Regla 31. gr. veldur því, að ráðstafanir maka á tímabilinu milli skiftaupphafs eftir 5. kap. skl. og upphafs gjaldþrotaskiftanna verða óriftanlegar.

B. Ef fjárlag hjóna hefir farið eftir hinni nýju skipan, þá ábyrgjast bæði hjónin venjulega nokkuð af skuldunum, sbr. 12. og 26. gr. 1. 20/1923. Hér geta því lánardrottinnar hins látna krafizt gjaldþrotaskifta á búi þess eftir 31. gr. gjþrl. Og á búi hins geta lánardrottinnar þess einnig heimtað gjaldþrotaskifti eftir 2. og 3. tölul. 1. gr. s.l. og víst eftir 31. gr., ef skifti eftir 5. kap. skl. skl. eru byrjuð. En annars yrði að skifta búi maka eftir 5. kap. skl.. Hér kemur því glögt dæmi þess, að búi annars sé skift eftir gjaldþrotareglum og hins eftir 5. kap. skl. Fresti eftir 19., 20., 22., 25. og 26. gr. gjþrl. verður enn að miða við upphaf skifta, ef gjaldþrotaskifti hefjast eftir 31. gr. gjþrl. Annars verða skifti að fara með svipuðum hætti sem segir í 14. gr. I. 1. að framan.

III. FLOKKUR. SKIFTI BÚA MILLI HJÓNA.

27. gr.

I. Þegar hjón slíta fjárfélagi eftir V. þætti laga nr. 3 3. jan. 1900 eða eftir VI. kafla 1. nr. 20/1923, skilja að börði og sæng eða slíta hjúskap sínum, þá verður oft að skifta búi þeirra. Þau geta skift því sjálf, ef skilyrði eru til þess, sbr. 4., 5., 7. - 9. gr. skl. analogice. Og vera má, að því sé skift gjaldþrota-skiftum, sbr. 31. gr. gjþrl. eða að annað sé þegar orðið gjaldþrota, sbr. 2. tl. 39. gr. 1. 20/1923, eða bæði. Þá fara skiftin eftir reglunum um gjaldþrotaskifti. Einungis athugast, að riftingarfrestir eftir 19., 20., 22., 25., 26. og 3. og 4. málsg. 27. gr. gjþrl. miðast við skiftaupphaf, ef gjaldþrotaskifti fara fram samkvæmt 31. gr. gjþrl.

Þegar lýsa skal skiftameðferð á búi, er skift er opinberum skiftum milli hjóna, verður nú að greina á milli þess, hvort fjármál hjónanna hafa farið eftir hinni eldri skipun, eða eftir 1. 20/1923.

II. Þegar hjón , er við eldra skipulagið búa, skifta búi sínu, hvort sem fjárskilnað skal gera eftir V. þætti 1. nr. 3/1900, hjón skilja að borði og sæng eða fullum lögskilnaði, þá fara opinber skifti eftir 6. kap. skl.

1. Skiftin eru lánardrottnum alment óviðkomandi, enda halda þeir skuldunaut sínum þrátt fyrir skiftin, sbr. 68. og 69. gr. skl. Því er ekki heldur nauðsynlegt, að innköllun til skuldheimtumanna sé gefin út. Því ræður bóndi venjulega, en konan getur þó krafist þess, að innköllun sé gefin út, ef hún ber ábyrgð á skuldum að einhverju leyti, sbr. 67. og 69. gr.

Innköllun fer eftir 2. gr. 1. 19/1924, og hafa þeir lánardrottinn fyrir gert kröfu sinni, er ekki hafa gefið sig fram áður en frestur er liðinn. Skuldheimtumenn geta annars án tillits til skiftanna gengið að skuldunaut sínum, sbr. 68. gr. skl. Skiftaréttur úrskurðar ekki kröfur þeirra og greiðir þær ekki, með því að hann hefir ekki búið í umsjá sinni. Lánardrottnum er einungis um að gera, að það hjónanna, sem ekki ábyrgist skuldir, fái ekki of mikið af eignum búans. Og konan tekur enga skuldaábyrgð á sig, þó að hún taki við því, sem henni er fengið við skiftin, 67. gr. sbr. 60. gr. skl. En heimta má það af henni eftir riftingarreglum gjaldprotalaganna. En skilyrði er þá, að bóndi hafi verið kominn í þrot fyrir afhendinguna eða hafi komist það vegna hennar. Ef því rétt eru talðar eignir og skuldir og konan fær ekki meira en svo, að bóndi haldi nógu eftir fyrir skuldum, þá stóðar skuldheimtumönnum hans ekki að sækja hana til að skila aftur því, sem hún tók við. Og þótt rangar tölur sé á eignum og skuldum, þá verður konan ekki heldur dæmd til að skila neinu, nema sannað sé, að bóndi hafi ekki átt fyrir skuldum, þegar skiftum lauk.

2. Tilætlunin er að ákveða eignir og skuldir búans og skifta því milli hjónanna. Bóndi heldur búinu venjulega í umsjá sinni, sbr. 63. gr. skl., en skrifa skal það upp og virða með venjulegum hætti. Er hvoru um sig vitanlega skylt að gefa réttar skýrslur eftir fongum um eignir búans. Um skuldirnar veit bóndi venjulega meira en konan, enda verður farið eftir skýrslu hans um þær, nema kona rengi eða fyrirsvarsaður hennar, sbr. 65. gr. skl. Henni er það áriðandi, að eignir komi allar fram og verði rétt virtar, og að skuldir sé ekki sagðar meiri en þær eru. Svifta má það hjóna búsföræði, sem með búið fer, ef hætta er á því, að það fari illa með fjármuni búans, t.d. sólundi þeim, gefi þá o.s.frv. og setja góðan mann til að stýra búinu, og fer um það eins og segir í 57. gr. skl. Ef bóndi hefir fargað eignum búans eftir að hann skildi við konu sína að borði og sæng eða að fullu, eða heimtir inn skuldir þess, þá ber honum að gera skiftaráðanda grein fyrir því, 66. gr. skl. Hvort hjóna getur heimtað sér sinn hlut af búinu eftir virðingu, hvort sem fasteign er eða lausafé. Ef þau verða ekki á sátt, gengur það fyrir, sem komið hefir með hlut í búið. Ella skal hlutkesti ráða. Það, sem ekki er lagt hjónum út, skal selja á uppboði, nema þau komi sér saman um að ráðstafa því öðruvísi, 64. gr. skl.

Ef hjón skifta sjálf, þá heldur maðurinn búráðum. Hann getur ekki gefið út innköllun til lánardrottna sinna, enda eru skiftin þeim óviðkomandi. Réttur hjóna til að fá muni eftir virðingu og sala á eignum búans verður að fara eftir analogiu skl. Hjón geta víst borið ágreiningsefni sín undir skiftaráðanda, eins og erfingjar eftir 75. gr. skl.

III. Ef fjármál hjóna fara eftir 1. 20/1923, þá fara bæði skifti til fjárskilnaðar, sbr. VI. kafla 1. 20/1923, og skifti vegna skilnaðar að borði og sæng eða fulls lagaskilnaðar eftir VII. kafla þeirra og 6. kap. skl., sbr. 43. gr. og 2. mgr. 47. gr. 1. 20/1923. Að því leyti sem félagsbúi eftir 1. 3/1900 kynni jafnframt að vera með hjónum, þá hlýtur að fara með skifti á því alveg eftir 6. kap. skl.

1. Skifti þessi varða lánardrottna ekki fremur en skifti samkvæmt 6. kap. skl. Þeir geta haldið sér að skuldunaut sínum, hvort hjóna sem skuld ábyrgist eða þótt bæði sé. Má yfirhöfuð vísa til þess, er segir í II. 1. hér á undan. Þess er gætandi, að kona ábyrgist hér að nokkru ein og að nokkru með manni sínum skuldir sínar og þeirra beggja. Þess vegna er altaf skylt að gefa út innköllun til lánardrottna þeirra beggja, ef hún krefst þess, sbr. 69. gr. skl. sbr. 67. gr. skl. Ennfremur er sá munur á, að fyrir-máli 67. gr. sbr. 60. gr. skl. um endurheimt fjár úr hendi konu gildir hér ekki. Um þetta er ný regla í 60. gr. 1. 20/1923. Ef annað hjóna hefir við skiftin gefið eftir nokkuð af sínum hluta í hjúskapareign sinni eða hins, þá geta skuldheimtumenn þess gengið að hinu hjónanna, að sama skapi sem það hefir fengið fé fram yfir hluta sinn í hjúskapareignum, ef það er ekki alveg vafalaust, að það hjóna, sem gaf eftir fé sitt, hafi haft nægilega fjármuni, þegar úthlutun fór fram, til þess að fullnægja þáverandi skuldheimtumönnum sínum. Hér skiftir öllu máli, að aðili eigi nóg fyrir skuldum að lokinni úthlutun til maka síns, og verður að skilja orðin: "þegar úthlutun fer fram" eins og þar stæði: "að úthlutun lokinni". Áður en til endurheimtu kemur, verður sá, er kröfu gerir þar um, að sanna að það hjóna, er afhenti hinu eignir sínar, geti nú ekki staðið í skilum, þetta getur hann sannað með árangurslausri aðför, eða kyrrsetningu. Síðan getur hann haldið sér að því hjónanna, er við eignum tók, að svo miklu leyti, sem það hefir við of miklu tekið, og verður það dæmt til endurgreiðslu að því leyti, nema það sanni, að hitt hafi allt um það átt þá fyrir skuldum. Svo getur endurheimtandi gert það hjóna, er afhenti of mikið, gjaldþrota og krafizt riftingar eftir 1. málsg. 27. gr. gjþrl., og fer þá um sönnunarbyrðina eittir þeirri grein.

2. Hvort um sig heldur umráðum yfir hjúskapareign sinni, nema það sé swift þeim eftir 2. lið 63. gr. sbr. 57. gr. skl., 43. gr. og 2. mgr. 47. gr. 1. 20/1923. En það verður að gera skiftarétti reikningsskil. Hvoru um sig er skylt að gefa réttar skýrslur um allar eignir sínar, einnig séreign, ef nauðsynlegt er að taka hana undir skiftin, sbr. 2. mgr. 47. gr. Er báðum nauðsynlegt, að rétt sé sagt til eigna hvors og skulda. Þegar sýnt er, hverjar sé skuldir beggja og hvors um sig, þá skal hvoru fengið svo mikið af hjúskapareign þess, er nægi til fullnustu allra skuldbindinga, sem á því hvíldu, þegar krafa um slit á fjárfélagi kom fram, sbr. 40. gr. 1. 20/1923, þegar þau skildu að borði og sæng eða skildu lögskilnaði, þar á meðal til hluta þess af sameiginlegum skuldbindingum þeirra, ef sérstakir munir hafa ekki verið teknir frá til greiðslu þeirra samkvæmt 57. gr., 2. mgr. 47. gr. Það virðist eðlilegast, að fyrst sé tekið frá til greiðslu samskulda hjónanna, enda getur hvort þeirra krafizt þess eftir 57. gr., og síðan hvoru úthlutað fé af hjúskapareign til greiðslu sérskulda sinna samkvæmt 2. mgr. 48. gr. Áður en skift er því, sem þá kynni að vera afgangs af hjúskapareignum, er hvoru hjóna heimilt að taka af "óskiftu" muni, sem ábeins eru ætlaðir því til notkunar, enda sé verð þeirra

ekki óhæfilega hátt, borið saman við efnahag hjónanna, 50. gr. 1. 20/1923. Venjulega munu slíkir munir verða í hjúskapareign þess hjónanna, sem þeir eru ætlaðir, t.d. föt, skrautgripir, sumar bækur, smíðatól o.s.frv., en þetta þarf þó ekki að vera. Og mun því "óskiftu" í 50. gr. merkja óskifta hjúskapareign beggja hjónanna, og mætti vera, að annað tæki grip úr hjúskapareign hins eftir 50. gr. Annars gildir 64. gr. skl. um úthlutun meðal hjónanna. Þegar tekið hefir verið frá fyrir skuldum og eftir 50. gr., þá á að leggja hjúskapareignirnar saman og skifta þeim í tvo jafna hluta milli hjónanna, 49. gr. 1. 20/1923. Þó getur annað átt kröfur á hitt samkvæmt 51. - 54. gr. 1. 20/1923, er greiða skuli eftir að skuldir annara lánardrottna hafa greiddar verið eða fé ætlað í því skyni.

Vitanlega má og skifta þessum búum eftir gjaldþrotareglum bæði eftir kröfu hjóna eða skuldheimtumanns eftir 31. gr. gjþrl. Það getur borið við, að búi annars hjónanna sé skift eftir gjaldþrotareglum, sbr. 39. gr. 1. 20/1923, en hins eftir reglum VII. kafla 1. 1923 og 6. kap. skl. Þarf þá að kanna hjúskapareign beggja og reikna síðan, hversu mikið þrotabúið fái þaðan. Sbr. 14. gr. I. 1. að framan.

IV. FLOKKUR. SKIFTI ANNARA FÉLAGSBÚA OG SKIFTI EFTIR STOFNANIR.

28. gr.

Hér undir koma bú félaga, svo sem hlutafélaga, samvinnufélaga, félaga með breytilegri félagatölu, enda beri félagar ekki ábyrgð skulda, bú ábyrgra félaga með sérstakri félagseign o.s.frv. og stofnana, svo sem sparisjóða. Um þessi bú segir svo í 90. gr. skl., að um skifti á þeim fari sem um opinber skifti á dánarbúum með þeim breytingum, sem leiða af eðli þeirra. Þegar félög þessi eða stofnanir verða gjaldþrota, þá er þeim skift eftir reglum 3. sbr. 8. kap. skl. og gjaldþrotalögunum, enda fer skiftaréttur þá altaf með skifti. Þegar félagsslit eða niðurlagning stofnunar skal verða, þá má fela skiftarétti skifti, og verður hér um þau skifti rætt. Oftast stendur skiftaréttur fyrir þeim, en þó er lögmalt heimild til handa sumum félögum til þess að fela öðrum skiftin, og verða þau þó talin opinber. Um slit félaga verður yfirleitt að vísa til félagaréttar, að undanteknum fæsinum athugasemdam.

A. Er skiftaréttur stendur fyrir skiftum. Ef eigi eru ábyrgir félagar, þá hlýtur skiftameðferð að fara eftir 3. kap. skl., eftir atvikum sbr. við 8. kap. En ef ábyrgir félagar eru, þá ætti að fara eftir 4. kap. skl. Ef þegar er byrjuð skiftameðferð eftir 90. gr. skl., þá getur skuldheimtumaður heimtað gjaldþrotameðferð samkvæmt 31. gr. gjþrl.

B. Þau félög, er heimilt er að fela öðrum en skiftaráðanda opinber skifti, eru, eins og fyrr var sagt (2. gr. II. 2.), samvinnufélög, hlutafélög og vatnafélög.

a. Ef skiftanefnd fer með skifti á búi vatnafélags, þá fer um vald honnar sem skiftaforstjóra án dómsvalds, 1. 15/1923 113. gr. 1. Má því alment vísa til 15. gr. að framan. Eftir 3. lið

113. gr. skal yfirleitt fara eftir ákvæðum skiftalöganna. Þó að jafna eigi því af skuldum, sem félagseignir hrökkva ekki til að greiða, á félagi að réttri tiltölu við félagsgjöld hvers um sig, þá ber eflaust að fara eftir 3. kap. skl. Ef eignir félags hrökkva ekki fyrir skuldum, þá er vafasamt, hvort raða skuli skuldum eftir 8. kap. skl. og greiða svo fyrst forgangskröfur og veðkröfur. Þetta mun eiga að gera. Því, sem þá verður ógreitt, verður svo jafnað á félagsmenn að tiltölu við félagsgjöld. Það, sem þá kemur inn, mun svo eiga að greiða fyrst þeim, er forgangskröfur eiga og eigi hafa þegar fengið fulla greiðslu og síðan öðrum. Ef eigi hefir fengið alt hjá öllum félagsmönnum, þá verða skuldir ekki að öllu goldnar, og er þá eðlilegast, að þeir lánardrottinnar, sem tapað hefði með venjulegri gjaldprotameðferð, geri það einnig hér. Þess vegna virðist einsætt, að hafa þessa meðferð.

b. Með því að störf margra hlutafélaga eru sundurleitt og margbrotin og oft yrði stórtjón að því að slita þeim í svipan, þá eru félagsslit oft látin standa lengi yfir. Störfum, er byrjað hefir verið á, er haldið áfram, eignir félags eru ekki þegar seldar, heldur beðið eftir betri söluhorfum o.s.frv. Kunnáttumenn þarf til að fara með störf félags og ef til vill menn, sem einvörðungu eða aðallega geta gefið sig við því. Því er sú leið valin, að gefa félögum rétt til að láta skilanefnd annast félagsslit. Skilanefnd hefir fyrst og fremst samskonar störf að rækja sem félagsstjórn hafði. Hún á því að gera reikninga félags ár hvert, meðan hún stýrir félagi, sbr. 40. gr. 1. 77/1921, hún á að gefa út innköllun til skuldheimtumanna félagsins, og fer um hana eftir 2. gr. nsl. enda hefir hún sömu verkun sem innköllun gefin út af skiftarétti, 1. mgr. 41. gr. 1. 77/1921. Ágreining um skuldakröfur og um skiftingu félagseigna má bera undir skiftarétt, 4. mgr. sömu gr. Er ætlandi, að allan ágreining megi bera undir skiftaráðanda, eins og eftir 75. gr. skl. Um meðferðina annars hljóta reglur 3. kap. skl. að gilda, eftir atvikum sbr. við 8. kap. Skilanefnd ber að gæta þess, að greiða hluthöfum ekkert úr félagsbúinu fyrr en skuldheimtumenn hafa fengið sitt eða tryggingu setta, enda bera hvorirtveggja ábyrgð eftir 6. mgr. 26. gr. 1. 77/1921, ef greitt er til hluthafa meira en svo, að hitt nægi til fullnustu lánardrottnum. Eigi má skilanefnd heldur greiða hluthöfum fyrr en fullnaðarreikningar hennar hafa verið samþykktir á hluthafafundi, 3. mgr. 41. gr. 1. 1921.

c. Um meðferð skilanefndar á samvinnufélagsbúi gilda að miklu leyti sömu reglur sem um hlutafélög, enda voru fyrirmæli samvinnufélaganna um þessi efni tekin að miklu úr frumvarpinu til hlutafélagalaganna. Skilanefnd hefir hér samskonar hlutverk sem stjórn félagsins hafði, svo sem reikningsskil, félagafundi o.s.frv. Þó er ekkert bann eða viðurlög við greiðslu af eignum félags til félagsmanna áður en skuldheimtumenn fá sitt, og er það mikil vöntun í samvinnufélagalögin. Yfirleitt eiga skifti þessi að fara eftir skiftalögunum, eftir því sem segir í 2. mgr. 33. gr. 1. nr. 36/1921. En það segir ekkert um það, hverja af meðferðum skiftalaganna skuli hafa. En varla er um að villast nema tvær: Annaðhvort á að fara eftir reglunum um skuldafrágöngugudánarbu eða skuldaviðgöngugudánarbu, 3. sbr. 8. kap. eða 4. kap. skl. Þar sem félagar ábyrgjast ekki sameiginlega, sbr. 2. tl. 3. gr. 1. 30/1921, virðist tvímálalaust eiga að fara eftir 3. kap. skl. En nú ábyrgjast félagsmenn venjulega sameiginlega skuldir félagsins. Því virðist munu eiga að fara þar.

með skiftin eftir 4. kap. skl. Þetta kann þó að orka tvímælis. En þess ber hér vel að gæta, að sérhver félagsmanni á heimtingu á því, að eignum félagsins sé varið fyrst af öllu til að greiða skuldir þess. Og það verður að telja skyldu skilanefndar að gæta þess stranglega.

Sérstök, lögmælt skilanefnd fer með protabú síldareinkasölnunnar samkvæmt l. nr. 21/1932.

III. Þ Á T T U R.

N A U Ð A S A M N I N G A R Á N G J A L D Þ R O T A S K I F T A.

29. gr.

I. Heimild til handa þeim, sem hefir orðið að sata gjaldprotameðferð á búi sínu, til að leita nauðasamninga, væri ekki nægileg. Oft er enn meiri hagur að því, að geta leitað nauðasamninga áður en til gjaldprotameðferðar komi, því að þá má verða, að henni verði slveg afstýrt, og þar með losni skuldunautur við það tjón og þá röskun á högum sínum, sem æfinlega eru samfara gjaldprotameðferð. Þess vegna er nú víðast einnig heimilað að leita nauðasamninga án þess að til gjaldprotameðferðar hafi áður komið. Svo er og gert hér, og eru fyrirmælin um það í III. kafla nsl. Að mörgu leyti hefir nægt að vísa til reglna II. kafla, en af því að hér er ekki byrjuð gjaldprotameðferð, eins og eftir II. kafla, þá hefir þurft að setja ýms ákvæði í III. kafla, sem ekki hefir verið þörf á í II. kafla, svo sem sum ákvæði 3l. og 33. gr., 35. - 42. gr. o.fl.

II. 1. Það er almennt regla, að hver sá, sem ekki hygst geta staðið í skilum við lánardrottna sína, getur leitað nauðasamninga, sbr. upphaf 3l. gr. nsl. Þetta nær og til félaga og stofnana. Undanteknr eru:

A. Skilyrðislaust þeir, sem getur í 4. gr. nsl., sjá 1. mgr. 32. gr. 1. tl. 4. gr. verður hér auðvitað að skilja þannig, að þrotin hafi komizt upp 2 árum áður en hann leitaði nauðasamninga, sbr. 47. gr. nsl. 2. og 3. tl. miðast við síðasta gjaldprot aðilja. Ef maður fer úr lögsagnarumdæmi eftir að hann hefir leitað nauðasamninga eftir III. kafla nsl., þá fer um það eftir 2. og 4. tl. 33. gr.

B. Stundum er skuldunaut að vísu ekki meinað með öllu að leita nauðasamninga, en heimild hans til þess er skilyrðum bundin:

a. Ef skuldunautur hefir borið fram frumvarp að nauðasamningi á síðustu 12 mánuðum, er annaðhvort hefir fallið eða verið synjað staðfestingar, þá má skiftaráðandi ekki taka frumvarp hans til meðferðar, ef átla má eftir efni frumvarpsins að dæma, að úrslitin hljóti að verða hin sömu, 2. mgr. 32. gr. nsl. Hér stöðva ekki meðmæli samkvæmt 8. tl. 3l. gr., því að þau eru ekki trygging fyrir nægum meiri hluta lánardrottna og því síður fyrir staðfestingu samnings. Skiftaráðandi skal rannsaka líkurnar með þeim hætti, sem honum þykir best henta.

b. Ef gjaldprotameðferð á búi skuldunauts hefir lokið svo fyrir missirni eða skemmri tíma, að bú hans hefir ekki verið fengið

honum til frjáls forræðis, eða hann hefir gert nauðasamning fyrir 12 mánuðum og eigi efnt hann, þá má ekki leita nauðasamninga af nýju, nema samþykki og yfirlýsing samkvæmt 5. gr. komi til, 3. mgr. 32. gr. nsl. Ástæðan er sú, að alls ólíklegt þykir, að skuldunautur muni nú fremur en áður geta staðið í skilum, nema fullur helm-ingur atkvæðismanna sýni traust sitt á honum samkvæmt 5. gr. nsl.

2. Beiðni skuldunauts um það, að leitað verði nauðasamninga, má auðvitað ekki taka til greina, ef svo er farið um hann sem í 4. gr. nsl. segir, eða 2. og 3. mgr. 32. gr. og þar nefnt skilyrði vantar. Ennfremur eru talin í 2. - 6. tl. 33. gr. tilvik, þar sem bannað er að taka beiðni til meðferðar. Þessi tilvik eru:

1. Ef skuldunautur veitir skiftarétti ekki nauðsynlega fræðslu um hagi sína eða brýtur fyrirfalli hans samkvæmt 36. gr. nsl. um meðferð á búi sínu. Vera má, að auðséð sé þegar er beiðni kemur, að upplýsingar vanti, sbr. 1. - 5. tl. 31. gr. Ef aðili bætir ekki úr þeim skorti, þá hlýtur sú að verða afleiðingin, að ekki verður byrjað á samningatilaunum. Sama er og, ef skuldunautur lætur ekki í té alt það, er í 6. - 9. tl. 31. gr. segir, þó að það sé ekki berum orðum sagt í nsl. Um óhlýðni við skipanir skiftaréttar samkvæmt 36. gr. nsl. verður venjulega fyrst að tefla eftir að samningatilaunir eru byrjaðar, en hugsanlegt er þó, að skiftaréttur gefi þegar fyrirskipanir, er aðili tjáir sig ófusan að fara eftir.

2. Ef ekki verður komist að samilega áreiðanlegri niðurstöðu um efnahag skuldunauts. Etlast er til, að skiftaréttur kynni sér þegar skýrslur þar, er aðili á að láta fylgja beiðni sinni, og ef hann lætur skiftarétti ekki í té eftir áskorun hans nauðsynlegar leiðréttingar eða viðbótarskýrslur, þá verður ekkert af samningatilaunum.

3. Ef skuldunautur fer svo úr lögsagnarumdæminu, að ekki verði náð nógu skjótlega til hans, að dómi skiftaréttar. Oftast vantar þá upplýsingar, sem skuldunautur ætti að veita, og yrði þá ekki beiðni hans tekin til meðferðar samkvæmt 2. Tíðast mundi þetta bera við eftir að samningatilaunir væri byrjaðar. Ef skiftaréttur hefir gefið aðilja brottfararleyfi, þá yrði hann fyrst vítaverður, ef hann kemi ekki eftir boði skiftaréttar að forfallalaus, sbr. 41. gr.

4. Ef víst má telja, að óhjákvæmilegt verði að synja samningi staðfestingar, enda breyti skuldunautur honum ekki í það horf, sem skiftaréttur telur nauðsyn til bera. Er auðsætt, að skiftaréttur á að tjá aðilja, hvaða gallar sé á, og hjálpa honum til að leiðrétta þá með sama hætti sem um leiðbeiningar gildir annars, sbr. 1. mgr. 33. gr. nsl.

5. Ef skuldunautur ívilnar einstökum samningsmönnum, meðan á samningatilaunum stendur. Þetta kemur eftir eðli sínu venjulega fyrst fram eftir að tilraunir eru byrjaðar. En ef það reyndist svo þegar í stað, að skuldunautur hefði þegar gerzt sekur um ívilnanir áður en hann skilaði skiftarétti beiðni sinni, þá væri það refsivert eftir 47. gr. nsl., og mundi fyrirgirða samningatilaunir eftir 1. tl. 4. gr.

3. Skuldunautur afhendi skiftarétti þeim, er með búi hans skyldi fara, ef það væri til skiftameðferðar tekið, skriflega beiðni um það, að hann geri ráðstafanir til samningatilauna, 1. mgr. 31. gr. nsl. Munnleg beiðni nægir ekki. Það er embættisskylda skiftaréttar að athuga beiðni aðilja og leita samninga, ef skilyrði eru

fyrir hendi, eins og að taka bú til skiftameðferðar. Beiðninni eiga að fylgja greinargerð um orsakir þessarar ráðstöfunar aðilja, efnahagsreikningur hans, skrá yfir eignir hans og skuldunauta og skuldaupphæðir, skrá um bækur hans, drengskaparyfirlýsing um, að skýrslur þessar sé gefnar eftir beztu vitund, frumvarp að naðasamningi sama efnis sem í 3. gr. nsl. segir, meðmæli frá að minsta kosti 1/4 væntanlegra samningsmanna, bæði að tölu og kröfumagni, og loks 50 - 200 kr., eftir ákvæðum skiftaréttar, til greiðslu kostnaðar af samningatilraunum, 1. - 9. tl. 31. gr.

4. Skiftaréttur skal þegar skrá athugasemd í skiftabók um beiðni og geta fylgiskjala með henni, og greina dag og stund, er beiðnin kom á skrifstofu skiftaréttar, 1. mgr. 33. gr. Þetta er varlegast að gera vegna fyrirmála 34., 35., 36. og 47. gr. Skiftaréttur rannsakar og eftir þörfum samkvæmt 17. gr. nsl. öll þau atriði, er máli skifta um það, hvort beiðni skuli taká til greina eða ekki, og leiðbeinir aðilja eftir þörfum. Síðan kveður skiftaréttur upp rökstuddan úrskurð um það, hvort beiðni skuli taka til greina eða ekki. Synjunarúrskurð skal þegar tilkynna skuldunaut. Samningatilraunir skal telja byrjaðar, ef beiðni er tekin til greina, frá þeirri stundu, er hún kom til skiftaréttar, 34. gr. nsl. Frá þeirri stundu hefjast verkenir þar af naðasamningatilraunum, er nú skal lýsa.

III. Þegar naðasamningatilraunir fara fram í sambandi við gjaldprotaskifti, þá eru verkanir tilraunanna í því fólgnar, að skiftameðferð er að miklu leyti frestað. Hér kemur þar á mótí svipað ástand því, sem verður þegar bú manns er tekið til skifta, og lýsir það sér með ýmsum hætti:

1. Á athafnafrelsi skuldunauts eru hömlur lagðar með ákvæðum 36. gr. nsl.

a. Frá því að beiðni hans kom til skiftaráðanda og þar til samningagerð er lokið er skuldunaut bannað að greiða nokkrum af væntanlegum samningsmönnum skuldir hans, eindagaðar eða óeindagaðar, né veita neinum samningsmanni ívilnanir, t.d. veð, fram yfir hina, 1. mgr. 36. gr. Þetta ákvæði er naðsynlegt til þess að fyrirbyggja það, að einum skuldheimtumanni verði vilnað í, því að það er forsenda fyrir allri samningagerð, að allir samningsmenn sæti samsvarandi kjörum, sbr. 29. og 48. gr. nsl. Brot skuldunauts á þessu ákvæði varðar refsingu eftir 47. gr. nsl. Naðasamningar falla niður, og ráðstöfunin verður vafalaust ógild, ef bú skuldunauts verður tekið til gjaldprotaskifta, eftir reglum 19., 20. eða 23. gr. gjþrl.

b. Skuldunautur fer að vísu með bú sitt og heldur áfram atvinnurekstri sínum meðan á samningatilraunum stendur, en skiftaréttur eða umsjármaður hans hefir eftirlit með meðferð skuldunauts á eignum sínum, 2. mgr. 36. gr. Hér eru verkanir samningatilrauna ekki svo víðtækar sem verkanir gjaldprotaskifta. En skuldunaut eru þó allþröng takmörk sett um ráðstöfun eigna sinna. Veðsetning er honum alveg bönnuð. Fasteignir og skrásett skip sín má hann ekki selja, leigjané láta af hendi með öðrum hætti. Aðrar eignir sínar má hann af hendi láta -og þá einnig veðsetja- ef afhendingin verður talin til venjulegra ráðstafana í atvinnurekstri hans. Tilætlunin er, að aðili megi halda áfram atvinnu sinni og að honum verði sem minst atvinnuspjöll að samningatilraunum. En ef þar verða árangurslausar, þá er líklegt, að aðili verði að fram-selja bú sitt til gjaldprotaskifta, og þess vegna er naðsynlegt

áð. leggja þessar hömlur á athafnaðreisi hans. Eftir þessu er aðilja rétt að halda áfram verzlun sinni, selja vörur úr búð sinni og gera venjuleg vörukaup. Einnig er aðilja heimilt að stofna nýjar skuldir vegna atvinnu sinnar og heimilismauðsynja, en alls engin önnur lán er honum heimilt að taka. Skiftaréttur eða umboðsmaður hans, sbr. 2. mgr. 36. gr., skal gæta þess, að skuldunautur fari ekki framur en nú var sagt.

Ráðstafanir þær, sem skuldunaut eru bannaðar samkvæmt 3. mgr. 36. gr. nsl. (í textanum er 2. prentvilla) eru ógildar, nema ákvörðun um samningagerð hafi ekki verið birt, sbr. 37. gr., og kaupnaut hafi þar að auki, án þess að honum megi um kenna, verið ókunnugt um hana. Ráðstöfun má því rifta og heimta aftur það, sem af hendi var látið, ef ráðstöfun fór fram eftir birtingu, en annars því aðeins, að sönnuð sé mala fides kaupnauts eða að hann hefði átt að vita um samningagerð. Ennfremur hætta samningatilraunir, ef skuldunautur brýtur fyrirmæli skiftaréttar eða umboðsmanns hans um meðferð búsins, 2. tl. 33. gr. nsl.

Um ógildi skuldagreiðslna segir ekki í 4. gr. 36. gr. En það leiðir af 47. gr. nsl., að lánardrottinn verður að skila aftur greiðslu, ef hann er mala fide, og ef skuldunautur verður gjaldþrota upp úr samningatilraunum, þá hlýtur að mega rifta eftir 19. gr. eða 23. gr. gjbrl.

c. Eftir 47. gr. nsl. skal skuldunautur sæta refsingu eftir 262. eða 263. gr. hgnl., ef hann hefir í frammí nokkra þá athöfn, er þar greinir, eftir að hann var tekinn að hyggja á nauðasamninga eða meðan á samningatilraunum stendur. Þetta fyrirmæli er hér nálega jafnaðsynlegt sem samsvarandi fyrirmæli aðfl. 38. gr. og nefndra greina hgnl. eru um aðför og gjaldþrotaskifti, því að sá, sem nauðasamninga ætlar að leita, getur haft alveg eins mikla freistingu til að skjóta fé undan og ívilna einstökum lánardrottnum, gefa gjafir o.s.frv., og sá, er veit yfir sér vofa gjaldþrot eða aðför.

2. Um hag skuldheimtumanna flestra skiftir það allmiklu máli, ef ákveðið er að leita nauðasamninga. Þeir lánardrottnar, sem ekki eru við nauðasamning bundnir (sjá 25. gr. D. c. 3., sbr. 1. mgr. 40. gr. nsl.), geta eftir sem áður gengið að honum og látið taka bú hans til gjaldþrotameðferðar, 4. mgr. 35. gr. Því er hverjum þeim, er nauðasamninga leitar til þess að afstýra gjaldþrota-skiftum, nauðsyn að gera forgangskröfumönnum og ýmsum veðhöfum sínum full skil, svo að þeir ónóti ekki samningatilraunir og láti alt að einu taka bú hans til gjaldþrotameðferðar. Þeim lánardrottnum hans, sem bundnir eru við nauðasamninga, er þar á móti bæði meinað að kyrrsetja fjármuni skuldunauts- þar á móti er þeim ekki meinað að kyrrsetja sjálfan hann- eða gera aðför hjá honum. Með því að engum samningsmanni má borga skuld, svo að enginn sáti betri kjörum en aðrir, þá væri alveg fráleitt að leyfa einstökum lánardrottnum að gera aðför eftir að samningatilraunir byrja. Aðför, sem gerð er fyrir þann tíma, heldur þar á móti gildi sínu, og lánardrottinn hefir þá fengið aðfararveð, og nauðasamningur bindur hann ekki. Ekki er samningsmanni heldur leyft að krefjast gjaldþrota-skifta á búi skuldunauts frá því að samningatilraunir hófust og þar til atkvæðagreiðslu er frumvarp er lokið, nema hann hafi til þess samþykki atkvæðismanna, er fara með nægilegt atkvæðamagn til að fella nauðasamning, 2. mgr. 35. gr. Ef svo er, þá fellur samningagerð niður, og gjaldþrotameðferð hefst, enda mundi hafa verið

gagnslaust að halda henni áfram á sama grundvelli, því að frumvarpið mundi þá falla. Þá getur skuldunautur ef til vill reynt samningatilraunir af nýju sbr. 5. gr. nsl. Þar á móti má ekki aðför gera, þó að samningsmenn leyfði með sama hætti, því að með því móti yrði misskift milli lánardrottna, en heimild til þess hefir meiri hlutinn ekki. Eftir að samningur er samþykktur og þar til skiftaréttur hefir úrskurðað um staðfestingu hans, verður þú aðilja alls ekki tekið til gjaldprotameðferðar eftir 2. mgr. 35. gr. Þar á móti gæti það orðið eftir 4. mgr. 36. gr.

IV. Um meðferð málsins fer þannig:

1. Jafnskjótt sem ákvæðið hefir verið að taka beiðni til greina, skal leggja hana fram, ásamt fylgiskjölum, á skrifstofu skiftaréttar til sýnis lánardrottnum, 5. mgr. 37. gr. nsl. Einnig skal birta 3 sinnum auglýsingu í Lögbirtingablaði um það, að samningatilraunir sé byrjaðar, og skal einnig ókeypis þinglýsa henni á varnarþingi skuldunauts og á varnarþingi fasteigna og skipa hans skrásettra, 1. mgr. 37. gr. Í auglýsingu skal einnig skora á alla samningsmenn, er kröfur áttu á hendur skuldunaut við upphaf nauðasamninga, að lýsa þeim fyrir skiftarétti innan 4 vikna frá síðustu birtingu auglýsingar, 1. mgr. 37. gr. Loks skal í sömu auglýsingu boða til fundar til að ræða og ef til vill greiða atkvæði um frumvarp að nauðasamningi, 3. mgr. 37. gr. Ennfremur skal skiftaréttur tilkynna öllum væntanlegum samningsmönnum framkomu frumvarps að nauðasamningum, 4. mgr. 37. gr.

2. Samningsmenn hafa ekki fyrirgert kröfu sinni, þó að þeir lýsi henni ekki innan 4 vikna, 2. mgr. 37. gr. En þá hafa þeir ekki rétt til að taka þátt í meðferð frumvarpsins, nema kröfulýsing sé komin til skiftaréttar að minsta kosti viku fyrir þann fund, er atkvæðagreiðsla skal byrja, sbr. 4. mgr. 43. gr. Þetta ákvæði er sett til þess að skiftaréttur geti nægilega snemma fengið glögt yfirlit yfir hag skuldunauts og til þess að samningatilraunin geti orðið lokið svo fljótt sem auðið er. Jafnt eindagaðar sem óeindagaðar kröfur koma til greina, 2. mgr. 43. gr. nsl. Er hér sama ástæða til þessa sem í gjaldprotaskiftum. Ennfremur verður að meta til peningaverðs kröfur um annað en peninga, ef það er nauðsynlegt til að koma á jöfnuði milli skulðheimtumanna, sem oftast er, 3. mgr. 43. gr., og er enn sama ástæða hér til sem í gjaldprotaskiftum. Samsvarandi fyrirmæli er og í 42. gr. nsl. sem í 20. gr. gjbrl. um gagnkröfur og skuldajafnað, enda eru skuldajafnaðarmenn elgi heldur bundnir við nauðasamning framfar en eftir 21. gr. sbr. 5. tl. 12. gr. nsl.

3. Skuldunautur getur afturkallað frumvarp sitt, þar til skiftaréttur hefir lýst yfir, að atkvæðagreiðsla um það skuli fara fram. Afturköllun skal birta og þinglesa samkvæmt 1. mgr. 37. gr. nsl., 1. mgr. 38. gr. Frumvarp er því ekki skobað sem bindandi tilboð væri fyrr en svo langt er komið, að samningsmönnum er boðið til atkvæðagreiðslu um það. Einnig getur skuldunautur gert breytingar á frumvarpi og viðauka við það með sama hætti sem í 6. gr. nsl. segir. Væður skiftaréttur þá að skera úr því, hvort frumvarpið, þannig breytt, fullnægi skilyrðum til þess, að samningatilraunir megi halda áfram, 2. mgr. 38. gr. Ef samningar hætta þá, þer eflaust að auglýsa það, eins og afturköllun. Venjulega munu breytingar vera gerðar eftir tillögu einhvers skulðheimtumans eða skiftaréttar, því að helst er ætlandi, að þeir telji breytinga þörf.

4. Að kröfulýsingarfesti libnum semur skiftaréttur skrá yfir framkomnar kröfur og lánardrottna, með athugasemdir eftir

pörfum, svo sem, hvort krafa sé viðurkend, skildöguð o.s.frv. Einnig skal gera skrá yfir eignir og skuldir skuldunauts, ef skrá samkvæmt 3. tl. 3l. gr. er ekki fullnægjandi. Skjöl þau, sem segir í 3l. gr., breytingartillögur eða viðauka, sbr. 2. mgr. 38. gr. nsl., kröfúlýsingar, og skrá yfir eignir og skuldir, skal svo leggja fram á skrifstofu skiftaréttar.

5. Ekki síðar en 14 dögum eftir kröfúlýsingarfrest skal halda fund með skuldunaut og samningsmönnum, þann er auglýstur var samkvæmt 3. mgr. 37. gr. Ef til vill þarf ekki að halda fleiri fundi, en annars kostar verður að boða til fundar af nýju, og ræður skiftaréttur því. Umræður og tillöguréttur, atkvæðisréttur og atkvæðagreiðsla fæðeins og um nauðasamninga eftir II. kafla, sjá 1. og 4. mgr. 43. gr. Athuga skal einungis, að þeir einir lánardrottinnar, sem kröfur hafa fengið á hendur skuldunaut fyrir upphaf nauðasamninga, hafa atkvæðisrétt. Er það regla, er samsvarar reglu gjaldprotalaganna um þá, sem kröfur geta gert í gjaldprotabú.

6. Skiftarétti er skylt að leiðbeina bæði skuldunaut og lánardrottnum um alt, er nauðasamninga varðar. Einnig skal rannsaka allt það, er að nauðasamningi lýtur, eftir 17. gr. nsl. Sjá 1. mgr. 44. gr. En auk þess hefir þótt rétt að setja í 4l. gr. nsl. fyllri ákvæði um skyldu skuldunauts og lánardrottna til að veita upplýsingar en í 17. gr. segir, vegna þess, að samhliða ákvæðum 17. gr. gilda reglur gjaldprotalaganna og skiftalaganna, en hér er það ekki. Skuldunaut er, samkvæmt 4l. gr. nsl., skylt að sækja fundi að forfallalausum og að veita bæði skiftarétti og lánardrottnum sínum á fundi allar þær upplýsingar, sem hann má og máli skifta. Ef skuldunautur bregst þeirri skyldu sinni, þá falla samningatillraunir niður, og skal birta þá ákvörðun eins og segir í 1. mgr. 38. gr. nsl. En auk þess er einstökum lánardrottnum skylt að svara spurningum skiftaréttar og annara lánardrottna um skifti hans við skuldunaut. Ef lánardrottinn bregst þeirri skyldu, þá getur skiftaréttur úrskurðað hann frá atkvæðisrétti um frumvarpið. Þessi viðurlög geta einungis komið niður á atkvæðismönnum. En á öllum lánardrottnum, sem gefa eiga upplýsingar eftir 4. mgr. 4l. gr. getur niðurlagsákvæði mgr. komið. Samkvæmt henni varðar það við 147. eða 149. gr. alm. hegnl., ef hann segir vísvitandi eða gálauslega rangt frá eða neitar að svara. Það er auðsætt, að vægari greininni, 149. gr., muni eiga að beita, ef lánardrottinn svarar ekki spurningum. Þar til má væntanlega telja, ef lánardrottinn kemur ekki fyrir skiftarétt þótt honum hafi verið löglega stefnt.

7. Skiftarétti er heimilt að taka sér aðstoðarmann eða menn við rannsókn á búinu og eftirlit, á kostnað skuldunauts, og ákveður skiftaréttur þóknun fyrir þá aðstoð, 40. gr., sbr. og 2. mgr. 36. gr. Um aðstoðarmenn skiftaréttar hér fer með svipuðum hætti og um aðstoðarmenn eftir 32. gr. skl.

8. Samningatillraunir falla niður, ef svo reynist sem í 1. - 6. tl. 33. gr. nsl. segir. Eins og fyrr segir, koma þar nefnd atvik ef til vill ekki fram eða komast ekki upp fyrr en samningagerð er byrjuð, og verður þá afleiðingin sú, að samningagerð hættir. Sama er, ef skuldunautur sækir ekki fund að forfallalausum eða sendir ekki mann í stað sinn, þótt unt hefði verið, 2. mgr. 4l. gr. Svo fellur og samningagerð niður, ef skuldunautur afturkallar frumvarp sitt, 38. gr. nsl., eða bú hans er tekið til gjaldprotaskifta eftir 2. mgr. 35. gr. eða 4. mgr. 36. gr. nsl.

V. Um staðfesting skiftaréttar á nauðasamningi og nauðsyn

hennar fer eftir sömu reglum sem áður er lýst (sjá 25. gr. D.o. 5.). Synja skal staðfestingar, samkvæmt 44. gr. nsl., ef það kemur í ljós eftir samþykkt frumvarpsins, að fyrirmáli 32. gr. nsl., eitt eða fleiri, standa henni í vegi. Úr því að ekki má taka beiðni til greina, ef svo er farið sem í 32. gr. segir, og úr því að þá falla samningar niður, ef þeir hafa verið byrjaðir, þá er líka auðskilið, að ekki megi staðfesta samning, ef annmarkarnir koma í ljós eftir samþykkt frumvarpsins. Einnig er bannað að staðfesta naðasamning, ef svo er farið sem segir í 2. - 6. tl. 20. gr. nsl.

Um skrásetning naðasamnings í skiftabók, undirskrift lánardrottna, auglýsing og tilkynning um synjun og staðfestingu naðasamnings eftir III. kafla skal fara eftir 28. gr. nsl., 45. gr. s.l. Eftir 37. gr. l. 25/1929 skal auglýsa niðurstöðu naðasamninga sem niðurstöðu gjaldprotaskifta. Sbr. og reglug. nr. 58 13. júní 1930.

VI. Um verkanir naðasamnings fer eftir 21.-26. sbr. 43. gr., 46. gr. nsl. Hér er einungis athugandi, að samningsmenn eru þeir, sem öðlast hafa kröfur á hendur skuldunaut áður en samningatilaunir byrja, sbr. 34. gr. nsl. og að einnig þeir, sem alls ekki hafa lýst kröfum sínum, verða bundnir við naðasamning, sbr. 2. mgr. 37. gr. Í 2. mgr. 46. gr. eru fyrirmáli, sem eiga að stuðla að því, að eigendur forgangskröfu geti óhræddari veitt aðilja gjaldfrest og þar með stutt óbeinlínis að því, að naðasamningur komist á, með því að hann heldur forgangsrétti sínum, enda þó hann væri annars glataður, þar til einum mánuði eftir lok naðasamninga. Skiftir ekki máli, hver lok þeirra verða, hvort samningatilaunir falla niður, frumvarp er afturkallað, það fellur eða er synjað staðfestingar eða er staðfest.

Í 48. gr. nsl. eru fyrirmáli um það, hvenær samningsmenn leysast frá naðasamningi eftir II. kafla laganna. Það er bæði, ef svo er farið sem í 1. og 2. tl. 29. gr. segir og einnig ef skuldunautur reynist sekur eftir 47. gr. nsl. Því aðeins verður samningsmaður laus, að atterli það, sem talið er í nefndum lagagreinum, sannist eigi síðar en 3 árum eftir staðfestingu naðasamnings. Það er ekki skilyrði, að sá er riftir, hafi sannað þetta. Nóg er, ef það hefir sannast, hvort sem það var í opinberri rannsókn eða einkamáli. Það virðast ekki efi á, að fara skuli einnig eftir 30. gr. um frestinn til að leysa sig undan samningi, þó að það sé ekki berum orðum sagt í lögnum.

VII. Um áfrýjun á ákvörðunum skiftaréttar um málefni þau, sem segir í II. og III. kafla nsl., eru sameiginlegar reglur í IV. kafla laganna. Meginstefnan í þessum reglum er sú, að áfrýjun verði sem mest flýtt, svo að skifti eða samningagerð tefjist sem allra minst vegna hennar. Er aðferðin höfð svo einföld og óbrotin, sem "Kære" er í Danmörk og Noregi.

1. Aðalreglan er, að hverri ákvörðun skiftaréttar samkvæmt l. 19/1924 má skjóta til hæstaréttar, sbr. 3. mgr. 50. gr. nsl. sbr. 1. mgr. Undantekning er gerð um úrskurði, þar sem beiðni skuldunauts samkvæmt 3. og 31. gr. nsl. er tekin til greina, l. mgr. 50. gr. nsl. Það þykir ekki ástæða til að leyfa neinum lánardrottanna að tefja eða koma í veg fyrir það að byrjað verði á naðasamningum.

2. Aðalreglan er það og, að hver maður getur áfrýjað ályktunum skiftaréttar, ef hún varðar hag hans að lögum, 3. mgr. 50. gr. nsl. Undantekning frá þessari reglu er það, að skuldunautur einn getur áfrýjað úrskurði skiftaréttar, þar sem synjað er að taka beiðni samkvæmt 3. og 31. gr. til greina, þar sem ákveðið er, að

samningatilaunir skuli falla niður eða naubasamningi er synjað staðfestingar, 2. mgr. 50. gr. nsl. Löggjafinn telur málið vonlaust, ef skuldunautur, sem vitanlega hefir fyrst og fremst hag af samningnum, vill ekki áfrýja.

3. Áfrýjunarfrestur er vika frá uppkvaðningu úrskurðar eða lokum dómsathafnar. Úrskurði um staðfestingu á naubasamningi má þó áfrýja innan 14 daga, 4. mgr. 50. gr. nsl. Áfrýjunarfrestur ber að reikna eftir sömu reglum sem alment gilda um áfrýjun. Þegar má áfrýja ályktun, er hún hefir verið tekin, en ekki stöðvar áfrýjun samningatilaunir, 1. mgr. 51. gr. Þeim er því haldið áfram, en vitanlega má ekkert það gera, sem bryti báð við þá niðurstöðu, er hæstiréttur kynni að komast að. Því mætti ekki framselja skuldunaut þú hans, meðan á áfrýjun á staðfestingu naubasamnings stæði, ekki staðfesta naubasamning samkvæmt atkvæði lánardrottins, er úrlausn um atkvæðisrétt hans er leitað til hæstaréttar, o.s.frv.

4. Úr því að áfrýjun veldur ekki niðurrælli samningatilauna, þá er auðsatt, að áfrýjanleiki ákvörðunar muni því síður gera það. Samningatilaunir halda því áfram, þótt mögulegt sé að áfrýja einhverri ákvörðun. Skuldheimtumadur, sem skiftaréttur hefir úrskurðað atkvæðisrétt, fær því að greiða atkvæði, þótt áfrýja megi. Frá þessari reglu eru gerðar undantekningar um ákvörðun skiftaréttar um það, að samningatilaunir skuli niður falla eða ef naubasamningi er synjað staðfestingar. Þá skal ekki telja samningatilaunum lokið fyrr en áfrýjunarfrestur er liðinn, enda hafi ekki verið áfrýjað. Þessi regla er sett til þess, að fyrirbyggja það, að alt verði ónýtt, sem gert hefir verið, ef hæstiréttur skyldi fella úrskurð skiftaréttar úr gildi. Samskonar er um úrskurð skiftaréttar, þar sem samningur er staðfestur. Þá má ekki afhenda skuldunaut þú hans eða hætta eftirliti fyrr en liðinn er áfrýjunarfrestur, enda hafi þá ekki verið áfrýjað, eða hæstiréttur hefir staðfest úrskurð skiftaréttar, 2. og 3. mgr. 51. gr. nsl.

5. Áfrýjunaraðferðin er mjög einföld. Áfrýjandi snýr sér til skiftaréttar með skriflega beiðni áður en áfrýjunarfrestur er liðinn um það, að skiftaréttur annist áfrýjun þess atvöðis, sem áfrýja má, og sé það greint svo glögt, að ekki sé um að villast, og hvaða kröfur áfrýjandi geri, ástæður þær, sem hann byggir þær á og gögn þau, er hann telur mál sitt styðja, enda mega nýjar kröfur og ný gögn koma fram. Og úr því nýjar kröfur mega koma fram, þá má og eflaust styðja þær með nýjum málsástæðum. Og nýjar neitanir hljóta einnig að mega koma fram. Skiftaréttur skal svo senda hæstarétti svo fljótt sem unt er áfrýjunarbeiðni, eftirrit úr skiftabók af öllu því, er málið varðar, skjöl þau, er að málinu lúta, og álit sitt, ef hann vill, 1. mgr. 52. gr. nsl. Stefna er engin gefin út til þess eða þeirra, er telja má gagnabíla, en rétt er hverjum þeim, er telur sig málið varða, að senda hæstarétti skriflega greinargerð um málið, 2. mgr. 50. gr. nsl. Menn verða sjálfir að afla sér upplýsinga um, hvort áfrýjað hefir verið og hvaða skjöl fylgja áfrýjunarbeiðni.

Hæstiréttur má ekki hafa mál lengur til úrskurðar en viku eftir að skjólin komu til hans, nema það sé sérstaklega umfangsmikið, en aldrei má hann hafa það lengur en 14 daga eftir móttöku skjalanna. En þar með er átt við móttöku síðustu skjalanna, ef þurft hefir frækari rannsóknar samkvæmt 4. mgr. 52. gr. nsl. Málaflutningur fer enginn fram fyrir hæstarétti, en hann dæmir aðeins eftir skjölunum. Frækari rannsókn getur hæstiréttur fyrirskipað

skiftarétti, og ber honum að gera hana samkvæmt reglum 17. og 41. gr. nsl., og senda síðan hæstarétti.

Um réttargjöld og málskostnað gilda sérstakar reglur. Áfrýjandi greiði skiftarétti 20 kr. gjald í ríkissjóð fyrir fyrir-töku máls í hæstarétti, og á skiftaréttur að senda hæstarétti vott-orð um greiðslu þessa gjalds. Annars kostar mun hæstiréttur ekki eiga að taka mál fyrir, nema gjaldið sé þangað greitt, enda á skifta-réttur ekki að senda skjölin frá sér, nema gjaldið sé borgað eða sjálfur vilji hann ábyrgjast það. Önnur réttargjöld eru ekki greidd. Þar á móti getur hæstiréttur gert þeim, er áfrýjað hefir án þess að hann verði talinn hafa haft til þess samilega ástæðu, svo og fyrir ósamileg ummæli eða vísvitandi ósannindi í málflutningi, að greiða 20 - 200 kr. sekt í ríkissjóð, 54. gr. nsl. Því er ekki nægilegt til að dæma í sekt, þótt áfrýjandi tapi málinu. Málið getur hafa verið vafasamt, og því samileg ástæða til að áfrýja því. Sekt fyrir ósamileg ummæli eða vísvitandi rangan málflutning getur hæstiréttur eflaust felt á hendur hverjum, sem sendir honum greinar-gerð um málið eftir 2. mgr. 52. gr. nsl.

Málskostnaður er annars enginn dæmdur í hæstarétti, 3. mgr. 54. gr. nsl.

VIII. Eftir 14. gr. 1. nr. 63/1933 verða eignir hreppsfé-laga ekki teknar til gjaldprotaskifta. En þegar hreppsfélag kemst í fjárþröng, svo að það telur sér eigi fært að standa straum af skuld-bindingum sínum, þá getur það fengið aðstoð atvinnumálaráðuneytis til þess að ráða fram úr vandræðum sínum. Geta þar aðgerðir leitt til einskonar nauðasamninga, sjá 11. gr. laganna. En engar þær að-gerðir, sem í 1. nr. 63/1933 greinir, eru dómsathafnir, heldur al-gerlega verk framkvæmdarvaldsins, og heyra því undir þá grein réttar-fræðinnar, er um þau málefni fjalla.

IX. Eftir 1. nr. 78/1933 geta menn, sem reka landbúnað sem aðalatvinnuveg og að öðru fullnægja skilyrðum þeirra laga, fengið lán úr Kreppulánasjóði þeim, er þar greinir, og jafnframt eftirgjöf skulda sinna, þannig að stjórn sjóðsins gefur út áskorun til lánar-drottna þeirra um að lýsa kröfum sínum til stjórnarinnar. Eftir það semur stjórnin frumvarp að samningi um skuldagreiðslur aðilja, og ef lánardrottinn, sem hafa ráð yfir meira en helmingi krafna á hendur aðilja, samþykkja það, þá getur sjóðstjórnin staðfest það, og er það þá einnig bindandi fyrir þá, er eigi hafa samþykkt það, sjá 8. - 13. gr. 1. 78/1933. Einnig þessar aðgerðir eru störf framkvæmdarvaldsins, og munu heyra undir landbúnaðarréttinn.

IV. Þ Á T T U R.

V A L D S K I F T A R É T T A R O G V E R K S V I Ð.

30. gr.

Dómsvald skiftaréttar, eftirlit með skiftarétti.

I. Athafnir skiftaréttar hafa lengi verið taldar til dóms-

athafna. En þar í felst, að eigi stöðar að leita til framkvæmdarvaldsins til að fá þeim breytt, því að það getur ekki breytt dómshöfn eða felt hana úr gildi, heldur verður að leita til aðra dómstóls í því skyni, nema skiftaréttur geti sjálfur breytt ákvörðun sinni. Í lögum er regla þessi um dómshöfn skiftaréttar víða helguð eða ráð er fyrir henni gert. N.L. 1 - 6 - 5 og 5 - 6 - 1 sýna, að þá voru úthlutunargerðir taldar dómshöfnir, í 96. gr. skl. er bæði talað um áfrýjun skiftagerðar, úrskurðar og annara ályktana skiftaréttar, sbr. og 1. gr. 1. nr. 19 2. okt. 1895. Er ljóst, að eftir skiftalögunum eru gerðir skiftaréttar yfirhöfuð dómshöfnir. Loks má nefna það, að allar athafnir skiftaráðanda í sambandi við nauðasamninga eru áfrýjanlegar og því taldar dómshöfnir, sjá IV. kafla nsl. Má því nú byggja á því, að hver athöfn skiftaréttar sé dómshöfn, nema glögg heimild sé til annars. Eftir þessu verður að telja fyrirvar skiftaréttar fyrir bú, svo sem samninga við aðra menn, ráðstöfun á eignum búans o.s.frv. dómshöfnir, sbr. 50. gr. nsl., enda þótt eðlilegra væri að setja þar á bekk með ráðstöfunum framkvæmdarvaldsins. Skipun fjárhaldsmanns samkvæmt 14. gr. og forsjár-manns eftir 57. og 63. gr. skl. verður þá væntanlega líka að telja dómshöfn. Sama er um ákvörðun skiftaráðanda á erfðafjárgjaldi og skiftagjaldi. Þó að hann sé háður eftirliti ríkisstjórnar um gjaldheimtuna, þá er ályktun hans um þessi atriði dómaraverk gagnvart erfingjum og lánardrottnum, sem bæði þeir og ríkisvaldið hlýtur að vera bundið við, þar til því er breytt af þar til bærum dómara.

II. Athöfnum skiftaréttar verður venjulega að áfrýja, ef fella á þar úr gildi eða breyta þeim, sbr. 96. gr. skl., 4. gr. gjþrl. og IV. kafla nsl. Þessi regla er þó alls ekki undantekningarlaus. Stundum er skiftarétti sjálfum beinlínis heimilað í lögum, að breyta ákvörðunum sínum, sbr. 9. gr. og 37. gr. skl., og 5. gr. gjþrl., 1. - 6. tl. 33. gr. nsl. o.fl. En auk þess er skiftarétti heimilt að breyta sjálfur öllum ákvörðunum sínum, sem hann hefir ekki gert með formlegum úrskurði og teljast mega til bráðabirgða gerðar eða svo lengi sem ekki reynist annað sannara eða hentugra. Því getur skiftaréttur t.d. breytt skuldaröð, þar til úrskurður er uppkveðinn, breytt ráðstöfunum á eignum búans, skift um innheimtumann eða umboðsmenn. Þessar breytingar getur skiftaréttur bæði gert af sjálfs dáðum og eftir kröfu aðilja.

III. Framkvæmdarvaldið á að hafa eftirlit með því, að skiftaréttur ræki löglega skyldur sínar, en ekkert sérstakt er það, því að slíkt eftirlit á það að hafa um aðra dómendur. Um eftirlit þetta segir alment í 98. gr. skl. svo, að skiftaráðendur beri að gera reikningsskil á sama hátt sem þangað til hafi tíðkast, svo skuli og haldast óbreytt ákvæði laganna um eftirlit með því, að skifti dragist ekki um skör fram, um endurskoðun skifta, og um eftirlit með fjárförðum ómyndugra. Konungleg tilskipun hefir engin enn verið sett um þessi efni, þó að heimild sé til þess í 2. mgr. 98. gr. Tilvitnun 98. gr. til ákvæða laga um eftirlit með skiftum og um endurskoðun skifta mun eiga við tilsk. 12. febr. 1790, en sú tilsk. hefir ekki verið hér lögleidd. Um fjárförðum ómyndugra gildir tilsk. 18. febr. 1847 og er við hana átt. Sbr. og 37. gr. 1.25/1929.

Samkvæmt kancellíbréfi 5. apr. 1788 eiga allir skiftaráðendur að senda amtmonnum, nú fjármálaráðuneytinu, skýrslu um öll bú, sem þeir hafa haft til skifta á árinu, bæði þau, er þeir hafa lokið skiftum á, og þau, sem enn er óskift, og skal skýrsian vera í fyrir-

skipuðu formi. Af þessum skýrslum má svo sjá, hversu lengi skifti á hverju búi hafa staðið. Svo eiga skiftaráðendur að senda fjármálaráðuneytinu skýrslu árlega um erfðafjárgjald, bæði í búum, sem skift er einkaskiftum og opinberum skiftum, sbr. 8. gr. 1. nr. 30/1921. Fjármálaráðuneytið athugar reikning skiftagjalda til ríkissjóðs, sbr. 31. gr. 1. 27/1921, eftir skiftaskýrslunum, þar sem geta skal eignaupphæðar hvers bús, sem skiftaráðandi fer með. Loks endurskoðar fjármálaráðuneytið sjóðbók og aukatekjubók sýslumanna og bæjarfógeta, en þar eiga að sýna, hversu mikið fé búa og ríkissjóðs stendur inni hjá skiftaráðanda, þar á meðal skiftagjöld og erfðafjárgjöld, sbr. ágl. nr. 82/1929 11. og 17. gr. Að öðru leyti rannsakar framkvæmdarvaldið ekki, nema alveg sérstök ástæða verði til, hvort skifti fari löglega fram að öllu leyti. Og þess ber vel að geta, að framkvæmdarvaldið getur ekki heldur breytt gjörðum skiftaráðanda um innheimtu ríkisgjalda. Þar eru líka dómsathafnir, og verður framkvæmdarvaldið því að áfrýja þeim, ef skiftaráðandi fer ekki eftir athugasemdum þess. En breytt getur hann sjálfur ákvörðun, sem hann kann að hafa gert um reikning skiftagjalds eða erfðafjárgjalds, nema formlegur úrskurður hafi verið uppkveðinn.

Það er reglan, að skiftum skal lúka svo fljótt sem unt er og aldrei síðar en 18 mánuðum eftir síðustu birtingu innköllunar, nema lögmatur skiftafundur samþykki, 36. gr. 1. 25/1929. Greinin tekur eftir orðum sínum aðeins til skiftaráðanda, en analogice virðist einnig rétt að láta hana ná til skiftaforstjóra.

Ef svo reynist, að skifti dragist að nauðsynjalausu, þá á dómsmálaráðherra að áminna skiftaráðanda, og ef sú áminning verður árangurslaus, þá má skipa annan mann til að fara með bú í hans stað, enda skal skiftaráðandi þá tafarlaust selja búið þeim í hendur, er skipaður hefir verið. Ef hann selur ekki búið af hendi, þá skal víkja honum frá embætti um stundarsakir og síðan lögsækja hann til að hafa fyrirgert embætti sínu. Það er tilætlan löggjafans, að ekki skuli purfa að áfrýja ákvörðun skiftaráðanda um að fresta skiftum, jafnvel þótt hann hefði beinlínis tekið ákvörðun um það, enda væri það óheppilegt, því að það mundi auka dráttinn allmikið. Skiftaráðandi greiðir hinum þóknun eftir úrskurði ráðherra. Ef skiftaforstjórar draga skifti og yfir því er kært, þá getur ráðherra einnig, að álit skiftaforstjóra fengnu, skipað svo fyrir, að bú verði fengið skiftaráðanda í hendur, 97. gr. skl. Um skilanefndir eru ekki samsvarandi fyrirmæli, en þeirra er ekki þörf, því að félagsfundur getur sett þar frá starfinu, 1. mgr. 33. gr. 1. 36/1921 og 39. gr. 1. 77/1921. Aftur fer um skiftanefnd eftir 113. gr. 1. 15/1923 sem um skiftaforstjóra, og getur því ráðherra víkið þeim frá samkvæmt 97. gr. skl. Loks sætir skiftaráðandi, sem dregur meðferð nauðasamninga óhæfilega, ákvæðum 1. mgr. 97. gr. skl. Þegar nauðasamningagerð er einn hluti protabúsmeðferðar, þá mundi hafa mátt beita 97. gr., þótt ekki hefði verið heimild til þess í 55. gr. nsl. Hún skiftir því máli um nauðasamninga utan gjaldþrotameðferðar, og var því nauðsynleg að því leyti.

Ef skifti dragast að nauðsynjalausu, getur það og varðað refsingu eftir 144 gr. hegningarlaganna og 39. gr. gjþrl. (sbr. HRD. III. 227).

31. gr.

Hvaða málefni sæta úrlausn skiftaréttar.

I. Skiftarétti ber fyrst og fremst einum að leysa úr öllum spurningum um meðferð bús, og verða þau málefni því ekki borin undir héraðsdómara. Til þessara mála má telja:

1. Upphaf opinberra skifta. Þó að það sé ekki sagt berum orðum í skl., að skiftaráðandi úrskurði um töku bús til opinberra skifta, þá hefir aldrei verið vafi á því, að hann eigi úrskurð þess máls, sbr. 5., 6. og 78. gr. skl. Því er það hans að skera úr því, hvort erfingjar megi skifta sjálfir, enda er það í raun rétttri spurning um það, hvort opinber skifti skuli fram fara, sbr. 70. og 74. gr. skl. Í 3. og 5. gr. sbr. 31. gr. gjþrl. er skiftaráðandi líka berum orðum falið að úrskurða um töku bús til gjaldprotaskifta. Í 40., 42. og 76. gr. l. 20/1923 er og beint sagt, að skiftaréttur úrskurði um töku bús til skifta. Í samræmi við þetta eru fyrirmælin í 7. og 33. gr. nsl. um það, að skiftaréttur úrskurðar, hvort frumvarp að nauðasamningi sé tækt, hvort sem samninga er leitað í sambandi við gjaldprotaskifti eða utan þeirra.

2. Skiftaréttur hefir einn úrskurðarvald um það, hvaða eignir skuli skrifa upp og virða, sbr. 15. og 59. gr. skl., hvort sem erfingja, skuldheimtumenn eða aðra skilur á um það efni, t.d. hvað skuldunaut sé heimilt að taka til sín, hvort skrá skuli hlut, er þriðjimaður gerir tilkall til o.s.frv. Þá ákveður skiftaráðandi um útgáfu innköllunar til skuldheimtumanna, sbr. 20. - 22., 51., 60., 70. sbr. 71. gr. og 76. gr., og 37. gr. nsl. Hann kveður á um skiftafundi, sbr. 23. og 24. gr. skl., 8. 15. - 18. 37., 41. og 44. gr. nsl. Svo stýrir hann búinu og ákveður yfirhöfuð meðferð þess, sbr. 24., 35. gr. skl. o.s.frv., 10. gr. gjþrl. og 36. gr. nsl., ræður aðstoðarmenn sér til handa og ákveður þóknun handa þeim, sbr. 30. - 32. gr. skl. og 40. gr. nsl.

3. Með sama hætti sem skiftaréttur leysir úr því, hvort bú skuli taka til skifta, sker hann og úr því, hvort skiftum skuli lokið. Því er það hans, að ákveða, hvort bú skuli aftur fengið erfingjum í hendur, sbr. 9. gr. skl., hvort lúka skuli gjaldprotaskiftum eftir 5., 33. eða 34. gr. gjþrl., að ákveða úthlutun bús, sbr. 49. gr. skl., sbr. og 46., 47., 59. og 64. gr. skl. og 35. gr. gjþrl. o.fl. Í samræmi hér við er það, að skiftaráðandi úrskurðar um niðurfall nauðasamninga, sbr. 33. gr. nsl. o.fl., um samþykkt og staðfestingu nauðasamnings, sbr. 20. og 44. gr. skl.

II. Skiftaráðandi úrskurðar um hlunnindi skuldunauts eftir 10. gr. s.l. Hann setur mönnum og talsmann eftir 14. og 58. gr. skl. og fjárhaldsmann eftir 57. og 63. gr. skl., l. 20/1923 39. gr. o.fl.

III. Þá er um kröfur á hendur búi. Ef búi er skift opinberum skiftum, á að lýsa kröfum gegn því fyrir skiftaráðanda. Þetta segir um skuldafrágöngudánarbú, 33. gr. skl. og um önnur bú, sem skift er opinberum skiftum, ef innköllun til skuldheimtumanna er gefin út, sbr. 51., 60. og 67. gr. skl. og 8. og 35. gr. gjþrl. Samsvarandi er um kröfulýsingar, þegar leitað er nauðasamninga utan gjaldprotaskifta, sbr. 37. gr. nsl. Skiftaráðandi ber og einum úrskurðarvald um það, hvort kröfu skuli taka til greina, (sbr. HRD.

IV. 12), og hvar hún skuli vera í skuldaröð o.s.frv., sbr. 35. og 38. gr. skl. Hann sker og úr kröfum um erfðafé eða gjafir (sbr. HRD. II 243, V 801), ágreiningi milli hjóna um skifti, sbr. 65. gr. skl. og milli erfingja, sbr. 75. gr. skl.

Þar á móti úrskurðar skiftaréttur ekki kröfur á hendur erfingjum, er sjálfir skifta né á hendur hjónum, er skilja fjárskifti sín eða hjúskap. Líka úrskurðar skiftaráðandi um atkvæðisrétt skuldheimtumanna á skiftafundum, sbr. 24. gr. skl. Sama er um atkvæðisrétt skuldheimtumanna, þegar leitað er nauðasamninga, sbr. 10. - 14. gr. og 43. gr. nsl. Lánardrottnum protabús eða skuldafrágöngudánarbús er yfirhöfuð fyrirmunað að bera kröfur sínar undir aðra en skiftarétt. Þetta er almenn regla, sem ekki verður gerð undantekning frá, nema skýlaus heimild sé til annaðhvort í lögum eða ef eðli málsins heimtar.

a. Þeir, er hafa höfðað mál á hendur hinum látna eða skuldunaut áður en skifti hófust, geta haldið því áfram eftir 33. gr. skl. gegn búinu á sama varnarþingi, ef það hefir verið þar löglega höfðað (sbr. HRD V 117). Sækjandi þarf ekki að stefna af nýju og yfirhöfuð ekki að breyta um kröfur. Búið tekur við máli, eins og það var, þegar skifti hófust. Rétt er að dómur hljóði á bú, en hann má þó hljóða á skuldunaut, því að jafnt kemur dómkrafa búi til gjalda fyrir það. Auðvitað er þetta allt með þeim fyrirvara sagt, að krafan skifti búið máli. Dóm verður skiftaréttur að leggja til grundvallar. Að því leyti, sem krafa um skyldur á hendur búi getar komið fyrir dómstóla eða bú höfðar mál, er skiftaráðandi fyrirsvarsmður búsins, sbr. lög nr. 19 2. okt. 1895 (sbr. HRD. I 6. II. 731; V. 205).

b. Þeir, er hlutbundinn rétt hafa yfir eignum bús, verða alment að bera kröfur sínar undir skiftarétt. Undantekning er um þá, sem hafa handveð eða haldsrétt í eignum búsins. Sama virðist um þá, er lagt hafa löggeymslu eða tekið hafa fjárnámi hluti búsins og hlutirnir eru ekki í vörzlum búsins eða umboðsmanns þess, svo og ef selja má veð án dóms, sáttar eða fjárnáms. Þá getur skuldheimtumadur selt tryggingarféð án þess að leita til skiftaréttar, 34. gr. skl. Af þessu hefir verið leidd sú setning, að þeir, sem rétt ættu yfir munum, er bú á eða bú hefir til afnota og réttarins mætti neyta með beinni fógétagerð, þá þyrfti aðili ekki að leita til skiftaréttar, heldur gæti þeir beint farið til fógeta og látið framkvæma réttargerðina án atbeina eða jafnvel þvert ofan í mótmæli skiftaréttar. Þessu er að líkindum svo farið, ef alls ekki þarf atbeina skiftaréttar til þess að réttargerðin verði framkvæmd, t.d. að bera út muni bús úr íbúð eða húsi, ef leigutími er liðinn, leiga er ekki greidd o.s.frv. Hitt er þar á móti mjög vafasamt, hvort þessi leið verður farin, þegar atbeina skiftaréttar þarf til, t.d. afhendingu munar, sem tekinn hefir verið fjárnámi, en búið telur fjárnámið ógilt eftir 22. gr. gjþrl. Það er eðlilegast, að skiftaréttur skeri einn úr því, hvort hlut bús skal láta af hendi, svo fram-
arlega sem hann er í vörzlum þess, sbr. 35. gr. skl. Þetta er líka í beztu samræmi við orðin í 33. gr. skl.: "kröfur til eftirlátinna muna hans". Þó mun verða að gera undantekningu um innsetning í og útburð úr fasteign eftir N.L. 6 - 14 - 6, ef maður hefir t.d. leigt hús, sem er eign bús. Þar mun búið verða að sata sömu lögum sem hver einstaklingur, því að annars yrði aðili fyrir óþarfri réttar-
skerðingu. Annars getur sjaldan komið hér ósamþykki milli fógeta og skiftaráðanda, með því að sami maður gegnir venjulega hvorum-
tveggja störfunum.

Þeir, er heimta sér til eignar hluti úr búinu, munu eiga að leggja kröfu sína undir úrskurð skiftaréttar. Þetta virðist mega leiða af fyrirmælum 35. gr. skl. Úr því að skiftaráðanda er þar heimilað að binda framsal eða afhendingu muna úr búinu því skilyrði, að efndar sé við búið þar skuldbindingar, er þar af leiðir, þá hlýtur að vera gert ráð fyrir því, að kröfuna megi leggja undir hann, en þar með er þó ekki sagt, að ekki sé leyfilegt að sækja búið í héraði til að skila hlutum. 33. gr. skl. sker ekki heldur úr þessu með vissu, því að hæpið er að álykta af henni e. contr., enda færi sú ályktun einnig í bág við 35. gr. skl. Almenna skoðunin er sú, að slíkum kröfum skuli beina til skiftaréttar og að hann sé einn bær að úrskurða þær, sbr. hér við 2. mgr. 4. gr. laga nr. 46/1905.

c. Um þá, er fyrstu forgangskröfur hafa, er ekki efi. Þegar af því, að þeir eru taldir í skuldaröð 8. kap. skl., má óhætt álykta, að skiftaréttur skal úrskurða þeirra kröfur, enda hefir aldrei verið vafi um margar þeirra, t.d. skiftagjöld, erfðafjargjald o.fl. Ekki má hér álykta e. contr. af því, að skiftaráðanda er sérstaklega falið að ákveða þóknun aðstodarmanna eftir 32. gr. skl. og nú 40. gr. nsl. Þau fyrirmæli eru sett ex tuto, en ekki af því að mál þessi sé annars tekin undan skiftarétti.

IV. Kröfur bús á hendur öðrum mönnum. Það er almenn regla, að skiftaráðandi getur ekki "skyldað neinn til að greiða búinu fé eða leysa verk af hendi fyrir það eða að öðru leyti lagt dóm á kröfur búsins gegn öðrum", 35. gr. skl. (sbr. HRD. IV 170). Ef skiftaráðandi kvæði upp slíkan úrskurð, þá væri hann að vettugi virðandi. Skiftaráðandi gæti því ekki úrskurðað manni skylt að greiða búi málskostnað. Þar á móti bryti það ekki í bág við 35. gr., þótt skiftaráðandi úrskurðaði bú til málskostnaðargreiðslu. En það er þó ekki heldur talið heimilt, sbr. tilsk. 10. júlí 1795 19. gr. b. og tilsk. 20. jan. 1797 10. gr. b. Í 35. gr. skl. eru þó gerðar þessar undantekningar frá aðalreglunni:

a. Ef lýst er skuld í bú, en búið telur sig hafa gagnkröfu, þá úrskurðar skiftaráðandi, að hve miklu leyti gagnkrafan skuli koma upp í skuldina. Hér úrskurðar skiftaréttur ekki gjald á hendur öðrum manni beinlínis, því að úrskurðurinn varðar einungis þann hluta kröfu búsins, sem nota á til skuldajafnaðar. Ef krafa búsins er hærri, þá verður það að sækja skuldunaut sinn til greiðslu þess hluta hennar með venjulegum hætti í héraði. Og ef búið hefði byrjað á því, að sækja um kröfu sína í héraði áður en skuldunautur lýsti sinni kröfu í búið, þá hefði hann einnig getað komið henni til skuldajafnaðar í því máli, sbr. 17. gr. gjbrl., og aðeins til skuldajafnaðar, nema málið hefði verið höfðað fyrir skiftaupphaf, sbr. 33. gr. skl. Afganginn verður að leggja undir úrskurð skiftaréttar. Þegar hann úrskurðar eftir 35. gr. skl., þá er sá úrskurður einungis bindandi um þann hluta af kröfu búsins, sem til skuldajafnaðar kemur.

b. Ef hlutur er heimtur úr búinu, þá getur skiftaráðandi bundið afhendingu því skilyrði, að efndar sé þær skuldbindingar, er þar af leiða, t.d. ef hinn látni hefir fóðrað hest, en eigandi krefzt afhendingar á honum, þá má skiftaráðandi synja um hana, unz fóðrið er greitt.

c. Ef fé er greitt úr búi gegn ábyrgðarkvittun, þá sker skiftaráðandi úr því, hvort það skuli gildið aftur vegna nýrra sannana eða atvika. Hér er við það átt, ef t.d. er greitt til manns, og krafa hans reynist síðan röng, eða greitt er herra en

búið hrökkur til, gegn því að viðtakanði skuldbindi sig til að greiða búinu að skað-lausu það, er ofgreitt kynni að reynast. Þegar skiftaráðandi hefði úrskurðað endurgreiðslu, þá yrði að lögsækja viðtakanda til að greiða, ef hann gerði það ekki viljugur, og yrði úrskurður skiftaráðanda lagður til grundvallar í því máli.

V. Skiftarétt skortir yfirhúfuð vald til að skipa nokkrum að gera nokkuð, hvort sem það er fyrir búið eða aðra. Hann getur því ekki úrskurðað sektir á hendur mönnum eða málskostnað. Honum hlýtur þó að vera rétt að vísa mönnum af fundi, er ekki vilja hlíta fundarstjórn hans eða hafa ósæmilegt atferli í frammi að öðru leyti. Skyldað getur skiftaréttur þó erfingja til að afhenda bú eftir 77. og 78. gr. skl., en hann fullnægir sjálfur þeim úrskurðum. Ef mótstöðu væri beitt, mundi þegar mega beita fögetavaldi. Sama væri um aðra úrskurði hans um töku búis til skifta. Undantekning frá reglunni um heimildarleysi skiftaráðanda til að skylda menn til nokkurs er í 17. og 44. gr. nsl., þar sem skiftarétti er heimilt gert að stefna mönnum fyrir sig að viðlögðum þingvítisbótum. Hér er skiftaráðanda veitt alveg sama vald sem héraðsdómurum. Úrskurðir skiftaráðanda eru alment ekki aðfararhæfir, enda kemur það sjaldan að бага, því að hann fullnægir þeim venjulega sjálfur. Undantekning um aðfararhæfi úrskurða mun mega telja úrskurði um þingvítisbætur eftir 17. og 44. gr. nsl.

32. gr.

Málaflutningur fyrir skiftarétti. Úrskurðir skiftaréttar.

I. Milli erfingja eða gjafheimtumanna, milli erfingja og skuldheimtumanna, milli skuldunauts og skuldheimtumanna og milli skuldheimtumanna getur risið ágreiningur. Einn erfingi mótmælir erfðakröfu hins, t.d. arfleiðsluskrá, erfingi eða skuldheimtumadur véfengir kröfu annars skuldheimtumanns, kröfu gjafheimtumanns er andmælt o.s.frv. Þá má vera, að sök sé sótt og varin fyrir skiftarétti, er úrskurðað skal slík efni.

Einnig má verða ágreiningur um eitthvert efni, sem skiftameðferð varðar, milli einhverra aðilja og skiftaréttar eða skiftaforstjóra, t.d. um staðfesting naudasamnings, sölu á munum búis, leigu á eignum þess o.s.frv. Einnig skal skiftaréttur úrskurðaða þessi mál. En þegar ágreiningur er einungis milli skiftaréttar og einhvers aðilja, þá getur ekki til eiginlegrar sóknar máls og varnar komið. Af hálfu aðilja mundi þá varla annað koma fram en stutt bókun í skiftabók, og skiftaréttur mundi síðan leggja úrskurð á efnið eða taka ákvörðun með öðrum hætti. Og þá mundi ekki verða leitað sátta. Deilumál milli skiftaforstjóra og aðilja munu eiga að sata lögsögu héraðsdómara, nema þeir komi sér saman um að leggja þau til skiftaréttar. Þá verður leitað sátta og mál sótt og varið fyrir honum með venjulegum hætti.

II.1. Samkvæmt tilsk. 20. jan. 1797 10. gr. b. skal sáttanefnd ekki leita sátta um ágreining út af kröfum í dánarbú eða protabú, heldur skal skiftaráðandi gera það. Í 38. gr. skl. er skiftaráðanda einnig boðið að leita sátta, ef skuldakröfu er mótmælt, of menn skilur á um forgöngurétt kröfu eða um úthlutun búins. Og í 76. gr. skl. er skiftaráðanda boðið að leita sátta um hverskonar

ágreining milli erfingja, er skifta sjálfir. Og er síðari reglan eftir orðum sínum viðtakari hinni fyrri. Nú væri allkynlegt, ef ekki skyldi jafnt reyna sátt um ýms önnur efni en þau, er í 38. gr. og 76. gr. skl. segir, t.d. misklið skuldunauts og lánardrottins um það, hvort skuldunautur megi taka hlut úr búi. Það hefir því lengi verið talið, að leita skyldi satta um allan ágreining milli aðilja í skiftamálum, nema þau væri undantakning að lögum eða samkvæmt eðli sínu (sbr. HRD. I 197, II 938, V 385).

Í nauðasamningalögnum segir ekkert um sattaumleitan. Þegar samningatilaunir fara fram í sambandi við gjaldprotaskifti, þá virðist eiga að leita satta um miskliðarefni aðilja með sama hætti sem nú var sagt. En miskliðarefni munu þar helst koma um atkvæðisrétt, auk ágreinings um kröfur, sem kemur undir 38. gr. skl. Þegar nauðasamningatilaunir fara fram utan gjaldprotameðferðar, þá virðist málið vafasamara. Ef kröfu er mótmælt þar eða atkvæðisrétti, þá virðist skiftaréttur einnig eiga að leita um sættir, því að það virðist vera meginregla löggjafarinnar, að skiftaréttur leiti satta, þar sem það er unt eftir eðli málsins, enda er líkt á komið um þesskonar ágreining, þegar bú sætir skiftameðferð og þegar nauðasamninga er leitað eftir III. kafla nsl. Virðist réttast að líta svo á, að skiftarétti beri að leita satta um ágreining, þegar nauðasamninga er leitað utan gjaldprotaskifta, eftir sömu reglum sem annars, sbr. og 10. gr. b. tilsk. 20. jan. 1797.

Réttast er, að satta sé leitað áður en sókn máls og vörn hefst, en þó mun nægilegt, að sáttatilaun sé gerð áður en mál er til úrskurðar tekið. Ef hvorugur aðilja sækir skiftafund eða aðeins annar, þá getur ekki af sáttatilaun orðið, en alt um það ber að úrskurða ágreininginn, því að hvorki er heimilt að telja þann, sem kröfu gerir, falla frá henni, þótt hann hafi ekki sótt fund, né heldur eð telja hinn hafa horfið frá andmælum sínum, þótt hann komi ekki. Ekki getur skiftaréttur heldur úrskurðað sekt á hendur mönnum fyrir óþarfa þætu né málskostnað, þó að þeir saki ekki sáttafund. Mun því einsætt að leita satta, þótt maður sendi að nauðsynjalausu mann í stað sinn, er ekki mætti annars enda, en gæti þó skuldbundið umbjóðanda sinn. Ef satta er ekki leitað, enda komi ekkert fram um, að þess hafi ekki verið kostur, þá verður úrskurður skiftaréttar ómerktur í æðra dómi, og máli visað heim.

Ágreining um töku bús til skifta, t.d. milli skuldunauts og lánardrottins, virðist þó varla þurfa að leggja til satta. Má jafna því máli til miskliðar um það, hvort fíðtagerð eða uppboð skuli fara fram. En þar þarf engar sáttatilaunar.

Sátt fyrir skiftarétti er dómssátt, og er því aðfararhæf, að því leyti sem aðrir en bú, sem skift er eftir III. kap. skl. eða gjaldprotareglum, skuldbinda sig til einhvers í henni, t.d. ef erfingi fellur frá arfstilkalli sínu gegn því að annar erfingi greiði honum ákveðna fjárhæð. En ef fyrirsvarsaður protabús eða skuldafrágöngudánarbus skuldbindur búið til einhvers, t.d. að greiða fé, láta hlut af hendi, þá verður ekki gerð aðför eftir sáttinni í búinu, fremur en sátt, sem skuldunautur eða hinn látni hefði gert, enda fullnægir skiftaráðandi sjálfur sáttinni.

2. Um málsmeðferð fyrir skiftarétti segir það alment í 38. gr. skl., að fara skuli með mál út af ágreiningi um kröfu o.s.frv. "eftir réttarfarsreglum þeim, sem í gildi eru", sbr. og 75. gr. skl. Í skiftamálum gilda því reglur þær, sem fyrr var eftir farið, nema í skiftalögnum eða yngri lögum sé nýrri fyrirmæli.

a. Stefna er engin gefin út. Til þess að gefa aðiljum kost á að lýsa álitinu sínu á fram komnum kröfum er samin skrá yfir þær allar og síðan haldinn fundur, þar sem skrá þessi og skilríki skuldheimtumanna eru yfir farin eftir þörfum. Ef einhver vill andmæla kröfu eða forgangsrétti hennar, þá skal hann gera það á fundinum eða í síðasta lagi innan 4 vikna þar í stað, "og þar eftir framfylgja" andmælum sínum "tafarlaust". Skuld, sem ekki er mótmælt innan þessa tíma, ber að telja samþykta, 37. gr. skl. Þetta síðasta má ekki skilja alveg bókstaflega. Kröfur út af skiftunum, sem til verða eftir þann tíma, geta alls ekki farið eftir þessu ákvæði. Ef mótmæli koma fram á skiftafundi, og kröfueigandi er þar ekki eða þau koma fram á 4 vikna frestinum, þá er athugandi, hvort gera skuli honum viðvart um mótmælin. Ekki verður séð, að nokkur skylda hvíli á skiftarétti í þá átt. Ef nokkur hefir hana, þá ætti það að vera sá, er fram kom með mótmælin. Og ef til vill mætti telja fyrirmælin í 37. gr. skl., um að mótmælandi skuli framfylgja mótmælunum tafarlaust, benda í þessa átt. Þetta þarf þó ekki að merkja annað en það, að hann skuli gera grein fyrir því, á hverju hann byggir andmæli sín. Hitt er líklegra, enda talið svo í framkvæmdinni, að sá, sem kröfu gerir í þú, verður sjálfur að vera á verði um það, hver afdrif krafan fær. Í l. 19/1924 eru ekki heldur nein bein fyrirmæli um þetta. Að því leyti sem nauðasamninga er leitað í sambandi við gjaldprotaskifti, er vafalaust, að ekki þarf að tilkynna aðilja fremur en eftir skl. vefengingu á kröfu eða atkvæðisrétti, sbr. 8. gr. nsl., sem yfirleitt virðist halda sér að reglum skl. í þessu efni. Þegar nauðasamninga er leitað eftir III. kafla nsl., þá skal boða til fundar samkvæmt 37. gr. nsl., gera skrá um kröfur og leggja hana fram á skrifstofu skiftaréttar samkvæmt 39. gr. nsl., og yfirfara hana síðar á fundi, sbr. 41. gr. nsl. En ekki er getið um tilkynningu til aðilja um fram komin mótmæli. Ef rannsókn eftir 41., sbr. 44. gr. skyldi gera það nauðsynlegt, þá gerir skiftaréttur aðilja viðvart.

Hver, sem hefir hagsmuna að gæta í búi, verður því sjálfur að afla sér vitneskju um það, hvort andmæli hafa fram komið eða hvort krafa hans hefir verið tekin til greina. Frávísun á beiðni um nauðasamningagerð skal skiftaréttur þó tilkynna skuldunaut, 7. og 34. gr. nsl.

b. Aðilja er rétt að senda í stað sinn hvern "góðan mann", sbr. 15. gr. tilsk. 15. ág. 1832. Ekki er aðili talinn hafa fallið frá kröfu sinni, þótt hann saki ekki skiftafund, þar sem fjalla skal um kröfu hans, sbr. 25. gr. skl. Og samsvarandi er um mótmælanda kröfu. Þó að þá vanti, annan eða báða, þá verður allt að einu lagður úrskurður á kröfu og mótmæli. Öðru máli er að gegna um beiðanda gjaldprotaskifta og beiðanda nauðasamninga. Ef hinn fyrrnefndi kemur ekki á fund samkvæmt 2. gr. gjþrl., þá verður engin ákvörðun tekin að því sinni um skifti. Og ef skuldunautur kemur ekki, þá sætir hann fyrir það víðurlögum eftir 3. og eftir atvikum 9. gr. gjþrl. Ef beiðandi nauðasamninga sækir ekki fund eftir boðum skiftaréðanda, þá verður beiðni hans ekki tekin til greina eða samningagerð fellur niður, ef hún er byrjuð, sbr. 3. tl. 4. gr., og 2. tl. 33. og 41. gr. nsl. Loks getur skiftaréttur kvætt alla aðilja fyrir sig til að gefa skýrslur eftir 17. og 41. gr., og getur úrskurðað aðilja missi atkvæðisréttar eftir 41. gr., ef hann þverskallast við að veita upplýsingar að undangenginni stefnu. 9. og 14. gr. tilsk. 15. ág. 1832 gilda fráleitt í skiftamálum.

c. Fresti skal veita eftir því, sem brýn þörf er til. En ekki stóðar, þótt aðiljar sé á frest sáttir, því að skiftum skal hraða eftir föngum, sbr. 97. gr. skl. og 36. gr. gjþrl., og ef frestur er óþarfur eða óþarflega langur, skal skiftaráðandi synja um hann, nema örugt sé, að skifti tefjist ekki, þó að hann sé veittur. Sérstaklega skal þessa geta, þegar leitað er naðbasamninga án gjaldþrotaskifta, því að þá skal hraða öllu sem mest, svo að skuldunaut verði sem minstur bagi að unt er að umráðaskerðingu þeirri, sem aðgerðum þessum er samfara. Endurupptaka máls virðist jafnan heimil, ef skiftaréttur telur að úrskurði mundi annars hrundið verða, ef honum yrði áfrýjað.

d. Málf lutningur er skriflegur, og talið hefir niðurlagsákvæði 15. gr. tilsk. 3. júní 1796 verið gilda í skiftamálum. Skiftaráðandi ber eflaust að leiðbeina aðiljum með svipuðum hætti sem alment í einka-málum í héraði, sbr. 10. gr. tilsk. 15. ág. 1832. Þessi skylda er lögd á skiftaráðanda berum orðum í 19. gr. nsl., og ekki getur það orkað tvímælis, að sama gildir um naðbasamningagerð eftir III. kafla nsl., þótt ekki sé það berum orðum sagt, sbr. 1. mgr. 33. gr. nsl., sem ekki þurfti, því að fyrirmæli 41. gr. nsl. taka af öll tvímæli, af því að þau fara miklu lengra en leiðbeiningaskyldan. Eftir 17. og 41. gr. nsl., sbr. 44. gr., á skiftaréttur ekki einungis að leiðbeina aðiljum, heldur á hann af sjálfsdáðum að rannsaka öll þau atriði, er hann telur máli skifta og gildi naðbasamninga varða, bæði fyrir og eftir samþykkt þeirra. Annars leiðir það af stjórnskiðaréttar og meðferð á búi, að hann tekur miklu ríkari þátt í öllum atriðum, sem máli skifta, en í almennum einkamálum í héraði. Almennar réttarforsreglur um kröfur, yfirlýsingar aðilja og andmæli gilda þó í skiftamálum, svo og sú regla, að íram skuli koma kröfur, mótmæli og málsástæður svo fljótt sem unt er, líkt og í héraði (sbr. HRD I. 582). Um yfirlýsingar aðilja ber þó að geta fyrirmæla 17. og 41. gr. nsl. Eftir þeim rannsakar skiftaréttur ex officio þau atriði, er gildi naðbasamninga kann að verða undir komi, og skal því krefjast skýrra og greiðra svara bæði af skuldunaut, lánardrottnum og öðrum, sem vænta má fara til að skýra málavöxtu. Kröfusamsteypa er auðvitað leyfileg í skiftamálum, eins og í einkamálum, en málasmsteypa ella ekki, nema aðiljar samþykki. Þar á móti er bannað í kgsbr. 3. jan. 1755 ekki talið eiga við skiftamál. Um greining formhlíðar og efnishlíðar máls fer með sama hætti sem í einkamálum alment.

e. Skiftaréttur getur dómkvatt menn til að meta eða skoða eignir bú, sbr. 16. og 47. gr. skl., enda vinna þeir eið að gerð sinni fyrir skiftarétti. Annars er skiftaréttur ekki bær að skylda menn til verka fyrir bú. Hann getur því ekki stefnt fyrir sig vitnum, en spyrja má hann þau og eiðfesta, ef þau vilja sjálf, sbr. 70. gr. skl. Skiftaréttur getur auðvitað látið úrslit deilumáls velta á aðildareidi, en hann getur ekki eiðfest aðilja framar en um vitni var sagt, sbr. 17. gr. gjþrl. og 1. mgr. 42. gr. nsl. Þar á móti hefir skiftaréttur ýms ráð til að knýja skuldunaut til svara, sbr. 3. og 9. gr. gjþrl. og 3. tl. 4. gr., 4. tl. 20. gr., 2. tl. 33. gr. og 41. gr. nsl. Einnig er svo aukið vald skiftaréttar í 17. og 41. gr. nsl., að hann getur stefnt fyrir sig vitnum og lánardrottnum að viðlögdum þingvitisbótum, spurt þá og eiðfest sem héraðsdómari. Um sönnun og sönnunarbyrði gilda annars almennar reglur.

III. 1. Ákvarðanir skiftaréttar, sem hann kveður upp formlega, eru jafnan kallaðir "úrskurðir", en aldrei "dómur". Þegar aðiljar

hafa átt kost á að sækja mál sitt og verja eftir þörfum, þá verður ágreiningsefni tekið til úrskurðar með venjulegum hætti. Úrskurð skal síðan kveða upp svo fljótt sem unt er. Það er allskostar einsætt, að frestur samkvæmt N.L. 1 - 5 - 8 er óheimill, þegar úrskurðar skal, hvort þú skuli yfirhöfuð taka til opinberra skifta, sbr. 4. - 6., sbr. 12. gr. skl. og 3. gr. gjbrl. Sama er um úrskurð um það, hvort frumvarp að naðbasamningi sé tækt og um staðfestingu naðbasamnings, sbr. 7., 21., 34. og 44. gr. nsl. Ennfremur virðist sama gilda um alla úrskurði, er kveða þarf upp um naðbasamningagerð, því að málum þeim skal hraða sem unt er. Og það er yfirhöfuð mjög vafasamt, hvort N.L. 1 - 5 - 8 tekur til skiftamála. Vegna þess, að skiftum skal hraða eftir föngum, sbr. 36. gr. gjbrl., þá virðist skiftaréttur ekki alment vera vitalaus af því að draga uppsögn úrskurðar fullar 6 vikur, nema sérstök naðsyn hafi verið til, mál t.d. mjög margbrotið, önnur störf eða lögmæt forföll hafi hamlab (sbr. HRD. I 197). Um úrskurði fer annars eftir almennum reglum um dóma og úrskurði.

2. Úrskurðir skiftaréttar eru alment ekki aðfararhæfir. Sjá 31. gr. V.

3. Skiftaréttarúrskurðir eru bindandi úrslit sakarefnis (res judicata). En athugandi er, hvort afl þeirra er svo víðtækt sem dóms alment að því leyti sem þeir varða efni sakar. Það er oft tilviljun, hvort krafa kemur undir úrskurð skiftaréttar eða héraðsdómara, og það getur kostað lánardrottin hér um bil eins mikla fyrirhöfn að sækja mál sitt fyrir skiftarétti sem fyrir héraðsdómi. Þess vegna mætti atla, að úrskurður ætti að gera honum sama gagn sem almennur héraðsdómur. Það er þó víst, að svo er ekki, því að skiftaréttarúrskurður er ekki aðfararhæfur. Hins vegar gæti hann þó verið bindandi úrslit sakarefnis, t.d. gagnvart gjaldþrota manni, þó að ekki væri kostur að fullnægja honum með aðför. En ef nánar er að gáð, þá mun reyndin verða sú, að skiftaréttarúrskurðir hafa alltakmarkað gildi. Skiftaréttur er sjálfur bundinn við þá alment, nema þar sem honum er beinlínis gert heimilt að breyta þeim eða fella þá úr gildi. Hlutverk skiftaréttar er að skera úr því, hvernig fara skuli með þú, þar á meðal, hvort krafa skuli koma þú til gjalda. Lengra fer ekki heimild skiftaréttar til úrskurða, sbr. 35. gr. skl. Og þegar naðbasamninga er leitað, þá fer úrskurðarvald skiftaréttar enn skemmra, því að þá úrskurðar hann í raun rétttri ekki um annað, er kröfur varðar, en það, hvort þeim fylgi atkvæðisréttur, sbr. 13. og 43. gr. 4. mgr. nsl.

Allir aðiljar eru að sjálfsögðu bundnir við ráðstafanir skiftaréttar á eignum búins. Protamaður getur því eigi brigað kaupum eða sölum, er skiftaréttur hefir gert á munum bú. Sama er um ákvarðanir í þá átt, að þú geri ekki rétt sinn gildandi til riftingar á ráðstöfun protamanns. Sá, er hag kynni að hafa haft af riftingunni, getur ekki síðar t.d. heimt af þriðjamanni þann rétt, sem hefði ef til vill mátt rifta, ef búið hefir ekki neytt riftingaréttar síns (sbr. HRD. II 412). Þar á móti hefir protamaður vitalega ekki t.d. misst skuld sína á hendur þriðjamanni, þótt búið hafi ekki gert gangskör að innheimtu hennar. Hins vegar væri dómur um hana fenginn að tilhlutun búins bindandi fyrir protamann.

a. Því hefir verið hreyft, hvort skiftaréttarúrskurðir skuldbindi gjaldþrota mann, ef hann yrði síðar sóttur til greiðslu skuldar, er úrskurðuð hefði verið búi til gjalda. Og þá mætti einnig orða það, hvort gjaldþrota maður gæti krafist sýknu af kröfu,

sem búið hefir verið sýknað af með úrskurði skiftaréttar. Síðar-nefndu spurningunni má víst þegar svara neitandi, því að með úrskurðinum er ekkert um það sagt, nema krafan kunni að vera réttmæt gagnvart gjaldþrota manni sjálfum. Fyrirneindu spurningunni verður víst líka að svara neitandi vegna þeirrar takmörkunar á valdi skiftaréttar, sem getið var. Gjaldþrota maður ætti því að geta borið fram varnir gegn kröfu, sem hann er sóttur um, þó að skiftaréttur hefði áður úrskurðað, að krafan skyldi koma búi hans til gjalda. Ekki má leiða neina ályktun e. contr. af 13., 14. eða 42. gr. 4. mgr. nsl. um þetta efni. Þau ákvæði miðast einungis við nauðasamninga og eru sett fyrir öryggis sakir. Þau eru afleiðing meginreglunnar um takmörkin á úrskurðarvaldi skiftaréttar, og merki um nokkra reglu þess efnis, að skiftaréttarúrskurðir skuldbindi aðilja fram-
ar en sagt var, má ekki telja í þeim fölgna.

Þegar búi er framselt skuldunaut samkvæmt 2. mgr. 5. gr. gjþrl., þá hefir enn ekki verið kveðinn upp úrskurður um kröfur manna, svo að hér þarf ekki að athuga það, hvort það, sem gerzt hefir, hafi dómverkan á skifti aðilja. Ef búi er framselt samkvæmt 34. gr. gjþrl., þá hefir skiftaréttur ef til vill úrskurðað kröfur á hendur búi, en sá úrskurður virðist ekki hafa viðtakara gildi en aðrir samskonar úrskurðir skiftaréttar. Samþykki skuldheimtumanna þarf til framsals, en af því verður alls ekki ráðið, að úrskurðir skuldbindi aðilja fram-
ar en sagt var. Annað mál er það, að samþykki lánar-drottins til framsals kann að vera bygt á þeirri forsendu, að skuldunautur samþykki kröfu hans. Enn þó þarf það ekki einu sinni að vera. Eigandi deilukröfu getur vel séð sér hag í því, að samþykkja framsal bús í hendur skuldunauts í stað þess að skifti lúkest, því að hann getur sótt kröfuna fyrir dómi og ef til vill haft miklu meira upp úr því en ef skifti hefði haldið áfram.

Þegar gjaldþrotaskiftum lýkur með nauðasamningum, þá hefir samningurinn sama gildi sem dómssátt væri milli aðilja, ef krafa var viðurkend í samningum, 22. gr. nsl. En ef krafa var ekki viðurkend, þá er tvent til: Annaðhvort hefir fallið um hana úrskurður eða ekki. Ef enginn úrskurður hefir verið kveðinn upp um hana, þá verður aðili að sækja hana fyrir dómi með venjulegum hætti, og mega varnir fram koma í því máli, því að engin heimild er til þess að telja staðfestingu skiftaréttar á nauðasamningi skuldbindandi um slíka kröfu. En ef úrskurður hefir verið kveðinn upp um kröfu, þá er enn tvent til: Úrskurður kann að hafa verið feldur um það, hvort krafa skyldi koma búi til gjalda, og getur það orðið, ef nauðasamningafrumvarp hefir fram komið eftir að kröfur hafa verið úrskurðaðar, sbr. 1. mgr. 3. gr. nsl. En þó verður sá úrskurður víst ekki talinn skuldbinda aðilja fram-
ar en annars. Hann hefir ekki sagt um annað en það, hvort krafa skyldi koma búinu til gjalda. Skuldueigandi á heimtingu til sama hundradshluta sem aðrir skuldheimtumenn, ef skuldunautur samþykkir kröfu hans eða verður dæmdur til að greiða hana. Ef aðeins er úrskurðað um atkvæðisréttinn, sem tíðast mun verða, sbr. 1. mgr. 3. gr. og 13. gr. nsl., þá er berum orðum sagt í 13. gr. nsl., að sá úrskurður bindi ekki, ef síðar verður leitað dómsúrlausnar um sömu kröfu. Ef enginn úrskurður hefir verið kveðinn upp um kröfu -en það getur verið bæði af því að henni hafi ekki verið mótmælt, en þó hafi hún ekki verið viðurkend, og að ekki hafi þurft að úrskurða um atkvæðisréttinn, því að hann hafi ekki skift máli, sbr. 13. gr. nsl.- þá hefir skuldunautur heimild til að bera fram varnir, ef hann er sóttur til greiðslu kröfunnar, sbr.

1. mgr. 14. gr. nsl.

Ef nauðasamningar komast á utan gjaldprotaskifta, þá verður aldrei úrskurðað um kröfur, nema um það, hvort þeim skuli fylgja atkvæðisréttur. Og eru þeir úrskurðir auðvitað ekki hér fremur en annars bindandi um kröfuna sjálfa. Um ákvarðanir skiftaréttar varðandi gagnkröfur eftir 42. gr. nsl. segir þar berum orðum, að þær sé ekki bindandi, ef ágreiningur verði síðar um þær kröfur. Það hefir þótt vissara að mæla svo um þessar ákvarðanir, því að þær ganga allmiklu lengra en úrskurðir skiftaréttar um atkvæðisréttinn - skiftaréttur á að skrá athugasemdir á skuldaþréf um skuldajafnaðarheimildina-, en af því má örugt, þótt ekki væri fleiri stöðir, fullyrða, að úrskurðir skiftaréttar um atkvæðisrétt eru alls ekki bindandi um kröfu, ef mál rís síðar um greiðslu hennar.

b. Ef erfingjar taka að sér skuldir, og skiftaréttur kveður upp úrskurð um kröfu, er skuldheimtumabur átti á hendur hinum látna, þá verður sá úrskurður líka einungis um það, hvort krafan skuli koma búi til gjalda. Ef erfingi er sóttur til greiðslu þeirrar skuldar, þá er úrskurður ekki res judicata í því máli. Ef bú, þar sem opinber skifti eru byrjuð, er framselt erfingjum samkvæmt 9. gr. skl., þá virðist verða að svara því, hvort þeir úrskurðir, sem skiftaréttur kann að hafa kveðið upp um kröfur, sé bindandi milli erfingja og skuldheimtumanna alveg með sama hætti sem sagt var um nauðasamninga eftir II. kafla nsl. Erfingjar eru vitanlega bundnir við samþykki sitt, en ef þeir hafa ekki samþykkt kröfu, þá getur skiftaréttur úrskurðað, að þeir setji tryggingu áður en hann selji þeim búið í hendur. En úrskurður skiftaréttar virðist ekki binda framar en um það, að búið verður ekki framselt þeim fyrr en þeir fylla þetta skilyrði.

Úrskurður um erfðarétt eða dánargjöf felur í sér ákvæði um það, hvernig fara skuli með bú. Þessir úrskurðir skuldbinda því alla erfingja og gjafheimtumenn, sem tekið hafa þátt í skiftunum. Breyting á þeim fæst einungis með áfrýjun. Þeir erfingjar, sem gengið hefir verið fram hjá, sbr. c-lið 5. gr. skl., eru ekki bundnir af því, sem gerzt hefir um erfðatilköll í bú. Þeir geta því sótt samerfingja sína til greiðslu arfs (eða gjafar) í héraði, því að það mál er milli annara aðilja en erfðamál þau voru, sem skiftaréttur kann að hafa úrskurðað. Þar á móti eru erfingjar og gjafheimtumenn bundnir við ráðstafanir skiftaréttar á dánarbúi, því að skiftaréttur skal lúka skiftum og framkvæma öll störf, sem þar til eru nauðsynleg. Því getur erfingi ekki heimt fé bús, sem skiftaréttur hefir látið selja, ónýtt greiðslur skiftaréttar til lánardrottna bús o.s.frv. Hann getur einungis sótt samerfingja sína í héraði til þess að seta dómi um erfðatilkall sitt og skila arfi eða gjöf.

EFNISYFIRLIT.

I. Þáttur.

Inngangur.

1. gr. Efni skiftaréttar, efnisskipun o.fl.	bls. 1 - 3.
2. gr. Skiftaráðendur	- 3 - 6.

II. Þáttur.

Skiftameðferð búa.

I. Flokkur. Meðferð dánarbúa.

I. Kafli. Aðdragandi skiftameðferðar.

3. gr. Tilkynning um andlát o.fl.	- 7 - 8.
4. gr. Skilyrði einkaskifta	- 8 - 12.
5. gr. Bú síðar fengið skiftaráðanda og bú síðar fengið erfingjum	- 12 - 15.

II. Kafli. Meðferð dánarbúa.

A. Opinber skifti dánarbúa.

6. gr. Upphaf skiftameðferðar	- 15 - 17.

I. Meðferð skuldafrágöngu-dánarbúa.

7. gr. Grundvallarreglur um meðferð skuldafrágöngu-dánarbúa.	- 17 - 23.

8. gr. Innköllun til skuldheimtumanna og erfingja. Kröfulýsingar.	- 23 - 26.

9. gr. Meðferð bús	- 26 - 30.

10. gr. Lok skiftameðferðar	- 30 - 40.

II. Meðferð skuldaviðgöngu-dánarbúa.

11. gr.	- 40 - 42.

III. Meðferð dánarbúa, er annað hjóna er látið.

12. gr. Hvaða bú fara eftir l. 3/1900 o.s.frv.	- 42 - 45.

13. gr. Skifti dánarbúa, þar sem eftir lifir annað hjóna og l. 20/1923 taka ekki til	- 45 - 49.

14. gr. Skifti eftir l. 20/1923	- 49 - 53.

IV. Skiftaforstjórar fara með dánarbúi.

15. gr.	- 54 - 55.

B. Einkaskifti (erfingjaskifti).

16. gr.	- 55 - 59.

II. Flokkur. Gjaldþrotameðferð.

A. Er hefst, meðan skuldunautur er lífs.

17. gr.	- 59 - 60.

18. gr. Upphaf gjaldþrotaskifta	- 60 - 65.

19. gr. Áfrýjun úrskurða. Ábyrgð vegna kröfu um gjaldþrotaskifti	- 65 - 66.

20. gr. Þýðing gjaldþrotaskifta	- 66 - 73.

21. gr. Rifting ráðstafana skuldunauts gerðra fyrir skiftin	- 73 - 82.

22. gr. Verkanir riftingar eftir 19.-28. gr. gjaldþrotalaganna	- 82 - 86.

23. gr. Eru riftingarreglur gjaldþrotalaganna tæmandi?	- 86 - 88.

24. gr.	Skiftameðferð	bls.	88 - 89.
25. gr.	Skiftalok	-	89 - 100.
	B. Gjaldprotameðferð dánarbúa.	-	
26. gr.	III. Flokkur. Skifti búa milli hjóna.	-	100 - 102.
27. gr.	IV. Flokkur. Skifti annara félagsbúa og skifti eftir stofnanir.	-	102 - 105.
28. gr.		-	105 - 107.

III. Þáttur.

Nauðasamningar án gjaldprotaskifta.

29. gr.		-	107 - 115.
---------	--	---	------------

IV. Þáttur.

Vald skiftaréttar og verksvið.

30. gr.	Dómsvald skiftaréttar. Eftirlit með skiftarétti	-	115 - 117.
31. gr.	Hvaða málefni sata úrlausn skiftaréttar	-	118 - 121.
32. gr.	Málflutningur fyrir skiftarétti. Úrskurðir skiftaréttar	-	121 - 127.